

ТРАГЕДІЯ ГАЛИЦЬКОЇ УКРАЇНИ

Матеріали про польську інвазію, польські варварства
і польську окупацію Східної Галичини за криваві
роки: 1918, 1919 і 1920.

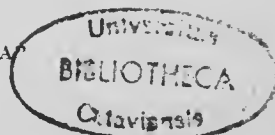
ЗІБРАВ І УПОРЯДКУВАВ
ОСИП МЕГАС,

Бувший український делегат на Мирову Конференцію в Парижі.

Copyright 1920 by F. Dojaeck

В ДРУКАРНІ "КАНАДИНСЬКОГО ФАРМЕРА"
120-122 King Str. — Winnipeg, Man.

2K
508.8
.M4
1920

**Присвячую сю Книжку
Героям і Борцям**

за Українську Державу, що поклали свої буйні
голови або проливали свою кров на полі крова-
вих боїв з ворогами України в памятних роках
1917, 1918, 1919 і 1920.

Вступне Слово.

Зимою 1920 р., мені удало ся дістатись до Польщі а пізнійше до Східної Галичини. Кілька місяців передтим я звідав деякі частини Великої України, Бесарабії і Буковини. Скрізь по Україні, по обох боках Збруча, бачив я лише пужду, руїну, голод, масове вимиранне людий, душевне пригноблене, анархію. Українська частина Галичини зробила на мене найсумнійше вражіне. Переживини шість лїт ностійної війни, а за послїдних два роки польськїй терор та страшну епидемію тифу і других епидемій **Східна Галичина** представляєсь як **одно велике цвинтарище**. Куди не глянеш, де не поїдеш, скрізь бачиш руїну, гроби, хрести, покраєні окопами та шанцями поля. Тут і там по дорогах та вулицях бачиш людий зі сумним, пригнобленим виглядом їх лиць.

Шукаю нашої інтелігенції по містах. Єї так як нема. Все поарештоване, інтерноване, конфіноване. Над цілою галицькою Україною повисла тяжка рука польської влади ще від мая, 1919 року. Се заметиш тепер скрізь на галицькій Україні чи то в місті чи на селі, чи на залізници, чи по урядах. Українських провідників не знайдеш тепер між народом. Вони або погинули по польських таборах, або тиняють ся на чужині, або загибають по польських вязницях. Мені вдалось вкінци зайти між недобитки українства у Львові, Перемишлі та Станіславові. Всї вони сейчас питають: -- **Як там стоїть наша справа?** Чи дійсно ми засуджені на загибіль?..... Серед них зібрав я отсі повні горечі й суму матеріяли, які просили вони мене переказати, передати їх братям і сестрам ген там далеко за морем в Америці, де живе Вільсон, що обіцяв справедливість і свободу усім народам, ну, й Українцям.

Те що я бачив, чув і відчував в Галичині назвав я коротко: — **“Трагедія Галицької України”**, бо слова сі найвлучнійше характеризують суму тих кровавих, брутальних вчинків, які поповнили Поляки на Українцях західних українських земель.

Матеріяли і описи, подані у сїй книжці, се лише дуже мала частина тих незчислимих звірств польської руки на Лемківщині, Східній Галичині, Волині, Холмщині і Полісю.

Описи сі се не видумки, не фікція, не фантазія, не байки але правдиві, докладні факти, яких оскаржуючим свідком перед трибуною Європи і цілого цивілізованого світа являєть ся понад десять мільонів українського населеня західних українських областей. Дальшими, хотяй німими, але тим білы імовними свідками польської дикости і варварства над Українцями се **понад сорок тисяч трупів цввіту** українського народа наших героїв, які поклали свої буйні голови за рідну справу, за рідний край, за свій народ — умираючи будь то на поли битви будьто по казармах, таборах та в'язницях Бересть-Литовська, Домбля, Стшалкова, Вадович, Пікуліч, Модліна та других польських тюрмах. Ріжні чужинецькі місії, як місія Міжнародного Червоного Хреста, Чеського Червоного Хреста, місії жидівських організації, які недавно відвідали польські табори заповнені українськими полоненими і інтернованими потвердять правдивість описів, поданих в сій книжці.

Сторінки сеї книжки повні доказів і фактів про ту польську висшість і культуру, яку Польща хоче нести на схід і якою польське правительство гіпнотизувало доси антанту і решту цивілізованого світа. Колишні Монголи, Гуни та Татари, недавний ще російський царизм ніяк не дорівняли дикости та зварожненю польських завойовників.

Доки Польща була під політичним гнетом Німеччини, Росії та Австрії, кожний свідомий чоловік симпатизував, співчував польській педолі і Поляки мали сильні симпатії усіх демократичних держав. Скоро Польща дістала свою державну независимість, польським імперіялістам перевернулось в голову, як показала недавня польсько-українська війна за Східну Галичину.

Додати ще треба, що мій побут в Галичині і в Польщі взагалі не був підозрілим офіціальним кругам польської бюрократії. До Польщі виїхав я при кінця 1919 р., і перебував я в ній більше як два місяці 1920 року, яко американський журналіст заосмотрений у відповідні повновласти англійського і канадійського уряду. У своїх зносинах з правительственними кругами Польщі я уживав виключно французької або англійської мови. З тої то причини польські власти відносились всегда до мене чемно і служили мені всякими інформаціями дотично своїх плянів і дотично української справи взагалі. Коли я перебував у Львові, Станіславоі, або в других місцевостях Східної Галичини, я старав ся зносити з українськими організаціями і з

українськими патріотами потайно, так що ні польські властиві польська поліція не мала ніяких підозрінь що до моєї особи ні що до моєї місії. І так приміром, перебуваючи у Львові, зимою 1920 р., я вечерами міг бачити ся з ріжними провідниками українських організацій, з українськими політиками, адвокатами, лікарями, урядниками, журналістами від котрих я зібрав обильні матеріяли про українську мартирольогію і польський терор у Східній Галичині. Матеріяли ці я пізнійше доповнив перебувши кілька тижнів серед Українців перебуваючих у Відні в місяці лютім 1920 р. За обширнійші фактичні дані я зобовязаний головно др. Кормошови і членам Української Національної Ради у Відні і у Львові. Обовязаний я також за услужливість в збираню сих матеріалів ріжним українським інтелігентам Станіславщини, Перемищини і Рогатинщини. А вже найбільше вдячний я Українському Горожанському Комітетові у Львові за львину частину ріжних статистичних даних сеї книжки.

Вернувши при кінци лютого до Парижа а опісля до Канади, я рішив в порозумівню з Канадійським Українським Горожанським Комітетом у Вінніпегу видати дещо зі зібраних матеріалів у формі книжки, щоби дати нагоду Українцям Канади і Америки докладнійше пізнати сучасне трагічне положене їх братів і сестер в нещасній Галичині.

АВТОР.

Історичний Начерк до Трагедії Галицької України.

Світова Війна, що вибухла в серпні 1914 р., отворила перед Українцями взагалі, а головно перед Українцями колишньої австро-угорської монархії дивно оптимістичні настрої і перспективи. Сучасне покоління, що не бачило й не переживало війни не допускало навіть в найбільш фантастичних снах, що українському народови Австро-Угорщини прийдесть ся відразу вступити на довгий і тернистий та кровавий шлях, засіяний кістками і сполочений кровію, закиданий згарищами і руїнами, осьвічений луною пожеж, та присипаний могилами. Разом з тим, мало хто здогадував ся, що сій маленькій країні, Галичині, прийдесть ся відіграти на протязі війни таку імпозантну роль у винесеню української справи на міжнародний політичний ринок і у твердиню основ української державности. Живемо в часах найбільших політичних і соціальних потрясень, чуємо на своїм тілі і на своїй душі важкий тягар щоденних жалів і турбот, живемо хвилевими вражіннями, а вухом ловимо кожний стукіт; се все не є пригоже за для зрозуміння величі, сили імпозантности і широкої скалі переживань нашого покоління. А прецінь за шість літ пережили Українці многоважну, ще не закінчену добу радощів і смутків, ясної наївної й захопляючої віри й надії — та пригнічуючої, убійчої знеохоти і зневіри. Гомоніли серед Українців звуки бадьорих пісень про щасливу будуччину й понуро — зловіщо доносились напиви похоронних співів.

Початок війни застає Українців австро-угорської монархії з сильною вірою в центральні держави. Се явище було цілком природне, бож в царській Росії Українцям нічого було шукати. Тому то коли галицькі Українці обовязково і з власних побудів, як Українські Січові Стрільці спішили під прапор українських легіонів вороги українського народу, які мали в Галичині і в австро-угорській монархії думінуюче становище — себто Поляки, задумали пекольне діло: — вигубити українську інтелігенцію, щоби з хлопською масою, позбавленою проводу, — поступити по своїй вподобі. Наступила ро-

сійська інвазія котра мала свої лихі і добрі сторони для галицьких Українців. Російський уряд загнав сотки української інтелігенції в Сибір, тисячі запроторив в тюрми; однак з другого боку Галичина, як осередок українського культурного і політичного руху, мала великий вплив на розбуджене національної свідомости серед російських Українців.

Мимо великої лояльності українських галицьких політиків супроти австрійської держави, правительство сеї держави не причинило ся ніяк до зреалізованя хочби частини домагань Українців. Навпаки, на доноси хитрих Поляків, австрійських службістів, багато Українців було арештованих австрійськими властями і відвезених в різні Талергофи, Гмінди й иньші арештантсько-концентраційні табори. Се було по російській інвазії. Одночасно видушувано від українського населеня останній гріш на ведене війни, останні запаси поживи для запровіянтованя армії. Переходячі і фронтові війська нищили й руйнували добро населеня, цілі села зникали з лиця землі, стрілецькі рови поперетинали урожайні поля. Всякі хороби і пошести, а особливо полові недуги, занесені війском, вдерли ся в здоровий організм населеня.

Серед таких невідрадних обставин з'явив ся 4 падолиста 1916 р., акт, яким Австрія проголосила **відокромлене Галичини** і проклямацію утвореня незалежної Польщі. Український наглід радо привитав утворене польської держави однак відокромлене Галичини було тяжким ударом в скервавлені груди українського народу — бо ціла Галичина мала лишитись дальше під панованем польської бюрократії. Українські надії зросли однак значно з вибухом великої російської революції, прибираючи на змісті і на вазі по заключеню берестейського миру. На основі додаткових умов сего мира між українською Республікою а Австрією, королівство Галичини мало бути поділене на дві часті: — на польське краківське князівство і українське королівство Галичини. До кінця червня 1918 р., мав бути переведений поділ Галичини. Однак як все так і тепер Австрія не виповнила своєї постанови і австрійське правительство почало тратити в очах Українців всякий кредит, особливо коли Австрія задумала прилучити до Польщі Холмщину, Підляше і Східну Галичину саме перед своєю смертю.

Під впливом Вільсонівської політики самоозначення народів і т. д. дня 16 жовтня, появил ся в Австрії цісарський маніфест, котрим заповідало ся перетворене Австрії в союз націо-

нальних держав. Тимчасове заступство інтересів поодиноких народів передано в руки Національних Рад, створених з послів до парламенту з кожної нації. Українці мали становити одну

ОТАМАН ДМИТРО ВИТОВСЬКИЙ
провідник українського повстання на галицькій Україні в
жовтні 1918 року і організатор українського (галицького)
війська в польсько - українській війні за Східну
Галичину 1918—1919 р.

з таких національних держав перетвореної Австрії. Однак ця остання проба ратунку Австрії не вдала ся, бо народи Австрії бажали стати цілком независимими.

Серед сего натовпу подій зібрались у Львові дня 19 жовтня 1918 р., Українські Національні Збори, які ухвалили одностайно що: —

1). Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині — а з окрема Східна Галичина з граничною лінією Сяну з влученем Лемківщини, півно-західна Буковина з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українська полоса північно-східної Угорщини — творять суцільну українську територію.

2). Ця українська територія уконституовується як українська держава.

3). Взиває ся всі національні меншости на сій українській області — причім жидів признаєть ся за окрему національність — щоби вислали своїх представників до Української Національної Ради.

4). Українська Національна Рада — складаюча ся з укр. парламентарних і соймових послів — виготовить конституцію для сеї осібної української держави.

5). Українська Національна Рада жадає щоб з'організована отже в державу українська територія мала своїх заступників на Мировій Конференції.

На другий день, 20 жовтня, зїхало ся до Львова тисячі селян, робітників і інтелігенції Велика зала "Народного Дому" виповнилася тисячами делегатів яких привитав іменем Національної Ради її президент др. Евген Петрушевич, який все таки вірив що Австрія удержить ся і тому, хотяй піддержував гадку української держави, все таки не рішив ся на негайне придлчене українських земель Австрії з Великою Україною.

Сеї нерозважний крок Петрушевича викликав розкол в українських політичних колах. Одні тягнули за цілковитою злукою з Україною, другі все таки держались упадаючої скоро Австрії.

В тім самім часі польські політики, проголосивши приєднане до Польщі тих земель, на котрих "польська культура здобула собі домінуюче становище", почали самочинно, не питаючи згоди українського народу на те, приводить свої пляни і на території, заселеній в переважаючій більшості укр. народом, на області, на котрій згідно із загально прийнятим правом сомоозначення і цісарским маніфестом була вже проголошена українська держава.

Почалось з того що Поляки постановили, також без згоди Українців, завести на всіх галицьких залізницях — замість до-тепер обов'язуючої німецької мови, польську урядову мову. В тиждень по українській конститuantі дня 28 жовтня, 1918 р., відбули ся в Кракові наради польських послів. Там завязано **Польську Ліквідаційну Комісію**, якої власть мала розтягати ся теж на цілу Галичину. Таким чином польські політики, а разом з ними і велика більшість польського громадянства зігнували факт існування Української Національної Ради та факт проголошення української держави. Між становиском Українців і Поляків зайшла велика різниця, яка ще до тепер не розв'язана. Бо коли Українці вівзвали національні меншости, а між ними і Поляків, до участі в новім державнім будівництві, то ті останні, заперечуючи право самоозначення народів, самі уважали себе єдино управленими рішати долю Східної Галичини.

Наближав ся конфлікт, який мав рішити про те, хто буде господарем в українській Галичині. Обі сторони приготувляли ся до активного виступу. По обох боках йшла жива організаційна робота. Українська Національна Рада, зглядно її львівська делегація, змагала до того, щоби стати на шлях державного будівництва. Дня 29 жовтня, утворено **Український Харчовий Уряд**. Тогож самого дня Укр. Нац. Рада ухвалила устав і інструкції для повітових, сільських та міських організацій У. Н. Р. На другий день Укр. Нар. Рада рішила з огляду на становиска Польської Комісії Ліквідаційної, котра вівзвала всі державні, краєві і громадські уряди і на українській території підлягати її власті — як органам польської держави, видати до всіх урядів в області новоутвореної української держави розпорядок, визнаючи ті уряди уважати всі зарядженя Польської Ліквідаційної Комісії за позбавлені всякої правної сили і не виконувати їх під відповідальностию перед Укр. Нац. Радою. Поруч з тим Легіон Січових Стрільців признано за основу і завязок національної української оружної сили української держави. Всі українські полки, що оставали у звязи з і к. армії піддано під розпорядки наказному отаманови Укр. Нац. Ради. Австрійські власті у Львові повідомила Укр. Нац. Рада, щоби негайно передали всі українські полки до розпорядимости Укр. Нац. Ради.

В тім самім часі Польська Ліквідаційна Комісія повідомила усї австрійські власті що Польща перебрала власть над цілою Галичиною і що до Галичини є призначений з рамени вар-

шавського правительства польський комісар в особі князя Витовда Чарториського.

Супроти отсих кроків Польської Ліквідаційної Комісії президія Української Національної Ради залишила шлях ухвал і постанов і намагала ся вступити на шлях фактичного перебрання влади на українській території. Під проводом др. Костя Левицького удала ся до намісника гр. Гуйна, делегація Укр. Нац. Ради, жадаючи від нього передання влади. Сей відмовив ся, заслонюючись браком інструкцій. Таке саме ставовиско зайняв військовий командант Львова генерал Пфефер. Коли отся вістка розійшла ся по Львові офіцери Січових Стрільців та офіцери Українці австрійської армії, що тоді перебували у Львові повідомили Укр. Нац. Раду, що вони допоможуть Раді захопити власть у свої руки. В четвер 31 жовтня, 1918 р., в пізних вечірних годинах відбуло ся засідане Укр. Нац. Ради, на котрім назначено отамана Дмитра Вітовського командантом українських військ. Дня 1 падолиста, о год. З рано українські офіцери удали ся до касарень де були ріжні українські полки і українським воякам подано до відома, що на українських землях Австро-Угорщини утворила ся українська держава з тимчасовою верховною владою — Укр. Нац. Радою, приказам котрої від пинішного дня вони мають повинувати ся. Офіцирів чужинців усунено а на їх місце пазначено Українців. Відділи військ з рамени Укр. Нац. Ради обсадили намісництво, команду міста, почту, телеграф, залізничні двірці. Намісника інтерновано, так само ген. Перефера.

Укр. Нац. Рада, стараючись на праві самоозначеня народів, змагала ся перейняти власти мирним і леганьним шляхом. Коли одшаче показало ся неможливим, то наступило перебрание власти **революційним способом** через усунене австрійської адміністрації. При тім ніяким чином не нарушено прав польської меншости, у Львові не інтерновано ані не арештовано ні одного Поляка; на ировінції в деяких місцях відбули ся поодинокі інтернованя адміністративних урядів, та не тому, що вони здебільшого були Поляками, тільки тому, що вони являли ся представниками старої австрійської власти, ворожої українському народови. Ніхто не допускав можливости, щоби польський нарид, котрий сам так довго боров ся за свою свободу наставляв на волю українського народу.

Захоплене власти Укр. Нар. Радою і українськими військами у Львові випередило на кілька годин Поляків, котрі готували

ся зробити те саме. В суботу 2 новембра, мав явити ся у Львові комісар польського правительства з Варшави. В два дни опісля конаюче австрійське правительство прислало телеграму з Відня до Львова що австрійське правительство признає українській нації рівне право утворити самостійний державний організм і що діяльність польської власти не повинна розтягати ся на українські простори.

ДР. ЕВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ
укр. посол з повіта Стрий, прези-
дент Укр. Нац. Ради, піанійше
диктатор укр. галицьких війск.

ДР. КИРИЛО ТРИЛБОВСЬКИЙ
укр. посол з повіта Коломия, дов-
голітний організатор укр.
січових стійлиць.

Слідом за Львовом пішли иньші міста й місточка Східної Галичини. Українські вояки дня 1 падолиста обняли у власть Укр. Нац. Ради, Коломию, Снятин, Станіславів, Жовкву, Раву Руську, Золочів, Перемишль і опісля стихійно, без проливу крови, без мордів, без грабежии, без інтерновань, поширювала ся українська власть на цілій території української Галичини. Тільки в нафтовій області Борислава, скупчені нафтові робітники із західної Галичини і Польського Королівства створили військові озброєні відділи для перепиненя Українцям обняти там власть та по кількох днях ізза недостачі поживи польський озброєний відділ покинув Борислав і цофнув ся на захід. Перемишль, що положений на окраїнах етнографічної території був найбільше загрожений попасти в руки польської власти. Командант Перемишля і твердинь ген. Пухальський (Поляк) хотів віддати місто польським властям, та загрожений 9-им українським полком, що стояв в Журавці, занехав сю думку. Дня 2 падолиста заключено угоду між українськими

і польськими представниками, котра управильнювала взаємно-відносини в місті між Поляками і Українцями на основі рівноуправлення. Та польські легіоністи мимо того заняли військові обекти, ген. Пухальський зберіг неутральне становиско, за те полк. Сікорські розпочав широку організаційну акцію. Українці поводили ся спокійно одначе супроти зломаня угоди Поляками, дня 5 падолиста заіняли Перемишль, ген. Пухальський попав в полон, полк. Сікорського арештовано, та йому пощастило ся видістати ся на Засяне. Звідси він написав письмо до Укр. Нац. Ради, в котрім протестує проти мнимого зрвання умови Українцями, жадає виущеня з полону польських офіцирів і жовнірів та пропонує вдержане лінії Сяну — як демаркаційної лінії. Ген Пухальський взиває Сікорського віддати Засяне, зложити зброю і ждати дальших приказів. Сього приказу не виконано. Мимо того Українці не зійшли з дороги переговорів і мирного поладнаня конфлікту. Відбула ся спільна українсько-польська конференція, виміняно заложників і заключеню розем. Полк. Сікорські подав ся на захід. В Кракові почала ся організація підмоги для Перемишля. Після того панцирний поїзд з артилерією під проводом Стахевича йде на Перемишль. Українцям ставить ся ультимат, а коли сі не дають відповіді, польська сила вдаряє на місто і бере його. Угодові Українці, котрі в сподіваню мирної розвязи навіть не висадили мостів на Сяні, а саме: — др. Т. Кормош, др. В. Загайкевич, проф. Сабат і інші мандрують в польський полон, а опісля до Домбя. Така сама доля стрінула Українців в Чернівцях з боку Румунів.

Дня 1 падолиста появила ся отся відозва Української Національної Ради: —

Український Народе!

Голосимо Тобі вість про Твое визволене з віковичної неволі. Від нині Ти господар своєї землі, вільний горожанин Укр. Держави.

Дня 19 жовтня, Твоею волею утворила ся на українських землях бувшої Австро-Угорської монархії Українська Держава і її найвисша власть Укр. Нац. Рада.

З нинішним днем Укр. Нац. Рада обняла власть в столичнім місті Львові і на цілій території Укр. Держави.

Український Народе! Доля Української держави в Твоїх руках. Ти станеш як непобідимий мур при Україн-

ській Національній Раді і відіпреш всі ворожі замаху на Українську Державу.

Зак. Будуть установлені органи державної влади в законнім порядку, українські організації по містах, повітах і селах мають обняти свої державні, краєві і громадські уряди і в імени Укр. Нац. Ради виконувати власть.

Де сього ще не зроблено, дотеперішні неприхильні Укр. Державі уряди мають бути усунені.

Всі жовніри української народности підлягають віднині виключно Укр. Нац. Раді і приказам установлених нею військових властей Української Держави. Всі вони мають стати на її оборону. Українських жовнірів з фронтів відкликаєть ся отсим до рідного краю на оборону Укр. Держави.

Все здібне до оружя українське населене має утворити боеві відділи, які або ввійдуть в склад української армії, або на місцях оберігати муть спокій і порядок, особливо мають бути оберігані залізниця, почта й телеграф.

Всім горожанам Української Держави без ріжниць народности і віроісповіданя заporučаєть ся горожанську, національну і віроісповідну рівноправність.

Національні меншости Української Держави — Польки, Жиди і Німці — мають вислати своїх відпоручників до Української Національної Ради.

Аж до виданя законів Української Держави обовязують дотеперішні закони, на скільки вони не стоять в противенстві до основ Укр. Держави.

Як тільки буде забезпечене і укріплене істноване Української Держави, Українська Національна Рада скличе на основі загального, рівного, безпосередного і тайного виборчого права Установчі Збори, які рішать про дальшу будучність Української Держави.

Склад утвореного Українською Національною Радою кабінету і його програму оголосить ся.

Український Народе! Всі свої сили, все посвяти, щоб укріпити Українську Державу.

Львів, 1 падолиста, 1918 р.

Осібною відозвою повідомлено населене столиці про обняте власти.

Українська Національна Рада.

Тимчасом у Львові настав воєнний стан. День 1 падолиста минув досить спокійно. На другий день в деяких сторонах міста залунали крісові вистріли. В околицях головного двірця з'явилися польські озброєні відділи. Проти того отаман Вітовський оголосив у Львові стан облоги. Також з вікон поодиноких домів і з дахів падали стріли на українське військо. Український відділ уступив з головного двірця. Польські відділи поширили свій операційний терен. По кількох днях усталила ся в середині міста формальна боева лінія. Польські відділи зайняли західну часть міста, українські середмісте і східну частину. Львів став тереном завзятої боротьби. До крісових і машинних стрілів прибула небавом і артилерія.

Всякі проби до згоди не довели до бажаного успіху. Поляки безнастанно змінювали свої умови, крутили, відкладали, клали щораз нові домагання, метою котрих було звести в нівець українську державність і в той сам час ждати підмоги зі заходу. Апелі і відклики Укр. Нац. Ради до Поляків-горожан, щоби не ставали поперек змагань українського народу до волі і свободи нічого не помагали. Борба йшла днями і ночами. Лила ся кров, боротьба коштувала багато жертв. Голод розпанювався у Львові, а особливо на боевій лінії. З гуманітарних зглядів дня 18 падолиста, завішено оружжя на 48 годин. Саме в часі завішення оружжя Поляки одержали сильну підмогу із заходу. По зайняттю Перемишля польські панцирні поїзди сфорсували слабо обсажену залізницю Перемишль—Львів і дня 21 падолиста, приступили до бою у Львові. Українські сили, змаргані тритижневою виснажуючою боротьбою, були за слабі, щоби оперти ся свіжим боевим формаціям при ворожій поставі населення Львова. Коли українському військову загрозило окружене то в ночі 21 на 22 падолиста, українські війська вийшли зі Львова в східнім і північнім напрямі, а вся власть у Львові перейшла до Польського Правлячого Комітету, який узурпував собі власть над цілою Східною Галичиною. По виході із столиці українських військ настали у Львові важкі часи, а невимовно важкі для українського населення столиці.

Сейчас по занятю Львова "Українська Національна Рада" обняла власть над цілою Східною Галичиною і перенесла по вицофаню укр. війська свою столицю зі Львова до Станіславова. Здовж цілої лінії почавши від Перемишля, околиць Львова, здовж рік Буга і Сяну почала ся довга і завзята борба українського війська проти польських наїздників.

Через воєнну акцію у Львові здержало ся початково утворене уряду українського. Початково Укр. Нац. Рада, була разом законодавчим виконуючим тілом. Однак се опізнювало державне будівництво. Аж значно пізнійше др. К. Левицький сформував “тимчасовий Державний Секретарія - Західно-Української Держави”, відвічальний перед Українською Національною Радою. Дня 9 падолиста, увійшли в склад секретаріату отсі Українці: —

Др. К. Левицький, голова і секр. фінансових справ; Др. Льонгін Цегельський, секр. внутр. справ; Др. Вас. Панейко, секр. загр. справ; Ярослав Литвинович, секр. торговлі і промислу; Алекс. Барвінський, секр. віроісп. і просьвіти; Др. Іван Куровець, секр. суспільного здоровля; Полк. Дм. Вітовський, секр. військ. справ; Антін Чернецький, секр. праці і суспільної праці; Др. Іван Макух, секр. публ. робіт; Степан Баран, секр. земельних справ; Др. Сидір Голубович, секр. судівництва; Іван Мирон, секр. шляхів; Олек. Пісецький, секр. пошти і телеграфів.

Дня 10 падолиста, 1918 р., повна Укр. Нац. Рада змагаючи до здійснення ідеалу цілої нації, перейняла одноголосно отсе внесене: — “Українська Національна Рада, я і вивисла власть укр. земель бувшої австро-угорської монархії в змаганю до здійснення національного ідеалу всього українського народу, поручає Державному Секретаріату поробити потрібні заходи для з'єдинення всіх укр. земель в одну державу”.

Законодавча діяльність Укр. Нац. Ради розпочала ся ухваленем тимчасового основного закону про державну самостійність укр. земель бувшої австро-угорської монархії. Дальше ухвалено закон про адміністрацію Західно-Української Народної Республіки, закон про судівництво і т. д.

Законодавча діяльність Укр. Нац. Ради розпочала ся ухваленем тимчасового основного закону про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської Монархії. Ухвалений дня 13 падолиста закон сей звучить: —

АРТИКУЛ І.

Назва.

Держава проголошена на підставі права самоозначення народів Українською Національною Радою дня 19 жовтня, 1918

р., обнимаюча весь простір бувшої австро-угорської монархії, заселений переважно Українцями, має назву: — **Західно-Українська Народна Република.**

АРТИКУЛ II.

Границі.

Простір Західно-Української Народної Републики покриваєть ся з українською суцільною етнографічною областю в межах бувшої австро-угорської монархії — то є з українською частиною бувших австрійських коронних країн Галичини з Володимирією і Буковиною, та з українськими частинами бувших

ДР. ТЕОФІЛЬ ОКУНЕВСЬКИЙ
укр. посол з повіта Запизани, укр.
староста повіту Гореденна за
часів українського правління.

ДР. КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ
укр. посол з повіта Рогатин, голо-
ва українського секретаріату за
часів українського правління
в Сєвєродніччї.

угорських столиць (комітетів): — Сичи, Шарич, Земплин, Уг, Берєг, Угоча і Марамарош, — як вона означена на етнографічній карті австрійської монархії Карла барона Черніга: — (Etnographische Karte des oesterreichischen Monarchie, entworfen von Karl Freiherrn Czernig, herausgegeben von der k. k. Direktion der administrativen Statistik, Wien 1855, Maasstab 1:864000).

АРТИКУЛ III.

Державна суверенність.

Отся державна територія творить самостійну Західно-Українську Народну Републику.

АРТИКУЛ IV.

Державне заступництво.

Права влади іменем Західно-Української Народної Республіки виконує песь її парід через своє заступництво, вибране на основі загального, рівного, безпосередного, тайного і пропорціонального права голосованя без ріжнщї пола. На сій самій основі мають бути вибрані Установчі Збори Західно-Української Народної Республіки. До часу зібраня Установчих Зборів виконує всю власть Українська Національна Рада і Державний Секретарят.

АРТИКУЛ V.

Герб і прапор.

Гербом Західно-Української Народної Республіки є: — Золотий лев на синім полі, обернений у свою праву сторону. Державний прапор є синьо-жовтий. Державна печать має довкола гербу напис: — Західно-Українська Народна Республіка.

Державна орглізація на ширну скалю почала ся після перенесеня осідку правительства з початку до Тернополя а опісля до Станіславова. Праця уряду була звернена перш усього на створене сильної і карної армії. І треба сказати, що мимо невимовно тяжких обстанци, мимо того, що залізницями, через теріторію держави, переїзджали тисячі й тисячі чужих вояків (з України) та укр. і російських полонених, мимо персірняючих відносни у внутрі держави, мимо ворожожї агітації, мимо пеналадженої державної машини і недостачі фінансових засобів — **утворено 100 тисячну українську армію в Галичині**, що з великою посвятою, скупо з'одягнена — через сім місяців героїсько боролася на всі fronti — головню проти польської і большевицької навали.

Українська преса, українська адміністрація, українські фінанси й торговля поступенно урегульовано вдоволяючо. Майже в кождім місті виходила українська газета — і вся ся наша преса перла постійно за злукою усіх укр. земель в одну державу що вкінци і довершено **3 січня 1919 р.**, коли те західна і східна Україна злучили ся і утворили одну **Українську Народну Республіку**, з тим застереженем, що західна Україна одержала теріторіяльну автономію з огляду на окремі культурні й економічні відносини та ріжну минувність.

УКРАЇН-
СЬКА
ВОЄВА
УПРАВА
(з ліва на
право).

Сидять:

Др. В. Ста-

росольський.

Др. Т. Кор-

мош,

Др. К. Три-

льовський,

(голова)

Др. С. Тома-

шівський,

Д. Качамай,

писар.

Стоять:

І. Бобер-

ський,

скарбник

В. Темниць-

кий,

містоголова

Др. Л. Це-

гельський.

Опісля прийшли кличі військової помочі від делегатів з угорської й наддніпрянської України й правительство зах. України було спонукане вислати кільканайцять тисяч галицького укр. війська в закарпатську Україну а опісля вислано кількадесять тисяч війська головному отаманови Петлюрі проти большевиків і Поляків — і так з формальним з'єднанем Українців Галичини з Українцями Великої України, дальша доля західних земель вяжить ся з долею цілої України.

Семи місячний бій на Галицькій Україні проти Поляків закінчив ся фатально для Українців з приходом армії Галера з Франції. Армія ся привезла зі собою не лише величезні армати, амуніцію, провізії, але й нечувану в історії цивілізованих народів гунську дикість, яка виявилась в цілій повноті на галицькім терені.

По геройським відході галицької укр. армії за Збруч, Поляки обернули цілу Східну Галичину в край знищення спустошення, край горя і сліз, край неволі і розпуки, край нечуваної у світі нужди точно так як колись робили на Українських землях Татари а на центральній Европі Гунн, Монголи з глибокої Азії.

Як вже зазначено було в попередних увагах по розпаді Австро-Угорщини, Українська Національна Рада у Львові, виконуючи право самоозначення народів, обняла іменем українського народа 1 падолиста, 1918 р., вла у Східній Галичині (від Сяну по Збруч), і утворила там правительство, яке мало управляти Західною Областю Української Народньої Республіки. Переняте влади відбуло ся спокійно і поважно, без арештовань та інтерновань і без проливу крови. Лише в Перемишлі опір польської поліції потягнув за собою втрату життя чотирох українських стрільців. Нова українська держава утворена на українських етнографічних областях Галичини і Буковини, прибрала поки-що назву Західно-Української Народньої Республіки, а дня 3 січня, 1919 р., проголошено її злуку з матірнім пнем: — Наддніпрянською Україною.

Та се вправило в скажену лють Поляків, наших відвічних ворогів. Вони виступаючи зі своїми уроєними історичними претенсіями до української часті Галичини, підняли з оружем в руках розбійничий похід проти українського народа і його легальної влади, прозиваючи природний на праві самоозначення народів, оснований народний зрив "бунтом" проти їх уроєних правно-державних аспірацій. На жаль поміч у своїм насильстві знайшли вони в державах антанти. Франція власним

коштом з'організувала в себе з польських полонених і добровольців визначну армію (Галера) і кинула її в бій проти нас; та разом із Італією пособляла Поляків амуніцією і зброєю; Англія і Америка заосмотрила їх в одіж і поживу, а парижська Мирова Конференція, повіривши фальшивим і фарисейським підшептам польських інтригантів, рішила нотою з 21 червня, 1919 р., під позором забезпечення життя і майна мирного населення Східної Галичини перед звірствами “большевицьких банд” — уповажнити керманічів польської републики зайняти цілу Галичину аж по Збруч і уділити Полякам повновласти до введення у Східній Галичині цивільної адміністрації. Ся нота признає вправді, що Східна Галичина не належить до польської Републики, в практиці однак є вона страшним вироком на знищення і загладу мільонів українського і жидівського населення Східної Галичини і кидає Українців на поталу найбільшого споконвічного ворога, себто: — Поляків. Є се так сказатиб установленне вська опікуном у вівчарні.

Арт. 92. мирового договору з Австрією постановляє, що нікого із жителів території колишньої австро-угорської монархії не можна ізза його політичного пересвідчення в часі між 28 липня, 1914 р., а остаточним означенням суверенности державної власти на сих областях, або ізза його свобідного вибору державної приналежности, вкінця ізза його діяльности около уладження державного організму по мисли сего договору, осуджувати або безпокоїти. Та історія теперішньої окупації (1918 — 1920 р.), Східної Галичини Поляками, або як її Поляки називають “пацифікації краю”, порученої їм державами антан-ти, історія їх дотеперішнього володіння в тім краю над Українцями, свідчить наглядно, як Поляки надужили уділеного їм державами антанти мандату і є заразом доказом як страшну і в наслідках своїх сумну похибку поповнили держави антанти, віддаючи Полякам у Східній Галичині, хоч лише провізорично власть над Українцями.

Теперішня польська окупація, се страшна картина мартирольогії Українців, мартирольогії, якої ні під теперішню хвилю не зазнав ніякий нарід, ні якої приміру не знає взагалі історія. Се безлична наруга з високих, Вільсоном проголошених тез і із засади самоозначення народів!

Польська військова і цивільна управа поставили собі як мету використати свою хвилеву власть і безконтрольність, щоб заки прийде до заповідженого антантою народнього голо-

Стчовсько
Стрілецька
полена
Слу за
Божа
в селі
Сковятині,
з часів
українсько
польської
війни.

совання, вигубити як найбільше число українського населення, а головно інтелігенції і тим способом осягнути при голосуванні більшість. Тому Поляки тепер нищать безпощадно українську інтелігенцію, а в першій мірі українське духовенство; вищують також свідомійше селянство, сільське населення і робітництво. Всі галицькі в'язниці і арешти, та табори полонених в цілій Польщі є переповнені Українцями і Українками.

В казматах Модліна, Берестя, Стшалкова, Варшави, в таборах полонених в Домбю, Вадовицях, Перемишли, Пикуличах і др. карають ся і замирають тисячі-тисячі невинних українських жертв звірського терору Поляків. Австрійські Телергофи, малярські Аради та навіть сибірські заслання, се ще рай в порівнанню із тим пеклом, яке з ласки польської культури переживають тепер невинно найліпші сини українського народу за се лише, що посміли в супереч польсько-ягайлонській ідеї забажати собі української держави на українських землях Східної Галичини. Людська рука за слаба, щоб змалювати хоч приблизно ті тяжкі муки, та всю велич тих диких звірств, яких тепер допускають ся в нашім краю на нашім українським народі звироднілі і схудобілі нащадки шляхотсько-езуїтської Польщі.

Сотки невинних голов лягло в домовину від злочинної польської руки. Українським селянам вирабувала польська армія все, що мали: — гроші, худобу, коні, збіжжя, одіж, біллі, домашні і господарські знаряди. Богато сіл спалено, на многі села наложено високі контрибуції, що їх селяне мусіли зложити під грозою спалення села. Богато церков зачинених, бо священники арештовані, інтерновані, або конфіновані в польській часті Галичини, а деякі в звірський спосіб вимордовані, много з них мусіло утечі за Збруч ратуватись перед смертю і польськими розбоями. Деякі церкви спалені або зруйновані та зрабовані. Народні школи майже всюди позамикані. Середне шкільництво передусім приватне, вбито, до висших научних заведень (університетів, техніки), нашої молодіжи безоглядно не допускають ся, та не позволяють ся на уладжене приватних університетських курсів для Українців, коштом українського гроша. Товариства і спілки завішені в урядованню, многі часописи застановлені, словом припинено все українське публичне життя. В краю ширять ся в застрашаючий спосіб різні пошести, а Поляки нароком не дають населенню жадної санітарної помочи.

Годі тут зобразити всі муки і терпіння, які переживає український народ.

Факта вопіючого о пімсту до неба знуцання над цілим українським населенням подаємо отсим до прилюдного відома і віддаємо їх під осуд держав антанти, що своїм нерозважним порішенням спричинили тільки лиха і під осуд цілого цивілізованого світа, та кличемо о поміч і ратунок.

Загальний згляд Камінця Подільського недавної тимчасової столиці Української Народної Республіки. Заявши Камінець Подільський по уступленю Петлюри, 19 листопада 1920 р. польські війська поарештували там багато галицьких Українців і відставили їх до таборів в Берестю Литовську і Стшалкова.

Ізза занятя Поляками Східної Галичини та терористичного поліцейського режіму, який там введено, ізза цілковитого замкнення границь Галичини, трудностей паспортних, закнебльовання української преси, заведення строгої цензури листів та строгих граничних ревізій, могла лише дуже дрібна частина вістий про польські звірства передістати ся на дневне світло та дійти до нашої відомости й до відома загалу. Тому із безлічи фактів подаємо тут лише ті, що дійшли до нашої відомости случайно і посередно а наводимо лише найважнійші — по можности з поданням імен, місцевости і свідків.

Насильств на українським народі допускали ся Поляки не лише в часі оружного походу на наш край, але й тепер в часі свого хвилевого пановання у Східній Галичині допускають ся

Безнастанних злочинів, які не лише порушують наші національні права, але й топчуть брутально людські і божі закони.

Арештуванням, інтернуванням, знущанням та насильствам над українським народом немає кінця.

Факта насильств і знущань признають і деякі самі Поляки. Між іншими навіть Начальна Рада польської соціалістичної партії вважала ся спонукана порішити резолюцію, в якій осуджує масові арештування Українців і заслання їх в табори полонених та взиває соціалістичних послів, щоби негайно пробрили енергічні заходи в цілі ревізії таборів, випущення на волю певнаноуязнених і потягнення провинивших до відвічальности.

Соціалістичний посол Морачевський і тов. внесли навіть у варшавськiм соймі дня 3 жовтня, 1919 р., в тій справі інтерпеляцію до президента міністрів, в якій інтерпелянти констатують, що арештовано дуже багато українських діячів без доказаної вини, та держить ся їх в концентраційних таборах, які рід зглядом найпримітивніших вимогів життя і гігієни ругають усяким основам людськості. Полонені, інтерновані і закладники не можуть перенести тих горендальних умови життя, завдають на різні заразливі недуги і "цілими масами" вмирають. Власті не роблять нічого, щоби увільнити невинно уязнених. Заява польського президента міністрів, про загальну амнестію для уязнених і інтернованих Українців лишилась джує масові арештування Українців і заслання їх в табори полонених та взиває соціалістичних послів, щоби негайно поробили винно уязнених і потягнення провинивших до відвічальности. досі неполагоджена і нині ще, помимо заключеної угоди і союзу між українським отаманом Петлюрою, а польською державою — в польських таборах гине десятки тисяч галицьких Українців

Голос Українців Живучих під Польською Владою до Сумління Культурних Народів:

(Від інтернованих Українців в Бригідках у Львові,
3 січня, 1918 р.).

З поза кравів страшної польської тюрми, з під земних льохів, підносимо голос розпуки, кидаємо в лице культурного світа болючу скаргу проти польського уряду, польської армії і цілого польського народу.

Числимо на те, що прецінь десь в мозкових звоях культурних людей збудить ся відрухова думка чинного протесту проти найбільшого варварства нашого століття, проти некоего польського замислу вбити живу українську націю.

Числимо на се, що наш крик-скарга може дійде до благородних сердець і умів людей правди і справедливости. Ми Українці, які тисячами гинемо з голоду і холоду по таборах для інтернованих і полонених, катовані польськими жандармами, вязнені польським урядом, переслідувані і гонені польськими кольтоністами, зруйшовані, визискані і зневірені в прибитих серцях і розбитих душах леліємо ще надією, що і нам прислувають права людини, щой ми маємо право вкусити хоч трохи і забороненого овочу Вільзонівських тез, котрі мають ставити основу Нового Світа.

Там де з ласки дезорієнтованої антанти станула нога польського жовніра, не лиш падуть окривавлені голови, не лиш зникає всіяке матер'яльне добро, том зникають теж признаки духової культури.

В своїм часі буде видана більша українська кривава книга, де очам здивованої Європи і усього культурного світа представить ся криваву картину модерного варварства довершеного народом фуріятом, опянілого імперіалізмом і затроєного найбільш огидним звірячим шовінізмом.

Головною темою Поляків є знищити українську інтелігенцію, щоби опісля з мало осьвідомленим селянством і робітництвом поступати так, як їм забажаєть ся. "Проекти на звіщєне, України", кують ся не від нині. В шляхетській Річчєсполитії з великим завзяттям змагають до сеї мети. В Австрії, се змагання становило основну засаду польської політики. До війни були способи до осягнення наміреної ціли: -- просто не допускано Українців до шкіл, не приймано до урядів, не допускано до розвитку Українців в промислі і торгівлі, держано в за-

кріпощенню українське учительство а навіть духовенство (через право патронату).

Війна зродила в Поляків пекольну думку, прискіштити той процес. З вибухом світової війни всі польські партії (не включаючи соціалістів) постановили перевести масовий морд української інтелігенції. Се було легким до переведення, коли зважимо що з ласки цісарської Австрії уся адміністрація Галичини була в польських руках. Галицький намісник Поляк

Могіла Українського Січового офіцера в Медусі і других полягших українських воєнів.

видав приказ жандармерії арештувати і інтернувати українську інтелігенцію під замітом державної зради в хосен Росії. Загал польського народу і ціла польська преса з того часу сповняла денунціаторську роботу, тим підлійшу, що не правдиву.

Під фірмою Австрії, в інтересі Польщі заповнено тюрми придунайської монархії а славні на весь сьвіт, Талергофи, Гмінди, Хоцени, були цвинтарями для тисячів і тисячів Українців.

Свою нелюдську супроти Українців політику старають ся Поляки укрити і представляють ся всюди, в краевій і заграничній пресі дбайливими опікунами українського народу.

Також по розпаді Австрії на національні держави, не перестали Поляки грати подвійної ролі. Лише тим разом не перед Австрією тільки перед опінією коаліційних держав. Свою заборчу війну проти західних українських земель називають вони борбою цивілізації зі східним большевизмом, з півазійським хаосом, з переворотом і анархією.

Хрести на могилах українських воєнів що боролись за українську землю проти польських наїздників в цвітінні 1919 р. коло Львова.

Мистець тонів Падеревський, представляв в Парижі українські звірства, яких нігде не було і витягає знаменито вирежисеровані фотографії а в дійсности Поляки, що завдяки протектораторови антанти вирости на найбільше протегованих переводять далеко скорше, лекше і успішнійше нелюдський помисл винищення українського народу.

Початково поступали Поляки у С. ідній Галичині і інших окупованих українських землях як у яким африканським краю, якого населення треба винищити, **щоби мати кольонізаційний терен.** Попалено не лише много господарств але і цілі села. Порозстрілювано много цивільного Богу духа винного населення. Коротко кажучи українське населення зістало виняте з під права. Кождий польський жовнір є необмеженим паном життя і смерти Українців в Галичині.

Щоби позбутися свідків свого дикого і варварського поступовання, а далі, щоби усунути українську інтелігентну переступу під впливання на парід, переводять масові арештовання інтерновання української духовної і свіцької інтелігенції, свідомого селянства, міщанства і робітництва. Поданляюча більшість української інтелігенції коротає свій нік по польських тюрмах і бараках. Є цілі повіті з яких шведено усе світське українську інтелігенцію, є цілі околиці в яких всі парохії є позабавлені душпастирів.

В слід за тим устала вся культура і економічна праця. Народ позбавлений всякої духовної опіки дичіє. До опраданних тих неповинних увязнень і інтерновань шидумуєть ся різкі протекети: — неприязнь до польського шійська, діланне проти польської держави, неприхильність до польської політичної думки.

Діють ся такі куріюли, що польські власти, в супереч найпримітнішійшим вимогам сираведливости арештують і видають засуди на Українців за їх політичну діяльність за часів української влади або за незложення присяги на вірність польській республіці. Тенер польські власти станули на становищі, що Галичина се невідлучна частина колишньої Польщі, з Українцями поступаєть ся як із зрадниками польської держави.

Арештованя, Інтернованя, Знущання, Табори для Полонених і Інтернованих.

Перебуваючи в Галичині з початком 1920 р., я мав нагоду провірити ті страшні наслідки польського терору над українським народом. Скрізь серед Українців, по містах, можна було зауважити якусь боязнь, якийсь страх, що леда хвиля арештують лише за се, що говорить ся по українськи на вулиці Львова, Станіслава або Перемишля.

Скрізь по кавярнях, реставраціях, готелях, шинках, польські шпігуни - доносчики, які під якимнебудь претекстом арештували першого ліпшого Українця, що важив ся сказати хотьби слівце критики проти польської влади або польської адміністрації. По вулицях міста Львова бачив я велике число нещасних, обдертих, зголоджених, горем прибитих **українських вояків**, які під ескортою польської солдатески, возили дрова, хліб, збіже, провізію для польських військових залог міста Львова.

Польські влади чуйно приглядались всегда роботі тих кількох українських товариств, які ще до тепер вегетують у Львові. Щоби запевнити себе перед всякою можливістю нового українського повстання у Львові, польські влади поставили свій головний арсенал **наладований стрільним порохом і всякою вибуховою амуніцією** зараз коло українського "Земельного банку Гіпотечного", товариства "Дністер" і "Ставропігії". Сей арсенал поставлене тут нарочно, щоби в оден момент, на даній знак, **висадити** в повітре наші народні інституції.

Військові і цивільні влади польські при помочі жандармерії, полевой поліції, і здичілої солдатески докладають усяких зусиль і підняли плянову акцію, щоби винищити цілу українську інтелігенцію і селянство морально матеріально і фізично так підорвати, щоби зробити її нешкідливою в пляновій польонізаторській роботі польських шовіністів. В тій ціли заряджують польські військові команди і жандармерія та польські цивільні влади масові арештованя і з арештованими, зглядно інтернованими поводять ся гірше, чим із найпідліїшими злочинцями. Побивають їх так, що не раз побитий умирає або стає калікою на ціле житте. Інтернованих виголоджують,

без огляду на їх вік і суспільне становище, цілими місяцями держать їх у темних, нужденних, брудних і вогких казармах в голоді і холоді. Крім сего заряджують по селах масові бої нагаями або їх дротяними прутами і знущають ся в неспокійний впрост спосіб, та дивлять ся крізь пальці на осорочення і звірські насильства жінок і дівчат здичилою салдатою.

Команда польських військ повідомила була урядово українську військову команду, що для охорони Поляків, які перебувають під українською владою, зарядила інтернування всієї української інтелігенції. Та хоч в наслідок заняття цілої Східної Галичини польськими військами се превентивне средство безпредметове, тисячі інтернованих Українців нарають ся більше по в'язницях і таборах. Внарештowano і поінтерновано майже всю українську інтелігенцію, о скільки вона не зберіглася утечею поза кордони польської окупації, внарештowano також майже всіх свідомііших робітників, ремісників і селян, також много симпатизуючих Українцям Жидів.

Загальне число інтернованих і полонених виносить щонайменше пероколо 150,000 душ, не вчислюючи тих, що їх пущено на волю і тих, що втекли, або перенеслись на той світ з гараздом в польській неволі. Не вчислюючи тут і не числимо тут великого числа тих, яких лише конфіновано, підриваючи в той спосіб егзистенцію їх самих і їх родин. І так прим. в самім бобринському повіті є поверх 200 конфінованих Українців, яким не вдало ся рушити ся з місця осідку. О скільки котрому з визначених Українців вдало ся вратуватись завчасу утечею за границю (десятки тисяч Українців вимандрувало на Україну, в Збруч, або хоронить ся в Румунії, Чехословачії і Австрії), скільки внарештували їх і поінтернували. Між інтернованими Українцями знаходять ся люди, які займали найчільніші посади новиска в суспільнім і державнім життю, люди науки, професори університету, члени бувшого краевого виділу, ректори і професори гімназій і ліцеїв, народні учителі, адвокати, нотарі, лікарі, інжинери, всілякі урядники, висші духовні, священники, монахи, катихити, директори різних інституцій, жінки, (учительки) урядники, дівчата, а навіть літні старці, каліки і діти!

І так між иншими інтерновано без ніякої провини і пригноблено заперто: —

Д-ра Кирила Студинського проф. університету, Д-ра

лодимира Охримовича, адвоката і директора Тов. взаїмних обезпечень "Дністер", Д-ра Льва Ганкевича. Ті три остали у Львові як офіційльні заступники Української Народньої Республіки, а інтерновано їх за се, що хотіли перед місією Антанти пожалувати ся на знущання, яких допускають ся Поляки на українським народі.

Бувших соймових і парламентарних послів, яких імена тут подаємо: — Др. Володимир Загайкевич, адвокат від 11 листопада 1918 р., Др. Володимир Бачинський адвокат, Др. Куровець лікар (опісля виміняний) о. Стенан Онинкевич, парох, Гриць Тершаковець, властитель реальности, Вячеслав Будзюновський, опісля звільнений, Лев Левицький радник суду, опісля звільнений, Др. Теофіль Кормоні, адвокат, котрому по півтора місячній тюрмі вдало ся втечи, Іван Кивелиук, надрадник і член Краєвого Виділу.

Около 1,000 священників, з яких що лише в серпні 1919 р. деяких випущено з табору інтернованих, але їх рівночасно конфішовано так, що прим. із перемиської дієцезії сидить ще те пер багато священників і 46 монахів Св. Василія Великого. Між інтернованими священниками знаходять ся дійсні крилошани і консісторські совітники, декани катехити, парохі і т. п., як: — О. Богачевський крилошанин канігул перемиської (те пер звільнений), о. Березовський, совітник консісторський, 90-літній старець, якого сина священника в 1914 році повісив безвинно австрійсько-польський аудитор Др. Загурський, о. М. Цегельський, консісторський совітник, 73-літній старець, крилошанин - парох, о. Фр. Рабій, совітник консісторський і декан, о. Еміліян Погорецький, панський шамбелян і бувший парламентарний посол, совітник консісторії, о. Гошовський, о. Петрик, о. Винницький, совітник консісторії і декан, о. Пелех, о. Петрицький, о. Король, о. Щербанок, о. Юрчинський, о. Мороз, декан, о. Косоноцький, декан, і багато інших.

Адвокати: — Др. В. Старосольський, (виміняний), Др. Селкела, Др. Ардан, (опісля увільнений), Др. Станько, Др. Кобилецький, Др. Волошин, Др. Калитовський, Др. Банд, Др. Воробець, Др. Саноцький, Др. А. Чайковський, і др.

Інженери: — В. Малішевський, Шехович, Пацлавський, опісля звільнений.

Лікарі: — Др. Овчарський, Др. Куровець, (звільнений), Др. Гвоздецкий, Др. Петрушевич, Др. Тресньовський, Др. Сін-

кевич, і в друге інтернований 18 лютого 1919 р., Др. Саф і другі.

Сотки всякого рода урядників, директорів і професорів, підурядників і служби як прим. радники і урядники судові: Н. Стефанович, Колодій, Шехович, Устіянович, А. Кріса, Насада, увільнений. Дальше: — А. Ярема, директор ліцея, А. Сабат проф. гімназ., І. Білінський, директор, М. Марко, урядник Української Шадниці, Жуковський, інспектор торг., Загайківич, ревідент залізниць, Стефанишин, офіціал, Др. Н. Сабат директор гімназії, (увільнений), а відтак з кінцем вересня друге арештований, Мурин, директор народної школи, о. Нароцький, інспектор шкільний, (увільнений), Щирба Лев проф. гімназії і багато інших.

З пань прим.: — Козаневичева, жена державного секретаря, Калиновичева, жена інжинера, Ніжанковська, Криськович Дроздовська, Михалецька з мужем, (малолітні діти остали дома без опіки), Анастасія Відній з 6-тижневою дитиною (в брижітках), Анастасія Звір з 5-літнім хлопцем, Анна Зелена з 6 малолітніми дітьми і т. д., Старухова, жінка парламентарного посла.

Около 12 дітей 2 — 10 літних і т. д.

Деяких з тих інтернованих в межичасі випущено на волю. Та попри те дальшим арештованням і інтернованням мимо заняття цілої Галичини Поляками нема кінця, як що Поляки випустять декого в наслідок інтервенції антантської місії, то опісля інтернують в двое тільки других або тих самих. І так приміром дня 1 вересня 1919 р., арештовано і вивезено о. Пл. Карпінського в Острівцях, Др. Л. Цегельського, М. Цегельського Лопатинського, учительку Обуховську зі Струсова, дня 6 вересня 1919 р., о. Мохнацького з Теробовлі, дня 10 вересня 1919 р., о. С. Дурбака, Блахатку, Каштана, Луцькова, о. Волянського з Острова, стар. радника суду Чернявського, проф. Чайківського, В. Вітвицького в Коломій. Дальше інтерновано і осаджено в вязниці полевого суду: — Д. О. І. священників Мохнацького, о. Волянського, о. Короля, о. Винницького, о. Проця, проф. Гдулю. В Чорткові сидить в вязниці 100 Українців і 27 Жидів. В полевім суді у Львові сидять: — о. М. Баричко, о. Прийма, о. Олійник, дня 20 вересня 1919 р., конфіновано в друге Д-ра В. Левицького і др. арештовано З. С. Скізну, відпоручницю "Червоного Хреста" і уміщено в вязниці у Львові, в Самборі арештовано радника суду Щербатюка, т. д. і хорого,

управителя школи В. Сілецького, 80-літнього старця, Д-ра Р. Скибінського (в Дембліні), проф. Т. Залеського і проф. Мариняка (в Берестю). дня 17 вересня 1919 р., з Гусятина 115 Українців (в бригадках), 200 Українців з бобрецького і т. д.

Для упозоровання арештовань українського населення перевозять польські військові команди, жандармерія і різні роди поліції під різними покришками а часто і самі військові старшини її прості жовніри. Безнастанні ревізії по українських домах і по українських інституціях. Ревізії ті переводжені в брутальний спосіб, дають Полякам нагоду до знуцання, секатур, наруг і зневаг. При ревізіях конфіскується жертвам брутального насильства часто найдорожші і найцінніші речі необхідні до домашнього ужитку і то або зовсім під позором хвилевої реквізиції, або потайки себто дорогою найнікчемнішої крадіжи.

Такі реквізиції відбуваються в многих українських домах а найчастійше в публичних українських інституціях у Львові і Перемишлі, Станіславові, Тернополі, і всіх прочих містях Східної Галичини, а також і по селах по кільканайцять разів в одній і тій самій хаті чи інституції, без огляду на се, чи то приватне мешканне чи наукова інституція, чи інтернат діточий, чи дівочий, школа, або церков. І так прим. в Ставропігії у Львові, було 32 ревізій, в редакції "Впереді" 35, в "Дністрі" 20 і т. д. Те саме діється і по приватних домах.

Знуцання над українським населенням переходять всякі можливі границі, так, що культурні народи не в силі навіть, уявити собі, щоб щось подібного могло переводитись в ХХ століттю, серед загального лунання демократичних, свободолюбних кличів!

Для приміру хочемо навести лише деякі факта тих безчисленних і безнастанних знуцань і мук тілесних і душевних, які терпить український народ під ярмом польських "пацифікаторів": —

Польські Варварства і Морди.

Найлучшими доказами польської "культури" і "висшості" являють ся ті численні, горендальні, нечувані у цивілізованому світі варварства і морди, які поповнило польське військо і польська адміністрація над Українцями Східної Галичини.

Морди сї були очевидно, інспіровані і толеровані польськими верховними властями і головною командою армії Галер

Понизше подані факти говорять далеко більше самі. Кожній Українець повинен витягати з тих фактів моральні висновки та представити при всякій нагоді чужим і своїм страшну трагедію нещасного населеня Східної Галичини.

Обоятно нам дивитись на сї спрашні звірства і їх забувати нам ніяк.

Найчорнійшою картиною польських знущань над українським населенням є вбійства, яких Поляки допустили ся на полонених українських жовнірах та на безбороннім українському населенню і то без вибору: на священниках, світській інтелігенції, робітничій і селянській клясі, на жінках, старцях, каліках і дітях. Ся жахом переймаюча акція була очевидно з гори обдуманна, бо команди польських військ видавали навіть урядові накази, щоби полонених без пардону вбивати. Факт, цей ще ругає людським почуванням і постановам міждержавного права потвердять свідки: — Лев Крипякевич, Гелена Немців, Катерина Саковська, перед котрими польські жовніри (Галлерчики) казали таке: — "Наш командант наказав нам не брати до неволі "Русінуф", тільки вбивати, понцо мають їсти польський хліб! Русіні се дикий народ". Було се 19 мая 1919 р. Те саме потверджують Войцех Вечорек, Мартин Гасяк і Михайло Путко (підх.). Убиване хорих у шпиталях також лучає ся. За найменшу провину сторожа в таборах побиває інтернованих і полонених а пераз на смерть убиває. Щоби мати позі, до вбійств серед спокійного цивільного населення, видано приказ видачі всякої зброї і амуніції під загрозою поставлення перед полевий суд. Селяне про приказ часто і не знають, або його не розуміють; пераз і не свідомі цього, що уступаюча українська армія полишила оружжа, закопала в їхньому городі або де в сусідстві.

Се давало польським військам нагоду до страшних переслідувань а не рідко до засуду полевим судом на кару смерти.

В многих випадках і без суду розстрілювано наших селян. З великого числа тих страшних вчинків Поляків, наводимо тут лише ті случаи вбійств, які дійшли до нашого відома, яких не повстидали би ся найтемніші розбишацькі банди.

МНОГО СЛУЧАІВ МОРДІВ УКРАЇНСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ВІЙСЬКОМ БЕЗ СУДУ І ПЕРЕСЛУХАНЬ.

Українське цивільне населення було виняте з під права. Перший ліпший Поляк міг безкарно в часі польсько - української війни на терені Східної Галичини (від листопада 1918 р. почавши десь до жовтня 1919 р.) позбавити життя кожного цивільного Українця без огляду на вік, піл і суспільну верству. Се не казка не видумка а факт, що бригадіер ьербецький в інтерв'ю з польським дневникарем поміщенім у львівській "Газеті Вечорній" виразно стверджує, що він воює огнем і мечем, бо инакше покорити Українців не можна.

Ще і тепер відбувають ся часті морди українського цивільного населення в ново окупованих Поляками українських землях на Холмщині, Волині, Поділю, Підлясю і на Великій Україні.

Не маємо навіть приблизної статистики осіб помордованих польським військом, можемо однак сміло заключати, що було їх тисячі. Щоби не бути голословними, наведемо деякі факти польських мордів.

Страшне замордованне о. Захарія Підляшецького і о. Альберта Галібея.

Польські регулярні війська без суду і переслухання замордували в безстіальський спосіб 67-літнього священника о. Захарія Підляшецького, пароха Монастириск і 35-літнього священника Альберта Галібея тимчасового сотрудника в Монастирисках.

Стало ся се ранком 13. червня 1919 р., в ліску коло села Комарівки. Перед убитем побито священників кольбами крисів і опарено кипяткою. Дня 14. червня 1919 р., вернули українські війська, а полевий суд 8-мої самбірської бригади переслухав в тій справі свідків і перевів лікарські оглядини також

в присутності Поляка міщанина Францішка Зайковського польського поручника генерала штабу Тадея Лшановського.

Для ілюстрації долучаємо відписи протоколу лікарських оглядин.

В І Д П И С .

Ч. І. Д. Пр. II.

**ПОЛЕВИЙ СУД 8-МОЇ САМБІРСЬКОЇ БРИГАДИ, ДНЯ 14.
ЧЕРВНЯ 1919 РОКУ.**

Переслухання знатока і оглядини лікарські.

Присутні: — Др. Євген Гайдукевич, сотник лікар 8 Самбірської бригади, поручник судія Др. Ярослав Белкот, свідок Отаман Орест Підляшецький, писар одн. віст. А. Созанський, свідок Петро Романюк.

Зовнішні оглядини.

Труп муштини літ около 70, зросту середнього, розвинений, зламів кінчин сконстантувати не дасть ся, на клітці грудній і на череві много міхурів виповнених жовтою течею, на обох ключицях, на шиї на грудній клітці і на череві і понизше пальців правої стопи синяві плями величини від корони до пять коронівки. На хребетній стороні ціла грудна клітка покрита численними синьобарвленими плямами, на перерізі оказуєть ся сціпеніла кров, око праве сине засиніле, кість тіменна ліва і права, кість чолова зовсім розторощена, кість затільна рівнож, обі кости темпоральні розбито.

а). На кости тіменній лівій находить ся отвір обмежений через пошарпану шкіру величини пяти корон, кости в тім місци брак, через отвір проглядає мозок, на тіменній кости правій находить ся отвір величини долоні через котру виливаєсь мозок.

б). За ухом правим за костію потеличною находить ся отвір величини корони, шкіра довкола пошарпана, на шкірі видно зачернене від стрільного пороху, отвір відповідає вистрілови за ухом лівим понизше ушної мушлі находить ся отвір величини 20 сотиків відповідаючий вистрілови.

1. Д. Пр.

О С У Д .

Рани наведені під а). суть задані тупим знарядом, правдоподібно прикладом кріса.

Рани під б). суть задані стрільним оружжем, крісом. Міхурі по тілі походять від зляття киплячою водою. Плями і смуги на тілі суть синяками заданими тупим знарядом.

Др. Евген Гайдукевич, сотник лікар в. р.

Труп висше описаний відповідає отцю Захарієви Подляшецькому парохови в Монастирских уродженого 1852 р., котрого тотожність стверджує син Орест Подляшцький і Петро Романюк міщанин в Монастирских.

Подляшецький, отаман в. р.

Петро Романюк, в. р.

А. Созанський, одн. віст. в. р.

ЗАМІТКА УРЯДОВА.

Дня 15 червня 1919 р., повисший труп оглянув особисто уповажнений поручник Тадей Хшанофський зі штабу 4-тої польської дивізії.

Др. Белкот, пор. судів в. р.

А. Созанський, одн. віст. в. р.

І. Д. Ч. Пр. 3.

**ПОЛЕВИЙ СУД 8-МОЇ САМБІРСЬКОЇ БРИГАДИ ДНЯ 14
ЧЕРВНЯ, 1919 РОКУ.**

Переслухане знатока і оглядини лікарські присутні.

Др. Евген Гайдукевич сотник лікар, 8-мої Самбірської бригади, пор., судія Др. Ярослав Белкот, свідок отаман Орест Подляшецький, писар одн. віст. А, Созанський, свідок господар Петро Романюк.

Зовнішні оглядини трупа о. Галідея.

Труп муштини літ 35, середньої будови тіла, мірної будови костий, середно відживлений, шкіра клітки грудної і ями черевної, а також кіпчини долішні і горішні безлічю синявих обмежених плям величини корони до п'ять коронівки, шкіра шиї пасмовато синяво убарвлена, на клітці грудній з переділу і на череві і лівій руці бачить ся міхурі і виповнені жов-

тою течею. Плечі — шкіра на плечах пругами синяво за-
влена, крижі цілком сині, на кінчинах долішних видні пруги
ті синяві плями.

а). На кости тіменній лівій, на кости скорневій лівій
частинно на кости потиличній перебігає пошарпана рана ог-
ничена шкірою, **кости в тім місци брак, через рану вилива-**
мозок. За ухом лівим **находить ся рана величини 20 сотикі**

б). Два пальці повисше ребрового лука лівого в лі-
аксілярній горішній **находить ся рана величини 20 сотикі**
округла. На тій самій висоті з долу **єсть рана тої самої в**
личини.

О С У Д .

Сині пруги і синяві плями, які на перерізі були крові-
поляті **суть синяками заданими ударами тупим зрядом. М**
хурі походять від зливання кіпячою течею. Рану на голові на-
ведена під а). можна прийняти **яко рану встрільну з дуже бли-**
зької віддалі, **хотяй не видко побираного під шкірою пороху**
рана за ухом є в **такім разі раною встрільною.** Рани під б)
наведені **суть ранами пострільними і то рана під ребровим лу-**
ком є **встрілом на крижах встрілом.** Ті рани були задані з да-
льшої віддалі.

Др. Евген Гайдукевич, сот. лікар.

Труп вис ле описаний **відповідає отцю Альбертові Галі-**
бейові, тимчасовому сотрудникови в Монастирских, котрого
тотожність стверджують низше підписані, іменно: — Орест
Подляшецький, А. Созанський і Петро Романюк, міщанин в
Монастирских.

Подляшецький, отаман в. р.

Петро Романюк, в. р.

Писар А. Созанський, одн. віст. в. р.

Др. Ярослав Белкот, пор. судія в. р.

А. Созанський, одн. віст. в. р.

ЯК ЛЯХИ ЗАМУЧИЛИ о. ГОРАЛЕВИЧА І ЙОГО ДОЧКУ.

В ряді свідомих українських повітів стоїть Стрийщина. Бо у тім крузі потрудили ся такі народні діячі як Олесницький, Ніжанковський, Бобикевич і другі. Межи ними щирим народним тружеником був і бл. п. священник Лев Горалевич.

Коли Українці у Східній Галичині проголосили себе незалежними, а відтак злучили ся з Соборною Україною, Стрийщина відразу узяла горячу участь у визвольній роботі рідного краю. Коли ляхські наїзники приневольили Українців вхопити за оружје в обороні рідної землі, підняла ся і Стрийщина поруч із другими до борби за свободу. Коли через брак амуніції і чисельну перевагу Ляхів, українські війська мусіли уступити з Галичини, тоді Ляшня стала страшно мстити ся на оставшій, безборонній народі. Наші читачі пригадують собі, як люто мучили ляхські кати Остапа Ніжаковського, стрийського діяча-патріота, як його в землю живцем закопали!

А тепер подаємо новий факт, новітній, також із Стрийщини, як Ляхи замучили о. Горалевича і його дочку. Бл. п. о. Лев Горалевич був парохом в Угерську від двох років. Він належав до того гурту українських патріотів, які піднесли не тільки свій власний повіт, але поширили народну працю із Стрийщини на цілу Галичину. Він разом з Олесницьким та Ніжанковським з'організували українські молочарські спілки тов. "Сільський Господар", тов. збуту худоби і т. п.

Оборона Галичини перед Ляхами застала його вже 65-літнім старцем. Але у старечім серці живою струєю грає любов для вітчизни. Він вважав своїм святим обов'язком взивати людей до оборони своєї землі і волі. Коли Українцям не вдало ся відперти розбишацького нападу на українську землю, старик священник остав в селі, тяжко хорий по що-йно перебутій операції.

На донесене війта, Івана Михайлика і студента Петра Сидора, заарештували Ляхи о. Льва Горалевича і хорого вивезли до табору в Пикуличах, де передержали його від серпня, до грудня 1919 року. Над старим і хорим чоловіком знущали ся у прямо звірський спосіб. Не тільки, що держали у голоді і холоді, але еще навпів вмерлого чоловіка били тяжко, так, що коли наконець привезли домів, се був на пів труп, покряний нагаями ляхських бестій.

І здавалоб ся, що вже і звір наситив би ся такою местию

— що вже і найгірший повинен дати хоть спокійно сконати собою замученій жертві.

Так ні! - Бо Ляхи гірш звірів, гірш найгірших потвор, які колинебудь являли ся у історії.

До хати конаючого впали ляцькі легіоністи і хотіли знов забрати в полон. На се вийшла із другої кімнати дочка на біщика Олеса Гортинська, з дитиною на руках і стала молити, щоб не брати батька, котрий уже конає. На се оден із ляцьких звірів прискочив до жєнщини, вирвав з рук її дитину, коли вона дитину хотіла відобрати, пхнув її багнетом в груди.

Молода мати впала на підлогу мертва.

А батько, побачивши страшний образ убійства невинної дочки, сконав.

Отсе всьо склало ся у січні 1920 року.

Оттак виглядає культура і джентельменство проклятого народу Ляхів.

Факти подані Николою Тимушом родом з Утерська.

* * *

Дня 23 червня, 1919, по год. 7 вечером випало з панцирного поїзду 8 жовнів. Вони впали на приходство і вбили кількома без приводу і в присутности родини о. Юстина Сухаровського, пароха зі Заболотець, повіт Броди, а його пастухи ранили. Зачисляв ся він до русофільської партії. Також забрали йому готівку кільканайцять тисяч корон і розграбили господарство. Отець Сухаровський на колінах просив, щоб йому даровано життя, однак се нічо не допомгло. (Свідки, родина покійного і Жид, місцевий коршмар).

* * *

Дня 22 мая, застрілила полева жандармерія знаного українського діяча о. Остапа Ніжанковського із Завадова і сконфісковано йому 880,000 корон, які йому дала до перехованя "Задаткова Каса" в Стрию і 50,000 корон, які становили власність його сестри Йосифи Бобикевичевої, зі Стрия.

Стрийський староста Потоцький і маршалок Ради повітової Баранський заисвнили його по приході польських військ, що йому нічого не станеть ся і його майно є безпечно, тому що він заховував ся коректно супроти Поляків. Мимо сего запевнення на другий день його арештовано, відвезено до Стрия, а опісля полева жандармерія без суду його застрілила.

Забраної готівки, яка була приватною власністю "Задаткової Каси" і Пані Бобикевичевої дотепер не звернено.

* * *

Дня 10 червня, по занятю Солотвини, візвав поручник Петшицький до себе: — 1). М. Мартинця, українського міністра рільництва перебуваючого у директора дібр барона Лібіга; 2). Івана Сілецького, професора учительської Семинарії в Самборі; 3). Др. Василя Падуха; 4). Сина чи сестринця Сілецького перебуваючого в Порогах; 5). Всеволода Ріпецького, повітового комісара в Турці, та 6). Александра Отриска, урядника комісаріату. Всіх тих людей поручено відвезти до висшої Команди до села Ясеня повіт Калуш.

В дорозі постріляно їх в небилівськім лісі.

Ведено їх двома партіями. З першої партії, в якій був Мартинець, Сілецький його син чи сестрінець і др. Падух убито всіх. З другої партії втік або Ріпецький або Утриско. Егзекуцію переведено в ночи. Поляки розповідали собі сей факт а польський проборщ в Солотвині ксьондз Ярек вихваляв ся, що його в тім заслуга. Селяне показують могили постріляних.

* * *

В громаді Модрич, повіт Дрогобич, ловлено по селі людий бито їх нагаями до крови, щоби признали ся де оруже. В той спосіб били парібка Гриняша і його батька Василя Гриняша. Дня 24 мая с. р. впали жовніри до мешкання Миколи і Марії Лехів в Мликах коло Модрича а коли вже обрабували ціле господарство один з жовнірів кинув до мешкання ручний гранат, котрий по експлозії забив обох господарів Марію і Миколу Лехів. Доказ: акта спадкові в суді повітовім в Дрогобичи.

* * *

Двох господарів Івана Біляна і Стаха Матія, сина Петра з Побережа, повіт Станиславів замордували польські жовніри в сей bestialський спосіб, що розпоролі їм живіт і видерли кишки.

* * *

В Нижневі, застрілили польські жовніри без жадної причини і переслухання 12 українських господарів.

* * *

В Ганусівцях, застрілили польські жовніри двох українських селян.

В Яксманичах, повіт Перемишль, замордовано 2 ученики української гімназії Бия і Фільца мимо того, що вони клякнули і просили о дарованні їм життя бо суть безборонні.

* * *

В Долгомостисках, повіт Мостиска, при кінці цвітня с. р. убили Поляки по хатах слідуючих селян: — Павли Дідуха 60 літ, за те, що хотів сховати худобу перед реквізицією; Катерину Бідак 70 літ, за те що стояла в сінях і дивилась на військи; Марію Семейко Боднаріву 60 літну хору жінку на печі; Каську Козак 22 роки, на дорозі а крім того забито ще 3 особи.

* * *

В Чернівці, повіт Мостиска, при кінці лютого підчас зав'язання зброї між польськими а українськими військами напала на село Чернаву залога польського панцирного поїзду ч. 3 зрабували українських селян, при чім замордувала Марію Васю 58 літ, Марію Тропак 56 літ, а Катерину Фарійон 30 літ, яка лежала в хаті в пологах, прострілила. В тім самім селі замордували польські жовіри уланн зі 6 полку, 13 марта 1919 р., 70 літнього старика Михайла Опинька а також спалили 12 господарств, підложивши огонь і зрабували церков, забіраючи з церкви чаші і фелони.

* * *

В Дубові - Ямне ад Остра біля Коропця, розстріляли жовіри варшавського пробоевого курія селян Федя Твердохліба літ 48, і Василя Грижака літ 27 і ранили хлопця літ 13, було се так як зізнає син убитого: —

В неділю рано то є 15 червня, під наші хати підійшли легіонери, трох з них над яму і з словами “ходзьце”, “ходзьце”, забрали нас з собою. Нас пустили наперед а як ми були трохи далше від ями скричали “стуй” і почали нам стріляти в плечі. Мене ранили в ногу і я ще втік в бурян, а батько і стрий попадали.

Федь Твердохліб дістав в плечі і куля вийшла грудьми, а Василь Грижак дістав в потилицю кулею “дум-дум”, бо лице було цілком розстрікане а мозок вискочив на траву. Другі легіонери забрали від убитих гроші і чоботи. Оба убиті поховані в спільній могилі на городі. Від ями де хоронили ся перед кулями, до місця убиття є 15 кроків. Причини розстрілу ніхто не знає.

Дня 14 червня 1919 р., коли то Поляки утікали через село Черче, повіт Рогатин вивів господар Андрій Космин, літ 60 пасти коні. Польський жовнір підозріваючи його, що старець утікав на українській бік, вистрілом кріса убив його.

* * *

В Нагуєвичях, дрогобицького повіту, застрілили польські війська селянина Дудяка, без найменшої причини.

* * *

В Трускавці, дрогобицького повіту, застрілив жовнір польський дня 6 липня дівчину, яка около 8-мої години вечером йшла за тю юном.

* * *

В Поршові, коло Наварії, львівського повіту, напали жовніри на Івана Коваля і хтіли зрабувати гроші. Коли він видерся жовнірам з рук і почав втікати застрілили його і зрабували гроші.

* * *

В червні 1919 р., розстріляли Поляки в Збаражі 21-літнього Леона Фухса, гімназійного ученика без суду під замітом шпіонажі в користь Українців.

* * *

6 червня 1919 р., арештували Поляки 16-літнього Йосифа Брунета в Збаражі під закидом що служив Українцям, побили його а перед полуднем без суду випровадили його за місто і там застрілили.

* * *

В Батятині, приловили польські війська українську патрулю, після чого її провідника хорунжого Коссара побито і відставлено до Львова, де його польські легіоністи застрілили без доходження і суду.

* * *

В Вазаринцях, повіт Збараж, польські жовніри катували селянина Івана Тридля прикладами крісів, відтак закували в ланцухи, били попід груди і полеві части, вкінци вивели з хати на дорогу і застрілили. (Свідки Павло Пех, Марія Грех і Тетяна Жила).

* * *

В Бакончицях, під Перемишлем, в таборі полонених так побили польські жовніри трьох полонених, що поломали їм ребра. Нешасливі жертви до двох днів померли серед стра-

них мук в шпитали. (Свідок Романовський, ученик VIII. класу гімназійної із Радими і Волинець з Перемишля).

* * *

В БілоГоловах, повіт Зборів, добили польські жовніри, обрабували а відтак добили легко раненого українського санітета і раненого в крижі одпорічного добровольця з Гуцульської сотні. (Свідки Романна Пилипчуківна і Ольфа Сілінська, матуристки СС. Василянок).

* * *

В Бортяниі, коло Судової Вишні польські жовніри на приказ поручника Абламовича витягнули силою господаря Івана Хомяка з ями, до якої він скрив ся ізза страху перед польськими ватагами і застрілили його без доходжень, а його хату спалили. (Свідки Каська Луць, Кирило Репінський, Хомякова).

Із наказу того самого поручника увязнили там польські жовніри українського жовніра, що вертав із французького фронту і ночував у Петра Бурущука, відтак побили його а вкінці розстріляли без доходжень. (Свідки Михайло Бушкевич і Владислав Святанок).

У тім самім селі два польські легіоністи вбили без ніякої причини господаря Михайла Пайкала на його власнім подвір'ю. (Свідок Параня Пайкало).

Таксамо без ніякої причини вбили там три польські жовніри Михайла Сидор в його власній хаті пострілами до нього із надвору через вікно, а відтак хату його спалили. Лишив він жінку і сім малолітніх сиріт. (Свідки Стефан Гнатів і Михайло Гнатів).

В тому самому селі розстріляли польські жовніри також двох селян і чотири жінки за те, що знайшли у них полишені українськими військами магазинки патронів до кріса. (Свідок Вальчак, учитель, в Ожомлі).

* * *

В Бориславі, повіт Дрогобич, убито Поляками з невідомої причини Александра Журавля, урядника нафтового товариства "Галіція" і Олексу Куриша зі Східниці. (Свідок Василь Сухий, тепер в Ужгороді).

* * *

В Бушковицях, повіт Перемишль, застрілили польські жов-

іри підступно чотирох селян Українців, поставлених як варту при залізниці в будці.

* * *

В Випусках, повіт Перемишляни, об₁ бували і побили польські жовніри дня 16 червня 1919 р., українських полонених так тяжко, що п'ять із них згнуло на місці.

* * *

В Вільхівці, застрілили Поляки без доходжень пароха о. Заторського і одного селянина та п'ять жінок і одного хлопця. (Свідок проф. Гриць Бобяк).

* * *

В Волощині, повіт Бібрка, польські жовніри побили під час транспорту учителя Івана Казанського, завдаючи йому 7 ран в голову, що він в коротці в наслідок сего помер.

* * *

В Волниках, повіт Бібрка, польський легіоніст **виколов багнетом** очи селянинови Яськови Боднар.

* * *

В Ганусівцях, повіт Галич, застрілили польські жовніри двох українських селян. (Свідки о. Янкевич і війт).

* * *

В Гаях Вижних, повіт, Дрогобич, застрілили Поляки 23-літнього хлопця.

* * *

В Грабовій, повіт Камінка Струмілова, забили польські війська війта за се, що не міг доставити жаданої кількості підвод.

* * *

В Грималові, держали Поляки отамана Українських Військ, Ляера, на хлібі і воді довший час а опісля дня 9 червня 1919 р., вбили його під час транспортованя. Куля поцілила нещасного з заду в карк. (Свідки Михайло Сосницький і Онуфрій Береза).

* * *

В Добрівлянах, повіт Станіславів, застрілили польські жовніри в червни 1919 р., без приводу 13-літнього Миколу Корнака, а священникови заборонили його похоронити. (Свідки Гриць Коржик, Катарина коржик, о. Стрийський з Добрівлян).

Крім сього побили там Антона Кіндратів, 57-літнього го-

і жов-

сподаря, його сина 23-літнього так, що вони в коротці померли, а побита ними Анна Слюсар лежить смертельно хора.

* * *

В Довжневі, повіт Сокаль, убили польські жовніри забра-них в полон двох ранених українських жовнірів.

* * *

В Дрогобичи, вбили Поляки без слідства десятника украї-нської армії Цусака, з Мражниці. (Свідок Дмитро Мезур).

* * *

В Долині, застрілили польські жовніри без доходжень дня 24 червня 1919 р., на приказ сотника Чапельського україн-ських полонених, а то: хорунжого Байдуняка, старших де-сятників Мазурика, і Мацевича, і стрільців Будиника і Пала-маря. Вони вивели нещасні жертви свого звірства в поле, за місто, усталили їх в ряд і повбивали одного за другим. (Сві-док Кирило Мельник).

Крім сего застріли там польські патрулі українських мі-щан, Йосифа Бойдуника, Болодимира Мазуркевича, Миколу Фреїшина і Ілька Фреїшина в лісі Букова. (Свідки Дубенський і війт Передмісте).

* * *

В Зарічу, повіт Богородчани, вивели польські жовніри до ліса і розстріляли без доходжень українського хорунжого. Трупа віднайшов і похоронив брат нещасної жертви.

* * *

В Збаражи, знущали ся страшно польські жовніри над Ми-китою Івашкевичом, якому поломили руки, розбили голову, і помасакрували ціле тіло, відтак, дня 5 червня 1919 р., застрі-лили його тяжко покаліченого, а його батька обрабували за-бираючи 34,000 корон. (Свідки Павло Лесюк, Єлисавета Ле-сюк, Єрина Івашкевич).

Крім того розстрілили Поляки на замку без доходжень на приказ майора Красічанського з 39 полку піхоти, більшу скіль-кість полонених Українців і Жидів між иншими Яцка Баліна, Іцка Брунета, Льва Фукса, Осипа Брунета. (Свідки Войтіх Вечорек, Вольф Брунет, Йосиф Балін, Мартин Гасек, Самуель Фукс).

* * *

В Золочеві, розстрілили Поляки 14 українськxх полонених

без доходжень. Застрілили також господаря Пётра Горчаківського. (Свідок о. Михайло Пострігач).

* * *

В Коломиї, застрілили Поляки стрілами з помешканя польського катехита ксьондза Ключа, дня 24 мая 1919 р., українського поручника Кульчицького, а крім сего вбили польські міліціанти того дня ще одного українського офіцера, одного шофера і 6 стрільців, які уступили спокійно з Коломиї, евакуюючи її для Румунів. Крім того зрабували Поляки одно авіо-паладоване ріжними провіянтами і обрабували магазини “Дніпро Союзу”, забираючи кілька вагонів цукру. Сотник Паліїв, поручник Микетюк і четар Кардаш бачили, як польський священник (катихит) Ключ стріляв на Українців і заохочував недолітків, щоби також стріляли.

* * *

Коло Калуша, в однім селі забирали (як зізнала Теофіля Аннель, сестриця Червоного Хреста), польські легіоністи одній селянці корову. Коли бідна селянка ставила опір тому рабункови, застрілили її та не пощадили і її дрібних дітей, вбиваючи їх прикладами крісів.

* * *

В Кільчицях, повіт Самбір, порубали польські жовніри 3 жінки і ще живі закопали в землю.

* * *

В Коблянській Воли, повіт Старий Самбір, позганяли польські легіоністи дня 19 червня 1919 р., людей до хат, а відтак підпалили село з усіх сторін. Самі поуставлювали ся по вулицях і кожного, що втікав перед огнем пожежі стріляли. В такий спосіб убили 13 осіб в тім числі багато жінок і дітей. Згоріло тоді 17 хат до тла. (Свідок Дмитро Цюхрак).

* * *

В Квасениці, повіт Доброміль, стрілив польський вахмайстер жандармерії, Кита, без причини нарочно до українського селянина Івана Мацея, поцілив його в голову, а опісля добив його прикладом кріса, кажучи: — “Хцял мець Україне, бендзе йон мял на другім свеце”. (Свідки Петро Мацей, тепер в Ужгороді).

* * *

В Керниці, вивели на приказ команданта польські жовніри українського полоненого хорунжого, з хати лише тому, що

він як Жид служив в українськiм вiйську, окужили його i пробили вiсьмома багнетами. (Свiдок Михайло Теркавський, стрiлець).

* * *

В Княжнiм Мостi, повiт Судова Вишня, розстрiлили польськi легiонiсти на приказ польського поручника Абламовича залiзничника, Костя Берцевого, та господарiв Iвана Хамяна Пайтала i 4 полонених Украiнцiв.

В тiм самiм селi вбили також польськi жовнiри в часi ескорти: — а). Стефана Тиндика, i його жену Настю; б). якийсь польськiй жовнiр убив в хатi Миколу Степаняка i Настю Бень двома вистрiлами крiса; в). Марiю Помiрко, вагiтну 40-лiтну жiнку так побили польськi жовнiри, що її тiло куснiкачч вiдпадало, вона до 5 днiв померла.

* * *

— В Краснiм, повiт Золочiв, в часi транспорту полонених кинув польськiй жовнiр до вагону з полоненими ручну гранату. яка експльодувала i трох полонених вбила а п'ятьох ранила.

* * *

В Корнях, повiт Рава Руська, коли польськi жовнiри палили село, а одна жiнка з дитиною на руках просила, щоби її хати не палили, польськiй жовнiр убив її дитину ударом прикладу крiса, а її саму зранив багнетом. (Свiдок Брасько, надстражник фiнансовий).

* * *

В Кошляках, повiт Збараж, застрiлили Поляки Миколу Кресоватого, дня 7 червня, 1919 року, а його батька обрабували. (Свiдки Данило Мартинюк i Iлько Тишко).

* * *

В Кульпаркогi, повiт Львiв, убили польськi легiонiсти пiд час транспорту чотирох украiнських полонених. (Свiдком жена лiкаря Др. Гольдберга).

* * *

В Лабю, повiт Бiбрка, повiсили Поляки без доходжень Украiнку, вдову, матер 7 дiтний i дяка за се, що десь там знайдено один крiс.

* * *

В Лапшинi, повiт Бережани, застрiлили Поляки священика о. Заторського, 4 селян i Жида. (Свiдок Яким Галиняк, учитель в Смриганцях).

В Лукавці, повіт Самбір, застрілили польські жовніри одного парубка і зрабували його квоту 4,000 корон.

* * *

В Люблици Новім, замордували польські жовніри дня 20 падолиста 1918 р., безоружного українського десятника, Юрка Шеремету, завдаючи йому багнетом сім ран. Сестру умираючого присилювали ті жовніри по селі голосити, що з кожним так стане ся, кому захочеть ся України. (Свідок Василь Судинець).

* * *

В Любачові, застрілили Поляки без доходжень і причини 7 українських полонених.

* * *

В Львові, випроваджували польські війська з касарні полонених Українців одного по другім, ставляли під мур і розстрілювали. В той спосіб згинув **Стефан Негребецький**, ученик VII. кл. гімназії в Перемишлі, син радника суду, і багато інших. Свідок Олена Негребецька в Перемишлі. Свідки Романна Пилипчуківна і Сілінська, семинаристки, бачили як польські жовніри добили полоненого українського санітета, а свідок Петро Тесляк, стрілець, бачив, як польський жовнір убив багнетом раненого українського офіцера, який не міг утікати, пробиваючи йому трічі грудь. При виладовуванню полонених із вагонів, приступило двох польських жовнірів до хорунжого Коссара, взяли його за руки, а третій змірив криком голову і вбив Коссара на місци. (Свідок Іван Гринкевич, стрілець).

* * *

В січні 1919 р., засудив польський полевий суд у Львові за майбутнє шпігунство, академіка Михайла Фолиса, (сина бл. п. о. Йосифа Фолиса, парламентарного посла) і ремісника Єремійчука на кару смерти через розстрілення. Кару виконано.

* * *

В Млинках Сивкових, (коло Модрича), повіт Дрогобич, убили польські легіоністи селянина Михайла Леха і його жону, — по зрабованю передше їх хати. Вбійства доконали в той спосіб, що замкнули нещасні жертви нарочно в хаті і через вікно вкинули гранат. Зробили се вони тому, що мимо переведеної ревізії не знайшли в їх хаті селянина Павлишака, за яким шукали, а який після фальшивих доносів мав в їх хаті

переховувати ся. (Свідки Михайло Лех, Василь Вата Михайло Стецник і судові акти).

* * *

В Маркові, застрілили польські легіоністи 70-літнього вїйта Григорія Врубльовського без доходжень. (Свідок Гриць Колісник).

* * *

В Милятині, повіт Камінка, добили польські жовпіри легко в руку раненого полоненого сапїтета Михайла Колодку. (Свідок Василь Судиниц, тепер в Ужгороді).

* * *

В Наконечнім, повіт Яворів, спалили Поляки живцем пять осіб замкнувши їх нарочно в stodолі, а Степан Хархалїс вирагував ся від смерти лише викупом 1,000 корон.

* * *

В Нагуєвичах, повіт Самбір, зібрали польські легіоністи українських дітей з цілого села, замкнули їх до деревляної дзвіниці, обложили дзвіницю соломною і підпалили. Зі середини роздавав ся плач і розпучливі крики паленої живцем дітвори. Деяким удало ся виратувати ся з полумїни і почали втікати. За втікачами пораненими огнем дітьми стрїляли польські легіоністи з крісів і так застрілили двое дітей. Решта смертельно попарена. (Свідки Михайло Стецник, Василь Вата і Михайло Флюнт).

В тїм самім селі побили польські легіоністи господаря з Ясениці, Головку, та коли він вирвав ся від них і почав втікати, стрїлили за ним і вбили на місци.

* * *

В Нижневі, повіт Товмач, застрілили польські вїйська без причини і без переслухання 12 селїян українських господарів. (Свідки, вїйт з Нижнева, о. Скоробогатий і тамошні селяне).

* * *

В Осталовичах, повіт Перемишляни, забили Поляки 23-літнього Івана Гураля з Коренич, 30-літнього Михайла Врецьону, з Винник, 45-літнього Ілька Трембача зі Скалата, і якогось грабаря з Дусанова, який саме копав грїб для Н. Сумера з Королич. Їм всїм веліли польські легіоністи положити ся на землю та без причини і без ніяких доходжень повбивали їх стрїлами виміреними в голову. Стало ся се в останніх днях місяця червня 1919 р.

Коло Олієва, добили польські жовніри трьох ранених українських стрільців дня 22 липня 1919 р., пострілами в груди. (Свідок Микола Фік).

* * *

В Перемишлі, замордував польський сержант жандармерії Броніслав Стойовскі полоненого українського поручника, Семена Шкреметка в часі експортовання його до полевого суду. Секція виказала рану завдану пострілом з близька з заду в хребет. (Свідок Др. Яремкевич, Др. Фільц Вітошиньська).

В таборі інтернованих в Перемишлі били польські жовніри одного українського полоненого так, що його замучили на смерть. Стало ся се в липни 1919 р.

* * *

В Пікуличах, повіт Перемишль, убили дня 10 липня 1919 р., польські жовніри українських полонених четара Сіталевича, Малмаю і закордонця невідомого назвиска без доходжень за се, що відважили ся піти в депутації до команданта з жалобою за лихий харч.

Пізнійше убили там також Поляки 10 полонених (8 закордонців і 2 Галичан) без причини і доходжень.

* * *

В Побережу, повіт Станіславів, замордували польські жовніри господарів Івана Біляна і Стаха Матія в той bestialьський спосіб, що розпороли їм живіт і видерли кишки. (Свідки Петро Мацьків, Остап Лончишин, Паранька Білян).

* * *

В Побережнівці, повіт Перемишляни, забили польські жовніри - Познанчики, дня 28 червня 1919 р., без причини і доходжень Стаха Колоса, Бенедикта Типировича, Лайзара Бавмвальда, Фішля Бавмвальда, Олексу Марича, з Білки і Віктора Лицишина.

* * *

В Поручині, повіт Бережани, веліла Полька, Ваанда Білінська вбити свого 16-літнього слугу Українця. Знайдено його коло села Дрищів, з проколеною багнетами головою і грудьми і з поломаними руками. (Свідок Яким Галиняк із Стриганець).

* * *

В Раві Руській, побили польські легіоністи в судовім будинку полонених так тяжко, що один помер під ударами, а дру-

гого відвезено до шпиталю. (Свідки Др. Кунців, п. Оборська, інж. Тирпилюк, його жена і др.).

* * *

В Радичах, повіт Мостиска, які польські легіоністи підпалили, стріляли вони до втікаючих з пожежі селян так, що вбили 8 осіб, переважно жінки і дітей, а багато поранили. (Свідок о. Ясеницький, парох з Радич, який подасть імена вбитих).

Польська полева жандармерія так побила там 16-літнього Василя Возняка, що він як інтернований лежав смертельно хорий в шпитали в Вадовичах і мабуть вмер.

Крім сего побито там ще двох парубків так, що один з них помер в коротці, а другий бореться зі смертю.

Додати треба, що командант жандармерії видав там приказ своїм підвластним, ломати кости кождому, кого арештують.

* * *

В Рогатині, приарештували польські жандарми о. Павла Кудрика, водили його з місця на місце, грозили розстрілом, так, що він з переляку згинув на серцевий удар.

* * *

В Рипнисках, повіт Перемишляни, здерли польські легіоністи дня 26 червня 1919 р., із українських полонених одіж і нагих немилосерно били, так, що пятох із них згинуло на місци. (Свідок Петро Гавриш, десятник 1 кур. 2 сотні).

* * *

Польські звірства в селі Лани, повіт Бібрка. — Дня 25 мая 1919 р., розстрілено 65-літню жінку Олену Федисин, за се, що в її домі найдено гвер, без ніякого протоколу, на розказ поручника.

Того самого дня забрано Ілію Бобечко, громадського пиаря і відставлено до Стрілиськ де 26 мая, 1919 р., там його застрілено. (Свідок Марія Литвин зі Стрілиськ).

Того самого дня застрілено чоловіка, який вертав з московської неволі. Листи родинні, які при ньому найдено виказують, що був він Українець зі Знесіння коло Львова.

Се виконала бѐва армія.

В кілька днів пізніше коли повстала жандармерія і етапна команда в Бібрці, думалось, що буде спокій та лад, а воно показалось инакше, бо з 27 на 28 червня Михайло Герус, жовнір

з постерунку жандармерії з Бібрки приналежний до громади Ланів, хоча чи пімстити ся на Українцях зачав в ночі стріляти на переходячих жовнірів з постерунку Соколівка, де тим викликав підозріння, наче'б то стріляло українське населення. З тої причии заалармовано етапну команду де зі світом дня впали на село польські жовніри і переводили ревізію за збруєю. По точній ревізії, коли не знайдено ні одного кріса ні патрона, так почали забирати що попало.

В Вурка Мілета, забрали 60 корон.

В Романа Монастирського, взяли сира 15 кг. і два коци, які не були військові а належали до української учительки Михайлини Палажій.

В два дни пізніше в того самого взяли дві копиці сухої копошини, 25 кг. вівса, 25 кг. ячменю, 3 курки, копу яець.

В Марії Контнік, взяли коня, корову, виплакала 200 корон, 2 курки, 1 копу яець.

В Йосифа Гарчаківського, взяли коня, ялівку, 25 кг. сира, 2 кг. масла, 2 копи яець.

В Онуфрого Паліводи, забрали 100 корон, 5 курий, 3 кг. масла, 3 кг. сира.

В Ёвдокії Головка, взяли коня, 500 кг. соломи, 2 вози сіна, а синя її побито та інтерновано.

Марію Серкиз, 65-літну, та 60-літну Ірину Гуменчук, інтерновано за се, що мала сказати до тамтої: дивіть як Поляки втікають, то за сі слова відпокутували по 2 місяці у Львові в Бригідках. (А треба знати, що обі сі жінки неграмотні).

На розказ дідича Генрика Чайковського, Етапна Каманда арештувала Філімона Фариника, Максима Кобрини, Івана Паліводу і Прокопа Біленького, за те, що були членами рільної Комісії. Однак по двох днях зістали випущені з арешту.

В арешті знято з них білля так, що вернули домів тільки в убранях, а випущені зістали за викупном грошевим.

Закі спіймано Прокопа Біленького, бо він вкривав ся, то жінку його за се, що вона не сказала, де є муж так збито, що пролежала цілий місяць хора в ліжку і не було найменшої надії на її подужання.

* * *

Село Романів, повіт Бібрка. — Коли Поляки вступили в село, домагали ся від людий гроший і забрали від них кільканайцять тисяч. Іван Дикий, дав лише 600 корон, тоді пхнув його польський жовнір багнетом в груди так, що Іван Дикий

зімлів, а коли прийшов до притомности на жадання жовніра зложив ще 700 корон. Дня 7 липня почали польські жовніри переводити велику реквізицію, забираючи населенню крім річій військових також цивільні, які були власністю людей. І так забрали топки цивільні сорочки, цивільні коци, при тім брали сир, яйця, солоиниу, кури, гуси і т. и., не даючи за се ніяких грошей. При тім побивано людей в страшний спосіб. Каську Михайлу Зуб з Прибилів і Каську Гриновець дня 16 липня, бито при реквізиції в так звірський спосіб, що нещасні під ударами польських жовнірів мліли, відтак відливано їх водою і знова бито. Того дня бито людей та знущано ся над ними, так, що перелякані втікали в поля, лишаючи все своє добро. Бито 15 людей палицями і чим попало. Михайло Лемішовський і досі носить знаки з побоїв і досі не може нічого робити. Бито без милосердя вагітні жінки, які мали синів при українським війську. Богато жінок з переляку хорує. Миколі Підгірному забрано коні з возом наладовавши віз його добром на шкоду 20,000 корон. Дня 28 липня, прийшли знова рабувати того самого газду, а коли сей просив ся, звалили його на землю і били знова. Коли сей просив ся і кликав о поміч, замкнули йому уста, щоби не кричав і знова катували. Все те робив "геройський" Відділ Етаповий з Бібрки. Сенька Сапана прострілили, коли сей зі страху втівав, потім відвезено його до шпиталю. Згаданий не служив при українським війську. Коли знова 74-літний Іван Козик втівав в ліс, не чуючи зі старости зазиву "стуй" прострілили його в руку і він тепер яко зарібник лишив ся без кусника хліба.

Все те лиш слабі згадки з тих мук, які пережило населення села Романова, бо годі все те списати, що в нас діялось. — Всі ті факти потверджує ціла громада. (Ф. Гаврин, Микола Підвірний, Михайло Гриновець).

* * *

В Сілци, повіт Самбір, помер господар Ілько Базюк, в наслідок побиття польськими легіоністами.

* * *

В Селисках, повіт Перемишль, убили польські жовніри шестилітного хлопця Стефана Гавдю.

Польські жовніри напали на двох українських офіцирів, Бія і Фільца, що спали в селянській хаті і хоч не мали при собі зружя піддали ся з проханнем дарувати їм життя. Польські жовніри застрілили їх бровнігами. Один із них Фільц, мав

як виказала секція 5 куль в спині (карку). (свідки Др. Яремкевич, Др. Фільц Вітошинська, в Перемишлі).

Арештовано дня 17 липня 1919 р., господаря Івана Тимцана польські жандарми так його катували на постерунку польської жандармерії, що він по двох днях помер в шпитали в Перемишлі.

* * *

В Слобідці Лісній, повіт Коломия, вимордували польські жовніри з дивізії генерала Шеліговського в червні 1919 р., около 28 українських і жидівських родин, а в рільничій школі вбили 4 учеників, академиків, Ротенберга, Баля, Прессера і Злочовера, що ствердила міжнародна комісія.

* * *

В Сокалі, застрілили польські війська, як лише увійшли до міста без доходжень 70-літнього міщанина Демчука, в його городі та крім його еще двох селян і організатора повіту Драгана. (Свідок Іван Іванець зі Львова).

* * *

В Солотвині, замордували польські жовніри в бестіяльськи спосіб в лісі коло села Прислопа і Сливков конвойованого хорунжого Дутчишина, а родичам його жандарм Міхальський не позволив навіть похоронити трупа.

* * *

В Станіславові, витягали польські легіоністи хорих із шпиталів і били. Поляк вихрист Вайн, і Полька Брикчинська застрілили там також двома стрілами з револьверів одного українського вахмайстра. (Свідки Гречух, син залізничного урядника і Карло Курц, механік з Відня).

* * *

В Стрию, збили польські легіоністи також українського поручника Йосифа Вінклера і ледви живого привели до Станіславова, де його розстріляли.

* * *

В Стриганцях, розстрілили польські війська без доходжень чотирьох українських селян і Жида, та забили 16-літнього слугу учительки в Поручині. (Свідок Ян Галиняк).

* * *

В Судовій Вишні, розстріляли польські війська на приказ

поручника Абламовича без доходжень бувшого телеграфіста, Івана Солтиса, а дім його родичів у Зарічу спалили.

* * *

В Східниці, застрілили польські жовніри двома стрілами в чоло і спину без доходжень полонеонго четаря, Чушака під домом Гр. Підтичерського. (Свідок Дмитро Мазурик і протокол візії льокальної).

Радників громадських Олексу Дзюбака і Олексу Журавчика, витягли польські легіоністи до чищення каналів Фірни Рогак, та так їх при тім побили, що обом поломили ребра. Непритомних відвезено до шпиталю, де вони слідуячого дня померли. (Свідок Дмитро Мазурик). Передтим в часі ревізії у тогож Дзюбака і пошукування за ним зрабували все з його хати, забрали худобу, а його доньку витаскали на двір і обдерли з одіжи, били до безтями. Побили також його старенького батька і загрозили, що як Дзюбак сам не зголосить ся, то смерть заподіють цілій родині, а хату спалять. Щоби ратувати родину, зголосив ся Дзюбак сам в команді. Там його привязали до лавки і так довго били, поки поранене тіло не почало відпадати куснями і поки він не втратив притомности. Відтак рани понатирали сіллю так, що Дзюбак серед страшних мук згинув. (Свідок Іван Лабанців).

** * *

В Терпилівці, повіт Збараж, застрілили Поляки дня 8 червня 1919 р., господаря Семена Яворського, по страшних передтим знущаннях над ним. (Свідок Яким Яворський).

* * *

В Угринові, повіт Сокаль, повбивали польські легіоністи більше селян, а між тим Федька Крутія і Андрія Федишина. (Свідок Кашубінська).

* * *

В Улючи, повіт Березів, розстрілили Поляки без причини кількох селян, між тим 14-літнього ученика гімназії Власевича.

* * *

В Хоростові, замордували Поляки 19-літню вагітну жінку українського старшини, Розалію Георг, з Гринчуків Максимчук, пострілом в живіт дня 4 червня 1919 р. (Свідок Михайло Голловка).

* * *

В Черчу, повіт Рогатин, застрілили Поляки 60-літнього го-

сподара Андрія Космину, дня 24 червня 1919 р., без причини і без доходжень.

* * *

В Черняві, повіт Мостиска, при кінці лютого 1919 р., під час завішення оружжя між польськими і українськими військами напала залога польського панцирного поїзду ч. 3 на село рабувала українських селян, хату за хатою в цілїм селї поміж замордувала Марію Васьо, 58 літ, Марію Тропак, 56 літ, Катерину Фаріон, 30 літ, яка лежала в пологах прострілила. В тім самім часі застрілили дня 13 марта 1919 р., польські улани 5 полку господаря Михайла Онишка, 70-літнього старця. (Свідки Шарко і Федевич).

* * *

В Товстенькім, розстрілили польські війська трьох українських селян не знати, защо. Одному з них Прокоповичеві, по звязанню йому рук в часі перевязування очий шепнув польський жовнір, щоб утікав, бо будуть стріляти; нещасний почав утікати зі звязаними очима, а тоді Поляки погнали за ним аж в жито і там вбили його, а тіло почвертували. Опісля пішли до його батька, а знайшовши у нього два патрони вбили і батька без доходжень і суду.

* * *

В Шидлівцях і Василькові, повіт Гусятин, розстрілили польські війська по двох селян українських, а то двох в Шидлівцях, а двох в Василькові, з тих одного Гриця Саківського за се, що виняв з ріки кріс і приніс Полякам, а другого за се, що сповняв у Копичинцях службу вартовика при польських полонених.

* * *

В Чернокінцях, повіт Гусятин, розстріляли польські війська трьох українських селян і Жида Фінка, осганнього за се, що його два сини служать в українській армії. Найперше відстриляли йому пальці, опісля викрутили руки і так він мучився цілий тиждень, а по тижневи розстрілили його.

* * *

В Чернихівцях, повіт Збараж, застрілили польські жовніри дня 3 червня 1919 р., 17-літнього хлопця Василя Боднара без причини і без доходжень. (Свідки Пилип Камар і Микола Валащук).

В Щавнім, повіт Турка, убили польські легіоністи двох українських жандармів, Курку і Лютра, а в Команти трьох українських жандармів, Щуровського, Фуштей і Федя Чуру. Того останнього, коли вже конав, топтали ще обцасами по лиці і цілім тілі. Відтак обрабували село.

* * *

В Єзуполи, повіт Станіславів, повісили польські війська без доходжень 16-ть українських селян.

* * *

В Ярославі, розстріляли польські війська на приказ поручника Абламовича без доходжень українського хорушого, Щирбу Івана, і двох раєних українських жовнірів. (Свідки Данило Павлюк).

* * *

В Нисмичи, повіт Сокаль, убили польські жовніри в хаті раєного стрільця, Демчука, і господаря Левка Бєсика, 70-літнього, Каську Тивонюк і Павла Пиріг, якому передше викололи очі. Крім сього мучили й били Поляки Тимка Седеника і інших. (Свідки Анна Федина, Анастасія Федина, Пелягія Михальчук, Теодор Грега, Александра Пиріг, Семен Ващук, Текля Стасюк, Юрій Король і Павло Антощук).

* * *

Колє Добромила, окружила польська кавалерія 18 полонєних українських стрільців, дала сальву й вбила 15 із них, а одного зранила. (Свідок Йосиф Бронський).

* * *

В Посаді Горішній, повіт Старій Самбір, зловили польські жовніри 17-літнього хлопця, Юрка Терєбаха в лісі обтяли йому ніс, вуха, і язик, викололи очі й оскальпували здираючи йому шкіру з волосєм із голови. Серєд страшних мук хлопець помер. (Свідок О. Добрянський). Тіло його лежало через три дни так обезображенє в трупарни.

Крім сього застрілили в тім самім селі польські війська мійського поліціанта, Лєсика, без причини. Оставав він в місті, бо не хотів лишати самої старєнької матери.

ФАКТА МОРДІВ ТЕРОРУ І НАДУЖИТЯ В СТАНІСЛАВІВЩИНІ.

Мордовання людей через польські війська.

Гриця Соловія замешкалого в Книгинині місті, повіт Станіславів ул. церковна ч. 6 у Палагни Бігуи, забрали полв. жандарми дня 16 червня 1919 р., о год., 12 в ночи, опісля вивели над Бистрицю, де його били катували, вкінці казали влізти на бар'єру мосту і так його розстріляли. Трупа який впав до води, вилловив грабар в Угорниках і там його поховав. Чоботи з нього носить польський міліціант в Станіславові Лелігдович. (Свідки Палагна Бігуи, Юрко Ясінський, Гаврило Гаврилшина, замешкані в Книгинині місті).

* * *

Хорунжого Українського Війська, Дутчина з Солотвини, заарештовав в Солотвині командант жандармерії Міханський і під нозором відставлення його до Команди польських військ вивів його до ліса, на дорозі до Прислупа, повіт Калуш, і там замордував. Трупа найшли родичі в тім лісі і пізнали.

* * *

Де лише прийшо польське військо забирало зі собою худобу, збіже, навіть дріб, одержу та гроші. Для приміру наводить ся села Колодіївка, Підпечари, Вихторів, Крелівці, Радча, повіт Станіславів, особливо визначила ся в тім рабованю четверта дивізія ген. Александровича.

Бито немилосердно селян, старців а навіть малі діти, та се було так нелюдське, що биті мліли під ударами, по чім відливано їх і дальше бито. Ломано на них дубові коли, мотлошено ногами, уста набивано болотом — для приміру наводить ся: —

* * *

Село Пійло, повіт Калуш, де збили польські війська 28 селян до крови. (Посьвідчить зверхність громади в Пійлі).

* * *

В Вихторові, повіт Станіславів, в червни б. р. побили польські жовніри дяка Салигу, рабуючи в його домі, в такий спосіб, що той зімлів, перележав відтак кілька тижнів тяжко хорий. (Свідок Салига дяк в Вихторові, і мешканці села).

* * *

В Хриплині, повіт Станіславів, польські війська, за для ви-

мушення грошей від коршмара Кляра, поставили його під дім і зарядили розстрілення. Стріляли до него сліпими набоями, казавши йому перед тим викопати собі гріб, так що той під впливом страху збожеволів. Опісля його обрабували. (Свідки, родина Кляра в Хриплині, др. Зайнфелд і др. Гальперн в Станіславові).

* * *

Кароля Вінклера, чехо словака, офіцера українських військ збито немилосердно і обробовано і тойже сидить ще досі в поліційнім арешті в Станіславові між зброднярами.

* * *

В Гринівці, повіт Богородчани, били польські війська нечелосердно людей без найменшої причини, як пр., господаря Петра Глоджана так били дубовим колом, що поломили на нім сей кіл, а він сам зістав калікою. (Свідок Петро Глоджан в Гринівці повіт Богородчани).

* * *

В Підпечерах, повіт Товмач, збили польські війська впрост в звірський спосіб Дмитра Бецена, склепаря місили ногами, в уста напхали болота і били так довго, що здавалось буцім він неживий. Лиш завдяки тому що не міг з омління рухатись і кати думали що не жиє, остав він при житю. (Свідок Дмитро Бецен, мешканці села Підпечер).

* * *

Навіть цілі українські села, як пр., село Гаєрилівку повіт Надвірна, підпалили польські війська за те, що селяни розброділи рабуючих безпощадно 4-рох жовнірів. Те саме мало місце в селі Рибно, повіт Станіславів, і в многих інших селах станіславівського і товмацького повіту.

До чого посували ся глумлення і наруга над збідженим населенне, вказує найлініше се, що побіч жорстоких побоїв і рабунків, ще видавано обробованим мнимі реквізиційні квіти з ріжними обидами, пр., вдові Парасі Зубимовій господ., в Підпечерах забрано єї посылідну корову, а коли зажадала реквізиційного квіту дано єї квіт обидливого змісту, який свідчить ярко про "високу" культуру а який не надаєть ся до письменного повторення. Квіт сей находить ся досі у Зубомової Паражки. (Свідки Мешканці села Підпечари).

* * *

Навіть в містах як в Станіславові не мали військові коман-

ди сорому і забирали вози, коні, навіть цивільні убрання жіночі черевики, меблі домашні, і т. п. Приватним власникам без виставлення ревізійних квітів, пр., забрано р., судовому Дрогомирецькому, Романови Бучинському, Шепаровичам, п. Тисовський та дир. гімн. Саботови, дають на всякі прохання о зворот відповіді в такому роді: "Русін сьвіня можна му забраць вшистко". (У Дир. Саботови, при забираню аптичного бюрка).

* * *

Контрибуції без ніякої причини. Накладає ся на села контрибуції, як пр., на громаду Тустан, повіт Станіславів, наложено контрибуцію 20,000 корон за шкоду в млині п. Важного, яку зробили польські жовніри. (Доказ, свідки Громадська зверхність і жителі Тустані).

Крім того страшного знущання над бідним населенням наступило сеїчас з приходом польських військ на українську територію плянове нищення української інтелігенції, і визначніших селян та міщан та безглядні масові інтерновання без ніякої причини. З менш міст, місточок та сіл вивезено майже всю українську інтелігенцію навіть жінки. В більших містах здесятковано єї інтернованнями арештом або конфінованнями, або піддано під такі поліційні зарядження, що всяка лична свобода і який небудь контакт з иншими місцевостями цілковито неможливі. Всі українські інституції позамикано і забито все громадянське навіть просвітно - культурне жите.

Безправно заряджено побір військовий всіх Поляків, Українців, Жидів і Німців, хоч Східна Галичина не признана для польської держави. (Доказ, Мобілізаційні плякати розліплені по містах).

Навіть урядникам українського походження, приказано складати присягу на вірність польській державі.

Дари, які прислала Америка для помочи населенню розділено так, що дуже сильно скривджено українське і жидівське населення. Приміром в Станіславові розділено лиш першу послітку тих дарів між населення після національного ключа і то так несправедливо, що Полякам віддано половину, хоч їх є редво 25%, а всі инші послітки віддано вже цілковито до розпорядимости польському комітетови. Много инших звісних фактів не можна докладнійше подати з причини цілковитої неможливости комунікації.

Золочівські події. — В четвер, дня 4 марта 1920 р., зайшла в місті Золочеві слідуєча подія: —

На кілька день перед тим рознесла ся тут чутка, що тутешного гр. кат. пароха о. д-ра Степана Юрика арештовано в Станіславові і що його мають відставити до Золочева.

І дійсно в четвер, дня 4 марта 1920 р., рознесла ся летом блискавиці по місті вістка, що о. д-ра Юрика приставили до Золочева. Як оказалось ся привезено його до Золочева десь в ночі, а рано коло девятої години в асистенції кількох, чотирох чи навіть більше, жандармів, приведено його до міста і тут опроваджувано його там і назад по головній вулиці, що викликало публичне збіговиско, а перед льокалем тутешньої інформаційно дефензивної експозитури вичікувала вже зібрана маса польської йтелігенції, очевидно за порозумінням, бо в найдалше положених вулиць прибігали чимскорше пані з палками. По переслуханю арештованого в експозитурі, заряджено відпровадження його до судової вязниці на замку. Скоро товпа побачила виходячого в асистенції жандармів арештованого в експозитурі, заряджено відпровадження його до судової вязниці на замку. Скоро товпа побачила виходячого в асистенції жандармів арештоваонго о. д-ра Юрика, піднесла страшний вереск, обкидаючи згїрдливими словами і грозячи, накликувала до самосуду.

В наслідок сего висунули ся неначе, а зглядно очевидно приготовані особи і з принесеними вже з собою знарядями, почали провадженого бити по голові, хочачи в сей спосіб задати йому смертельні удари. Той самосуд відбув ся так: — пані Дренгевічова, жінка віцепрезидента суду в Золочеві відгрожуючи ся і вимахуючи палкою ударила пошкодованого кілька разів по голові, а відтак Марія Гупаловска, жінка Жигмонта в Золочеві (підвійте) ударила його 4 рази, мірячи в пульси по правій стороні голови, по чім пошкодованому пустила ся кров. П. Галецькі, зять Пясецкого в Золочеві (підвійте), з початку відгрожував ся, а відтак називаючи пошкодованого шубравцем, лотром, ударив його палкою. П. Німчецька, жінка шевня, в Золочеві, вул Уейского, визивала згїрдними словами, підюджувала товпу, заохочуючи до бійки. П. Захаресевічова, рівнож подюджуючи товпу взивала до кидання каміння. А навіть жандарм польської річи посполитої, вже безпосередно перед вступленням в браму арештів, вдарив арештованого боксером в лице, в наслідок чого пошкодованого заляла

кров. Через цілий час проведення бійки і кидання камінів увивав ся розюшений і запінений, неначе вожд розяреної товпи **Стемпель**, гімназіяльний професор в Золочеві, з піднесеною до гори палкою викрикував брукові лайки, бючи палкою і тим самим заохочував товпу до самосуду. В наслідок сего пошкодований о. д-р Юрик відніс тяжке ушкодження тіла, а надто його життя було наражене на страчення товпою і нині є в наслідок віднесених ран небезпечно і смертельно хорий.

* * *

В Бабині, повіт Самбір, побили псльські жовніри Федя Товарницького, оісля витягнули його на дорогу, піднесли його до гори ногами й в той спосіб далі збиткували ся над ним у звірській спосіб, побиваючи ще прикладами крісів, так, що він бореть ся зі смертю. У тому самому селі зігнали старшини селян і хлопців до школи і там знущали ся над ними, били їх, плювали їм в лице; з того села як також із самого Самбора забрали 18 селян, як закладників. Не щадили навіть дітей. Напримір сина О. Петрика били без причини по лиці.

* * *

В Бережанах, відбули ся дия 6 вересня, 1919 р., за дозволом Староства і в присутности комісаря як відпоручника Староства перші Збори Українського Горожанського Комітету. По Зборах арештовала полева жандармерія всіх присутних. (Три четверті присутних стаювили пані), повела їх чвірками до команди жандармерії, там тримала всіх около 3 години, а відтак видала їм карти з вирокон, що вони є конфіновані.

* * *

В Винниці, повіт Львів, арештували Поляки місцевого пароха О. Гірняка, звязали йому руки і ноги, кинули на віз і вивезли до вязниці а оісля інтернували. Польські жовніри насидували там українські інтелігентні дівчата, хиба, що котра могла викупитись. Викуп виносив до 5,000 корон.

* * *

В Ганевичі, позвязували польські жовніри дітям руки вигнали на толоку й казали пасти ся (їсти траву), а відтак гнали до ріки як худобу до водопою.

* * *

В Грабишині, повіт Добромишль, засуджено вііта на 150 нагаїв, і в трьох тижнях засуд виконано. (Свідок о. Гоцький).

В Городку, здерли польські жовніри дня 26 червня 1919 з 27 полонених жовнірів шинелі, блузки, штани, обуву і забрали їм гроший на 7,000 корон, відтак окладаючи їх нагаями гнали їх разом з кіньми (Свідок Теодор Солодух).

* * *

В Вислоці Великій, повіт Турка, напали 24 січня польські легіоністи на село в ночі, та поділивши ся на три партії по 100 людей почали стріляти зі скорострілів і серед загальної метушні рабувати. Тоді то побивали вони і поранили много людей; між зраниними відоме нам є назвиско Гриця Сидомора, якого ранено лише в руку, між тим, коли його служницю ранено таки тяжко. Раненого Сидомору еще і інтеріровано опісля. Рівнож інтернували в тім селі о. Шпильку, а його доміство, а також церков обрабували.

* * *

В Гаях Вижиных, повіт Дрогобич, побили Поляки і інтернували майже всіх муштин.

* * *

В Гриївцях, повіт Перемишляни, побили польські війська тяжко без причини Петра Глоджака.

* * *

В Гриневі, повіт Бібрка, польські жовніри побили вагітну жінку Магду Гула (Федя), по животі прикладами крісів так, що вона впала без тями на землю і породила неживу дитину, яка мала розбиту головку і тіло повне синяків.

* * *

В Долішній Посаді, повіт Старий Самбір, буцімто доніс хтось легіоністам, що бачили маленького хлопця з крісом в руках і бачив як він з того кріса цілив чи навіть стріляв в нього. Легіоністи відрубали вказаному хлопцеві руки і викололи очи, о чим вже висше подано при вбійствах.

* * *

В Добровлянах, повіт Самбір, побили польські жовніри так тяжко Анну Слюсар, що вона лежить смертельно хора.

* * *

В Дрогобичи, арештовало польське військо вагітну жінку дідича (поміщика), Ольгу Криськову. Нещасну провадили через місто, побиваючи її прикладами крісів і нагайками та глузуючи з неї. Опісля замкнули її на першім поверсі в ко-

манді жандармерії, де польські офіцери хотіли її знасилувати. В розпуці ратуючи свою честь скочила вона через вікно з першого поверха і зломилася собі ногу. Коли вже тяжко потовчена лежала на землі, то ще і тоді польські жандарми били її та кричали: "Вставай шельмо, тераз маш Україне". Вкінці витягнуто її знова до будинку жандармерії. (Свідки Іван Вата і Стефан Хомяк, та вона сама).

* * *

В Жабчу Мурованім, гнали польські жовніри о. Гудика, та багато селян до Белза, як худобу і по дорозі так били, що о. Гудик, скатований з великою раною на голові прибув до Белза. (Свідки о. Гудик, і селяне з Жабча).

* * *

В Зборові, арештували польські війська дня 7 червня 1919 р., Александра Багрія, урядника банку і його як і прочих 55 полонених і інтернованих (між тим і 60-літних старців), обдерли і обрабували до тла та ще її побили. Серед побивання і знущання гнали їх пішки аж до Золочева, підганяючи прикладами крісів.

* * *

В Золочеві, змасакрували Поляки немилосердно 3-ох полонених Українців, жовнірів, з яких 14 розстріляли.

* * *

Під Золочевом, коло стації залізничної Острів, облили польські легіоністи 10 полонених українських стрільців бензиною і уставивши їх рядом підпалили. В наслідок попарення згнуло серед мук двох стрільців таки зараз, а решта попарена мучить ся в шпитали та бореть ся зі смертю. (Свідок Іван Гладиш).

* * *

В Коломиї, по уступленю українських військ, а перед приходом Румунів обняли, дня 23 мая 1919 р., владу польські міліціанти які "іменем польської республіки" почали арештувати й переводити ревізії в Українців. І так приарештували провідника санітарної місії "Червоного Хреста" (для допомоги українським полоненим), генерала Д-ра Окопенка і його секретаря Д-ра Марітчака, українського окружного команданта проф. Примака, сотника Галібея і ще других. Румуни розуміють ся по своїм приході до Коломиї по двох днях випустили на волю арештованих безвинно. Польський старшина, який

ескортував генерала Д-ра Окопенка, відобрав йому при ревізії крім деяких дрібниць дорогоцінну памяткову шаблю і по мимо обітниць не звернув йому зрабованих річей.

Поляки в часі свого дводневного володіння в Коломиї з кінцем мая 1919 р., (опісля Румуни знов віддали їм Покутте), устали сторожу перед Українським Народним Домом і нікого із нього і до нього не впускали. Коли в тім часі учителька Савина Сидорович з ученицями жіночої учительської Семинарії йшла до школи, яка поміщена була в Народнім Домі, і затрималась на хвилинку коло будинку, польський міліціант, який там стояв з крісом на сторожі, стрілив до неї шротом з кріса, зранив її в груди і ноги, а також зранив 5 дівчат, які йшли під опікою панни Сидорович.

Ранених відвезено до шпиталю, де находили ся довший час під лікарським доглядом.

* * *

В Коцурові, новіт Бібрка, прийшла жандармерія арештувати Івана Сисака, без причини за те тільки, що він належить до свідоміших селян, та не знайшовши його дома, зрабували йому упряж вартости 1,000 корон, коц, штани вартости 600 корон, та ще інші річи. Сисак укриває ся вже два місяці по лісах, а жандармерія все ходить і знущаєть ся над його родиною забирає овочі, кури, яйця, сир, збіже, коні, на форшпанки і т. п. (Свідок Ева Сисак).

* * *

В Копичинцях, побили польські улани 27 стрільців і двох старшин нагайками і то обильними давками, кождому відчислили по кількадесять нагаїв, а опісля гнали їх пішки поперед себе в той спосіб, що самі їхали чвалом на конях, а їм веліли побіч себе бічи, та підганяли їх побиваючи нагайками, шаблями, або її руками, причім лайали їх і прозивали найпоганішими словами, яких з огляду на приличність стидаємо ся тут наводити. Передаючи їх опісля в руки жандармерії звівали її, щоби добре з ними “справити ся”. По дорозі в Озірній би-ли польські військові старшини і цивільні Поляки тих полонених українських старшин по лиці і голові, викрикуючи: “го-лота, банда” і т. п.

* * *

В Котівці, коло Копичинець, побили 7 червня 1919 р., польські легіоністи Варвару Черинш крісами і тростиною по цілім тілі за те, що упоминала ся о зворот забраних їй польськи-

ми легіонерами 3,610 корон. Її мужа Івана і сина Ілька приарештували, тяжко побили і вивезли кудись так, що досі не знати де вони подіваються. А се зробили тому, що вони поsmіли проти заказови гасити огонь в селі, яке Поляки підпалили.

Також побили там тяжко прикладами крісів і дротяними нагайками Теклю Сагайдак, дня 7 червня 1919 р. (Свідок Текля Сагайдак).

* * *

В Кропивнику Старім, повіт Самбір, били польські легіоністи 11-літнього хлопця, Гриця Колібаника нагаями через 4 години і грозили, що йсму поломлять руки і ноги, а Михайла Оринича 55-літнього господаря так били, що дійсно поломали йому руки.

Людей привязували в тім селі жандарми до возів і веліли їм бічи за возами, причім голови гнаних в той спосіб людей для більшої наруги вбирали вінцями з бодаків. (Свідок Михайло Оринич).

* * *

В Лапшині, повіт Бережани, рабували польські жовніри українських селян і крім того багато людей побили, прим. Глушку. (Свідок Яким Галиняк, учитель в Стриганцях).

* * *

У Львові, лежало в таборі інтернованих двох хорих на тиф українських залізничників. Їм заявили Поляки, що віддадуть їх до шпиталю лише під тою умовою, як що вони зложать службу присягу на вірність польській державі. На се заявили залізничники, що воліють вмерти, чим складати таку присягу. Їх до шпиталю не відслано і вони оба померли в таборі.

В маю 1919 р., померло в шпитали на техніці двох українських офіцерів. Коли на їх похорон прийшли українські священники і багато української інтелігенції, з'явив ся польський офіцер, добув шаблі і розігнав учасників похорону і священників, кажучи, що ніякого похорону не буде. Та коли люди розійшли ся, велів він польському священникови похоронити померших. При всіх інших похоронах померших Українців - жовнірів, польські поліціанти на основі мабуть висшого приказу — перешинювали священників у відправі похорону після греко - католицького обряду на примір, не позваляти відчитувати евангелія. Дня 29 надоліста, 1918 р., арештували польські власти Семена Щипинського і Осипа Годованського,

урядників банкових, волочили їх по різних арештах, в'язницях, доки один із них Годованський, не помер із перестуди; другого Щипинського, по півтора місячній в'язниці вкінці без переслухання випустили на волю.

Дня 12, грудня 1918 р., привезено до в'язниці на Замарстинові судию Устіяновича, так побитого Поляками, що він лежав цілий тиждень непорушимо. Тіло його було повно синяків. (Свідок Іван Рижий).

— З початком липня, 1919 р., приарештували Поляки у Львові на припоручення варшавського правительства 10 осіб, як заложників. Між ними були також Др. Савчак, Др. Овчарський і о. Сембратович. Закладників тих держано як звичайних арештантів узаперті через півтора місяця, причім о. Сембратовичови не дозволено навіть відправляти богослужень. Закладників тих випущено шойно на інтервенцію англійської місії.

В червні, 1919 р., приарештували Поляки у Львові також українського поета Миколу Голубця. Він був саме реконвалесцентом по тифі. Замкнено його в будинку левої жандармерії у Львові при вул. Личаківській. Тут збили його страшно — просто в нелюдський спосіб, наклали йому кайдани і не давали майже нічого їсти. Їду, яку йому приносила жінка, не передавали.

* * *

В Лисневичах, повіт Пустомити, пошукувала польська полева жандармерія за Семком Мотою, а коли його не знайшла, побила тяжко і ограбила його жінку Ксеньку Мота. (Свідки Кася Хомин і Ганя Жабаковська, з Лисневич). Іванови Наконечному у тім самім селі відтяла полева жандармерія палець зі слюбним перстеном, скатувала його жінку і старого тестя. (Свідки як висше).

* * *

В Лішни, Стебнику, Тустановичах, Мражниці, Якубовій Воли, повіт Дрогобич, збили польські жовніри селян немилосердно.

* * *

В Любінці Новім, повіт Цішанів, катували польські жовніри, Гриця Комара і Василя Судиника і приарештували їх. (Свідок Василь Судинин).

В Медиці, повіт Перемишль, приарештували польські жовніри Андрія Хитру, кондуктора залізничного, обрабували його і ціле його домівство, забираючи готівкою 3.000 корон, і інші предмети вартости коло 4,000 корон, а дня 25 падолиста 1918 р., побили його так сильно, що зломали йому два ребра. (Свідок Андрій Хитра).

* * *

В Мостах Великих, арештували Поляки дня 22 вересня 1919 р., Володимира Міськевича, начальника почти, Андрія Мосьондза, управителя школи і Зофію Тимкевич, за се, що як члени управи були присутні при інвентарованні склену спілки "Власна Поміч", Поляками зрабованого; Люстратора Народньої Торговлі Ярослава Волосевича, арештували і видалили з Жовкви.

* * *

В Модричи і Нагуевичах, повіт Дрогобич, знущалися польські жовніри в нелюдський спосіб над дітьми, щоби від них видобути зізнани, де селяне переховали зброю. (Пор. Михальський).

* * *

В Нагуевичах, повіт Дрогобич, веліли польські жовніри всім мущинам в віці 18 — 60 літ покластися на землю коло церкви і топтали їх чобітьми, підбитими підковами, та коли котрий з топтаних з болю рушився, били його нагаями і прикладами крісів, а за утікаючими стріляли з крісів. (Свідок Михайло Демян).

Крім сього тут і в Гаях зігнали дітий до деревляної дзвіниці і дзвіницю підпалили, то був спосіб на вимушення від дітий зізнань проти батьків.

* * *

В Надвірній, зловили польські жовніри Стефана Хомяка і його обдерли цілком з одежі а українського поручника Солюгуба обдерли і побили по лиці і тілі прикладами крісів. (Свідок Др. Р. Борисевич).

* * *

В Олїєві, били польські жовніри дня 2 липня 1919 р., українських полонених прикладами крісів і нагаями. (Свідок Микола Фік).

* * *

В Олесі, повіт Монастирська, побили і обрабували поль-

ські жовніри, дня 23 червня 1919 р., Варвару Добровольську, Агафію Капіняк і Стефана Колодинського.

* * *

В Поручині, запрягли польські жовніри на жадане посесорки Ванди Білинської по 8 українських селян насильно до плуга, а по 4 баби до борін і обробляли так ними панську землю. (Свідок Ян Галиняк).

* * *

В Перемишлі, в таборі інтернованих били польські жовніри, (капраль), одного інтернованого Українця залізною штабою по голові так довго аж той стратив свідомість і упав. Українського священика били по лиці і нагаями по тілі. (Свідки Петрицька і Греголінська, жена професора). Польські жовніри (Галлерчики) побивали там на улиці учеників української гімназії, пізнаючи їх по відзнаках. І так між іншими побили ученика Комарницького, сина інтернованого катехита о. Комарницького.

* * *

В Пікуличах, повіт Перемишль, вхопив дня 30 липня 1919 р., польський жовнір одного селянина Українця, Кліщами за ніс так, що йому кров приснула, а він сам зомлів з болю. (Свідок Анна Свита).

* * *

В Підберезцях, повіт Львів, били польські жовніри українських селян нагаями так сильно, що їх тіло аж почорніло, із синців.

* * *

В Піддубцях, повіт Яворів, побили польські жовніри багато людей, вибиваючи їм зуби та ломлячи їм ребра.

* * *

В Піддубцях, знасилували польські легіоністи інтернованих Українок, а то Анну Макух і Анну Цитів в той спосіб, що одні її тримали, а другі по черзі осоромлювали.

* * *

В Підбужи, повіт Рудки, арештували Поляки повітового судію Миколу Стефановича, за те, що не хотів зложити присяги на вірність польській державі, і тримають його досі як інтернованого в заперті.

* * *

В Підпечерах, повіт Станіславів, побили польські жовніри

немилосердно закладника Дмитра Безен, топтали по нім підкованими чобітьми і напхали йому повну губу болота, перестали бити аж тоді, коли думали, що він вже не жне.

* * *

Р Пійлі, повіт Калущ, побили польські жовніри 28 селян буками аж до крові за се, що вони за порадою і дозволом Старости придержали одного польського жовніра, який рабував.

* * *

В Путятинцях, повіт Рогатин на саме Свято Вознесення били польські жовніри виходячих із церкви Українців прикладами крісів, відтак обрабували село і підпалили із всіх сторін, так, що з цілого села остали лише 3 хати.

* * *

В Побережнівці, повіт і перемишляни, пострілив польський жовнір із кріса Йосифа Ладигу, а другий жовнір сина Стаха Колоса.

* * *

В Радничках, повіт Мостиска, приказав командант жандармерії своїм людям, (жандармам), ломати кюсти кождому, кого арештують. Одного господара, якого стрінули три жандарми, а про якого думали, що він Українець, побили ті жандарми, вичислюючи йому 25 нагаїв.

* * *

В Різуні, насилували польські легіоністи українські нелітні відчата. Польський фельдфебель Яновський, сам розказував, що при розділі добичі йому припала лише 12 літна дівчина.

* * *

В Станіславові, зганяли жовніри українську і жидівську інтелігенцію нагаями і приказували їм замітати вулиці, чистити виходки та згортати болото. Чехо-словацького офіцера, Кароля Вінклера, який служив при українській армії, побито тяжко, обрабували і всадили в тюрму.

* * *

В Словіті, повіт Перемишляни, побила польська полева жандармерія тяжко селян із сіл Липивці і Луні. (Свідок Меланія Витвицька).

* * *

В Скалаті, переводили польські війська в хаті священника

кілька разів ревізії в так брутальний спосіб, що жена пароха і п. М. Левицька дістали сназми. При ревізії вирабували польські жовніри все що лише дало ся взяти.

* * *

В Сокали, побила польська жандармерія до крові п. Демчуківну. (Свідки Демчуки і о. Чубриї).

* * *

В Салаусках, повіт Монастериска, побили її обрабували польські жовніри Петра Каміняк, Стефана Кривого, Ілярія Вишатицького, Спіридона Каміняка, Омелія Романів, Гриця Підвисоцького, Якова Колодницького, Пилипа Савку, Павла Каміняка, Романа Іванів, Кіпріяна Барана, якому також спалили ціле господарство, Олексу Туряньського а то дні 6 червня, 1919 р. (Свідки Текля Каміняк, Грицько Каміняк, Марія Тодорук, Палагна Бабак, Кость Вишатицький, Яків Бабак, Омелян Романів і Сильвестер Бабак).

* * *

В Старім Самборі, побили польські жовніри тяжко секретаря повітового, Українця Кострика.

* * *

В Стрию, побили польські жовніри щоденно українських полонених, вичисляючи їм по 30 — 45 буків денно. Один із тих, що знущав ся в той спосіб над половеними, був польський сержант, Квасьневич. (Свідок Микола Кузьо, один із побиваних полонених).

* * *

У Східниці, повіт Дрогобич, побили польські жовніри доньку Олекси Дзюбака і забрали їй худобу. (Свідок Іван Лабанців). Над населенням знущають ся там Поляки, гонять людей примусово до робіт на панські лани. (До Фірми Рогак і т. д.). Притім побили вони Олексу Дзюбака і Олексу Журавчика так сильно, що поломали їм ребра, в наслідок чого оба побиті померли. Олексу Дзюбака, свідомого Українця, мучено ще в той спосіб, що натирали йому рани сіллю. (Свідок Іван Лабанців, тепер в Ужгороді). Також побили Поляки в тій самій місцевости Дмитра Мазурика, а коли він вирвав ся їм із рук втік, вони загарбали йому все майно, забираючи між иншим з його млина мотор. (Свідок Дмитро Мазурик).

Коли польські жандарми, в пошукуванні дня 20 липня, 1919 р., за Журавчиком Николою не могли його знайти, ви-

тягнули з його хати сестру Магду і її сильно побили, відчистивши їй 25 нагаїв, опісля за утікаючою ще стріляли і ранили її. Вона впала без тями під хатою, де перележала до рана. Рапо люди нашли її без пам'яті і віднесли до шпиталю, де нещасна жертва польського звірства бореться зі смертю. (Свідок Павло Дубляншч, тепер в Ужгороді).

* * *

В Тернополі, зглядно у Львові приарештували Поляки залізничного урядника А. Крісу і арештованого мучили нарочно голодом; із сим самі признали ся його жені, якій сказали, що мусять її мужа виголодити й замучити).

Одному 60-літньому старцеві казали польські жовніри тащувати на ринку, а коли він не хотів, побили його немилосердно. В загалі арештовано і інтерновано в Тернополі 278 осіб, яких гнали польські легіоністи пішки до Золочева. По дорозі обдерли їх і били прикладами крісів.

* * *

Тернопіль, дня 2 червня, 1919 р., стежі варшавського батальйону приловили під Денисовом одного українського офіцера, четаря і 21 інших українських жовнірів. З усіх 22 приловлених українських жовнірів стягнуто мундур і обува, так, що они зістали лишень в білю. Для деяких польські жовніри поскидали з себе поодинокі части убраня **повні воший**. Обработаних відфотографовано яко "Українську банду". В офіцира зтягнуто убрание, хоч легітимував ся яко офіцир і хоч тоді був хорий на тиф, офіцир польський відповів на увагу: "Ми потшебуеми". (Свідки Клапко, господар з Девятник, Бібрка, Горішний і Хемєн, господар зі Старих, і Савула, господар з Нових Стрілиск).

* * *

Убийство на стації Денисів. — Дня 3 або 2 червня 1919 р., польський жовнір, вистрільив з стрільби до українського залізничника Міляшевського з Денисова, за се, що до начальника стації звернув ся зі словами: "Що Поляки цофають ся". Постріл дістав в бік і по кілька годинних муках помер. (Свідки Клапко, господар з Девятник, Хемій і Горішний з Стрілиск, Білоук з Денисова).

* * *

В Товстенькім, завели польські жовніри якогось батька

і сина невідомого нам покищо назвиска до двора і били так, що вони аж попухли, опісля відставили не знати куди.

* * *

В Трускавці, повіт Дрогобич, зловили польські жовніри Андрія Біласа, били його в п'яти, порізали йому ножом шкілу на підшві ніг на кусні і вбивали цвяхи в підшві ніг так, що він серед страшних мук втратив свідомість і мабуть вже не жне. (Свідки Олекса Гірчак і Петро Макар, тепер в Ужгороді).

* * *

В Тудорові, повіт Гусятин, напали польські жовніри вночі з 8 на 9 червня 1919 р., на о. Соневицького і потаскали його із собою опісля так само забрали із собою учителя Никоровича і селянина Івана Чайку; усім трьом арештованим заявили вони, що мають приказ їх повісити. О. Соневицькому закинули навіть шнур на шию і так вивели його разом із тамтими двома до ліса. Несчасні жертви викупились від смерти, складаючи високе викупино, а то Никорович 3,000 корон, о. Соневицький 10,000 корон, а Чайка 8,000 корон. Доказом сего є судові акти в Копичинцях. (Свідок Кучерена).

* * *

В Хирові, повіт Старий Самбір, побивали польські жовніри безвинно по лицю і голові полонених та кричали: "Маш кабане Україне!" Одному 30-літньому стрільцеві зі Старої Соли поломали руки. (Свідок старший десятник Іван Паньчак).

* * *

В Черчу, повіт Рогатин, ограбили польські жовніри майже ціле село. Куфри і скрині розбивали, покладали на вози і вивезли все майно із села. Людям катували прикладами крісів. Найтяжше побили господаря Івана Гебу. Жертвою побоїв і знасилувань упали в тім селі молоді і старі жінки. (Свідок Василь Клим).

* * *

В Чорнокінцях, повіт Гусятин, Поляки мучать досі І. Бохенка в тюрмі за се, що буцім то він продавав польські ліси. Що кілька днів виводять його із тюрми і дають йому по 25 пагаїв.

* * *

В Яворові, крали польські легіоністи селянинови Балкимови квоту 24,000 корон, а коли він із за сего пожалував ся в команді в Перемішлях, побили його ще пагайками.

Дмитра Харамбуру і Гриця Барабаша, арештували Поляки і мучили так, що Харамбура помер у в'язниці в Перемишлі, а Барабаш досі хорий лежить в тюрмі.

* * *

В Яворовськiм повіті стягала т. зв. "льотна жандермерія" людей на поле або толоку і там били їх по п'ятах. Ті побої спричинили, що навіть Граф Шептицький, властитель дiбр їздив до військової команди в Перемишлі з жалобою і жада-нем усунення сего насильства.

* * *

В Якубовій Воли, повіт Турка, зігнали польські легіоністи всіх дітей до одного будинку, влетіли між них із нагаями і били їх у страшний спосiб а то в тій цілі, щоби видобути від дітвори зізнання, чи де їх батьки не переховують оружжє та гроші. Злякані діти складали під впливом побоїв зовсім неправдиві зізнання.

* * *

В Яксманичах, повіт Перемишль, польські жандарми пошукуючи дня 16 мая 1919 р., за оружжєм, били людей нагайками, а відтак казали кожному із побитих і цілувати нагайки.

Про знищення над полоненими можнаби писати цілі томи. — Побоям, оплювуванням, знущанням, наругам, глузуванням, рабункам, морення голодом а на кінець запроторюванням по всяких вогких темних та зимних норах серед бруду та смороду та всякої гади — не має кінця. Описи зібрані від очевидців збігців переймають жахом і так: —

Свідок поручник Марко Вязовський, зізнає, що коли його Поляки разом з хоружним Юзичинським і 21 стрільцями взяли під Львовом в полон, забрали їм передусім годинники і гроші. Відтак здерли із них одєжу та били по лиці і тілі. Жовніри і переходяча публіка обсіпала їх найординарнішими лайками, як: "гайдамаки, лайдаки, мордерци, щоби ваша мати.....! розстріляти і т. п." Коло бригадок неретрусили їм польські жовніри ще раз одiж і забрали все, що ще в них було, та відвели їх до смердячої вогкої клітки, де передше перебували інтерновані. Комнатка вогка, темна, без постелі, призначена на 8 осіб, а приміщено їх 30. Там їх тримали через 21 день. Іда нужденна, люди голодували. За один висказ запроторили сотника Білінського в самотну келлю на 21 днів

і там над ним так знущались, що вибили йому три зуби. Там сидів він серед бруду, вушиї, блощиць. В наслідок бруду вогкості і нестачі воздуха в тих тюремних норах вибухають пошести, передусім нягнистий тиф, який щоденно нориває по кількадесять жертв. (Свідки Марко Вязовський, Гринько Юрчицини, Нікола Мудрий і Іван Рижий).

Четар Іван Рижий, який утік з полону з Домб'я, так розкажує про спосіб трактовання полонених і інтернованих: “Коли мене арештували і вели вулицями Львова, до корпусної команди чуло ся по дорозі такі оклики Ляхів: — “ноцо провадзіць tego караїма, новесіць го і т. и.” На команді здерто мені з шапки офіцерську рожу і ремінь, яким я був переносаний і по списанню зі мною протоколу відвезли мене до офіцерської келлії (польова страж охрони земскеї). В брудній, новній сміття комнаті лежав на збитій з дощок берлозі на трачині. Др. Сенкевич коло нього сидів о. Гошовський, парох Збоїск, хорунжий Ярослав і редактор Бардан Марко, а дальше кількох офіцерів Жидів, підозрілих о злочин морду і кількох легіоністів, обжалованих о злочин рабунку. Першу ніч перележав я на столі, мимо окупу зложеного профосови. Окуп се там прийтий вже звичай! Харч неможливий, ніхто наг'ть ложкою не рушив подаваної поживи; нехлюйство не до описання. Много людей нездужало, деякі вмєрало, — а лікаря не було. Наші селяне від буків аж попухли. Їх держано кілька день в пивниці (льоху), не даючи нічого їсти. Се посвідчить о. Гошовський і хорунжий Ярослав і вони подадуть імена. Відвідувати полонених вільно вправді було від 3 — 4 понолудни по 10 минут, але хто не окупив просифо, тому і дозвіл на відвідни не лomagав. Таке сталось паням з Союза Українок і дочці Дра Гр. Величка, яких профос не дэпустив мимо дозволу команди.

Около 3 грудня 1918 року, переведено нас до гарнізонного шпиталю на Замарстинчові. Тут з ніким не вільно було бачитись, ні розмавлати. Тут приведено суддю Устіяновича, так побитого Поляками, що цілий тиждень лежав у ліжку ненорушимо. На тілі його було повно синяків. Около 10-го грудня 1918 р., перетранспортовано нас знову до бригадок. Тут збільшило ся наше товариство ізза прибуття судії Насадни і четаря Ліщинського. Сторожа в бригадках була постійно гняна. Над мужвою знущала ся в немилосердний спосіб. Одного міщанина з Винник закувала сторожа в кайдани за се, що буцімто він хотів утікати. Першу ніч перележали ми всі без

накриття на підлозі, в кімнаті без ніиб. Мужва через 4 дні не діставала жадних харчів, навіть води, та весь час була замкнена на 50 людей в одній келії так, що стояти майже не було місця, не то сидіти або лежати. Свої природні потреби мусів кожній полагоджувати таки в тій самій келії. Можна собі уявити який воздух і яка чистість там була. Старшина одержувала на сніданне печену змерзлу бульбу, а на обід кашу, або й нічого. З людей здирано останнє плаття. Виходили звідтам босі й майже голі. А грабежи допускали ся не лише прості польські жовніри, але й люди з університетським образованием. І так дня 19 грудня 1918 р., на св. Николая явив ся в моїй келії Др. Онест, суддя, Поляк, з двома жовнірами і велів зняти з мене однострій, нібито, як казав, на приказ "квартирмістца", а коли я протестував проти того, прискочили до мене жовніри легіоністи здерли з мене однострій, а мені дали старе якесь лахміття. Бачив се хор. Стефан Голод, з яким опісля зроблено те саме. Командантом брігідок був капітан Рудка. Дня 21 грудня додано нам до товариства ще о. Копалика, пароха Скнилова, чет. Красноперу і підх. Красноперу. Дня 22 грудня 1918 р., зігнано 180 людей трьох старшин, між ними і мене на подвірю і відослано нас на стацію. Нікому не вільно було по дорозі пристунити до нас, а одного стрільця, що поважив ся з ряду говорити зі сестрою, яка йшла побіч хідника, вибив польський хорунжий, легіоніст, по лицю, а сестру же його казав арештувати. По дорозі від Перемишля, сторожа, що нас ескертувала грабила і забирала все, що лишень в кого побачили. Товариша Белебея, який протестував проти сего, легіоністи сильно побили, а потім на стації Рогізно викинули з воза і застрілили двома вистрілами. Ескортуючі жовніри се були просто банди, які розмавляли зі собою злодійським жаргоном.

Свідок Іван Любачевський подає, що його разом з 70 арештованими Українцями гнали польські міліціанти до Тернополя, до 12 червня 1919 р., всі ночували на бруку під муром, там із нього стягнуто черевики, плащ, штани, в заміну за старе лахміття. Відтак із Тернополя гнали їх дальше — разом вже около 250 людей — пішки до Львова. По дорозі били їх нагайками і прикладами крісів, прозивали, ганьбили, штовхали, а коли з голоду і утоми люди падали, бо нічого їсти не діставали, то ескортуючі жовніри підганяли їх прикладами крісів. По

дорозі померло в наслідок того 5 людей. Така нагінка аж до Львова тревала 3 дні.

Катованне і побої селян переходять всякі границі. — До села з'їзджає польська летуча жандармерія, зганяє і замикає до громадського уряду або до школи старців, жінок і дітей, а опісля йде в село і під позором пошукування за оружжем, рабує все, що їй в руки попаде. Селян побиває нагаями, та копає ногами, гірше худоби. Колиж хто від тих побоїв зімліє, то відтирають його водою а потім бють дальше.

І так приміром дня 7 липня 1919 р., перевели польські жандарми таку езекуцію в селі Германовичах, повіт Перемишль, де по замкненню священика, старців, жінок і дітей в громадській хаті порабували польські жандарми всі хати й загороди селянські та побили нагаями селян, так на примір: Василь Паславський, дістав 85 нагаїв, Іван Окарма, 70-літний старець 35 нагаїв. Сей послідний хорий в наслідок тих побоїв бореться зі смертю. Те саме зроблено в селах Яксманичи, Селиска, Негрибка, Пікуличі, Сілець, повіт Перемишль, Підлуби, повіт Яворів, де людям серед побоїв повибивано зуби й поломано ребра.

Часто жандарми входять до хати і кажуть собі дати їсти. За гостинне прийняття розтягають відтак газдиню на лаві і бють. Таке сталося в отсих селах: Болехівці, Михалевичі, Ганевичі, Гаї, Добровляни, Вязовичі, Солень Рихвичі, Колшець, Модрич, Старе село, Снятника, Нагуєвичі, Трускавець, Літишя, Унятині, Східниця, Кропивники, новий, і старий, Манастирок, Літня, Бистриця, повіт Дрогобич, і др.

Немпіосердних побоїв селян та головно дітей допускалися Поляки мало що не в кождім селі, особливо там, куди переходила ославлена 4-та дивізія Александровича, приміром, в Станіславівському повіті, в Колодівці, в Крехівцях, в Радчу, в Підпечерах, в Вікторові, в Опрішківцях, і др.

Жива ілюстрація до Шевченкових "Конфедератів" (в Гайдамаках) і о стільки страшніша ще, що таке діється з хрещеними людьми, автохтонами на їх рідній землі! І се є вичвітом польської культури в ХХ столітті, в добі лунання демократичних кличів по цілому світі!

Про спосіб арештовання і поведіння з арештованими вказує декілька оповідань арештованих, які самі се переходили, а яким вдалося видертися з рук польських опричників і приступити поза границі польської окупації. Кілька таких образків

дозволимо собі тут навести, точно після оповідань тих, які на власній своїй шкурі зазнали гаразду польського катовання.

Анатоль Кошакевич, начальник громади в Сільці, розказує, що в Трускавці арештовано і зігнано кількадесятьох муштин на одно подвіре, наказано їм копати рів, виущено в сей рів гноївку, а відтак зачали ся нелюдські побивання тих людей; побиті одержали опісля приказ збиті голі ноги тримати через 2 години в гноївці. Від побоїв померло 2 старців.

Арештовання були масові. Перш усього арештовано інтелігенцію і свідомих селян. Жандарми впадали в ночі і забирали дуже часто невідітих людей, як приміром, о. Грушкевича з Смільної, повіт Дрогобич. Передане о. Грушкевичови білле забрала жандармерія, для себе. З о. Грушкевичом виведено з в'язниці між иншими о. Яхно з Заліктя і 7 инших священників зі Старосамбірщини і Турчанщини. На двірці в Перемишлі були ті священники на таку наругу виставлені: 3 маси інтернованих Українців і Жидів вилучено священників і поставлено їх в ряд та наказано їм робити вільні вирави під командою одного Жидика, численна публіка приглядала ся тому спектаклеви і глузувала.

Поручник В. К. розказує ось що: — Мене арештовано в Станіславові на приказ польського поручника Д-ра Сендзіміра і відставлено до Львова. Ще заки нас всіх арештованих закладавали до возів, казав Сендзімір мені і другим полоненим роздягнути ся до нага, перетрусив нашу одіж, забрав гроші і всі дорозні річи, та відтак на пів голих, велів всадити до вагонів. В половині дороги в Ходорові висаджено нас з поїзду, обробовано до решти і бито кожного з нас по черзі буками і канчуками. Ми остали без убрання і без чобіт. Наше положення було незавидне бо навіть і втікати не було в чім, колиб хте був зважив ся на се. В дальшій дорозі ескортуючий відділ польського війська побивав нас знову нагаями.

У Львові повели нас зі стації до брігідок. По дорозі польська публіка ставала прозивала нас словами, яких з огляду приличности годі навіть повторити, плювала на нас, підюджувала ескортуючу сторожу, щоби нас на місци побивала. В брігідках застали понад 2,000 увязнених цивільних і військових Українців обох полів, інтелігентів та селян. Десятки людей сиділо в маленьких клітинах, де їй фізіологічні свої потреби полагоджували. Харч складав ся з брудної чорної теплої води (мала се бути чорна кава!), з на пів сирої кашусты і

куска хліба. Раз-в-раз сипали ся на нас нагаї. Били всіх без розбору, старих сивоволосих священників, селян, пані і панночки. Одної ночі привезли до нас з команди львівської жандармерії побитих двох українських офіцерів, які були так страшенно помасакровані, що в ночі повмирали. Їх назвиск не тямлю, та між інтернованими було багато, які їх знали особисто. По трьох тижнях побуту в бригадках вибрали з меж нас полонених 120 старших і під ескортою легіоністок (для більшої наруги) повезли нас до Перемишля. Ми їхали туди три дні. Цілий сей час ми не дістали ні крихітки страви або їди хліба. Навіть води не можна було напити ся, бо хто тільки вихилив ся за двері вагона, того зараз били нагаїками. Та не лише жовніри, але й залізничники знущали ся над нами. З Перемишля повели наш транспорт до Пикулич. Там повсаджувано нас до малих кліток, довгих на 2 м., а широких на 3 м., по 25 — 30 чоловіка в одній. Нікого звідтам не пускали. Їсти не давали нічого. Ми довідались, що поїдемо до Берестя. Перед виїздом кликали кожного з нас осібно до канцелярії, казали розбиратися до нага, забирали і крали наші остатки, а опісля казали встатись в приготоване лахміття. Богато з нас було цілком босих, багато без штанів, деякі без сорочок і капелюхів. В Бересті виведено нас на місто. Ми мусіли переходити річку вулицями три рази вздовж і поперек, причім багато падало на пів живих з утоми, побоїв і голоду. До Берестя ми їхали три дні. Через цілий час їзди нас безвпинно били. Ми жалували ся на се перед командантом ярославської станції та вказували на це відповідь, що жовнірам вільно бити до смерті. Ми приїхали 30 червня. Їсти ніде не давали манже нічого, крім брудної води званої “чорною кавою” і трошки рідкої каші на обід. З голоду люди їли траву, листя з дерев, а навіть терміття. В Берестю лютують пошестні недуги, головню голодовній тиф. Помочі лікарської ні ліків нема. Денно вмирає 40 — 50 осіб. Богато жовнірів кидає ся з розпуки в Буг і кінчить так самовбійством, бо волить згинути відразу, чим завмирати поволн з голоду і нобоїв в польським пеклі. Нас держали в Берестю в підземних казармах кріпости. Ми спали на землі, без соломи, без жадних накривал. Є там також полонені большевики, та з ними Поляки поводять ся краще, чим з нашими жовнірами. Підполковники Шеллер і Малик хотіли піти до команданта табору з жалобою та за се вкинено їх до темниці. Найбільше знущав ся над нами

станіславівський поручник Лябан. Табор в Берестю призначений очевидно на се, щоби вигубити всіх Українців, які там дістали ся! Мені вдало ся втечи 7 серпня 1919 р. Подаю ще спис товаришів недолі, яких імена я собі зятявив.

Командант 2 полку отаман **Іван Одовійчук**, так представляє відносини й долю полонених і інтернованих: — Поручник польських військ Янушевський, казав мені розібратися до нага причім зрабував мені 1,100 гривень, годинник, і забрав собі частину мого убрання, а то австрійський офіцерський плащ і гумовий плащ, в який зараз убрав ся, причім його помічник бив мене нагайкою по голові завдаючи мені велику рану на лици. Мою обручку здирано мені так нахабно з пальця, що мене зрапено. Замість мого убрання дано мені лахміття. В лахміттю завезено мене до села Беремя, де вже було більше полонених. Тут був я свідком таких самих знущань над нашими. В присутности майора Пітля кожного обробовано і бито буками до крови; полонених, які служили при машинових крісах рубано шаблями так, що кожній з них по 5—6 рази дістав. Тих, що втратили притомність в наслідок побоїв відвезено до Золотого Потока. По дорозі зневажали нас у всілякий спосіб, а один фельдфебель бувби мене застрілив, бо вже був приложив мені револьвер до грудий, якби не се, що його завізвано в тій хвилі до команданта. Опісля серед наруг і побоїв замкнено нас до тюрми. В ночі забрано хорунжому Кузьмі з наказу польського штабового офіцера шкіряні камаші.

Через цілий час транспорту від 11 — 16 липня 1919 р., не дістали ми нічого їсти, а населенне, яке старало ся нам дещо подати, польська сторожа відганяла. По дорозі передусім в Станіславові масакрувала нас навіть залізнична служба; біла до безтями. В Перемишлі загнано нас до бараків на Засяню, де командантом є поручник Недзвецькі. Сей велів нас замкнути в маленьких келіях по 13 і більше разом в сусідстві уступових місць. За дозвіл відчинити вікно келії на годину зажадав від нас вязничний сторож по 100 корон! В тих вязницях була запроторена велика скількість інтернованої світської і духовної української інтелігенції. Поведене з нею було страшне. Перед полуднем о годині 10-тій вигнали їх нагаями з келій, казали їм скакати, повзати на череві і то ще в супроводі співу українських народних пісень. для наруги! Хто сього робити не хотів або не міг, того били нагаями. В тім таборі інтернованих в Перемишлі на Засяню застали ми тоді около 20 україн-

ських священників, около 150 людей із української світської інтелігенції, около 30 жінок і дівчат і около 100 селян; між ними бачили ми жінки з малими дітьми малолітніх хлопців, дівчата, інвалідів і старців. Одна українська глухо-німа жінка сидить там під закидом головної зради, бо на запит не була в силі відповісти польському офіцирови. Інвалід без правої ноги і без обоїх рук інтернований під закидом наміру виривання залізничних шиш. Осми-літний хлопчик замкнений як небезпечний агітатор і т. п. В таборі є окрема сторожа, якої задачу є лише бити дротяною нагайкою кожного, хто в її руки попаде. Зараз першої ночі побила вона 75-літнього старця так, що він слідуєного дня ранком помер.

Дня 19 липня 1919 р., привезено там українську місію "Червоного Хреста", зложеноу з 4 осіб, яку Поляки всунереч усім постановам міждержавного права держали замкнену місяць у Львові, а відтак привезли її сюди. Дня 20 липня 1919 р., зложеноу з полонених транспорт, на якого чолі поставив командант, польський поручник Н е д з в е ц ь к і двох простих українських полонених жовнірів. Він велів їм дати синьожовті ленти з написями: Петлюра, Петрушевич, Україна і т. д. і наказав їм співати, а коли вони зборонювали ся, велів їх бити нагайками. Так воджено транспорт вулицями міста, причім публика плескала в долоні. В подібній спосіб відправлявано кожний транспорт. Дня 28 липня, 1919 р., привезено нас до Берестя Литовського. Там поміщено нас в двох шобах призначених до переховування саперських матеріялів. Там не було ні прич, ні вентиляції, ні вікон. В тих шобах вибудованих на просторі 200 кроків довгім, а 150 кроків широкім, приміщено нас 5,500 осіб, так що в ночі мусів один на другім спати, а перейти серед шатовну взагалі не було можна; воздух був такий, що ми майже дусили ся. Нема там свіжої води, так, що треба пити нездорову теплу воду з Буга з заразками всяких недуг. Табор окружений кільчастим дротом. Коли прошено команданта кріпости, генерала Шамоту о полекні, заявив він: — Будьте раді, що взагалі живете, коли вам захотілось воювати, то здихайте!" І дійсно в тім неклі мерли люди, як мухи, передусім з голоду. Давали там два рази денно їсти ось що: рано горячу, брудну, чорну воду, звану "чорною кавою", в поудне фасолеву зупу, а в собі зупи було так мало, що половина інтернованих не дістала за нічого, а друга половина кидала ся на ту їду мов дикі звірі, щоби хоч трошка її ді-

стати! З голоду з'їли (спасли), арештанти всю траву і листе з дерев в таборі. Люди ледви порушають ся з місця на місце, багато з них вже так обезсилених, що не годні піднести ся і очікують смерти, як спасення. В таборі ванує епідемія тифу і червінки. Денно вмирає до 50 осіб, нема ні ліків, ні лікарської помочі. По таборі вештають ся легіонери і ще тих ходячих трунів нобивають нагайками. Образу нужди, брудоти, а з тим і рознирки людий, що їх обсіла вошня і всіляке илюгавство не годен ніхто зобразити словами.

Одного разу приїхав там французький офіцер, але Поляки сказали, що ми большевики, то він з нами навіть не говорив та відїхав. До двох місяців певно вигинуть там всі арештовані полонені. Поведене з ними кличе о пімсту до неба!

Поручник українських військ **У. С. С. Микола Меркун**, який утік з табору полонених із Стшалкова коло Познаня так опиує долю полонених і интернованих Українців: —

Мене полонили Поляки в селі Качанівці коло Підволочиск разом з полковником Маликом. З фронту перевезено нас до Тернополя і засаджено в тюрму. Тут вже було чимало наших полонених, арештованих і интернованих, всі сиділи суміш. По кількох днях т. е. 16 червня 1919 р., виведено нас із тюрми в иїли дальшого перетранспортовання, бо наші війська зближали ся під Тернопіль. О годині 10-тій перед полуднем прийшла ескорта польських жовнірів які кинули ся по наших кімнатах, щоби зганяти нас на подвіре тюрми. Тут вони гнали всіх, мимо сего, що з огляду на лихе приміщення багато людий тяжко занедужало. Я наведу назвиска хорих лише з одной моєї кімнати: четар Петрівський, хор. Чайківський і проф. Іванкевич, у них горячка доходила до 40 степенів, та ионри те польські жовніри на приказ свого команданта зігнали їх з ліжок. Були між ними й жінки з малими діточками і всі вони мусіли йти з транспортом. Их спазматичні илачі і вмлївання викликало не спочуття, а ще брутал. нійше поведення з боку польських жовнірів - бандитів. Нас повели в напрямі Золочева: тяжко хорих несли наші люди позаду. Зараз на передмістю стрінули ся ми з польськими почастунками. Жовніри били нас прикладами крісів і домагали ся, щоби нас всіх вистріляно. Цивільне польське населенне обкидало нас каміннем і усім, що лиш йому в руки попало.

Дальше почали польські жовніри з ескорт обдирати кожного з нас з чобіт, одежи і гроший так, що в короткім часі бо-

гато з нас, (між ними і я), опинили ся лиш в біллію без одежі і обуви.

Заки дійшли ми до Озірної, померло 8 людей з транспорту, труни оставлено при дорозі. Їсти не давали нам нічого, а навіть води не дозволяли пити ся. Дня 17 червня 1919 р., ранком ми доволікли ся до Золочева, де держали нас на площі перед "Соколом" 8 годни, щоби дати змогу військовим і цивільним знуцати ся над нами.

О 3-тій годні пополудни 17 червня, прилучили до нас ще золочівський транспорт — 800 людей попровадили нас на залізничу стацію, звідки відіхали ми в напрямі Львова в товарних вагонах по 50 — 60 душ в однім вагоні крім жовнірів, що нас ескортували. Другого дня т. е. 18 червня 1919 р., ранком заїхали ми на головний дворець Львова. Яких 10 минут пізнійше заїхав на стацію транспорт польський 28 п. п. і немов нарочно остановив ся на шляху рядом з нами. Зараз почали ся ходіння польських жовнірів по наших вагонах і побивання "гайдамакуф". Польські залізничники ходили також по всіх вагонах і придивляли ся кожному з нас з окрема, шукаючи за знайомими їм "злочинцями". Між иншими увійшов до нашого вагону один інженер залізничий, — як я дізнав ся Кшиштофович — і пізнав між нами інжинера Малішевського. В сьому моменті визвірив ся п. Кшиштофович і так між иншим сказав до п. інж. Малішевського: — "Ти курви сину, тось ти сказав на смерть 18-ту Полякуф в Злочове, ктурих живцем закопано в земе, ежелі бим м'ял револьвер, то застшелібим цен, як пса".

По тих словах ввійшов із нашого вагона і відтак якийсь час балакав з польськими жовнірами, які стояли біля нашого поїзду. За хвилину ціла юрба польських жовнірів кинула ся до нашого вагона і стала розпитувати: "Гдзе есть з курви син сендзя?" Жовніри з ескорти вказали на інжинера Малішевського і зараз безчисленна скількість нагаїв посипала ся на голову п. інжинера; під ударом нещасний повалив ся на поміст вагона. Та ще й тепер били його жовніри нагаями і копали чобітьми. Роззвірена товпа, що не могла вже помістити ся в вагоні, зажадала виволікти нещасного з вагону. Жовніри се й зробили. Товпа окладала тепер дальше побоями безталанного, копала ногами й щойно тоді, як інженер Малішевський стратив вже притомність і не давав знаку життя вкинено його назад до нашого вагона. На щасте їхав з нами санітарний че-

тар Равсе, котрий знав ся з п. Малішевським і через яких годин три привів його назад до життя. Ми все стояли у Львові і щойно коло години 4-тої після полудня виїхали ми далше в напрямі Кракова. На кожній залізничій стації вже ждали нашого транспорту людиці цікаві побачити “збуйцеи, що 26-людзеи живцем в земен закопал” дістаючи заздальгідь телефонічно відомість о сьому. Приходили військові і цивільні залізничні урядники, висші і нисші, старі женщины і молоді панночки і всі лише оплювували нещасного, що в калюжі крови на нів живий лежав на помості вагона, а дехто її конав його ногами. Тому, що люди нічого не їли, а в вагонах було немов у найбруднішій стаїні, кинулись в вагонах недуги. В Ярославі винесено 80 людей до шпиталю відтак в Кракові 140 людей, а заки ми прибули до табору нових 100 людей занедужало. По дорозі померло 64 з нашого транспорту, тому, що щойно 24 червня приїхали ми в табір в Станькові. Дня 25 червня, 1919 р., коли нас ведено з бані, завіззав польський підпоручник Малішевський, адютант команданта табору до себе інжинера Малішевського і на наших очах знову яких 20 жовнірів, що стояли біля названого саме підпоручника, кинуло ся бити інж. Малішевського, пагаями, куди конало, спершу одітого, а відтак здерли з нього одіж і били по голім тілі. Не вчислюючи коньяків дістав інж. Малішевський кількадесять нагаїв, причім зломилн йому чотири ребра, вибили праве око і так загально змасакували, що ціле тіло інж. Малішевського покрито ся одною страшною раною.

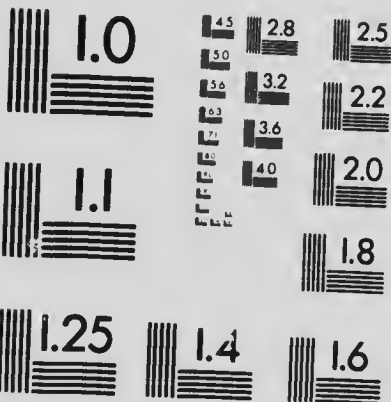
Семен Кузьми, розказує, що конав в полон 22 мая, 1919 р., польські жовніри обдерли і обрабували його і скованого завезли до Турки. Через 4 дні держали його без їди. В дорозі до Берестя Литовського був з прочими транспортованими предметом наруг і знущань боку цивільних Поляків, найбільше в Ярославі. Одного українського полковника з придіпрянської України, як хорого зі шпиталю в Станіславоі, оббили польські жовніри палками, викрикуючи: — “То Львів!” почини до сього давали самі польські старинни. Висказ одного польського канітана: — “Вистшеляць як неуф, гдзеш то карміць такон дзіч”.

Раз зібрали польські ности по вечері українських офіцирів і священників і казали їм танцювати і співати і то на переміну раз співали офіцири а священники мусіли танцювати, то

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

знову на відворот священникам веліли приспівувати до танцю офіцерів. Транспорт завезено до Сокаля, де задержався до вечера. Голодні люди звернулися до українського Комітету Допомоги, який по довгих заходах в команді дістав дозвіл принести їм дещо з поживи. Та ціла допомога (хліб, папіроси і пр.), пропала в руках польських жовнірів. По дорозі в Ковли знов обробовано інтернованих і полонених. Жалоби не позволяли вносити. (Свідок Семен Кузьмин, четар з Турканин. Стр.).

* * *

Польські реквізиції і рабунки в Бережанщині. — Коли дня 31 мая увійшли до Бережан польські війська почали відразу по українських домах і господарствах переводити ревізії та реквізиції і то так часто що нераз по одній реквізиції, в пару годин знова прийшли інші і забирали решту. Забирали жовніри усе, що попало і іменно з хати біле, срібло, золото, готівку, припаси щоденного життя і на кпини кажуть еще до сего співати селянам "Вже здохла Україна". По селах забирали послідні корову, безрогу вистрілювали кури, забирали всяке зерно, людей гонили з підводами чи то для достарчування військам амуніції чи то для воження зрабованого збіжа до міста. Привезене до міста збіже ділили Поляки поміж себе а спеціально мійська інтелігенція. Українські війська уступаючи з Бережан лишили там військові лічниці і заосмотрили їх в муку, цукор, харчі, паливо та готівку, лишили кілька десятків осіб "Червоного Хреста" а се кількох лікарів, кілька Сестричок, духовника та кільканадцять жовнірів. Польські власти хорих сейчас казали вивезти так, що много з них по дорозі поумирало, лікарів звільнили зі служби а персонал взяли в полон. В повіті бережанським знищених є 14 сіл майже цілковито. Мимо сего грасують там дуже часто не тільки звичайні банди жовнірів без приказу власти, але також і відділи військові вислані там властю польською.

Українські власти видали були приказ видати всяке оружје і амуніцію і всякі предмети військової власності становлячі під загрозою карн. Мимо сего по 6 місяцях побуту українських властей в часі ревізії найдено в графа Стажиньського цілі склади оружа та амуніції і за се власне граф Стажиньский підпадав під воєнний суд. Понадто власти українські видали приказ віддання надміру збіжа для військової, котрому то при-

казови граф Стажинський не повинував ся і в часі ревізії найдено у него много метричних сотнарів збіжа. За се власне зістав Стажинський покараний. При приході військ польських наступило арештованне много селян і інтелігенції, **кількох українських сьвящеників розстріляли, кілька українських сіл цілком спалили, в деяких селах як прим. в селі Черче, кидали навіть дітий малих і жінок живцем до горючих хат.**

* * *

Звірське знущання над українськими полоненими ан ул. Львова. — В неділю 2 вересня, по обіді переходив більший відділ українських полонених з двірця через ул. Шимоновичів в напрямі вулицьких касарень. В посльідній чвірці першої чети ішов хорий наш полонений з конвульсійними корчами на цілім тілі, ведений по під руки двома товаришами. Та не могли доспіти військовому крокови від часу до часу, упадав.

Коли опісля бідолаха упав на землю, прибіг польський плутоновий чи капраль, та завизвав польських жовнірів, щоби не жалував кольби на него. Та молодий, мабуть з західних окраїн Польщі, хлопчина жовнір не хотів виконати над коваючим хорим такої операції. Тоді плутоновий вхопив від него кріс і кілька разів почастував упавшого хорого полоненого по хребті. Колиж за кілька кроків хорий знов упав від утоми, польський звір в людськїм тілі завзивав того самого молодого жовніра: “жалуєш му кольби?” (Свідок Др. Мик. Чубатий мп.).

* * *

Польські Арешти в Чорткові. — Услівя гігієнічні: — а). В каюті 9 м. сидить 10-14 людей без ніякої обставновки; б). Всі сплять і їдять на підлозі; в). Повітря мало, чистість неможлива, воший повно; д). Сидять 7-10-14 і 30 день; і). Все замкнені, всі. Ліше на час снідань, обідів і вечері, отвирас ключник каюту. д). Обходженне ся з арештованими страше — огидні, слова, лайки зі сторони польської облуги.

Сидять всі без винятку разом. Форшпани з України вертаючі, біженці з Росії, бувші жовніри українські, інтелігенти і сьвященики разом зі всіма у висше згаданій каюті, і сплять на підлогах і їдять і сидять тамже. Я сидів десять день, серед задухи, вошей без лавки в поросі і болоті.

Женщини сидять з мущинами, проститутки з панночками,

серед жартів тих послідних з жовнірами і огидних сцен. **Ночами** бували оргії з ними і польськими жовнірами.

Спосіб арештовання. — Забирають людей без правдивих доводів, лише на підставі свобідних денунціаций.

Свідків переслухують без присяги і без даня можности поставити других сьвідків. Слідство є отже односторонне і безправно проваджене.

При слідстві бють людей, для довідання ся від них правди, в спосіб доси непрактикований. Нова інквізиція на велику скалю.

Мене арештовано, в сам день відпусту церковного. Жандармерія місцева і т. зв. Міліція доскулює людности, ревізиями, і забиранем одежі, біля і т. д.

Примір: — **Логуш Іван**, передмісте Язловець і інші господарі з відтам. Спосіб трактованя Українців неможливий: — а). Слово “кабан” на порядку дневнім; б). “Я ці дам Україне”; ц). Жандармерія особисто старає ся **усильно вигнати всіх Українців з відси.** (Подав Іван Кашуба, з Чорткова).

* * *

Польські рабунки в Самбірщині. — Акти справи карної проти **Франца Подгурського** о злочин насильства через вимушення до ч. ч. Уг. 434. 19. (Самбір окружний суд), виказують несумнівно, що Франц Подгурський 18 мая 1919 р., зараз по занятю села Кульчиці Шляхотські в повіті самбірським вимусив в присутности польської жандармерії і жовнірів і за їх співуділом грозьбою підпалу, що жовнір засвічував сірники під стріхами та погрозою арештовання селян, які служили при українським війську, погрозою арештовання і повішення Теодора Кульчицького - Штокайла, члена Української Національної Ради в Станіславові, арештованням о. Гординського Дмитра, пароха з Кульчиць Шляхотських, Н. Морозової жінки українського начальника стації з Рудок від українських господарів шляхтичів датки в сумі кільканайцять тисячів корон, з котрих тільки дещо над 2,000 корон, спроневірив на ведення війни Польщі проти України та що суму около 15,000 корон, справді в червни 1919 р., зложив Подгурський на ціль ведення тої війни на руки команданта пляцу польського війська в Самборі і він її приняв. Хох Франц Подгурський зістав засуджений 18 падолиста 1919 р., неправосильно за десять злочинів вимушення на особах Василя Кульчицького 2,000 корон, Ілярія Кульчиць-

кого 1,800 корон, Людвіки Кульчицької - Штокайло 10,000 корон, Анни Кульчицької 1,000 корон, Марії Вовчко - Кульчицької 8,000 корон, і інших — польське міністерство війни не звернуло побраних від пошкодованих вимушених сум ані не потягнуло співвинних жовнірів і жандармів польських до карної відповідальности, ствердженої їх вини в актах карних. В очах польських жандармів і жовнірів очевидячки украв при ревізії, а радше зрабував Подгурський шовковий шаль дочки о. Гординського, без реаговання проти крадежі тої зі сторони польської жандармерії. 18 мая, 1919 р., і в слідуєчих днях зареквірувало польське військо збіже 4-рох українських шляхтичів в Кульчицях Шляхотських і Рустикальних без пощади, не давши доси ані сотика ані квітів за збіже ані не лишаючи многим збіжа на засів ані на прокормлення. У многих Українців зареквірувало польське військо все білля і одіж. Навіть женщин ревідувало там польське військо, чи мають гроші і від маючих відбирало без поквітування, не маючих грошей биши, щоби сказали, де мають сховані, прим. Фрузьку Качмар з Кульчиць Рустикальних, яку за невідачу грошей жовніри побили, хоч всі ті факти надужить польського війська як большевиків були в тих селах публично знані, антантська комісія в Кульчицях під проводом Траїне, французького генерала не розслідила, а тільки шукала там за надужиттями української власти, яких зовсім не було.

* * *

З Ярославщини. — Насильне покликуване Українців до служби в польськiм війську. — Стає Михайло Заставний, син агента "Дністра" в Вязниці, повіту ярославській і зізнає: —

Тепер служу при польськiм війську. До нашого села Вязниці прийшли дня 10 лютого 1920 р., о 4-тій год. рано військові власти і перевели асентерунок річника 1896-99. Мимо протесту населення асентеровано 7 Українців. Іван Заставний з того села служить в 6 полку уланів, а 2 Васюти і прочі з села в 14 полку. Один Українець згинув на фронті, кількох ранених, один прострелив собі руку. Такий самий примусовий асентерунок переведено в селі, Неліпковичі, Монастир, Червона Воля, Шівсько. Всі села лежать по укр. боці Сяну.

* * *

В церкві св. Михаїла в **Судовій Вишні**, грали польські жовніри в карти на головнім престолі, в інших церквах виста-

вили св. дари на загальне посміховиско. (о. др. Богач, О. Ґ. Васил.).

* * *

В селі **Голубля**, повіт Сельці, греко-кат. церкву перемінили Поляки на костел, утворено там польську парохію, ще польського ксьондза нема, бо брак у них сьвящеників. Греко-кат. парох Будник є ще, уніятів є богацько. (Від селянина з села Голубів).

* * *

В занятих Поляками українських терігориях на Волиньщині всі урядовці України навіть лісничі звільнені ними, суд український звільнений, лісничим роблять Поляка побережника. (Оден інтелігент з Луцка).

* * *

В занятіх Поляками сих українських теріторіях, треба мати від села до села і всюди перепуству свіжу, кожда перепуска куштує 17 марок, то значить 2,000 гривень. Реквірують і просто забирають Поляки все: полотно, одіж, навіть худобу, дріб, збіже, коци, сіно, солому, а нарід голий і босий з голоду мре. Всі люди на Волиньщині будуть голосувати за прилученнем лише до України. (Учитель з Берестя Н. Вавриневич).

* * *

Всі церкви на **Холмщині і Підляшші**, а також деякі в пов. Більск і на **Поліссі** як катедру в Холмі перемінили Поляки на костели. Багато заложили нових своїх парохії і перемінили монастирі (Лісна і інші) і післали тудя польських шовіністичних ксьондзів і монахів, в Холмі засів польський еп. суфраган Любенеськ Єловіцькі. В Черновчачах місті на Полісю і в деяких селах в околицях Білої і Ломаз приїшло до бійок між селянами в обороні церкви, богацько селян наших арештували.

Всі книги, ризи подерті, попалені, іконостаси усї поломані і викинені. Вартісні папери і пергаміни зібрано урядово зі всіх церков на занятих Поляками теріторіях ген. Лістовскі завіз до Варшави до музея ьародного, 26 церков фанатичні Поляки спалили. (Вісти від принал. з Берестя і окол.). Разом перемінено около 600 церков, ьрунта забрав ряд.

* * *

Полоненого **п. Рубчака У. С. С.** (українського сїчовика), поручника українських військ застрілив польський офіцер в вагоні підчас транспорту коло Львова і пішов собі спокійно

дальше, ніхто його за се навіть не індагував. Рубчак перед смертю був безчещений тим офіцером і став в обороні своєї честі і відказав що се некультурно і не по людськи знущатись над безборонними, тоді польський офіцер стрілив до нього і вбив на місци. (Від Шниайла).

* * *

П. Волод. Шипайла, з Борислава і п. Волод. Зелика, з Войнилова інтернованих в бригадках у Львові, били польські жовніри в лице. Били брутально там загально усіх. (Від обох згаданих).

* * *

В Перемишли польський офіцер мав в канцелярії, де робив переслухання, гарап сплетений з телеграфічних дротів і ним бив страшно при допитах, де кілька людей вмерло при битю. Оден раз рапортує, сему офіцерови жовнір: “Тен хлоп, которого teraz біто, юж умера.” Перед кожним їдженнем муіли всі виходити на болотнисте подвіре і падати “Ауф! Нідер!” кількадесять разів; усі інтелігенти, сьвященики, селяни — а коли хто скоро не встав, а були і немічні старці, то їх біто за се.

* * *

Свіжих наших полонених ставили Поляки в ряд перед відділом польським і кождей жовнір міг собі з полоненого зтягати усе (убране, черевики і біля), що єму подобало ся, а давав йому своє подерте. Полонених страшно били підчас конвойованя. (Від інтер. учителя).

* * *

В Бересті, відбуває ся курс приготовляющий учителів до польських шкіл, на курсах були виключно Українці. Опісля сказали їм здавати іспити, на підставі якого будуть могли учти в державних школах і побирати від польського уряду пенсію. Учителі показали себе високопатріотичними і сьвідомими, вибрали депутацію і заявили через ню, “що іспитів здавати не будуть, бо всеж іще нічого по польськи не вміють, а колиби і вміли, то однаково по польськи вчити не будуть”. Поляки сим дуже обурені і роблять різні репресії. **Українські школи по селах Волинщини є приватні**, селяне охотно платять на удержанне учителів і охотно посилають діти до школи.

* * *

Зараз по прибутю до **Берестя** Поляки закрили усі три часописи українські і усіх редакторів інтернували, а крім сього

забрали багато паперу, приборів, і 6 машин друкарських, дві комплетні друкарні розібрали і вивезли усе. Одна друкарня є тепер в міністерстві воен. справ в Варшаві.

Рівнож забрали Поляки дуже велику бібліотеку "Рідного Слова" з численними приладами. Також забрано від усіх Українців мешкане, меблі, корови, коні, харчі, убраня, образи, а їх усіх інтерновано.

ТАБОРИ ІНТЕРНОВАНИХ І ПОЛОНЕНИХ.

Для доповнення ілюстрації, як Поляки, добивши ся при помочі антанти власти над українською частию Галичини, стремлять систематично до вигублення всьої української інтелігенції та свідомііших селян, та в загалі до винищення українського народа, хочемо описати кілька таборів полонених і інтернованих на основі опису очевидців, які в таборах довший час перебували й пережили там тяжкі лихоліття.

Запримітити треба, що арештованими, інтернованими і полоненими Українцями є також переповнені всі галицькі судові вязниці, в яких їх трактуєть ся не як людей, що остають в слідстві, але багато гірше чим засуджених за злочин зброднярів, тому то гинуть вони там як мухи з голоду і різних пошестий. Інтерновані і полонені приміщені є крім того в суміж по різних таборах — давнійших австрійських або московських тюрмах і таборах для военных полонених або для арештантів, — а то у Львові, в Перемишлі, в Пикуличах під Перемишлем, в Домбю під Краковом, в Бадовичах, у Висничу в Галичині, в Модліні, в Дембіні, в Щипюрні, в Повйонзках біля Каліша, у Варшаві, в Берестю, в Томашові, в Холмі, в Грубешові, у Володаві, в Білій, в Більску, в Соколові, в давній російській імперії, а наконець в Стшалкові і в Познаньщині.

* * *

Табір інтернованих і полонених в Домбю. (Після зізнань очевидця, який там пересидів півтора місяця).

Є се великий три кільометри від Кракова віддаленій давній австрійській табір для военно полонених, в яким в часі війни було приміщених около 12,000 полонених Москалів, а опісля Італійців. Тепер приміщено там кільканайцять тисяч інтернованих і полонених (самих) Українців.

Цілий комплекс бараків, переважно деревляних, окружений високим парканом і кільчастим дротом в 4 ряди. Довкола паркану з обох сторін а також в середині табору між бараками є густо поуставлені сторожі. В поодиноких деревляних бараках, призначених для приміщення інтернованих селян і полоненої мужви, без вікон і вентиляції, на деревляних причах без соломи і постелі на голих дошках в двох рядах, оден над другим приміщено по 10 і більше осіб в однім переділі. В переділах тих, з яких інтернованим виходити не вільно (при кождім бараці стоїть сторожа) в літі панує неможлива духота в зимі докучливе зимно. Інтерновані і полонені пообдирані, голодні, з запавшими щоками, ледви порушають ся — виглядають як трупи. Їх денна їда складає ся рано з одної хохлі чорної теплої води, яка має наслідувати чорну каву, з одної четвертки чорного хліба, а в полудне з буракової або бруквової зупи з вивареними в ній бруквами; більше нічого не дістають. Тож не дивниця, що люди примирають з голоду, а пиятистий тиф і червінка поширюють ся в так застрашаючий спосіб що щоденно вивозять з табору по кількадесять (30—40) трупів; хорих вивозять до шпиталю в Кракові, де також велика їх часть гине. Інтернована інтелігенція, а є між нею послы, університетські професори, крилошани, декани, священики, і всякого рода урядники, адвокати, лікарі і професори, властителі дібр і посіlostий і пр. і полонені українські офіцири, поміщені є переважно в мурованих бараках з вікнами, на причах мають солому, а декуди навіть постіль, та вкінці мають можливість (дозвіл) вести власну кухню. Нікому з табору виходити, ані до табору входити не вільно. З початку уділювала начальна команда дозволів відвідувати інтернованих і полонених бодай в певних днях і годинах, але опісля і се знесено так, що прим. жена і діти інтернованого посла її адвоката Д-ра Загайкевича, які мешкають в Кракові, не можуть з ним бачитись. Всякі відвідини і комунікація з зовнішнім світом виключені. Почта підлягає строгій цензурі, часописів не допускаєть ся. Ригор в таборі військовий, за найменшу провину засаджуєть ся до осібної арештантської келії. За евентуальними утікаючими сторожа стріляє, а коли кому вдаєть ся втечи, то хиба завдяки польській продажности; в часі довгого сидження подерло ся інтернованим білле і одіж так, що ходять в лахміттях! З інтернованими і полоненими, які сидять там суміш однаково

трактовані, поведене сурове і непривітливє. Перехід з одного бараку до другого, а особливо зносини і вступ інтернованих інтелігенції і полоненим офіцірам до бараків, в яких приміщено інтернованих селян і полонену мужву, строго заборонені. Інтернованим не вільно мати при собі гроший більше як 100 корон, решта в депозиті команди, яка лиш частинами видає гроші до такої високости. Крім кількох одиниць всі прочі, а є їх кільканайцять тисяч, не мають ні одного сотика тож при такім харчі, як висше подано, всі вони засуджені є на повільне морєне і смерть, яка там розгостила ся на добре, забираючи що раз то пові жертви. Та цих втрат не видко, бо число інтернованих і полонених в Домбю беруть Поляки деяких як робітників на роботу до Кракова, згортати болото, товчи каміння, замітати вулиці і т. п., де цькованє шовіністичними, всепольськими часописями населенє зневажає і висьміває.

Дня 30 червня 1919 р., справили польські жовніри залоги в таборі в Домбю погром на Українців, побиваючи більше, як 700 інтернованих та полонених прикладами крісів, руками нагаями, та зелізними прутами. Було се так: Командант табору, сотник Кроковський (перед війною суддя в Сокалі), прикликав до себе польських жовнірів і заявив їм, що можуть аж до вечера слідуєчого дня погуляти собі в таборі т. є. безкарно бити інтернованих і полонених Українців. Ті не дали собі два рази говорити: О годині 8 вечером увійшли до бараку ч. 2. польські жовніри та почали нагайками виганяти всіх на двір, де били і грабили. При тім найбільше побили по голові, старшину Москалевича.

Повисше представлені відносини в Домбю є одначе в порівнанню з умовами в інших таборах о много ліпші, як представляють ся відносини в інших таборах, се нисше описано. Ті "ліпші" відносини у Домбю є однак того рода, що навіть всепольський часопис "Ілюстровани курієр содзенни" з 29 вересня 1919 р., уважав вказаним забрати в тій справі голос протесту, та звернути увагу польського загалу і польських властей на се, що сидять там ріжні люди цілими місяцями, (а деякі вже близько цілий рік), не знати ізза якої провини і за що. Бо треба знати, що нікого з інтернованих навіть не переслухано, та не найде ся проти нікого ніяких доходжень.

Під теперішну пору себто при кінци 1919 р., находить ся в бараках ще около 6,000 інтернованих і полонених Українців,

між якими є цивільних інтернованих інтелігентів 250, (в тім 26 жінок) залізничників різних степенів около 200, інтернованих селян є 2,164 полонених селян жовнірів 360 і т. п. Після звання сидить там 23 священників, 71 різних урядників (між тим 21 суддів) 200 залізничників, 5 гімназіяльних професорів, 84 народних учителів і т. д. З чільніших громадян сидять там ще досі адвокат Др. Загайкевич, бувший парламентарний посол; директор Александер Ярема, контрольор М. Кебудзинський, професор Сабат Андрій, директор Ізидор Білинський, надревідеент О. Юрчинський, суддя Александер Колодій, радник Омелян Підляшецький з жінкою, о. Стефан Онишкевич, парох і бувший парламентарний посол; о. Андрій Бенціви крилошени і декан, о. П. Котович, ігумен О. О. Василян, о. Венгринович, парох К. Костецький, інженер П. Дзюбинський властитель дібр І. Жудовський, властитель реалей, Т. Будзиновський, нотар Ал. Свистун, суддя, З. Турянський рахунковий радник, І. Стронський, К. Целевич, управитель шлоки, М. Рудинський, ревідент залізничий М. Велькопольський, салін. радник, О. Я Косоновський, парох і декан, Антін Старух, властитель реалей і бувший посол і т. д.

* * *

Табір інтернованих і полонених в Вадовицах коло Кракова. — В тім таборі, вибудованім для воєнно - полонених, в однім з найгірших австрійських таборів, сидить тепер около 15,000 інтернованих і полонених Українців. Їх приміщення і положення є ще о много гірше, чим в Домбю, бо всі приміщення там нужденні, деревляні без вікон; в них в літі невиносиме жарко, в зимі неможливо зимно. З інтернованими і полоненими поводять ся там ще гірше, чим в Домбю. В управі барака є кількох східно - галицьких жидків, які знушають ся страждати над нещасними жертвами. Сторожа побиває інтернованих і полонених, а був навіть случай, що одного полоненого сторожа без причини пробито багнетом на смерть. Українського стрільця Шаповала забила там польська сторожа підчас роздачі обідів залізним прутом призначеним до чищення кріса, що навіть провірила одна місія. Між інтернованими знаходиться одна українська санітетка, яка мусіла ходити в штанах, бо польські легіоністи обдерли її до сорочки. Відносини санітарні там не можливі, брак достаточної лікарської помочі, тому люди мруть там масово. Морення голодом в таборі дій-

шло вже до того, що один хліб давали на п'ять осіб, відтак на шість а вкінці не давали нікому ні кусника хліба; за те для "забезпечення ся проти буї" поставили довкола бараків кульомети.

Від вошній і блощниць в таборі аж кишить, а брак постелі і немішювання білля та безпастанній голод стали причиною заразливих педуг, (п'ятдесятний голодовий тиф), які пожирають щоденно по кількадесять жертв. Одного разу не дозволено інтернованим за кару виходити довшій час з бараків так, що воши мусіли навіть свої природні потреби заспокоювати у нутрі бараків — у шальках на їду. (Свідок Павло Романенко).

* * *

Табор інтернованих і полонених в Берестю Литовськiм. — Табор інтернованих і полонених в Берестю Литовськiм то найстрашнiйша московська тюрма з часiв царату.

В наслідок інтервенції американської місії, табор сей недавно почато розв'язувати, причім частину інтернованих, які ще не погнули випущено на волю, а решту (около 800 душ), перевезено до табору в Домбю під Краковом. Везено тих людей з Берестя до Домбю 4 доби в замкнених товарових вагонах, та не давано їм протягом сього часу нічого їсти. В наслідок того знайдено по отвореню вагону в Домбю 4 трупи і 120 тяжко хорих, яких відвезено до шпиталю; з них до 6 вересня вже померло 63. Решта була голодом так зморена, що ледво могла вдержатись на ногах. Тяжко хорих, які самі не в силі були вийти з вагонів били ескортуючі польські жовніри прикладами крісів, щоби в сей спосіб присилувати їх вийти з вагонів. Їх відвезено відтак до шпиталю. В тім транспорті знаходив ся також о. Стефан Оншкевич, парох Купнович, наш довголітній парламентарний посол і багато інших. Табор сей в Берестю і далше мимо інтервенції Американців існує, а найстрашнiйша в ньому є т. зв. "шона Буг". До оповідань в. Одовіичука п. сторона... про сей табор маємо хіба ще те додати, що в таборі пiя, в яким доси є ще около 5 тисяч людей, згинуло за час від 27 липня до 4 вересня 1919 р., себто за 38 днів з голоду, тифу і побоїв 724 Українців, там приміщених! Часописови "Вперед", який почав уміщувати іменний виказ там померлих жертв заборонено з 683 числом (іменем помершого) подавати дальші викази, — чим обурювали ся навіть деякі польські дневники.

Харч в таборі нужденний, недоварений, без соли. На інтервенцію американської місії доставлено на тиждень харч, але за се старшину, який в імени всіх увязнених виступив з жалобами на страшне положення і муки інтернованих у тім таборі, польські жовніри (зі сторожі) так побили, що тіло його купало ся в крові; опісля отворені рани ще лосинали сіллю, щоби "здержати кров! На пів мертвого вкинули до рову. Що з ним опісля стало ся годі на певно дізнати ся, але легко догадати ся. Наглядний образ страшних відносин у тім таборі зобразив навіт варшавський "Роботнік" в однім числі свого видавництва, — отже польський орган!

* * *

Табор для полонених і інтернованих в Перемишлі і в Пикуличах під Перемишлем. — В Перемишлі є переходовий табор для інтернованих. В ньому держать інтернованих через кілька неділь, сортують їх, а відтак відсилають до різних постійних таборів в Польщі.

В перемиськім таборі панують страшні відносини: — Люди тиснуть ся, мов оселедці, недужі на заразливі хвороби помішані є разом зі здоровимн; вікт дуже лихий; рано шось в роді чорної кави, в полудне гнила капуста або бураки, або стухла фасоля, вечером знова чорна кава; денно два малесенькі кусники цвібаку місто хліба. Люди, котрим довозять з дому поживу, ше держать ся але ті, що походять з подальших околиць, і нічого не одержують з дому виглядають як труни і не в силі держати ся на ногах. (Свідок жінка Андрія Возняка, господаря з Драбичиць, повіт Мостиска, котра шо тижня довозить поживу чоловікови до табору в Перемишлі)

Перемискі Українці із публичних складок доставляють обіди для інтернованих, однак польська сторожа не допускає пань до розділу поживи; польські жовніри перебирають принесену їду і самі ніби розділюють; а на ділі самі дуже часто з'їдають принесені потрами, а інтернованим не дають нічого, або лише дрібну частину. (Свідки п. Борисова, Кульчицька Олена з Перемишля).

Ше страшнійші відносини панують в таборі полонених в **Пикуличах під Перемишлем**, де примішено поверх 2000 українців — полонених і інтернованих. Сплять вони там на голих землях, а ширячий ся в застрашаючий спосіб тиф забрав щоденно по кількадесять жертв (20—30). Крім зупи є тивий яри-

ни не одержу нікто іншої їди. Пикулецькі селяни не можуть дивити ся на ту нужду і знущання, але помочи не можуть, бо сторожа ніякого там не пускає. Мужиків, які дня 25 серпня 1919 р., в часі переводження тих мужиків до табору на Засяню, хотіли подати їм по дорозі трохи хліба, польські легіоністи побили.

Польські жовніри і старшини побивають в страшний спосіб інтернованих. Нема майже ні одного, котрого би не бито. Дсяким дають що дня по 25-50 буків. Надто побивають кольбами, залізними палками або й кулаками.

Професорова Стефанія Годованцева бачила, як в передпокою команданта табору один страшний десятник ударив інтернованого залізною палицею по голові так сильно, що сей упав без памяти. П. Годованцева зімліла на сей вид.

Панна Сербенська бачила, як командант табору, поручник Недзвецкі, ударив кілька разів в лице посла Тершаківця, за се, що він хотів подякувати панні за принесене їди інтернованим.

При кінці червня 1919 р., привезено до Перемишля інтернованих із Самбора. Через цілу ніч катовано їх так, що священники інтерновані в сусіднім бараку не могли цілу ніч спати ізза крику катованих жертв.

Свідки о. Рабій зі Самбора, о. Петрик з Бабини, о. Виницький з Ходорівщини, господар Андрій Возняк з Раднич, повіт Мостиска. На другий день виділи в бараку тих катованих калюжі крови. Точні дані про катованне в тім таборі могли би дати о. Степан Онишкевич, посол Тершаковець Гриць, о. Рабій, о. Петрик, селянин Андрій Возняк і кілька інтернованих учительок зравського повіту, котрі були приміщені побіч бараку, в яким катовано інтернованих.

В бараках на Бакончицях коло Перемишля уживаєть ся інтернованих до тяжких робіт. Попри те їх відживлюванне дуже лихе. До тяжких робіт силуєть ся інтернованих побоями. Через се багато із них гинуло.

Ученик VIII. кляси Романовський з Радимна оповідав, що бачив за плотом три побиті труни, які лежали там кілька днів.

При кінці червня 1919 р., воджено улицями Перемишля около 70 українських офіцирів, взятих в полон коло Золочева. Всі були обдерті і побиті; більшість була навіть без сорочок, многі були босі; прочі в зовсім подертих черевиках; деякі бу-

ли навіть без шапок; їсти не діставали вони через кілька днів, купити не могли, бо всі гроші їм відобрано. Між ними був Іван Онишкевич син посла о. Онишкевича.

В другій половині червня 1919 р., було в перемиськім шпиталі около 50 офіцерів, які здорові дістали ся до полону, однак в таборі полонених побито їх так, що поломано їм кости і порозбивано голови. Між ними був сотник Цапак з Добромиля побитий так, що не знати, чи подужає. До нього дістала ся у відвідини його сестра з Добромиля і бачила при тій нагоді і прочих побитих. Пані з “Комітету помочи” старали ся занести білге тим нещасливцям, однак їх не допущено.

Про табор інтернованих і полонених Українців в Пикуличах под Перемишлем пишуть “Польські новіни” в Перемишли: В Пикуличах біля Перемишля находить ся в 4 шпитальних бараках українські полонені та інтерновані, які лежать тільки на голій брудній землі, без чого небудь, щоб могли покласти під голову, без ніякої лікарської або санітарної опіки, без світла в подертому брудному білге або таки зовсім без нього. Що дня вмирає 50 людей і лучаєть ся, що трупи остають і по 2 дні між живими. Се саме дієть ся і на Засяню в бараках давнійшого австрійського 10 п. п. Те саме повтаряє польська “Газета Поранна” і додає, що в бараках вибухла епідемія тифу, на яку що дня вмирає по кількадесять людей, що в військовому шпиталі находить ся 1,800 недужих на тиф.

* * *

Табор інтернованих і полонених в Стшалкові. — В таборі було 26 липня 1919 р., поверх 10,000 людей ріжних народностей і полів, з того около 5,000 Українців. Усі майже босі і голі, або обдерті в одному білге. Вигляд усіх дуже марний тому, що пожива страшно нужденна: рано і вечер несолоджена чорна вода, що називаєть ся кавою, а на обід ячмінна каша без ріжниці для мужви як і для старшини. Приміщені є всі в бараках викопаних в землі і накритих крішами, крізь які протікає дощ і заходить вода до середини бараків. Проте й не диво, що в таборі було в дни 26 липня 1919 р., поверх 3,000 хорих на голодовий тиф, пятнистий або на іспанку. Всі жовніри, що повнять вартову службу в таборі, крім збруї носять все нагаї з телефонічного дроту, якими бють без милосердія наших людей за нізащо. Мені приходило ся — розказує очевидець — щоденно після обіду бачити як польські жовніри під прово-

дом свого старшини, підпор. Малінолського, виконували егзекуції над нашими людьми. Всі мусіли стати в ряд, хто мав штани мусів їх спускати і по черзі підходили до підпор. Маліновського та клали ся перед ним на землю; згаданий поручник ставав йому лівою ногою на шию, а правою держав нагайку і бив. Рівночасно з правої сторони битого стояв польський жовнір з приложеним до голови револьвером, щоби битий не кричав. З початку ми не могли дивитись на се, так що багато з наших старшин мліло на сам сей вид.

В наслідок таких тортур маса наших полонених має ціле тіло покрите одною чорно - синьою плямою. Крім сього кожної ночі стріляють польські стійки (пости) прямо в бараки, в наслідок чого щоденно ранять 5-6 людей, які з браку лікарської опіки вмирають. Такі відносини в таборі дійшли накінець до відома польських соціалістів, які вислали з Варшави до табору комісію, зложену з посла Фарбштайна і др. в цілі провірення справи. В кілька днів опісля появила ся інтерпеляція в варшавськй соймі а в Варшавськй днєвнику "Дзєнік Нови" з дня 26 липня 1919 ч. 129 стаття під наголовком: "Пєкло в Стшалковє", в якій доволі докладно були представлені відносини в тїм таборі, але те все не мало ніякого успіху, ані впливу на поліпшенне долі нещасливих жертв.

(Опис поданий гїсля зізнання очевидця, поручника У. С. С. Миколи Меркуна, якому вдало ся втечи з того пєкла).

Українська "Місія Червоного Хрєста", яка звиджувала писше описані табори інтернованих і полонених і провірила правдивість висше поданих дат, не могочи ніяк досягнути дорогою інтервенції у польських властей поправи тих страшних відносин, оголосила вислїди своєї поїздки в часописях і внесла крім того меморіал до польського правительства в Варшаві до президії "польського Червоного Хрєста". В меморіалі просить комісія в імя засад гуманности і культури о інтервенцію та видачу розпорядків в цілі поправи положення полонених і інтернованих. Вказує на знущання в часі транспортів, в таборах і вязницях а навіть в шпиталях, та звертає увагу, що інтерновані та полонені, які після розпорядку міністерства для військових справ з дня 15 мая, 1919 р., давно повинні бути звільнені, досі находять ся у вязницях і таборах в числі кількадесят тисяч а то в бараках і вязницях, у Львові, Станіславові, Домбю, Вадовичах, Віснїчу, Стшалкові, Щилюрні, Берестю Ли-

товським, Перемишлі, Пикуличах і цитаделі Модліна. Виго-
лоджувані цілими місяцями, обробані в часі транспорту з
одежі і грошей, побивані, серед найгірших гігієнічних та апро-
візаційних відносин западають нещасні жертви на епідемічні
недуги, гинуть тисячами по шпиталях і в'язницях, або виходять
каліками на ціле життя. Табори стають розсадниками п'ятни-
стого тифу і туберкульозу, які загрожують поширенням ся по
цілім краю. Місія подає, що крім тисячів передержуваних в
концентраційних таборах, тисячі сидять по в'язницях. Подає
між іншими, що: — 1). В'язниця в Бригідках у Львові, призна-
чена для злочинців, тепер призначена є нібито як переходовий
пункт для інтернованих а на ділі вони остають там по кілька
місяців без переслухання. 2). У в'язниці полевої жандармерії
у Львові поміщено інтернованих в пивницях. Легіоністи Він-
ніцкі і Сьвігот побивають людей (священиків, офіцерів про-
чих інтернованих інтелігентів) по лиці прикладами крісів так,
що лице пухне і синіє, заковують теж в кайдани. Відпоручниць
“Червоного Хреста” не допускаєть ся. Переповненне таке, що
в комнаті о просторі 36 квадратних метрів містить ся 40 осіб.
Пожила дуже лиха і недостаточна. 3). У Вісничу в в'язниці при-
значеній для найтяжших злочинців, приміщено інтернованих
в найгірших вогких комнатах, між злочинцями, що їх ще зне-
важають і окрадають. Чотирнайцятьлітних хлопців, учеників
гімназії, уживаєть ся до тяжких робіт. Життєві умовини там
гірші, чим для злочинців. Не вільно там ні діставати із зовні
поживи, ні купувати поживи, ні принимати відвідни, ні читати
книжок або часописів; за се всьо служба побиває немилос-
ердно. 4). Місія представила вкінці образ невиносимих умов
життя полонених і інтернованих в таборах — образ схожий з
нашим повисшим описом.

На доках сего, що в нашім списі нема пересадити та що ми не
представили за чорно умовин життя наших полонених і інтер-
нованих, нехай послужать голоси польської преси, яка хіба не
має наміру власний народ оклеветувати. Під наголовком
“Обози єньцуф” поміщує варшавський “Робітник” з дня 16
жовтня 1919 р., в числі 339 статтю, яку у виїмках подаємо до-
слівно: —

“Відносини, які панують в таборах для полонених в Модлі-
ні і Берестю Литовським переймають жахом.

Табор для полонених в Берестю Литовським — се гідь, се

ганьба для польської держави. Умовини в берестейськіх бугшопах” або в Форті Бе, та можуть до розпуки довести видця. В Бугшопі приміщено Українців, давні табори і російські хліви та бараки, побудовані Німцями — в деяких не має навіть т. зв. прич або дощок, тільки камяна долівка, се приміщення бранців. Про солому нема й бесіди, долівку вистелюють полонені бадиллями та бодаччєм. Вікон не має — одвірки навіть понижені.

Сї умовини в злуці з фатальною смертністю. З жовнірського хліба й трохи брудної води, якої розміри більшали ізза крадіжи військових функціонерів (кількох офіцерів і підофіцерів, які тепер сидять в тюрмі, спроневірило около пів міліона марок), витворили з табору полонених прямо табор трупів. Два місяці тому з табору, що числив коло 6,000 полонених, виношено кожного дня 50—100 трупів. Розпаношила ся тоді дизентерія, яка вбивала виголоджених. В одному місці при епідемічному шпиталі, трупи лежали около трох тижнів непохоронені, так, що щурі їх пообгризали. Померших хоронять так мілко, що тіла вистають із землі, — наслідком того дизентерія й тиф постійно ширять ся так, що самі жовніри, які повнять службу в таборі постійно переносять заразки недуги до своїх відділів. Так як тепер виглядають українські бранці в таборі, можна собі уявити тільки смерть. Деякі й говорити не можуть. Не сходять їсти — чому? бо сї вже й не ворущать ся і до смерти, так обезсилені. До одного з них приїхала ненька зі східної Галичини — говорить по польськи, бо Полька. Син її лежить на бодаччу на камянному тоці в таборі, де вітри гуляють. Очі стоять стовпом, зуби виширені..... “не хорий, голочки не має”... Ненька сидить біля нього наче закамєніла, бо радна — шож має робити? Там знову дружина — привезла харчі чоловікови. Ледви з великим трудом допросилась дозволу, щоби в табор увійти, бо тяжко туди дістатись. З’їв і..... помер!

Коли всі виходять із табору і стають рядом — справжній похід смерти.

Голодні і померзлі бють ся і вивертають тих, що товплять ся в кухні над викиненою жовнірами лушпиною. Їдять чорні ягоди з дикого бзу, навіть якусь траву. Вибирають нестравлені зерна з кінських відпадків і печуть їх з лушпинами.

В ночі дряжуть із студени, бо тільки нужденне лахміття

і власна шкіра криє їх кости. Кілька разів розложили огонь в таборі, та жовніри розігнали їх колльбами, а огні погасили, “бо від диму можна трупом впасти”. Ледви йдуть, коли на приказ мусять йти оправдують ся, що годі їм скорше йти, й дістають за се кольбою. А бють жовніри здорово, бо й щож з нього, коли і так не поживе.” Деколи просить такий, “вбий, паночку, остогидло голодувати”. Від ударів кількох умерло, — за слабі були, не видержали. Й так би померли! Познаньчик — плутоновий постійно ходить з палкою, бе де попаде, ту трафить в голову, там в очі, — кільком навіть очі повибивав. З розпуки кількох скочило в Буг, де потонули, кількох підрізало собі горло.

Страшне!...”

Були там комісії з польського сойму, мала наступити поправа дівносин. Кількох злочинців увязнено, а коли в друге мали зачатись доходження, скоро зроблено порядок; та попри те тревають дальше сі страшні відносини, а з приходом зими вони ще погіршать ся.

Глибоке співчутте огортає також Поляка на вид сеї нужди, та гадку, що нова польська держава в той спосіб поводить ся з людьми. Справді сто рази більшими ворогами польської держави є ті, що спричинили такі відносини, та що їх терплять, та що такі муки завдають полоненим ворожої армії, ті, що під покришкою боротьби з ворогом допускають ся таких бруталних насильств, вони є о много більшими ворогами незалежної Польщі, чим неприятель, бо вони імя незалежної Польщі окривають соромом. Час, щоби засуд і кара за ті злочини не обмежилась на словах, час се лихо передати прилюдному осудови”.

* * *

Українці інтерновані в Берестю. — Дмитро Давидів з Жирави, повіт Ходорів, зізнає: — 28 серпня, був я в Берестю Литовським, щоби бачити сина. Зі мною були Паранька Пашко з Чарториці, Кость Гамкало з Городища цетнарівського і Палагна Мельник з Ременова. Вони бачили те саме що я.

В таборі в Берестю є 5,000 Українців і 400—500 большевиків. З інтернованих одерто одежу, позабирано черевики, повідбирано гроші. Много є босих.

Українці інтерновані є в 3 бараках, огороджених тісно ко-

льчастим дротом. Тимто наші інтерновані є без руху. Большевики вільно ходять і порядно одіті.

Через 4 дні не давали жадної страви. Інтерновані варили собі несолену страву, але і сего їм сторожа не давала робити. Навіть не давано їм води говорячи “най гинуть каналії”. Сплять на голій землі. Харч: кава без цукру рано, на обід горохова юшка. Люди пухнуть і чорніють з голоду, так що їх пізнати не можна. Я не міг пізнати сина. **Богато божеволіє**. Коли ми їм привезли хліба, не могли вже їсти.

Дня 27 серпня, померло 125 осіб, дня 28 серпня, 65 осіб. Нема ніякої лікарської помочи. До шпиталю дають як уже конає. В таборі лютує тиф і червінка. Біля не перебирають, вошей без числа і міри. Нашим людям не дозволено нічого приносити інтернованим. Щоби сей заказ обійти, кидали наші люди інтернованим лупину з бараболь, але і сего заборонено.

Коли ми вертали задержано нас в Холмі, щоби ми скупали ся, позабирано в нас гроші на ту ціль, передержали нас 24 годин і відпустили нас без купання, не звернувши гроші.

* * *

Як живуть українські полонені в польській неволи в Берестю Литовським (в Бугшопах)? — В Бугшопах поміщені були ті полонені Українці що попали в полон дня 11, 15 і 17 липня 1919 р., і 600 інтернованих разом около 5,000 людей. Старшин було 55, а то: — Сотник Покорний, пор. Одовійчук, Форнадзів, Мельник, Целевич, Хухра, Бекесович, Котис, Загорянський, четар Івасечко Волошакевич, Войновський, Сениця, Гречкосій, Кокорудз, Скорупський, Дзівінський, Доникевич, Горик, Шкільник, поручник Вінклер, Філяс, Загробенний, хорунжий Дембицький, Лопатчак, Загробенний, Мельник Стеф. Вениток, Івашків, Кузьма, Др. Західний, Дзякон, Граміяк, Литвин, Михайлусь, Марків, Фещук, Кречковський, Соболяк, Карбовник, Шемердяк, Калитка, Цимбала, Возний, Данилюк, Тесьля, Лончина, підхорунжі Стефанишин, Коцюба, Грагоришин, Онишко, Мануляк, Дудич, Малішевський і Дзвінський.

Взявши в полон били польські жовніри і цивільні Поляки, полонених обдерли від стіп до голови, а опісля сміяди ся, що се мають бути українські офіцири. Окрім обдираня з убраня рабували гроші у полонених при чім були присутні польські старшини. Пор. Одовійчукови відобрав польський хорунжий гроші і убрание. Назвиско сего хорунжого пор. Одовійчук знає

позаяк однак сего послідного нема тепер в Берестю, незвиска хорунжого подати не можна. Їзда потягом з Бучача до Перемишля була страшна. До возів понапихали 50 і більше людей, вози заплъомбовано, ні води, ні їди, ні воздуха, нічого не давали. На цілу просторінь від Бучача через Станіславів, Львів до Перемишля дістали ми по одній маленькій консерві в Станіславові. Треба знати, що в Бучачи сиділи більше як 24 годин і за той час не дістали від Поляків нічого. При відїзді дістали по чверть кг. хліба. В Бучачи Український Комітет чи Др. Плечкевич дав нам сїідане. Прибувши до Перемишля, відобрали нам останки гроша ніби в депозит, з якого до нині ми мо страшного голоду нічого не відзискали. Кільканаїцять разів просили підпор. Зборовського і Бреннера, щоби дещо з депозиту видали, та на дармо. Депозит (гроші, годинники, шлюбні обручки, сцизорики), віддалисьмо підпор. Візімірскому. (Стация зборна еньцуф і інтерновоних — Комісія касова на Засаню). В станіславові на двірци **пробив польський жовнір нашого**, який ніби хотїв втікати. Він вийшов за вагони на сторону, а коли вернув з польським жовніром в вагон той **зачав його в немилосердний спосіб бити, так що сей зістав в Станіславові в шпитали.**

22 липня 1919 р., приїхав перший транспорт, а 27 липня, другий до Берестя. Спаковано нас в двох бараках а властиво шпихлїрах. Люди поклались на підлогу як снопи а радше як качани, бо обдерті, голі, босі і голодні (того дня не дісталисьмо буквально нічого, навіть вди ні). Як нас годовано, сей час опишу: —

15 липня, 1919 року: — нічо від Поляків. (Комітет укр.-жд. дав якоїсь зупки).

16 липня 1919 року: — $\frac{1}{4}$ кг. хліба, (від Комітету укр.-жид. снідання).

17 липня 1919 року: — одна маленька антантська консерва.

18 липня 1919 року: нічого.

19 липня 1919 року: — $\frac{1}{2}$ пачки сухарів (америк.) кава Грінцеїг (якого би пес не їв).

20 липня 1919 року: — $\frac{1}{8}$ хліба, кава.

21 липня, 1919 року: — риж $\frac{1}{2}$ літри.

22 липня, 1919 року: — нічо.

23 липня, 1919 року: — одну-трету хліба, 2 рази кава і зупа 1 раз.

24 липня, 1919 року: — одну-третю хліба, 2 рази кава і зупа 1 раз.

25 липня, 1919 року: — одну-третю хліба, 2 рази кава і зупа 1 раз.

26 липня, 1919 року: — одну-третю хліба, 2 рази кава і зупа 1 раз.

27 липня, 1919 року: — $\frac{1}{4}$ хліба, 2 рази кава і зупа 1 раз.

28 липня, 1919 року: — 1 раз кава і 1 раз зупа, (1 порція кави є $\frac{1}{2}$ л. 1 порція зупи є $\frac{1}{4}$ л., дуже рідонька).

29 липня, 1919 року: — $\frac{1}{4}$ хліба, 1 раз кава і 1 раз зупа.

30 липня, 1919 року: — 1 раз кава і 1 раз зупа.

31 липня, 1919 року: — 1 раз кава і 1 раз зупа.

1. серпня, 1919 року: — 1 раз кава і 1 раз зупа.

2 серпня, 1919 року: — 1 раз кава і 1 раз зупа.

3 серпня, 1919 року: — одну-третю п. цвібаку, 1 раз кава, 1 раз зупа.

4 серпня, 1919 року: — одну-третю п. цвібаку, кава і зупа.

5 серпня, 1919 року: — одну-третю п. цвібаку, кава і зупа.

6 серпня, 1919 року: — $\frac{1}{2}$ п. цвібаку, кава і зупа.

7 серпня, 1919 року: — $\frac{1}{4}$ хліба, кава і зупа.

8 серпня, 1919 року: — одну-третю хліба, кава і зупа.

9 серпня, 1919 року: — одну-третю хліба, кава і зупа.

10 серпня, 1919 року: — $\frac{1}{2}$ цвібаку, кава і зупа.

11 серпня, 1919 року: — $\frac{1}{3}$ хліба, кава і зупа.

12 серпня, 1919 року: — одну-шесту хліба, кава і зупа.

13 серпня, 1919 року: — одну-сему хліба, кава і зупа.

14 серпня, 1919 року: — одну-сему хліба, кава і зупа.

15 серпня, 1919 року: — одну-сему хліба, кава і зупа.

16 серпня, 1919 року: — одну-сему хліба, кава і зупа.

17 серпня, 1919 року: — одну-п'яту хліба, кава і зупа.

18 серпня, 1919 року: — одну-шесту хліба, кава і зупа.

19 серпня, 1919 року: — одну-третю хліба, кава і зупа.

20 серпня, 1919 року: — одну-третю хліба, кава і зупа.

21 серпня, 1919 року: — одну-шесту хліба, кава і зупа.

Заморений народ дістає тиф голодовий пятнистий, червінку і чахотку і гине як мухи. Зачало умирати 3 денно. 29 серпня 1919 р., дійшло до 60 денно, 1 вересня 1919 р., 84 денно і т. д., а 12 грудня умирало по 200 денно.

Санітарні відносини страшні 5,000 нараз мешкає в двох шпихлірах, величини 300×19 кроків. Народ спит збитий як

качани на підлозі, обдертий тай босий, без ніяких коців, і без ніякої підстілки. Виходить на свіжий воздух на подвіре ч. 1. Тут полагоджує свої природні потреби. Воздух не до знесення — води до митя і питя брак. За се приходять від часу до часу на се подвіре ч. 1. різні “владзи” в виді простих жовніврів польських, котрі смарують наших людей нагаями і загаляють в барак начеб завидували їм сего смердячого воздуха.

Говорити по українськи не можна. — Були у нас різні комісії від найнижших до найвизших, був тут два рази ген. Шамота, командант твердині, був ще якийсь експерт, а 6 липня були члени “Санітарної Місії французької”. Однак з лица і наслідків наших просьб і жалів віднеслимо вражине начеб згадані комісії приходили до нас лишень наругуватись. Раз просилисьмо старшини — ген. Шамоту через капітана лікаря (поляка) о поліпшене хорих в сей спосіб, щоби нам виплачували гроші а ми самі будем ся харчувати, то п. ген. Шамота відказав: “Вшисткім, але не Українцом”. (Свідок чет. Волощак(вич)).

Як люде дуже жалували ся, що не мають що їсти і мусять траву варити то ген. Шамота сказав: “за то же мордовалісьце народ польский ми вас вшисткіх видусіми”. (Що до сего близші інформації може дати пор. др. Західний, який відійшов до шпиталю).

Поліпшене нашої долі? По 1 тиждни нашого у старшин побуту в бараці в переділці ч. 5, де безпосередно коло нас в переділці ч. 6 відділеної від нас стіною, був шпиталь, але так що віддихалисьмо тим самим воздухом, що хорі і чулисьмо їх стогни. В ночі хорі переходячі через наш переділ падали дуже часто на старшин які спали на землі, так пр., в ночи нераз на пор. Целевича Осипа, пор. Бекесевича і взагалі тих що їм були в дорозі. Отже як сказано, по тижни нашого побуту в числі 5 перенесли нас на “ліпше” поміщене до бараку з переділкою 1 (се є бувший піонірський склад) а до числа 2 прийшли хорі. Ми мали щасте бути все з хорими на тиф, червінку, та чахотку. В згаданім бараку була стіна хиба уроена, але дійсно ми спали разом з хорими, бо пор. Бреннер сказав раз що “офіцеруф і хорих тшеба сепароваць”, (свідок пор. Целевич). Згаданий офіцерський барак виглядав ось так: стіни з дошок, через які віяв вітер, вікон не було зовсім, стелі не було, підлоги не було, за се було маса комарів, страшно зимно, троха

піонірського матеріялу се є дощок старих порозбиваних бочок. За се маса дір, на вікнах в горі і в долині 5-теро подвійних дверей через одні в'їзжав візок на нормальних шинах, який правдоподібно вивозив з тої шопи понтои на Буг. Позаяк спати не було можна з причини великого зима і комарів, розкладалисьмо вечером огонь, який піддержувалисьмо аж до рана. По великих просьбах і зажаленях відділено нас від хорих стінкою 2½ м. високою, яка однак не досягала до даху (бо стелі не було) на яких 4— м.

Хорим поводилось страшно. Число померших росло. Причина: голод, холод і поміщенє. Хорим на червінку давано їсти недоварений горох (зупа) капусту і чорну гірку каву. Хорі спали в тих самих обставинах, що і ми здорові на голих дошках, часто без штанів, яких хорі на розвільнення не могли собі випрати, а в ночі варта польська не випускала ні здорових ні хорих на двір. Хорими опікували ся: з початку ніхто, відтак двох полонених медиків, однак без жадних средств до лічення. Хорі, що дістались до так званого шпиталє, були одним словом страчені. Так що люди бачучи се, під жадним услівем не хотіли голоситись хорими і дійшло до того, що цілий обоз перемінивсь поволи в один шпиталь. Люди вмирали не в т. зв. шпитали але і по бараках. Число померших збільшилось до 30 денно так що звернуло се в кінци увагу властей польських і зачали придумувати над средствами зарадчими. За ініціативою тих двох медиків пор. Філяса і Загробельного уладжено щось в роді австрійської "Мароденціммер" в переділлі ч. 4. Се оказалось за малим місцем, відтак додали еще ч 5., а старшин перенесли до переділки ч. 3. В переділлі ч. 4 було хорим без порівняня лїпше як в переділлі ч. 5. Там старались за них санітарі чого в переділлі ч. 5 не було. Доля тих послїдних страшна. Хорі здані самі на себе мерли як мухи. Урядженє переділки ч. 5.: 4 ряди двоповерхових вздовж бараків. Хорі лежали побіч себе як оселедці, а також під прічами і на стриху. Хорих переважно на червінку, тиф голодовий, плямистий і сухоти не було кому випровадити на двір, полагоджували свої потреби на місци під себе, так, що кал стїкав з горішнього поверха на долішний. Часто бувало, що помершого там найдено по двох і трох днях в якімсь кутку під прічею де тіло зачалось розкладати. Часто траплялось що хорі в власних силах ідучи на сторону падають на подвірю і кічать житя.

Ті зі старшин, що лишилися ще в таборі одні здоровими а другі на пів здоровими інші відійшли до шпиталю. Нове приміщене старшин в ч. 3, яке здавалось з разу ліпшим, зі згляду на температуру показалося в коротці неможливим. З одного боку лятрина і з другого лятрина і піссоар, а додавши до сего стоси трупів котрих не ховаєсь лиш по кілька днів лежать на купах на подвірю ч. 2, можна представити собі положене наших полонених старшин і стрільців в польськїм полонї.

Командантом обозу був пор. Зборовськїй, его заступником пор. Бреннер, а командантом твердинї ген. Шамота.

Се є лише в коротці, задля браку часу зроблений шкїц де котрих польськїх надужить в обозї полонених "Бугшопи" в Берестю Литовськїм.

Бересть литовськїй, дня 22 вересня, 1919 року.

Полоненї Українці.

ТОЧНИШИЙ ОПИС ТА РІВ: ДЕМБЛІНА, ПОЛЬСЬКОГО ПОЛЕВОГО СУДУ, ЛЬВІВСЬКИХ БРИГІДОК І В. ЗВИЧ.

Демблін. — До Самаританської Секції Українського Горажанського Комітету у Львові. — Від особи, що вернула з Дембліна довідуємо ся: — В Демблінї умовини життя і санітарні відносини гірші навіть, чим в Берестю. Вважають їх всіх там за большевиків, тому так крайне остро до них відносять ся. Ті люди всі призначені вже з гори на погнїбїль.

Дїстають лише снідання і обїд, без вечерї, а 1 кг. хлїба на трьох, як ще в них під рукою є. Донести ані довести їм харчів не можна, бо жандармерія не дає перепусток. Люди немов мумії, всі ще по літному вбранї, або на пів голї, бо облетїло в них і то, що мали на собі. Білля ніхто їм не змінє; воші прямо доїдають їх. Не купають ся, шкіра кожного з них покрита скорбом, брудом та прищами. Зимнї ніхто з них не перебуде. Темпер вже лежать, ревматизмів набрали ся, якісь рани показали ся, кождий зі зимна запух, позеленїв, з уст і очий точить ся кров. Не мож ані дивити ся на них ані пізнати.

Видїти се можна коротко, з далека, через крати, в присут-

ности стійкового. І вязень і гість, мусить держати руки до гори підчас візиту. Боять ся щоби не передати чого. Ніяких листів, ніяких газет. Білля і одержу заряд передає, переглянувши докладно, чи нема чого зашиного.

Люди пригноблені, зрезигновані, крайно огірчені, апатичні до життя.

Перлюстраційна Комісія там не має вступу, бо се "большевики." Ніхто не заїздить там навідати ся, сконтролювати.

Там сидить наших 9 санітарних робітників з Коссова, яких взяли за большевиків. Просить о матеріяльну поміч, а саме о обіцяну позичку з банку, яку мали ще у Львові, сидячи в Бригідках, дістати.

О гроші просять дуже.

(В їх справі інтервенював у Варшаві також посол Клеменсевич, але на разі без успіху).

(Родини тих нещасних в Коссові в крайній нужді, ніхто не зможе, всі окричали батьків їх як большевиків. Навіть звичайних приділів з консумів і магістрату не видають. А всі без грошей).

Імена їх: — Гринь Тимків, Василь Турко, Кременюк. Інших не подано.

ПОЛЬСЬКИЙ ПОЛЕВИЙ СУД Д. О. Е.

Що се Полевий суд Д. О. Е.? — Суд Полевий Д. О. Е., се військовий суд "Области Округу Етапового!" — Місце осідку його не є стале, а змінне. Посуває ся він в міру поступу військ польських на Схід. Давнійше був він в Сяноці, відтак в Самборі, а коли позиції військ польських опинили ся над Збручем, пересунув ся і полевий суд Д. О. Е., ближе лінії т. є до Львова. Вправді мав навіть перенести ся до Золочева, або Бережан, але у виду браку поміщення в тамних містах, лишив ся на стале у Львові. Можливо, що заберуть его дальше на Схід, до Чорткова, зі згляду на то, що польські війська переступили ріку Збруч і посунули ся аж поза Камінець Подільський.

Належать до сего полевого суду всі справи військового характера, які поповнено в районі так зв., стислішого етапу. То зн. що до него належать всі справи з території Східної Галичини, від Львова аж по Збруч. Належать не тільки переступки чисто військові, але всякі арештовання жандармерією цивіль-

них осіб, які робили би на шкоду польської оружно́ї сили і польської державности в області Східної Галичини.

За для сего саме підпадають з цивільних осіб майже включно Україні або Жиди зі східних повітів, бо вони одні можуть бути по гадці жандармерії і інших властей протвнимн польській суверенности. Длятого багато сидить там за переховане кріса, за мниму шпіонажу, за виконуваня властей в часі українських рядів, за які потягають до відвічальности як інтелігенцію так і селян, так мужів, як і жінок. Не поминено також і дітей.

Сидять там також і полонені українські жовніри, як старшини так і мужа, яких підозрівають або сьвиняють в поповненю мордів або грабежий на польських обивателях в часі українського урядованя.

Приміщення. — Як приїхав полевий суд Д. О. Е., до Львова не мав де помістити ся. Суд і прокураторія примістили ся в українським греко - кат. Семинарі при вул. Сикстускій ч. 39, на другім поверсі.

Арештів не мав де примістити, бо всі тюрми львівські були переповнені українськими полоненими і інтернованими і арештованими і судови Д. О. Е., не могли нічого відпустити. Тому звернуло ся Д. О. Е., до команди стації збірної для полонених і інтернованих яка містна ся в Бригідках, щоби опорожнила один поверх зі своіх трох павільонів для приміщення арештів суду Д. О. Е. Так і стало ся, а було се в місяци липни 1919 р. Заряд Бригідок, яко збірної станиці, опорожнив для заданого суду другий поверх третього павільону.

Арештанти одже сиділи в арешті в Бригідках, а суд їх був на Сикстускій. Коли були переслухвані або мали розправу, водили їх стійкові через місто тамтуди.

Санітарні відносини. — Санітарні відносини полевого суду Д. О. Е. не могли отже бути інші, як ті що в Бригідках, і то в третім відділі. А хто був в Бригідках аб довели ся йому чути що небудь про них то знав що третій відділ був найстрашнійший: найтемніший, найбруднійший і найбільше смердячий.

Заряд Бригідок, хочачи правдоподібно позбути ся тих приємних убікацій третого відділу, радо згодив ся віддати цілий поверх до диспозиції суду і здати одвічальність за все на суд Д. О. Е. Воздух там труючий і забиваючий, бруд застра-

шуючий, підлог і коритарів там з засади ніколи не мито. — Не було навіть чим замітати, бо заряд мав лиш одну мітлу, котрою замітали по черзі всі келії. Трафляло ся деколи і так, що мітла десь загубила ся і через то арешти суду Д. О. Е., не були замітані. В келях не було позитивного нічого: найпримітивнішого навіть урядження; ані пріч, ані лавок, ані стільців, ані стакану на воду лиш кіблї дрантиві: **Арештанти спали на голій підлозі без нічого.** Пізнійше на жалобу арештантів у шефа полевого суду, привезли до арешту кілька бунтів гіблївок, які розтрясено поміж келї. Було так мало того, що кожній хіба під голови міг мати. До тижня і ті стерли ся, наробивши лише пороху та гнізд для насїкомих. Воший було там така скількість, що навіть Бригідки не дорівнювали йому. Кожда келя мала свій кибель, який два рази денно виливано: рано і вечер. З початку виливано таки на поверсі до якоїсь рури, котра входила до каналу. Се розуміє ся спричиняло на цілий коритар і цілий поверх небувалий смерід, тому пізнійше заряджено що кіблї зношено на діл до бригідського городця, де зливано їх до вітвореного на се спеціально положеного каналу. Лікарські оглядини відбував медик зі стації збірної в Бригідках. Приходив з санітетом на гору, скликав хорих арештантів і в вартівни переводив лікарські оглядини. Помочи розуміє ся міг дати тому хто мав до перевязаня рану, чирак, або коросту. Як що чоловік дійсно хорий був не міг йому нічо помочи, бо і він сам бідачесько нічого ще з медицини не розумів. Бригідський лікар там ніколи не показав ся. Як хто загорячкував та в тиф попав, то лежав часом ще два дні в келї, аж його вкінци бригідськими кіньми до епідемічних бараків забрали. Таке поступованне спричинило нераз великі недриємности.

ЛЬВІВСЬКІ БРИГІДКИ.

Бригідки се збірна станиця для полонених і інтернованих у Львові. Се не стала збірниця лиш перехідна. Сюди спроводжували з цілої полеси Східної Галичини всіх полонених українських жовнірів, як також арештованих українських цивільних осіб, як мушин так і жінок.

Спосіб арештованя відбував ся звичайно негайно і підступом. Деколи подавано причини арештованя фікційні або змушували людей признавати ся до чогось, що в них вмавля-

ють Найбільше інтернованих було в місяці червни і липни 1919 р. Число інтернованих і полонених не знижувало ся ніколи поміж 5,000 а 4,000, людей. В виду того, що все нові транспорти напливали а головно підчас другої української офензиви і по другім відвороті відсилали все новими ешолонами на захід до лагерів інтернованих або плінних, часом і до кріпостий. Найбільше відсилано до Берестя і Стшалкова, бо Домбе і Вадовиці були наскрізь переповнені. Транспорти відбували ся в той спосіб, що зганяли всіх людей з кель на діл на подвірє і питали хто інтернований а хто плінний.

Полонених відразу замикали в інших келях, призначених до транспорту, а цивільних інтернованих до інших рівнож в тій ціли, щоби їх також мати під рукою. Транспорти за все винесли 500—600 людей. З полонених деколи ані спигу не робили, лиш уставляли в чвірки, почислили скільки мужа, окружили жовнірами і висилали на желізницю. Цивільних інтернованих не можна було після правил скорше вивозити поки “вимір справедливосці” при кватермістшостві Д. О. Г., не порішив чи, дана особа дефінітивно інтернована чи конфінована, але в виду того, що людей дуже багато було а кратермістшоство страшно поволи всі акта полагоджувало, директор канцелярії стації збірної відсилав людей на свою руку яко позитивно інтернованих; усправедливляючи себе тим, що акта надішле евентуально за ним в лагер. В той неправний спосіб відіслано багато осіб в лагери, яких акта доперва пізнійше з кватермітшоства з увільненем або конфінованем надійшли. Яко примір можна навести панну Маршецку, з Бережан, яку без дефінітивного рішення а до того ще і хору вивезено аж до Модліна.

Директором сеї канцелярії був однорічний сержант Др. Осьцяк. Можна було вправді запобічи вивезеню на захід грішми, наколи в кого були бодай і вмів до даних чинників дібрати ся. Помагали при тім також всякі протекції у п. п. сержантів службових.

Пізнійше, коли вже стан в Бригідках знизив ся нп., в місяцях вересни, жовтни і падолистї, то призначеного до транспорту на кілька день наперед замикали до осібної келїї, щоби їм де не затратив ся, і коли зібрали в протягу кількох днів відповідне число, висилали до Пикулич, а звідтам розсилали де місце було. Викупити ся з транспорту в послідних часах, ко-

лито експедицією однорічний плутоновий Малескі займав ся було звичайною річю легкою. Посередничили в тім військові або інші гиени, які з того зробили собі сталу високу рубрику денного доходу, длятого пан Малескі наперед на тиждень склав транспорт, щоби міг в той спосіб собі на спілку з другими заробити. Се було тільки зглядне викуплене, бо за тиждень за два або за три знов взяли його до транспорту і таки мусів їхати, так було нп. з судією п. **Купчанком**, який два рази з транспорту викупив ся, а третим разом прийшов жовнір вже з готовими до нього до келії і до 5 минут вивіз його до Стшалкова.

Призначених до транспорту інтернованих замикали як звичайних арестантів до келї на ключ, вставляли їм до середини кибель, а спали на голій, брудній, навіть не замете їй підлозі. Навіть підчас обїду не відмикали їх лиш через зитирку в дверях подавали їду. Не робили ріжниць між інтелїгентами а селянами, замикали всіх разом.

Приміщення. — Бригідки ділять ся на три головні части, 1, павільон від ул. Казимірівської, 3, рівнобіжний до першого фронтом до города, а 2, лучить оба попередні. По середині тих трох павільонів стоїть капличка. В першій відділі приміщені інтерновані, в другім полонені, а в третім полонені і всякі арешти і айнцилі.

Полонених розділюють на дві части, одних дають до 2-го павільону, а тих, на яких тяжить якесь підозріне саджають до бригідських арештів.

Інтернованих відділяють інтелїгентів від селян. Селяни займають партер і перший поверх, інтелїгенти другий поверх. Між ними також і полонені офіцири. Відповідно до стану високе є число людей в одній келії. Були часи, — в липні і червні, коли пересічно саля містила 35—40 людей, а більше до 80—90 людей, де підчас нормальних часів в першій случаю сиділо 6, в другім 15—20 людей.

Найгірший відділ се третій, він найтемніший і найбільше смердячий. Там містять ся всякі арешти, айнцилі до яких замикають тих, що пробували утікати, що посварились зі службою, або часом що коли з кухні взяли.

* * *

Управа і надзїр. — Стацією збірною в Бригідках завідує команда з рамени Д. О Г. Командантом єї був давнійше кап.

Рудка, в маю перебрав команду майор Горіца, а по судовім усуненю того став командантом полковник Міш.

До помочі має управа свою канцелярію евіденційну і цілої пів сотні жовнірів до залози і конвою. Послідними часами за пол. Міша розширено апарат управи і приміщено відділ виміру справедливости з кватермістшоства і приміщено таки в Бригідках, який має повну власть на власну руку рішати в справі інтернованя конфінованя урльопованя або звільненя.

Коли хто часом звернув ся до польського команданта бригідок зі скаргою на кривдяче поведене служби або стійкових жовнірів сей звичайно відповідав “а цо вісьце з нашимі робілі, ви вшисткіх до светого Пьотра висилалі, то вам не зашкодзі”.

За приміром свого команданта йшли всі польські жовніри, як підофіцири так і прості рядовики. Ті на кождім кроці прозивали, кричали, били, так кольбами як палицями або буковими нагайками. Стійкові що полонених і інтернованих селян сторожили, а стояло їх на кождім поверсі по двох, дійшли до такої бругальности, щс нікого без бука до келії не перепустили. Не помогли на се н. скарги у службових сержантів, ні депутації, у самого команданта. Введений був тоді також звичай вичислюваня 25 відливаних до вподоби. Егзекуцію сю переводив звичайно плютоновой Кікевіч в осібній на се призначеній келії в третім павільоні на 1-шім поверсі, помагали йому деколи і інші а хрестним батьком такого кривавого хресту був завсе сержант Сенайко. Яко примір можна навести хорунжого Степана Сувало, і хорунжого Хахуру, який дві неділі носив чоло розбите від нагайки, коли не давав ся положити.

В канцелярії господарив Др. Осьтяк.

За него витворила ся була в Бригідках така атмосфера, що за кождий крок за найменшу дрібничку треба було оплачувати ся. Щоби дістати нп. сінник треба було заплатити 20 кор., се була вже стала такса, ліжка діставали лише ті, що наочно грішми кидали. Щоби дістати газету з міста або листовий папір або яку іншу дрібну річ, треба було по крайні мірі 200% за дорогу дати і то лише той, хто грішми міг собі протекцію у тих панів купити.

Вони взяли собі за задачу в Бригідках збогатити ся, продавали між народом папіроси, по 1.20 кор., за штуку, і то з найгіршої сорти тютюну, достарчували помаранч по 10 кор., за

штуку, хліб по 30 кор., а по части і по 40 кор., за бохонок, який в місті у вільній продажі 16 або 18 корон коштував.

Заряджували на власну руку ревізії по келіях і то головню у інтелігенції, яка як вже сказано на другім поверсі дусила ся. Ревізію перепроводжувано в той спосіб, що впадали зі стійковими жовнірами нечаяно на гору, замикали всі келії на колодки, щоби ніхто не міг ані порозуміти ся ані рушити ся ані нічого сховати і входили відтак до келії зганяли всіх на середину, і двох перепроводжувало вишенову ревізію, казавши руки піднести до гори, а **других двох бушовало по валізах, сінниках, та кошиках.** Наколи в кого найшли блюзу або штани з військової матерії конфіскували. Найчастійше перепроводжували таку ревізію у старшин головню як що новий транспорт прийшов, бо сподівали ся що все щось для себе знайдуть, і в той спосіб таним коштом поубирали ся як найлутше. Дійшло навіть до того, що останнє стягали з людей, головню з нашої полоненої мужви.

* * *

Санітарні відносини низше всякої критики. — Коли ввійдеть ся лише на подвір'я то вже голова кружить ся від смороду, а найбільше на третім відділі, де прямо труючий воздух забиває легки, ніс і очі.

а). Келії. — Келії в Бригідках є подвійні: більші і менші, але одні і другі не ріжнят ся внутром. Шиб ні в однім вікні нема, так що щойно в надолісті коли вже впав сніг і мороз потиснув почали дороблювати рами і вставляти шиби. А весь час віяли протяги, що на слабі нерви і нездорові зуби сильно впливали. Уряджень жадних не було і нема, ні лавок, ні стола, ні ліжок, ні найзвичайніших по криміналах річ.

Вправді від часу до часу можна було десь ліжко побачити, але се куплено за великі протекції у одного з панів сержантів. Стін ніколи не білено, на них вичитати можна серед грубої верстви пороху імена вязнів, ще з російської інвазії, всі угли обмотані сітками павутиння, а по дірах від вбитаних і витяганих цвяхів роять ся цілі гнізда блошиць. Вони разом з вошима та блохами доскулюють своїм льокаторам день і ніч. Підлоги чорні. Наколи інтерновані самі о обмите не постарали ся своїм власним коштом лізодем не скропили заклад ніколи мабуть не подумав би о обमितю тихже.

Се розумієть ся нособляє розмножуваню всяких насісо-

мих а головно воший, які стадами по підлогах лазять так, що аж хростять під чоботом. **Се причиняє ся до розширення і перенесеня тифусного бакциля, який в Бригідках до сих пор без перестанно шаліє.** Найбільше відчуваєть се на відділі третім між полоненими і по арештах де люде по місяцях в бруднім білю сидять. Радять собі хиба в той спосіб, що дня скидають зі себе біле і вибивають своє насікоме. Не богато однак се помагає бо з землі знов набере ся і так іде поки не захорує або поки не вивезуть його з келії.

б). Виходки. — Виходків в правдивім слова значіню в Бригідках нема. Є лише малі келії до яких вставлено по 5 або 6 киблів без накриття. Вони служать яко збірний виходок для цілого поверха. Виносять і виливають їх самі інтерновані або полонені, а інтелігенція мусіла оплачувати ся кождому з носячих з осібна. Установлено навіть було осібний фонд так званий “фонд кібельмайстрів”, яким займав ся в імени всеї інтелігенції пан Охримович.

Наколи яку целю замкнули, що найчастійше у полоненої мужви і старшин було, вставляли до середини такий без накривки кибель, який лише рано і вечер виносити позваляли.

Се розуміє ся забивало всіх в келії, головно серед спекоти в липни і серпни. Интерновані дбали о порядок в виходкових комнатах дещо більше, але серед полонених то було можливо навіть на коритарі забирати ся. Так смерділо від сего кругом. Найбільше давало се відчувати ся замкненим в айнцилях на першій поверсі третого відділу, де амоняк так сильний був, що сльози з очей витискав.

в). Шпиталь. — Шпигаль бригідський поміщено в одноповерховім маленькім добудованю зі сторони города. Був се рівночасно епідемічний шпиталь і салі, хорих для реконвалесцентів і менчих недуг.

В посліднім крилі була сая лікарських оглядин, і аитчка. Хто впав на сей номисл, щоби епідемічний шпиталь з так високим процентом тифусників, помістити в Бригідках серед так великої товни интернованих і полонених, цікаво би було довідати ся, і потягнути кодись до відвічальности. Шкода лише, що ще і цвинтара не зробили на бригідскім городі а все прикупці малиби. Сей шпиталь можна назвати правдивим розсадником а не поборником тифа в Бригідках! Постелей і простирал місяцями не змінляли, людеї в брудних і вошових сороч-

ках як приходили так клали на ті постели з яких перед годиною забрали позитивно на тиф хорого. В той спосіб набавляли ся тифу навіть і такі, які взагалі хорі не були, а там лише нерехідно ізза случайної горячки дістали ся. Яка чистота таке і прохарчоване було. Вправді була осібна кухня для шпиталика, але се власне було його нещасте, бо заряд харчовий попросту крав і виносив муку, мясо, шинку, заразом і біле на місто до своїх родин.

В шпитали було все переповнене, бо страшно великий процент щоденно хорували. Всіх розуміє ся помістити не можна було, тому вивозили їх фірами до епідемічних барак за місто. Дуже багато також вмирало на тиф в бригідскім шпитали, не раз по два по три лежало і чекало на вивіз.

г). **Трупарня.** — Небіщиків виносили зі шпиталику до трупарні. За трупарню служила стара знищена без підлоги і без даху шопа яка що найбільше на сьмітник надавала би ся, а там складали трупів. Було дві мари а если більше трупів одного дня лишило ся клали їх на голій землі навіть не прикривши добре простиралом.

Трупи лежали часом і два дни, чекали на вивіз і трумну, яких столярі ані настарчити не могли а мухи, щурі і жаби обсідали їх. Найбільше докучали ту мухи, котрі впрост з трупів вилітали в городець і сідали на людей що по городі проходжували ся, бо трупарня не була замкнена.

* * *

Прохарчоване. — Прохарчоване в Бригідках, як полонених так і інтернованих як інтелігенції так і селян було впрост застрашаюче. Наколи хто змушений був виключно з бригідського харчу жити мусів навіть при найсильнішим здоровлю в яку небудь недугу попасти. По приїзді до кількох днів люде горячкували а хто слабший попадав в голодовий тиф. Бо як же можна було видержати при капусті або сушеній ярині при дворазовім подаваню денно?

В червни і липн подавали на снідане якусь пенцакову зупку. Обід був аж коло 3-тої або 4-тої години, а подавали лише голу капусту; хиба два три рази тижнево можна було знайти якийсь слід гуляшу. Був також тиждень коли ні хліба не давали, люди дійсно примирали з голоду. Так великий голод був і попит за хлібом, що по 40 корон платили за військовий хлібець, якого однак ніяким способом дістати не можна було.

Пізнійше давали американських сухарків по 5 а в ліпшім случаю по 10 кусників на добу. Правильна рація хліба приписана була одна трета військового бохонка. Однак се рідко діставало ся, бо звичайно ішов оден хліб на чотирох, на шістьох, на вісьмох, а було раз що і на шістнайцятьох. Не помогли в тій справі жадні просьби, жадні депутації, і жадні представлення, бо все стрічало ся з відповідею, що вони самі не мають що їсти. Обіди розносили в великих деревляних цебриках від гелії до келії, і кождий діставав лише по одній військовій кохли. Случало ся і то дуже часто, що при кінци, одній або двом келям не вистарчило, одже ті люде мусїли в голоді лишати ся. Яко звичайна їжа в червни була в день в день капуста і то лише раз денно бо вечера і обід разом була в липни сушена ярна, але вечера була осібно. Одного разу дали на обід звичайні вотруби, які господар безрогам дає, так що люде застайкували і мимо томлячого голоду не брали се.

За се помагали з міста ріжні Комітети так платні як і безплатні і сьміло сказати можна, що тоті лише ратували люде від нехибної голодової смерти. Розуміє ся, крім сих, що приватно від родин діставали, (а займав ся полоненими і інтернованими Український Горожанський Комітет), який мусїв поділити ся на кілька кухонь, щоби міг яко тако заосмотрувати їх в живність.

В місяци липни доносили аж з п'ятьох кухонь, з чого дві були безплатні: Одна безплатна кухня Горожанського Комітету, а друга безплатна з Жидівського Комітету, яких також цілі десятки в Бригідках сиділо. За обіди платні давало ся по 6 або 7 корон денно. З початку могли собі люде на се позволяти, однак пізнійше в вересни, жовтни, коли вже кишені всіх вичерпали ся, не могли обстати. Тому інтерновані і радник судовий Теодор Гіссовський зібрали депутацію і пішли до полковника Міша з просьбою, щоби позволив взяти заряд бригідської кухні у власні руки як се в Талергофі за Австрії введено. Полковник згодив ся, і віддав кухню в руки вибраному Комітетови, на якого чолі стояв через цілий час свого побуту в Бригідках радник Гіссовський а зараз о. Петрик. Они перебирають свої приписані і вифасовані провянти, збирають від люде по короні за обід і вечеру докуповають, ярини, соли, муки, цукру, і самі наглядають при вареню і роздачі.

В сей спосіб помагає ся багато бідним людям. Приміщено при тім навіть і тих, які ані корони не мали заплатити.

З початком падолиста був також тиждень, коли людям хліба не видали.

* * *

Заняття. — Після принисів не вільно уживати інтернованих до жадних робіт лише військово - полонених. А що в Бригідках не знати хто є полонений а хто є інтернований, бо кожного колись військового забраного з дому вважають за воєнно полоненого, то беруть кожного без різниці, хто під руку попаде ся, або де не сховає ся. Беруть до роблення порядків в Бригідках, до чищення всіх канцелярії, до вивоженья сьмітя, до достарчування харчів, дров, угля, висилають партиями на роботу на двірці колійові, до коменди місти, до начальної команди Д. О. Г., до різання дров поодиноким офіцерам. Висилають також партиями на жнива, сїнокосів, копаня бараболъ, і т. ін. Їхати десь на село радий кождий, по крайній мірі між людей на село вирветь ся, але до всяких Команд на двірці, перевозу вугля, або подібних стережуть ся люде як би всякого насильства, бо нароблять ся цілий день в голоді і аж по скінченій роботі вертають назад до Бригідок і ту що по під вечір їдять свій обід.

Деяких більше податнійших а звинних уживають до канцелярїйних услуг, повіряють надзїр над чистотою даного поверха або і навіть агнцїї. Сей послїдний має навіть свій окремий титул в Бригідках кибельмайстра.

Професоністів виймають і дають до робітень, а такі є: — шевська, кравецька, столярська, ковальська і слюсарська робітня. В послїднім часі завели також і мулярську, яка має на діли білити та направляти стїни. Всякі робітні є переповнені роботою а найбільше шевська і кравецька, бо ту убирають ся нелише служба, підофіцїри та офіцїри але їх родини та цілі дома. Таним коштом полонених полагаджують то що їх в містї дорогі суми коштувало би. Столярська робітня виготовляла головно труми і хрести для небіщиків.

* * *

Духове життя. — Духового життя в Бригідках майже не було і не ма. Се зовсїм заборонено. З початку не вільно було ані газет читати ані книжок достарчати; все на брамі конфіскували. При ревїзиях забрали всякі книжки наколи они не були

польські. Писати листи або що небудь іншого також неможливе було, бо комунікація на зовні була як найострійша закаржана і перестерігана а по келях і коритарах крутили ся всякі підозрілі індивідуа, які доносили так до команди Бригідок, як до відділу вивідовчого, при начальній команді Д. О. Г. Небезпечне було навіть що небудь політичного говорити, свої здогади, переконання висказувати, бо в Бригідках стіни уха мали. Не можна було навіть сходити ся в оден гурток, щось читати або викладати, не вільно було також уряджувати проб церковного співу бо се переступало порядок Бригідок.

Відрадою духовною для духовенства і віруючого народу була бригідська церков, в якій в неділі і в українські свята вільно було відправляти і побожним присутним бути. Інтерновані священники не мали права відправляти співаної служби божой, лише зі світа через Д. О. Г., назначений духовник, а був ним в червни Др. Ішак, якого однак за якусь проповідь під час богослуження скинено з духовних а назначено інтернованого отця Ч. С. В. В. Боднара, якому однак заборонено говорити проповіді.

Інтернованим сьвященикам вільно було відправляти служби, лише в кожний непаристий день місяця, т. зн. 1, 3, 5 і т. д., однак пародови в будних днях участвувати в відправі не вільно було.

ЯК ЖИВЕТЬ СЯ УКРАЇНСЬКИМ ПОЛОНЕНИМ В ВАДОВИЧАХ.

В таборі полонених як також у шпиталі находить ся ще яких 3.000 людзей нині ц. є. 8 цвітня, 1920 р.

Епідемічні недуги, а головно пятнистий тиф, віспа й червікна далі поширюють ся і денно вмирає по кілька осіб. Положення полонених такеж як і досі було. Коли має приїхати яка комісія, тоді заряд табору видає різні прикази, щоби був кращий порядок та ліпший харч. Та тільки комісія відіде, історія йде по старому.

Від 1 лютого, 1920 р., з виїмком кількох днів, полонені не бачили ні окрушини хліба. Недиво, що полонені голодують а їхні зажалення на ніщо не здають ся.

Недавно був цікавий випадок. Большевицький полоне

ний зловив в коридорі щура і скрутивши його голову спокійно сховав до кишені. Побачивши се польські сторожеві жовніри питають його, навіщо йому щур. А він цілком спокійно відповідає: “зварю і зїм”. Сторожі стали на нього кричати, та чи послухав він їх, ніхто не знав.

Дня 1 марта, видала команда табору приказ, щоби всі наші полонені витали польських жовнірів при зустрічі з ними. Привітання належить ся всім жовнірам, без огляду на військовий степень. На тому тлі було чимало вже непорозумінь. Иде приміром український старшина і зустрічає польського рядового. Розумієть ся, не вітає його. Се вистарчає, щоби власти зробили з того ужиток.

Рівнож видано приказ, щоби полонені відбували виправи. Виганяють ранком усіх з табору і кілька годин під ряд ганяють їх взад і вперед по майдані, заставляючи деколи хорих, голодних і босих містити болото. А те все на те, щоби вдоволити гігієнічні вимоги.

Дня 29 марта 1920 р., прибув до Вадовиць зі Стшалкова транспорт українських полонених. Дорога тревала від 24 до 29 марта включно, а харчів на дорогу видано в Стшалкові лише на чотири дні і то хліб та сир, так що в остатнних днях полонені не мали вже що їсти.

Коли транспорт прибув до Вадовиць, всіх замкнули до брудного бараку, де по стїнах лазило повно блощиць а довкола бараку поставлено сторожу, яка навіть за конечною потребою пускала лише по одному. Коли один старшина хотів вийти, не дожидаючи черги, дістав ся за непослух до арешту.

Апровізаційні відносини страшні. І лютого полонені не бачуть хліба, то те саме сказати можна й сьогодні. Харч нище критики.

Незавидну долю українських полонених огірчують ще вартові своїм нелюдським обходженням та побиваннями. Стрільця Фігуру 29 марта один вартовий бив багнетом по голові так, що 30 марта відставлено його до шпиталю. Крім сего плутоновий Валігира разом з другим підофіциром впали до бараку і без ніякої причини вибили по лиці сімох стрільців. Такі візити відбувають ся тут дуже часто.

Коли кілька днів перед приїздом сего транспорту, про який ми згадали, прибув перший транспорт наших полонених, то їм

відобрали річи, які дістали від українського Горожанського Комітету, як блюзки, штани, білля, черевики, полишаючи їм пошматовані лахи та деревляні черевики.

Голоси польської Преси.

Що відносини в польських таборах польських дійсно переходять всяке людське поняття свідчать найкрасше голоси самих таких Поляків, головно соціалістів. Ось що пише варшавський "Роботник", орган польської соціалістичної партії, про відносини санітарні і иньші в польських в'язницях Бересть Литовска, де згнуло кілька тисяч українських полонених: —

Pisma podały szereg nazwisk lekarzy, zmarłych na tyfus na wschodnim froncie, oraz o szerzącej się epidemii w Brześciu Litewskim. Jest to Nemezys, która mści się za niezachowanie najelementarniejszych zabiegów higienicznych.

W Brześciu Litewskim w twierdzy umierało po kilkuset jeńców lub zbiegów z Rosji i Ukrainy. Jak się odbywało pogrzebanie? Po wykopaniu wielkiej jamy, zwanej grobem, układano zmarłych, oczywiście nagich, warstwami oddzielając jedną warstwę od drugiej cienką warstwę słomy.

Podczas dni upalnych wyschnięta ziemia pękała, tworząc szerokie szczeliny, przez które, oprócz wydzielających się wyciewów, wchodziły muchy, roznosząc zarazę.

Przytem nieboszczyków wciągano do dołów za włosy, których kępki obecnie jeszcze zauważyć można około grobów.

Włosy, rozwiewane przez wiatr, w dużej mierze przyczyniały się do rozszerzenia epidemii.

ROBOTNIK : — Sobota 8 listopada 1919. R. XXV.

... wiadomość o stosunkach, panujących w obozach w Brześciu Litewskim wywołać musi okrzyk zgrozy.

Ból sciska za gardło, gdy się czyta jak jeńcy umierają, niby muchy, po 180 dziennie! Jeńcy umierają z głodu i chorób zakaźnych, obóz cały — to jedna truparnia. I to się dzieje w Polsce, gdzie nic nie powinno być tak drogie, jak poszanowanie nieszczęśliwego człowieka, w Polsce, której ziemia użyźniona jest krwią męczeńską jej synów własnych, w Polsce, wojującej o "wyzwolenie" narodów kresowych z pod jarzma moskiewskiego.

I idzie tu nie o pogromy, ale o rzecz stokroć gorszą, o zabijanie zapomocą głodu i chorób uwieczonych istot, zapomnianych przez niebo i ziemię, trzymanyh jako zbrodniarzy, choć całą ich winą jest to że — wzięci zostali do niewoli.

A stwierdziła okropny stan rzeczy nie jakaś stronna komisja, ale wiarogodni delegaci Międzynarodowego Czerwonego Krzyża przy współudziale majora francuskiej misji wojskowej. Kto wie jak przed przybyciem komisji

takiej, władze obozowe starają się ukryć wszystko, co się da i przedstawić wszystko w najlepszym świetle — ten rozumie, że relacja komiari powyższej nie może być przesadzoną. przeciwnie nie wszystko jeszcze wydobyła na światło dzienne.

Już słyhać odpowiedź tłuszczy endeckiej: to hajdamacy, bolszewicy, którzy mordowali braci naszych na kresach, dobrze im tak, słuszna spotyka ich kara. Zbyt podle i niskie aby trzeba było odpowiadać na podobne "usprawiedliwienie" się.

Wojna nigdy nie minęła bez okrucieństw, żadna ze stron wojujących nie walczyła "kulturalnie" żadna nie obeszła się bez gwałtów, w mniejszym lub większym stopniu. Chcieć mścić się za to na bezbronnych żołnierzach jest dowodem zupełnego zdziczenia. Jakże wygląda wobec tego święte oburzenie pismaków endeckich na okrucieństwa bolszewickie i ukraińskie, wobec wołających o pomstę do nieba okrucieństw w Brześciu Litewskim.

Słowa powyższe wywołała następująca wiadomość podana przez "Arbeiterzeitung" w Wiedniu z dnia 3 b. m.: —

Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża w Genewie ogłasza co następuje o położeniu jeńców w Brześciu Litewskim.: —

Obozy jeńców w Brześciu Litewskim w ilości 4, w których przebywa 20 tysięcy jeńców, przeważnie Ukraińców, zwiedzili 2 delegaci międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w towarzystwie majora sanitarnego francuskiej armii wojskowej. W dn. 10 i 11 października 1919, było 1,124 zmarłych. Na początku sierpnia umierało do 180 jeńców dziennie. Obóz ten był prawdziwym miastem umarłych.. Przyczyną śmierci były przeważnie: biegunka, tyfus i niedostateczne odżywianie. Pozostali przy życiu jeńcy chodzą w lachmanach i są źle odżywiani. Sypiają na podłodze bez sienników i kołder. Tenże Komitet podaje, że stan obozów w Rumunii, aczkolwiek nadwyraz zły, nie jest jednak tak straszny, jak w Brześciu Litewskim, w Polsce.

ROBOTNIK: —

Nr. 339 (716) Warszawa, czwartek, 16 Października, 1919 R. XXV.

OBOZY JEŃCÓW.

Stosunki, panujące w obozach jeńców w Modlinie i Brześciu Litewskim, są zastraszające.

Obóz jeńców w Brześciu Litewskim to ohyda dla Państwa Polskiego. Warunki w brzeskiej Bugszopie, lub w forcie Berga do rozpaczki doprowadzić mogą widza. W Bugszopie, gdzie są Ukraińcy, dawne obozy i stajnie rosyjskie, oraz baraki, pobudowane przez Niemców — w niektórych nawet niema t. zw. prycz lub desek, tylko bruk — stanowią pomieszczenie jeńców. O słomie niema mowy — bruk wyścielają sobie jeńcy badyłami lub łycinami chwastów. Niema okien — wierzeje nawet porozwalane. Warunki te w połączeniu z fatalnym głodem pożywienie (jedna trzecia żołnierskiej normy chleba i brudna woda), krórego normy zmniejszyły funkcyonaryusze wojskowych (kilku oficerów i podoficerów siedzących obecnie w więzieniu, sprzyńwierzyło około pół milijona marek) stworzyły z obozu jeńców obóz poprostu trupów. Dwa miesiące temu z obozu liczącego około 6,000 jeńców.

wynoszono około 50—100 trupów dziennie. Panowała wtedy dysenterya, która zabijała wygłodniałych. W pewnem miejscu przy szpitalu epidemicznym trupy leżały około trzech tygodni niepochowane, tak że szczury ich pogryzły. Trupy dotychczas chowa się tak płytko, że wystają z ziemi — wskutek czego dysenterya i tyfus panują stale tak, że żołnierze chodzący na wraty do obozu przynoszą stale choroby do kompaniji. Tak, jak wyglądają obecnie jeńcy ukraińcy w obozie można sobie wyobrazić śmierć. Niektórzy mówić nie mogą. Nie schodzą do jedzenia — dlaczego? — albo ci to się już nie ruszą do śmierci tak zestabli. — Do jednego z nich przyjechała matka z Galicyi Wschodniej — mówi po polsku, jak Polka. Syn jej wzięli przemocą petlurowcy. Teraz leży na budyłach w bruku, gdzie wiać hula. Nie może się ruszyć, ani mówić. Oczy w ślup, zęby wystają. "Nie chory — gorączki niema". Matka siedzi obok jak skamieniała, bezradna — cóż może pomóc. Gdzieindziej żona — przywiozła jedzenie mężowi, ledwie się dostała do obozu, bo trudno bardzo się dostać. Zjadł i umarł. Jak wyjdą z baraku wszyscy i ustawią się po jedzenie — pochód śmierci. Głodni, zziębnięci. Biją się i przewracają od potrażeń przy kupce objerek pozostałych z kuchni żołnierskiej. Jedzą czarne jagody z dzikiego bzu, nawet jakąś trawę. Wybierają niestrawione ziarenka z nawozu końskiego i pieką je z o obiekami. W nocy zimno im bardzo, bo tylko nędzne łachy i skóra okrywa ich kości. Zapalili kilkakrotnie ogień w baraku, ale żołnierze rozgonili kolbami i zgasili "bo od dymu można trupem padnąć". Ledwie chodzą, jak idą z rozkazu, tłumaczą się, że nie mogą prędzej, i dostają kolbami za to. A biją żołnierze mocno "bo i tak co z niego i tak nie dożyje". Czasem prosi taki: "ubij panoczku, smert' łutsza czym hołod". Po uderzeniu kilku zmarło — za słabi byli, nie wytrzymali i tak by umarli. — Plutonowy Poznańczyk stale chodzi z pałą i bije po kościach, po głowie — powybił kilkom oczy. Z rozpaczy powskakiwało kilku do Bugu i potopiło się, kilku poderżnęło sobie gardła. Straszne!

B. N.

WARSZAWSKI DZIENNIK NOWY Nr. 127.

Co się dzieje w obozie dla jeńców w Strzałkowie.

(Sprawozdanie posła Farbszteina złożone Min. Spraw Wojskowych).

Za zgodą M. S. W. udałem się dn. 13. b. m. do Strzałkowa celem odwiedzenia obozu jeńców. Biorąc pod uwagę: wszelkie obszary na których rozrzucone są baraki, ogromną liczbę internowanych i jeńców, sięgającą według słów p. komendanta cyfry 11,000, trudno było w pierwszej chwili zorjentować się, gdzie mianowicie szukać należy, by dociec całej prawdy, by przekonać się czy przeraźliwe pogłoski które dostarczały do Warszawy o torturach, dokonywanych na jeńcach — usprawiedliwione.

Po zwiedzeniu pierwszych 2-ch baraków, do których zaprowadził mnie towarzyszący oficer, mogłem wynieść wrażenie, że w obozie w Strzałkowie wszystko w najlepszym dzieje się porządku. Zaproponowałem jednak towarzyszowi memu przerwienie się w inną stronę obozu, i tu po zwiedzeniu pierwszego baraku, cała naga straszna prawda na jaw wyszła. Pierwszy krwawy rąbek, wydobyty na światło dzienne, pokazał dobitnie, co za me-

ludzkie czyny są normalnem zjawiskiem w tym obozie, oddanym pod pieczę p. kapitana Wagnera i jego młodocianych towarzyszy.

Wyjechałem wprawdzie z Warszawy, jako delegat Klubu Postów Żydowskich przy Tymcz. Narod. Radzie Żydowskiej dla zapoznania się z traktowaniem jeńców żydowskich, znalazłszy się jednak w obozie wobec ujawnych strasznych stosunków i wobec zwracania do mnie jeńców, uważałem za swój obowiązek nadać pracy mej kierunek bardziej ogólny. Spostrzeżenia moje, osnute na faktach poniżej szczegółowo wymienionych są: —

W obozie znajduje się pokaźna, jeśli nie przeważna liczba osób zupełnie niewinnych. Niewiadomo po co i na co przypędzeni, by tu bez powodu cierpieć i niedolę znosić. Są tam starcy, staruszki, chłopcy 14—15 letni, chronicznie chorzy, wyjący się z bólu, kaleki i t. d. Tych wszystkich "przestępców" państwo karmi utrzymuje co naturalnie pochłania ogromne sumy. O ile mogłem wywnioskować co do wielkiej liczby osób niema żadnych aktów a podania znacznej rzeszy tych nieszczęśliwych ofiar, wręczone miejscowej władzy dla przesłania do ministerstwa, leżą spokojnie w kancelaryi obozu, bo jak mi wyjaśnił p. porucznik Milecki, to jeno takie podania zostają wysłane do ministerstwa, które uznawane są za "stosowne" a przegląda się owe papiery, gdy "nie ma dużo pracy".

Wygląd jeńców tych jest przerażający. Półnaczy, bardzo dużo bez bielizny, a dużo w jednej tylko bieliźnie, masa bosych wszyscy wygłodniali. Wszyscy prawie jeńcy uskarżali się na głód na straszny głód. Chleba ctrzymują teoretycznie po 350 gramów dziennie ile faktycznie nie mogłem skontrolować. Warunki aprowizacyjne mają być niżej krytyki: rano i wieczór niby kawa czarna, na obiad zupa z nieobecnych kartofli. Chleb źle wypieczony, zawiera 25% mąki.

Warunki sanitarne najgorsze. W szpitalu niema ani łóżek ani materaców, ani prześcirań ludzie leżą na brudnych tapczanach, czy siennikach, na brudnej podłodze, jeden przy drugim, bez tablic z nazwiskiem lub numerem chorego i bez karty wykazu temperatury. Gdy chory jeden leżał nie przytomny, nikt nie mógł wyjaśnić jak on się nazywa. Chorych według słów lekarzy, jest około 800, w tem 200 na tyfus plamisty.

A jak traktują tych internowanych i jeńców, to krew się ścina w żyłach na opowiadania jednogłośnie prawie wszystkich jeńców. Począwszy od komendanta a skończywszy na dozorcach, wszyscy katują jeńców, bez żadnego ku temu powodu. W szpitalu leżą dziesiątki osób na brzuchach, nie mogąc ani leżeć na plecach, ani siedzieć, ani chodzić z powodu ran zadanych drucianemi różgami. Katuje się tych ludzi drutem skręconym; widziałem jeńców, którzy po miesiącu leżeli jeszcze w szpitalu z ranami wielkości kilku cali. Katowani w ten sposób internowane kobiety, nie oszczędzano nawet kobiety będącej w ciąży.

Jak stwierdzili wszyscy śledkowie, dawano te krwawe różgi w porcyach, począwszy od 25 do 50 i więcej. Bito nawet wtedy, gdy ofiara straciła już przytomność. Było to jak zwierzęce znęcanie się nad ludźmi. Bardzo często strzelano do niewinnych i dużo leży w szpitalu postrzelonych.

Głównym inicjatorem tych wszystkich egzekucyi ma być młody por. Malinowski za zgodą, naturalnie komendanta. Tenże porucznik zastrzelił

na miejscu 2-ma strzałami jednego z jeńców. **Biednych jeńców ograbiano, zabierano im, co kto posiadał:** — odzież, bieliznę, obuwie, kołdry i pieniądze.

Komendant i jego pomocnicy z niebывałym cynizmem przyznawali się do tych egzekucyi, uważając to barbarzyńskie obchodzenie się z niewinnymi bezbronnymi ludźmi za rzecz zupełnie naturalną.

Poniższe zeznania, złożone przez internowanych i jeńców, jak również wyjaśnienia, dane mi przez komendanta i jego pomocników, dają dokładny obraz tych przewrotnych czynów, tego zdziczenia, jakie panują w obozie Strzałkowskim. Wszelkie komentarze są zbyteczne.

Pan Komendant przyznaje, że jeżeli uciekł jakiś jeńiec z baraku, to wszyscy pozostali w baraku otrzymywali różgi. Por. Malinowski poprawił, że nie wszyscy, tylko każdy dziesiąty.

Pyt.: — Czy prawdą jest że 15 kobiet poddano również takiej egzekucyi?

Odpow.: — Porucznik Malinowski przyznał, że i trzem kobietom kazał dać różgi, ale zaznacza, że były to kobiety chore na syfilis, które uprzedził wpierv, by nie miały stosunków z jeńcami.

Pyt.: — Co się stało z pieniędzmi i rzeczami, zabranemi u internowanych i ieńców?

Odpow.: — Pan Komendant oświadczył, że co do rzeczy to jedno palto jest, a pieniądze znajdują się u pana oficera ukraińskiego. Gdy będzie wolniejszy czas, polski oficer kasowy odbierze te pieniądze i wtedy zapisze je do książki.

Pyt.: — Co się staje z posyłkami, które nadchodzą dla internowanych i jeńców?

Odpow.: — Pan Komendant odpowiedział, że są oudawane adresatom, a p. Malinowski sobie nie przepomina aby jakieś posyłki przybywały.

Pyt.: — Czy były próby dezercyi jeńców żydowskich?

Odpow.: — Pan Kom.: Nie wiem.

Pyt.: — Czy istotnie posługiwano się przy egzekucyach różgami z drotu kręconego?

Odpow.: — Pan Kom. Owszem bito i drutem. Posługiwano się tem, co w danej chwili było pod ręką. Ja osobiście razu pewnego laskę swoją rozbiłem na jeńcu w drobne kawałki.

Pyt.: — Obecna p. porucz. dodał: —

Zastanawialiśmy się czy nie należałoby skonstruować do bicia w tył.

Pyt.: — Czy wdrożone zostało śledztwo z powodu zastrzelenia jeńca przez p. por. Malinowskiego?

Odpow.: — Pan Kom. Nie. Pan por. meldował mi o tem, informowałem się u dozorców i uważam za sprawę załatwioną.

Pyt.: — Czy dużo podań było o zwolnienie? Do kogo je skierowano.

Odpow.: — Pana por. Mileckiego. — Część wysłano do Dow. Okr. Gen. Łódź., reszta została tu... Podania wysłane są jeśli uważamy za "stosowne". Jeżeli dużo pracy to się je wysyła później.

Pyt.: — Kto dokonywał egzekucyi?

Odpow.: — Pan Kom. Jeńcy lub żołnierze przeważnie ostatni.

Pyt.: — Kto kieruje gospodarczą stroną aprowizacyi?

Odpow.: — Pan Kom. Podpor. Radzikowski.

Zeznania bitych 25—40 różg drutem kręconym w baraku oficers im.

Ukrainski Porucznik Staszyszyn z pow. Samborskiego w Galicji człowiek inteligentny stwierdza: — Od 3-ch miesięcy żadnej płacy oficerowie nie otrzymali, wikt wstrętny, w piątek na cały dzień otrzymali tylko kartofle. Podpor. Kasper wpadł do baraku Ukraińców, wyciągnął najniewinniejszych 15 żołnierzy, których katowano nahajkami do utraty przytomności. Wyciągano nawet kobiety, między niemi nawet w ciąży, katowano do krwi. Kiedy z jakiegoś baraku uciekł jeńiec, wszystkich jeńców z tego baraku ukarano w ten sposób, że przez 3 dni nie dano im jeść nie pozwolono wychodzić dla załatwienia najkonieczniejszych potrzeb, tak że kał przez 3 dni składano w baraku. Na świadków podał por. Kociolka, popor. Babjaka chorążego Sazańkiego i popor. Kiprjana.

* * *

Mojsze Margulies, Wilno. Dostał 25 różg do utraty przytomności. Człowiek chory, nie chciał go przyjąć do szpitala. 5 dni karmiono ich zurą z kartofli nieobranych. Nie może leżeć nie może chodzić, nie może siedzieć. Został zbity wraz z całym szeregiem kolegów dlatego, że jakiś Rosjanin uciekł z baraku.

* * *

Bez żadnego powodu w ten sam sposób katowano: — 14 osób, przybyłych z lazaretu z Warszawy, między nimi: Fiedor Wierszynin z gub. Niżegrodzkiej, człowiek leży na brzuchu podnieść się i ruszyć nie może.

* * *

Wincenty Matwiejczuk, z gub. Mińskiej zeznaje, że gdy jeńcy prosili, aby ich wypuścić dla załatwienia potrzeby, to do nich, gdy wyszli, strzelano i dużo leży takich postrzelonych w lazarecie.

Sanitariuszka Alwina Behis, ze łzami w oczach opowiada o katuszach jakie przechodzili żydzi i łotysze i Ukraińcy zupełnie bez żadnej winy. To samo stwierdziła siostra Czerwonego Krzyża, która nazwiska wyjawiać nie chciała.

* * *

Siostra Czerwonego Krzyża Klemensa Braun, zeznaje, że w jej obecności katowano jednego z internowanych i dano mu 35 różg.

* * *

Jaków Okoń, Wilno, Żmudzki, 22 chłopiec 16 letni bez żadnej winy aresztowany, był dwa razy chory na tyfus brzuszny i plamisty, biją go bezustannie, choruje z głodu. Nie ma bielizny, niema ubrania, cierpi strasznie.

* * *

Ilja Mackiewicz, Wilno, Zawalna 66 biją go bezlitośnie, był chory na tyfus z powodu braku wszelkiej żywności, niema odzieży ani obuwia, ani bielizny. Siedzi zupełnie niewinnie.

* * *

Jeniec Antoni Żmijewiec zeznaje, że otrzymał 50 nahajek za niesalutowanie podczas roboty, gdyż ręce miał zajęte. Ukarał go p. por. Malinowski.

Jeńcy Zahajny i Witkowski, barak fracuski Nr. 13, otrzymali po 25 nahajek za to że nie chcieli wydać sukna, kilku metrów, które mieli ze sobą na ubrania. Obydwaj są jeńcami ukraińskimi.

* * *

Jeńiec Rajchlin Siemion, barak 1, 44 zeznał, że zjęto z niego buty i ukarano go 25 różgami za to "że jest żydem" z rozkazu porucznika Malinowskiego.

* * *

Jeńiec Herc Munc, b. jeńiec rosyjski, który nie wie, z jakiego powodu jest internowany w Strzałkowie, ukarany został 25 różgami wraz z 80 innymi Żydami z 3 baraku. W przeciągu jednego dnia cały barak pozostał bez jedzenia z rozkazu p. komendanta kap. Wagnera.

* * *

Anna Kisiel, świadczy, że 5 kobiet, (z nich jedną w odmiennym stanie), ukarano różgami każda po 15 różeg. Strzelano do baraku w którym znajdują się kobiety z dziećmi. Jedzenie jest bez soli mięsa też prawie nigdy niema.

* * *

Połkownik Masalitinow, (barak oficerski), zeznaje, że on osobiście żadnych skarg niema. Co do warunków, w jakich są żołnierze może tylko to jedno powiedzieć, że każdy lekarz może stwierdzić jak się obchodzą z jeńcami w Strzałkowie bo sińce mają prawie wszyscy jeńcy.

* * *

Jeden z jeńców, (nazwiska nie wymienił), z obawy przed karą, zeznał, że był świadkiem następującego faktu: por. Malinowski wystrzelił dwa razy z rewolwera do jeńca łotysza, ale go nie zabił. Wówczas kazał żołnierzowi szablą go zarębać — ostatni odmówił. W baraku zastrzelono go z karabinu.

* * *

W baraku 1, dla niezakaźnych chorych w miesiąc po pobiciu 11 chorych zeznało, że dostało po 50 i więcej nahajek między nimi Sonntag Herbert 2 razy po 100 nahajek już był tak słaby że go więcej nie bito.

* * *

W baraku 1, dla niezakaźnych chorych, niżej wymienieni chorzy jeńcy zeznają, że zostali poranieni, przez strzelanie do baraków gdy leżeli na siennikach i pokazywali rany swoje.

Michał Migul, rana postrzałowa nogi. Samolag Knima, rana postrzałowa piersi. Gorbaczenko Fedor, rana postrzałowa prawej ręki. Bojczuk Paweł, rana postrzałowa brzucha. Szkomruk Michał, rana postrzałowa lewej nogi. Rogowski Jakób, rana postrzałowa lewej stony.

* * *

Dziennik Nowy Nr. 130.

Leżący w lazarecie znękani chorzy: — Mojszo Cał Dzwińsk, aresztowany bez żadnego powodu w Wilnie sierota lat 15, cały prawie opuchnięty.

Aleksy Bogdanów, Wielki Kuli, aresztowany w Wilnie bez powodu, uczeń 17 letni, chory.

* * *

Konstanty Trofimicz, aresztowany w Nowogródku, chłopiec 14 letni chory. Semko Pich z Przemyśla, chory od trzech lat, wije się stało w kurczach.

* * *

Do sprawozdania posła Farbszteina nie potrzebujemy dodawać komentarzy. Ilustruje ono dostatecznie stosunki panujące w obozie dla jeńców w Strzałkowie.

ROBOTNIK: —

Nr. 240, (617) z dnia 8 lipca 1919. Warszawa.

PIEKŁO W STRZAŁKOWIE.

(List z obozu jeńców).

Szanowni Towarzysze: —

“Polska zaczyna od tego, co wykopało grób potędze najezdźców” możemy śmiało powiedzieć widząc w Polsce tępe i ślepe naśladownictwo metod, które państwa pięści i gwałtu jak Niemcy Rosyę doprowadziły do upadku. Piszę do was z piekła na ziemi z p. obozu jeńców w Strzałkowie.

Jeżeli niemieckie obozy jeńców były kaźnia, to jednak w porównaniu z obecnym były rajem... Bicie, katowanie jeńców jest na porządku dziennym. Całe baraki skazują na różgi, jeżeli choć jeden jeńiec ucieknie. Biją aż do utraty przytomności nieraz ludzie konają pod różgami.

Tak zwane baraki jeńców bolszewickich są pod taką represją, że lepiej żeby tych nieszczęśliwych ludzi nie brali do niewoli, jeżeli mają cierpieć tutaj takie katusze.

Z baraków tych nie wolno nikomu wychodzić na podwórze, zaduch panuje niemożliwy, tyfus dziesiątkuje, strzelają za byle co do więźniów, co pociąga za sobą prawie co tydzień ofiary.

Nakaz idzie z góry widocznie, bo wszyscy zaczawszy od kierownika, a skończywszy na zwykłych dozorcach pewni są bezkarności. Nie dopuszczają ani widzeń, ani żywności od rodzin ażeby wieść o tych strasznych stosunkach nie dostała się na łamy naszych pism robotniczych. Większość z nas siedzi po zaaresztowaniu przez żandarmeryę połową nagrańcy Rosyi jako podejrzani, i internowani ukraińscy.

Ładnie spotyka nas przewitanie w Niepodległej Polsce po przebyciu piekła bolszewickiego! tęskniliśmy do kraju a zastaliśmy te same stosunki co za czasów carskich, tylko przemalowane na kolor Polski.

W Nowogródku obrabowali nas żandarmi z gotowizny i uhrania bo jeżeli komuś przytkną markę bolszewicką, to wiedzą że mogą zabić, okraść i skatować człowieka a wszystko to ujdzie im bezkarnie. Kortanty i Lutowski przecież ich w Sejmie wytłómaczą. Cała zgraja złodziei i łapowników na prawicy korzysta i zarabia miliony na tych okropnych stosunkach. Pachołkowie carscy aresztując zapisywali każdy grosz więźniowi a

tutaj w Polsce zabierają pieniądze i dowiedzieć się nie da i nie można gdzie one wsiąkły.

Towarzysze! Niechaj głos konających i katowanych doleci do was, do naszej rodzinnej Łodzi. Pamiętajcie o tem że jeżeli nie urwiecie łba reakcyi polskiej, to niedługo i wy tutaj się znajdziecie, bo burżuazya polska mścił się umie i litości w chwili swego zwycięstwa nad wami mieć nie będzie.

Jesteśmy popisowcami, okradli nas do grosza, a obecnie skazują nas tutaj na powolne konanie. Domagamy się śledztwa i przysłanie komisji złożonej z naszych posłów, którzy stwierdzić mogą, że burżuazya polska w okrucieństwie dorównać chce burżuazji fińskiej."

J. i K., polscy socjaliści.

ROBOTNIK: —

Nr. 328, (705), Warszawa, Niedziela, dn. 5 października 1919, R. XXV.

INTERPELACJA!

.... posłów Moraczewskiego, Pużaka i tow. do Prezydenta Rady Ministrów w sprawie powszechnej Amnestji dla internowanych w obozach jeńców zakładników narodowości ukraińskiej.

W związku z wojną - polską - ukraińską zostało aresztowanych mnóstwo działaczy ukraińskich, których bez powodów bez udowodnienia im winy odesłano do obozów koncentracyjnych w Brześciu Litewskim, Demblinie, Strzałkowie i t. d.

Obozy te pod względem rygoru i higieny przeczą wszelkim zasadom humanitaryzmu. Jeńcy i wogóle zakładnicy nie mogą znieść horrendalnych warunków życia obozowego, chorują na różne zakaźne choroby i całemi masami wymierają.

Internowani nie mają prawie żadnej nadziei powrotu do swojej ojczyzny, gdyż odnośne władze wojskowo - cywilne nie czynią prawie nic żeby bez powodu uwiezionych i internowanych natychmiast zwolnić. Oświadczenie p. Prezydenta Ministrów podczas ekspozycji w sprawie polityki międzynarodowej w miesiącu lipcu o powszechnej amnestji dla więzionych i internowanych Ukraińców, pozostało dotychczas niezrealizowane. Wobec powyższego podpisani zapytują p. Prezydenta Ministrów: —

- 1). Czy znane mu jest położenie jeńców i zakładników ukraińskich?
- 2). Czy oświadczenie w sprawie amnestji dla więzionych i internowanych w różnych koncentracyjnych będzie urzeczywistnionem i kiedy?
- 3). Czy skłonniem dać natychmiast Wysokiej Izbie sprawozdanie ze swoich w sprawie amnestji Ukraińców zarządzeń?

Warszawa, dn. 3. października 1919 r.

ROBOTNIK: —

Nr. 385, (762), Warszawa, Wtorek 2, grudnia 1919. R. XXV.

PRZYGODY UKRAIŃSKIEJ MISJI CZERWONEGO KRZYŻA W POLSCE.

Dzieje ukraińskiej Misji Czerwonego Krzyża w Polsce są jednym wielkim skandalem i wstydem dla Polski.

Rzecz miała się następująco. W połowie maja b. r. wyjechała z Kamieńca Podolskiego ukraińska misja Czerwonego Krzyża w składzie trzech braci Bojko i kapitana Sawy Kryłacza. Na czele misji stał lekarz Roman Bojko.

Zadanie Misji było zorganizować w Galicyi i na Słowaczczyźnie punkta odżywece dla żołnierzy Ukraińców z armiji rosyjskiej wracających z obozów jeńców w Austrii, Węgier, Bułgaryi, Turcyji.

Tymczasem w Stanisławowie misja musiała zatrzymać się wskutek rozpoczętej ofenzywy wojsk polskich. Wskutek tej ofenzywy wojska ukraińskie 25 maja opuściły pośpiesznie Stanisławów. Władze objął komitet Polski, na czele, którego stanął dr. Dobrudzki i komendant miasta por. Deblesiewicz. Obaj poradzili misji, aby zaczekała na przyjscie regularnych wojsk polskich, które dadzą jej pozwolenie na wyjazd do Słowaczczyzny, do Czech. Istotnie 29 maja wkroczyli do Stanisławowa 4 dywizyje piechoty wojsk polskich i misja od szefa oddziału informacyjnego sztabu tej dywizyi otrzymała przepustki na wyjazd do Czech przez Ławoczne.

Misja 1 czerwca wyjechała swymi autami ze Stanisławowa, zabierając z sobą cały majątek sanitarny. 3 czerwca misja dotarła do Ławoczego.

Jednak przed samą granicą została zatrzymana we wsi Tuchonki przez komendanta 1-go batalionu lubelskiego pułku, który oświadczył, że bez zgody komendy pułku nie może misji wypuścić za granicę. Z komendy pułku, dokąd zwrócił się on telefonicznie, obiecano dać odpowiedź na drugi dzień. Komendant batalionu umieścił misję w domu uniackiego księdza, jednocześnie zachowując się wobec niej grzecznie i uprzejmie.

5 czerwca w nocy przyszedł do misji komendant, i w obecności oficera przysłanego ze sztabu pułku, błądy i zdernerwowany oświadczył misji, że otrzymał rozkaz odebrać od misji automobil i cały jej majątek sanitarny. Na zapytanie członków misji, co będzie z nimi, komendant uchylił się od odpowiedzi. Jak się okazało następnie, od gen. Iwaszkiewicza ze Lwowa przyszedł telegraficzny rozkaz członków misji, jako "bolszewików" rozstrzelać, zaś majątek misji skonfiskować.

Tylko energiczny sprzeciw komendanta baonu i jego oficerów uratował członków misji od śmierci; Polskę zaś od hańby. Misje postanowiono z całym majątkiem odesłać do Lwowa pod asystą dwóch oficerów.

7 czerwca misja przyjechała do Lwowa. Tu komenda miasta pozwoliła członkom misji zamieszkać w hotelu Georgea, ale roztoczyła nad nimi ezujny dozór żądając, aby jeszcze tego samego dnia zgłosili się do sztabu gen. Iwaszkiewicza.

Gdy członkowie misji zgłosili się do szefa oddziału informacyjnego sztabu generała Iwaszkiewicza, ten przyjął ich bardzo niegrzecznie, po-

wiedział, że nic nie wie o tej sprawie i odesłał ich znowu do komendy miasta. Tu jednak znowu odesłano ich do oddziału informacyjnego.

Misja zwróciła się do adjutanta gen. Iwaszkiewicza z prośbą o audyencję u tego ostatniego. Ale adjutant odradził im motywując to tym, że misja nie może spodziewać się od gen. Iwaszkiewicza nic oprócz ordynarnego zwymyślenia w najczystszej rosyjskiej mowie. Natomiast napisał kartkę do oddziału informacyjnego, polecając, aby sprawa była rozpatrzona i obiecując, że jeśli wszystkie dokumenta są prawdziwe, to misja będzie wypuszczona za granicę i majątek będzie również zwrócony. Szef oddziału informacyjnego nie chciał z misją mówić i skierował ją do żandarmerji polowej, na ul. Łyczakowską Nr. 80. Wówczas misja zwróciła się o pomoc do Polskiego Czerwonego Krzyża we Lwowie w osobie prof. Dra Halbana, który obiecał załatwić całą sprawę, pomijając żandarmerję. Wkrótce jednak Dr. Halban poradził zwrócić się do żandarmerji, gdzie członkowie misji tego dnia nikogo nie zastali. Następnego dnia nie mogli już wyjść z hotelu, bo przy drzwiach ich pokoi stała straż.

W południe zjawił się podpor. żandarmerji i zabrał wszystkich członków misji do żandarmerji, gdzie oddał ich w ręce znanego komisarza przy żandarmerji p. Kwiatkowskiego. Ten ostatni zachowywał się arogancko — i wreszcie na trzeci dzień oświadczył członkom misji, że zostali uznani za żołnierzy Petlury i dlatego będą internowani w obozie jeńców.

Gdy członkowie misji zaprotestowali przeciw takiemu pogwałceniu przepisów międzynarodowej konwencji o Czerwonym Krzyżu, zostali oddani w ręce kapitana żandarmerji Dąbrowskiego, który nie tylko w ordynarny sposób zwymyślał członków misji, lecz niektórych obraził nawet czynnie. Wskutek interwencji prof. Halbana członkowie misji zostali internowani w szpitalu lwowskiej żalugi, gdzie jak "niebezpieczni bolszewicy" znosili tysiące szykan i obelg od służby i straży.

Na wszystkie protesty i zapytania dr. Roman Bojko, otrzymał od prof. Halbana i szefa do spraw sanitarnych w sztabie gen. Iwaszkiewicza majora dra. Korolewicza odpowiedz, że wkrótce ma przyjechać do Warszawy do Lwowa główny pełnomocnik polskiego Czerwonego Krzyża p. Władysław Jaroszyński, który pomyślnie dla misji całą sprawę załatwi. Dwudziestego-któregoś czerwca istotnie p. Jaroszyński (obszarnik z Ukrainy), przyjechał do Lwowa. Dr. Bojko dowiedziawszy się o tem, udał się pod strażą do sztabu gen. Iwaszkiewicza, gdzie w gabinecie majora Korolewicza zastał p. Wład. Jaroszyńskiego.

Ten ostatni, usłyszawszy od dra. Bojki jego nazwisko, zaczął ordynarnie krzyczeć, mówiąc, że żadnej Ukrainy nie było, niema i nie będzie, że członkowie Misji to zwykli oszyści i falszerze paszportów, że odebrany od nich majątek sanitarny, jest wojenną zdobyczą polską, że dr. Bojko nie ma żadnego prawa nosić na ramieniu opaski Czerwonego Krzyża i zażądał, aby ten ją niezwłocznie zjął.

Gdy dr. Bojko odmówił, p. Jaroszyński rzucił się zrywać własnoręcznie. Całą rozmowę p. Jaroszyński przeplatał ordynarnymi wyzwieskami i biciem pięścią w stół.

- Wreszcie zawołał oficera żandarmerji i zażądał, aby ten aresztował

dr. Bojkę i razem z innymi członkami misji zamknął. Istotnie dr. Bojko był odprowadzony do żandarmerji, ale wieczorem przeniesiono go z powrotem do szpitala, gdzie obchodzenie się z Misją jeszcze bardziej pogorszyło się.

W tym czasie przyjechał do Lwowa Naczelnik Państwa. Misji udało się zawiadomić jego sztab o swej sytuacji i 18 czerwca otrzymał od por. Świstalskiego zawiadomienie, że Naczelnik Państwa wydał rozkaz niezwłocznie Misję zwolnić, zwrócić jej majątek i wysłać pod eskortą do granicy czeskiej.

Rozkaz nie tylko nie został wykonany lecz odwrotnie jeszcze bardziej, obostrzono areszt, nie pozwalając nikomu wchodzić do pokoju internowanych, odmówiono nawet im prawa korzystania ze spacerów.

* * *

Dokończenie.

W pierwszych dniach lipca 1919 r. zjawił się u internowanych rotmistrz Skowroński, odebrał pisemne zeznanie od członków misji oświadczając że wkrótce będą zwolnieni i za odebrany automobil i majątek sanitarny otrzymają odszkodowanie w pieniądzu, gdy majątek ich razem z automobilem gdzieś zginął. Pocieszał, że to nie tylko ich spotyka taka przykreść, gdyż niedawno we Lwowie skradziono automobil angielskiemu posłowi.

14 lipca członkowie Misji dowiedzieli się, że z Warszawy od Naczelnego Dowództwa przyszedł rozkaz niezwłocznego zwolnienia Misji, tymczasem tego samego dnia komisarz Kwiatkowski rozkazał trzech braci **BOJKO** wysłać do obozu jeńców w Przemyślu, zaś kap. Kryłacza zatrzymano w szpitalu... Bracia Bojko byli internowani w obozie w Przemyślu do 16 sierpnia r. b.

Ze względu na to, że obecnie jest poruszana sprawa obozów jeńców pozwolimy sobie przytoczyć opis obozu w Przemyślu, skreślony przez członków misji.

"Przemyski obóz dla jeńców — znajduje się w najniższej części Przemyśla, dokąd z okolicznych pagórków ścieka całe błoto i wszystkie brudy. W barakach jeńcy spią wprost na zgnitej drzewnianej lub kamiennej podłodze, nie mając sienników. Z powodu wilgości wszyscy jeńcy są chorzy na reumatyzm, zapalenia płuc i suchoty. Pomieszczenie, w którym przebywała internowana inteligencja ukraińska, sąsiadowało z ustępem, skąd szedł straszny smród. Inteligencji nie wolno było komunikować się z resztą jeńcami. Jeść jeńcom dają trzy razy dziennie: z rana i wieczorem lute czarną kawę bez cukru i chleba, na obiad zupę z różnych traw, których próbki członkowie misji wzięli sobie na pamiątkę. Chleba dają 50 gramów dziennie na osobę, chleb często jest zastępowany gotowanym grochem niezdatnym do jedzenia, gdyż z braku kotłów zwykle jest na wpół surowy. Często zdarza się, że internowanych po kilku dniach nie wypuszcza się do ustępu zmuszając ich załatwiać swe potrzeby w tym samym lokalu gdzie znajdują się. Wskutek takich warunków w obozie grasuje tyfus plamisty.

Żadnej lekarskiej pomocy jeńcy nie mają. Tylko wskutek długich i natrzączywych prośb komendant obozu por. Niedzwiecki pozwolił drowi. Bojce

i jego braciom pełnić obowiązki sanitariuszy. Co dzień mieli oni zarejestrowanych 100 z górą chorych na tyfus.

Takich chorych zabierano do szpitala, gdzie leżeli na gołej ziemi i marli jak muchy. W samym zaś obozie z braku miejsca w szpitalu znajdowało się z górą 600 chorych z gorączką 39 st., którymi się nikt nie interesował oprócz towarzyszy w nieszczęściu.

Lekarstw nie było żadnych, członkowie Misji kupowali ich z własnych pieniędzy pożyczonych u znajomych we Lwowie. Jeńcy są tak głodni, że często można widzieć takie sceny, jak jeńcy zakradają się pokryjomu do śmietnisk i kiblów i stamtąd wyrzubują różne odpadki. Zato są bici przez żołnierzy, gdyż "łamią przepisy sanitarne".

Przy obozie jest kantyna, gdzie można kupić po ogromnych cenach coś do zjedzenia. Ale jeńcy niewiele mają pieniędzy, gdyż oficer rachunkowy liczy 18 hrywien za koronę. Jeśli zaś u jeńców znajdują koronę lub ruble carskie, to je albo konfiskują, albo zamieniają przymusowo za hrywny, przyczem za koronę dają 1 hrywnę, za rubla carskiego 2 hrywny.

Jeńców pędzą na przymusowe roboty, gdzie strasznie biją. Wszyscy dozorczy mają w ręku pałki, którymi biją jeńców za byle co. Komendant por. Niedzwiecki również zawsze ma taką pałkę, którą własnoręcznie do krwi bije jeńców. Zabyle przekroczenie sadza je do karceru, gdzie biją jeńców w tak nieludzki sposób, że łamią żebra i kości.

W obozie jeńców w Przemyślu przy ul. 3. maja, gdzie byli internowani członkowie misji, przebywało 6,000 jeńców internowanych. Z tych wiadomości, które mieli członkowie misji o obozie jeńców w Pikulicach pod Przemyślem, okazuje się, że wszyscy jeńcy byli chorzy na tyfus, obóz był zamknięty, nikomu do niego nie wolno było wpuszczać i nikogo nie wypuszczano, przytem jeden barak z inwalidami i chorymi na tyfus spalił się z niewiadomych przyczyn. Tak opisują członkowie Misji swój pobyt w obozie jeńców w Przemyślu.

16 sierpnia zostali wysłani z obozu do Lwowa, gdzie ich zwolniono i polecono jechać do Warszawy, aby odebrać odszkodowanie za automobil i majątek sanitarny. Po długich wędrówkach z urzędu do urzędu w Warszawie członkowie Misji otrzymali dwie rekwizycyjne asygnaty na sumę 236,000 koron. Władze wojskowe poleciły majorowi intendatury Petruszewiczowi wypłacić Misji powyższą sumę. Major Petruszewicz za pokwitowaniem wziął od Misji powyższe kwity rekwizycyjne i rozpoczął z nimi targ, proponując aby zgodzili się wziąć 136,000 koron.

Gdy dr. Bojko na to nie zgodził się, major Petruszewicz polecił d-rowsi Bojce przyjść po pieniądze do niego o godz. 5 po poł. 5-go września. Stawiając się o oznaczonej godz. dr. Bojko w gabinecie majora Petruszewicza oprócz niego zastał pełnomocnika Czerwonego Krzyża p. Władysława Jaroszyńskiego, szefa sanitarnego oddziału ze Lwowa, majora Korolewicza, o którym już była poprzednio mowa, i jeszcze 5 nieznanymi oficerów, z których jeden siedział przy drzwiach i bawił się z rewolwerem. Zamiast konferencji w sprawie pieniędzy p. Jaroszyński i p. Korolewicz rozpoczęli tak jak poprzednio we Lwowie, w ordynarny sposób wymyśliwać.

Zwłaszcza ordynarnie zachowywał się p. Jaroszyński, który obórzał się, że taki przestępca nie siedzi w obozie jeńców. Dowiedziawszy się od

d-ra Bojki, że ten nabył tam suchot, z miłym uśmiechem zakomunikował cbebnym, że "ten osobnik nie długo już pociągnie."

Po półgodzinnej rozmowie prowadzonej w ten sposób, dr. Bojko usłyszawszy jak p. Jaroszyński półgłosem zwrócił się do jednego z p. oficerów, aby ten telefonicznie zażądał z komendy miasta lub żandarmerji żołnierzy dla aresztowania "tego osobnika" — szybko wybiegł z pokoju, nie zwracając na okrzyki: "stój nie wolno nazad" przebiegł przez ulicę i ukrył się w generalnym sztabie.

Misja wniosła do Naczelnego Dowództwa i Min. spraw zagr. protest przeciwko takiemu napadowi na jej członka. Po 13 dniach kołatania o pieniądze Misja wreszcie otrzymała 15 tysięcy marek i przepustki na Ukrainę.

236,000 koron ani kwitów rekwizycyjnych Misja nie otrzymała natomiast w jej posiadaniu do dziś jeszcze jest pokwitowanie majora Petruszewicza, że od Misji wzięto dla "służbowego użytku" dwa kwity rekwizycyjne na powyższą sumę. Na tym kończy się memoriał Misji.

Przytoczyliśmy go w streszczeniu, aby wskazać jakie rzeczy dzieją się w Polsce.

Gen. Iwaszkiewicz bez sądu i śledztwa każe rozstrzelać członków Czerwonego Krzyża. Komisarz Kwiatkowski nie wypełnia rozkazu Naczelnego Dowództwa i zamiast uwolnić członków Misji wysyła ich do obozu jeńców. Stosunki w tym są plamą i hańbą cywilizacji.

Niemniej oburzającym jest zachowanie się p. Władysława Jaroszyńskiego. Zaiste dziwny ten polski Czerwony Krzyż jeśli człowiek, tak się zachowujący jest jego przedstawicielem.

A wreszcie co się dzieje z owymi kwitami rekwizycyjnymi, które odebrano Misji?

ЯК ВИГЛЯДАЄ "АВТОНОМІЯ" ДЛЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ.

ПРОТОКОЛ.

Spisany w Naczelnictwie sądu powiatowego w Skolem dnia 6 czerwca, 1919 r., z powodu złożenia przysięgi służbowej w obec Naczelnika sądu powiatowego Tadeusza Terleckiego.

- I. ....
- II. ....
- III. ....

Składają przysięgę w następującej rocie: —

Przysięgam Panu Bogu Wszchemogącemu w Trójcy Świętej Jedynemu. Ojczyźnie i narodowi polskiemu na powierzonym mi urzędzie przyczyniać się do ugruntowania wolności niepodległości i potęgi mojej ojczyzny, pożytek Państwa polskiego oraz dobro publiczne mając zawsze przed oczyma: Republice Polskiej wierności dochować; narodowi polskiemu z całej duszy wiernie służyć, wszystkich obywateli w kraju w równym mając zachowaniu; przepisów prawa strzedz pilnie, obowiązki urzędu mego spełniać gorliwie i sumiennie polecenie przełożonych wykonywać, dokładnie tajemnicy urzędowe dochować.

Tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna Syna jego męka.

Нищенє майна, Реквізиції, Рабунки.

В часі окупації Східної Галичини польськими військами, а й тепер ще даліше змагають ся Поляки зовсім винищити матеріально українське населення, а то в той спосіб, що палять майно, ба навіть цілі села, реквірують, рабують. Нема ні одного українського села в цілій Східній Галичині, яке би не було Поляками вирабоване, чи то дорогою т. зв. безплатних реквізиції, чи простих рабунків. Забрано селянам збіже, худобу, мертвий інвентар, а навіть білє, обуву та одіж, так що з надходячою зимою люди по селах стали майже голими жебраками. Для приміру подаємо.

Польські війська спалили без причини між иншими: —

В селі Бортятин, коло Судової Вишні, спалили польські війська на приказ поручника Аблайовича 96 господарів. (Свідки о. парох Круліковський, учитель Вальчак і вдова п. Кишакевичева).

* * *

В селі Бабина, повіт Самбір, спалили польські війська нарочно без причини, кілька господарств. (Як. Кузьбіда).

* * *

В селі Бартакові, повіт Городок, спалили польські війська 10 хат без причини і заборонили людям ратувати при пожежі. (Свідки Дмитро Базарик, Анна Мазур, Софія Козак, Олекса Мисловський).

* * *

В селах Демянів і Пуків, повіт Рогатин, **Заболотці**, повіт Броди, **Камінне, Рибно, Гаврилівка**, повіт Надвірна і Станіславів, спалили польські війська майже всі господарства, обрабували цілі села. Те саме зробили в селах: **Грушка, Слобідка**, повіт Товмач

* * *

В селі Котівці, повіт Копичинці, спалили польські війська майже всі господарства. Коли село горіло Поляки заборонили гасити огонь. Та коли мимо сего Іван Черниш, 70-літний господар і його син Ілько Черниш, хотіли гасити огонь, приарештували їх, тяжко побили і вивезли кудись так, що не знати навіть, де вони находять ся. (Свідок Варвара Черниш).

В селі Коблянська Воля, повіт Старий Самбір, спалили польські війська 27 господарств без причини, а за утікаючими від огню стріляли. (Свідок Дмитро Цюхрак).

* * *

В селі Корні, повіт Рава Руська, спалено кільканадцять хат без причини.

* * *

В селі Команча, повіт Ліско, спалили польські війська на роком 8 хат, а в **Щавнім, Туринську, Прилусках** і інших громадах по 8—10 господарств. Шкода виносить около 3 мільйонів корон.

* * *

В селі Новосілки, повіт Перемишль, спалили польські війська 30 господарств.

* * *

В селі Путятинці, повіт Рогатин, спалили польські війська без причини 27 господарств.

* * *

В селі Радиничі, повіт Мостиска, спалили польські війська дня 21 марта, 1919 р., на присілку Халупки 8 господарів, між сими і хату А. Возняка — а ціле село обрабували й знищили. (Живцем згоріло тоді 9 осіб).

* * *

В селі Салауски, повіт Монастирська, спалили польські війська дня 5 червня, 1919 р., нарочно господарство Кириїяна Барана, спричиняючи йому тим шкоду на 20,000 корон.

* * *

В селі Селиска, повіт Перемишль, спалили польські війська 37 господарств; в часі пожежі кидали в огонь дітній.

* * *

В селі Торки, Яксманічі і Медика, повіт Перемишль, спалили польські війська більшу скількість господарств. Те саме вчинили вони в селі **Соколя**, повіт Мостиска.

* * *

В селі Тисовець, повіт Сколе, спалили польські війська нарочно без ніякої причини майже ціле село зараз після свого приходу, щоби як казали, легше знайти дезертирів. В часі пожежі стріляли до людей, які втікали від огню. Селянам згоріло тоді ціле майно так, що вони мешкають тепер в підземних ямах і терплять голод. (Свідок Михайло Флюнт).

В селі Чернява, повіт Мостиска, спалили польські улани з полку, дня 13 марта, 1919 р., 12 сільських загород.

* * *

В селі Черче, повіт Рогатин, підпалили польські жовіри селянські господарства з усіх боків, а утікаючих дітей ловили і кидали в огонь живцем. Згоріло там 21 господарств. Утікаюче населення вбивали багнетами.

* * *

В чортківському повіті і в околицях **Солотвини,** (Липиця і Луни), косили польські легіоністи парокм зелене збіже, жито і пшеницю, хоч мали подостатком трави й пані. Шокошеце збіже забирали для коней.

* * *

У Львові, забрали Поляки все майно, між иншим всі друкарські машини і 4 електричні мотори, ставропільської друкарні; а таксамо зрабували друкарню, бібліотеку, і архів. оо. Василіян в Жовкві і Крехові, книги з василіянських бібліотек нищили та розкидали по болоті.

* * *

На поодинокі українські місцевости (села), понакладали Поляки високі контрибуції і стягали під грозою спалення села. Робили се під ріжними позорами і із ріжних видуманих причин. Часто надавали вони сим контрибуціям назву державної примусової воєнної позички. І так між иншими наложили Поляки й стягнули контрибуції із отсих сіл: —

Тустановичі 500,000 корон, Горожанка 60,000 корон, Завалів 17,000 корон, Косов 15,000 корон, Гаї Вижні 30,000 корон, Нагуєвичі 100,000 корон, Дерезичі 50,000 корон, Корнець 20,000 корон, Трускавець 100,000 корон, Сольця 50,000 корон, Модрич 50,000 корон, Лішня 200,000 корон, Доброляни 160,000 корон, Дорожів 100,000 корон, Добрівляни. Опак, Брочиця, Бабина, Береги, Кільчиці і т. д.

* * *

Польські війська, йдучи походом на українські землі, рабували і забирали рабівничим способом, деколи під позором реквізицій, все майно мільярдової вартости а українським селянам, купцям, промисловцям і інтелігенції, публичним інституціям; ба навіть українських полонених обдирали із сорочки. Ані одно село українське Східної Галичини не остало вільне від тих реквізицій, за які Поляки доси нічого не платять. За-

брано всім селянам збіжжя, худобу, дріб, товщі, набіл, а навіть і одіж та обуву так, що сотки селян остали без кусника хліба та гинуть на голодний тиф. В який спосіб відбувалися ті жорстокі ревізії, які властиво були звичайними рабунками, подаємо для приміру, що в Підпечарах, повіт Станіславів, закривали польські жовніри бідній вдові Парані Зубалев, мимо її просьби і плачу послідну корову, а на її жаданне виставити ревізійний квит, написали на картці паперу, яку їй вручили ось що: — “Оказіцелце tego квіту налжи даць 7 коппенць в дупен, о іле бендзе натрентна.” Ян Пендзвляс в. р. Взагалі польські війська ревізуючи по найбільшій частині ревізійних квитів не виставлювали. (Свідки радник Дрогомирецький,

Українські утікачі під час польської офензиви в маю 1919 р. в Східній Галичині.

А. Бачинський, Др. Гуркевич, Шенарович, Др. Сабат, і т. д. в Станіславіві).

* * *

На доказ сего впрочім треба зайти лише в перше ліпше українське село Східної Галичини, щоби наочно пересвідчити ся про нужду, в яку селяне попали в наслідок тих ревізій. Щоби мати повільне для себе орудя, яке би їм йшло на руку при тих безправних ревізійних і рабунках, та щоби взагалі могли робити в громаді, що їм захочеться, поусували Поляки в многих селах дотеперішних війтів і постановили комісарями або Поляків, або українських хрунів. Буває навіть і таке, що установлять в громаді війта Поляка з другої громади, коли в дотичнім селі нема ні одного Поляка. Моральна марка та-

кого Поляка не грає у них жадної ролі. І так прим. для громади **Смільна**, повіт Дрогобич, настановили польські власти війтом Поляка з Бистриці, чоловіка караного кільканайцять разів за крадіж і різні погані мальверзації; він обнявши свій уряд зараз зарядив на власну руку реквізицію полотна кожної хати по 3 метри. Жандармерія помагала йому очевидно в тім. Полотно остало по більшій часті таки в руках війта!

* * *

З поміж безчисленних случаїв ярких надужить і рабунків подаємо тут лише деякі, які дійшли до нашого відома, а які дають нам ілюстрацію способу знущання ся над українським населенням Східної Галичини: —

В Бабині, повіт Самбір, зрабували польські жовніри парохви о. Петрикови і селянам все майно: гроші, коні, корови, свині, курки, гуси; збіже, муку, убрання, біллі і т. п. Хату селянина Кузьбида підпалили. Федя Товарницького побіли, витягнули за ноги на дорогу й били прикладами крісів так, що бореть ся зі смертю. В учительки вирабували все майно.

* * *

В Водниках, повіт Бібрка, зрабували польські війська селянам всю готівку, одіж і постіль.

* * *

В Говилові Великім, повіт Тереховля, розбили польські легіоністи дня 5 червня, 1919 р., у Франка Павурського скриню і забрали 5,286 корон. (Свідок Варвара Шубало).

* * *

В Дрогобичи, обрабували польські легіоністи склад Народної Торговлі і те саме зробили із складами того товариства в Самборі, Перемишлі і т. д. В Дрогобичи забрали все, а чого забрати не могли, то спалили. Також обрабували Народний Дім.

* * *

В Заболотцях, повіт Броди обрабували польські війська дня 23 червня, 1919 р., о. Сухаровського, (якого опісля замордували), забираючи йому кільканайцять тисяч корон готівки й все, що лише дало ся із його майна і господарства забрати. (Свідки родина, а крім родини: Катерина Галаняк і корчмар).

* * *

Під Золочевом, зрабували польські війська від українських

полонених, а то від 10 стрільців все, що лиш вони мали при собі. Із замордованого отамана Ляера здерли одіж і зрабували всі його гроші і все, що мав при собі.

* * *

У о. Дубіцького, забрали польські жовніри срібло вартости 15,000 корон, а у о. Насальського 4 вагони цукру. (Свідок Гриць Бобяк).

* * *

В Копичинцях, постягали польські легіоністи з 3-тої бригади із полонених 29 стрільців убрання і забрали їм всі гроші. (Свідок Теодор Солодуха). Там обрабували зони також магазин Господаря Сільського вартости 181,134 корон, спілку "Поділля" вартости 382,720 корон, Народний Дім з його цілим урядженем вартости 1,000,000 корон, бібліотеку і уряджене української приватної гімназії вартости 25,260 корон, громадську касу в Оришківцях на квоту 14,000 корон. Надто трьох польських офіцерів із відділу Абрагама зрабувало там 208 міхів цукру з магазинів товариства "Згода" і "Народного Дому", вартости разом около пів мільйона корон і тютюн вартости 300,000 корон. Крім сего сконфіскували й продали польські санітети всі харчі полишені Українцями для шпиталю так, що хорі не мали що їсти.

* * *

В Котівці, повіт Копичинці, обрабували польські легіоністи Варвару Черніш, забираючи їй речі вартости 12,000 корон, і Миколу та Теклю Сагайдаків, забираючи їм готівку в квоті 3,610 корон. Господарство Сагайдаків спалили. (Свідки Варвара Черніш і Текля Сагайдак).

* * *

В Кричці, повіт Калуш, обдер четар польської кавалерії старшого десятника Петра Макара до гола.

* * *

В Кровінці, повіт Тереховля, обрабували польські війська Івана Стелюка і Параску Пасіку. (Свідок о. Ст. Мохнацький).

* * *

В Лапшині, обрабували польські жовніри селян, причім господаря Глушку ще тяжко побили так, що досі не здужає.

* * *

З Ластовець, повіт Дрогобич, вивезли польські легіоністи

10 фір зрабованого майна селянам. У селі вистріляли весь дріб ще й сего селянам не полишили. (Свідок Петро Макар).

* * *

В Мшанци, повіт Гусятин, обрабували польські війська майже ціле населення. У одного лише Гринька Слободяна забрали всячини вартости около 16,000 корон, та його самого побили і потяпкали із собою як закладника. Шкода в селі вносить більше, чим 50,000 корон. (Свідки Гнат Слободян, Парашка Коропас і Максим Доскот).

* * *

В Перемишли, обрабували польські легіоністи в ночі 11 на

Розвалений Полянами міст над Дністром коло Галича.

12 падолиста, 1918 р., цілу жидівську дільницю, а крім того помешкання деяких Українців, як адвоката Д-ра Т. Кормоша, на 170,000 корон, Д-ра Загайкевича на 100,000 корон і інших ще Українців. Рабунків допускали ся впадаючи до хат під позором пошукування за зброєю. Тої самої ночі розбили 4 вертгаймівські каси публичних інституцій, а то: — Товариства взаємного кредиту "Віра", Народнього Дому, і Товариства "Краевий Союз господарських спілок" й закрали готівку всю. (Кількадесят тисяч корон). Проханне інтернованого адвоката Д-ра Кормоша, внесене до команди польських військ, щоби для збереження майна поставити в розбитій гранатами каменіці "Віри" сторожу, остало без успіху. Крім того обрабували

польські легіоністи в тім самім часі склеп і магазин Краєвого Союзу господарських спілок і Народньої Торговлі, забираючи товарів на квоту 250,000 корон. (Свідки Клементина Фуярович, Михайло Уруский, Роман Гужкевич, Параня Вагрійчук, Спіридон Губчак і акта доходжень).

* * *

В Павелчи, повіт Станіславів, забрали польські війська 5 штук худоби вартости принайменше 25,000 корон, полишаючи квіт реквізиційний лише на 1,200 корон, та її того ніхто не хоче виплатити.

* * *

В цілій Рогатинщині, обробовано майже всіх селян завдяки польському командантови Абрагамови.

* * *

В Грабівци, повіт Богородчани, приказало польське староство здерти бляху із даху стодоли, що є власністю Товариства Просвіти спричиняючи тим "Просвіті" шкоду на кільканайдцять тисяч корон. Бляху забрало староство без відшкодування.

* * *

В Селисках, повіт Перемишль, і в **Селисках**, повіт Яворів, та в других ще селах Яворівського повіту зрабували польські легіоністи селянам все майно: худобу, збіжжя, одежу, чоботи, білзе і т. п.

* * *

В Сілци, Вільшанику і Сідім, повіт Самбір, обрабували польські легіоністи дня 17 мая, 1919 р., всіх господарів. (Свідок Анатоль Кишакевич зі Сільца).

* * *

В Смільній, повіт Дрогобич, по заарештованню священика с. Грушкевича, приходять мало-що не щодня жандарми, переводять заєдно в його хаті ревізії та ще за те кажуть жінці пароха, яка остала без опіки з 8 малолітніми дітьми, приладжувати у себе обідн на 8 осіб.

* * *

В Станіславові, арештованих і відставлених польськими військами до Берестя адвокатів Д-ра Банда і Д-ра Воробця, та ще других їх товаришів ескортуюча сторожа обрабувала по дорозі в цілости, ще перед Равою Руською.

Закватировані в українській гімназії в **Станіславі**, польські війська вивезли з будинку гімназії всі столи, крісла, ціле канцелярське урядження і вертгаймівську касу з квотою около 18,000 корон, зрабували до тла гімназійну крамницю учеників; самого паперу закупленого заздалегідь на слідуєчий шкільний рік на зошити забрали поверх 12,000 аркушів. Крім того в часі ревізії у директора гімназії з гімназійного будинку забрали сукно призначене на одіж для бідних учеників, пів міха цукру з гімназійної чайні і много інших річей. Гімназійну бібліотеку розграблено або знищено. (Свідки проф. Гаванський, сторож гімназії Нехцей). З приватного помешкання директора Д-ра Сабата забрали американське бюро, машину до писання і різні інші річі вартости кільканадцять тисяч корон.

* * *

В **Стрию**, польські війська обрабували (а відтак убили) о. Остапа Ніжанковського, забираючи йому полишені у нього депозити, а то квоту 880,000 корон, власність Каси Задаткової в Стрию, і квоту 50,000 корон, власність п. Осипи Бобикевичевої. (Свідок Осипа Бобикевичева).

* * *

В **Сухоставах**, повіт Гусятин, обрабували польські війська майже ціле село. Шкода виносить понад 50,000 корон. (Свідок Олекса Дереворіз і Андрій Вишинський).

* * *

В **Товарні**, повіт Старий Самбір, прийшло до паламаря трьох польських жандармів, забрали ключі від церкви, відтак розбили в церкві касу і зрабували 800 корон.

* * *

В **Ферлієві**, повіт Рогатин, обрабували польські жовніри в днях 20—26 червня, 1919 р., всіх селян із харчів, грошей і вської хатної обстанови.

* * *

В **Хоросткові**, зрабували польські легіоністи дня 4 червня, 1919 р., ціле село і побили селян і Жидів, (як приміром Чарну Валак). (Свідки Яков Тененбавм, Бенямін Ашкенази і Мошко Фріш).

* * *

В **Черневі**, повіт Рогатин, забрали польські жовніри зараз першого дня 56 коней і возів, Миколу Штиха, що ховав ся з

кіньми в лісі застрілили а Бабія, що не хотів дати коня, тяжко побили.

* * *

Костя Дашкевича, який жалував ся в військовій команді на рабунки побили, рівнож його жінку так, що обоє хорували три тиждні.

* * *

В Чорткові, забрали польські війська з відділу Абрагама в українським Товаристві задаткові: “Надія” 250,000 корон, з каси. (Свідок радник Яскула).

* * *

В Яблонові, повіт Гусятин, обрабували польські війська майже ціле село причім Никола Фік дістав 25 буків. (Свідки Марко Кучма і Василь Стефанишин).

* * *

В Ясканичах, повіт Перемишль, напали дня 11 липня, 1919 р., польські жовніри на людей, як йшли до церкви, порабували і пообдирали їх з білля, убрань і чобіт.

* * *

В Орішківцях, повіт Гусятин, забрали польські жовніри з громадської каси 20,000 корон, зі словами: — “Кабаном пендзи не тшеба”. (Свідки війт Пашакевич і селяни).

* * *

В Тудорові, повіт Гусятин, рабували польські жовніри селян через два дні, зрабували там також хату проф. Нікоровича, о. Соневицького і господаря Івана Чайку, а їх самих арештували й щойно за викупом випустили на волю. (Свідки о. Іван Соневицький, Іван Ганчарик).

* * *

Повертаючих через **Макову** з російського полону 200 жовнірів Українців переведено до табору в Домбю, де польські жовніри обрабували, забираючи їм самої готівки поверх 50,000 рублів. (Свідок Йосиф Симоновський).

* * *

Реасумуючи те, що висше наведено бачить ся, що Поляки змагають ся знищити у Східній Галичині не лише культурне, але й економічне життя, а то: —

Польські війська виреквірували або вирабували в українських селян і інтелігенції Східної Галичини, все, що не дало ся перед їх рабівництвом укрити; за реквізиції нічого не платили;

польські цивільні влади дальше забирають і реквірують: худобу, збіжжя і все, що селяни мають так, що винищені села стали, тепер хиба тереном царства для голодового тифу.

* * *

Українських селян женуть польські жандарми примусово на роботи до польських дворів за нужденну платню або і без платні, коли тимчасом власний ґрунт селян остає необроблений. Жандарми виганяють селян з плугали і возами до оброблювання панських ланів і приневолюють їх нагаями працювати на них. Давна панщина віджила у новій формі.

* * *

Щоби не лише поодиноких Українців економічно знищити, але й ціле економічне життя Українців та всі українські кооперативи здавити — польські влади замкнули одиноке українське Товариство “Сільський Госпадар” і його торговельний синдикат “Краєвий Союз Госпадарських Спілок у Львові”, опечатали льокалі тих товариств і засеквестрували їх склади й каси з їх кількадесять філіями і складами по повітах і з кількома тисячами госпадарських кружків і крамниць.

Тим способом Товариства ті понесли і носять міліонів шкоди. В міжчасі польські влади заосмотрують свої економічні госпадарські інституції в товари, віддають їх до розділу і розпродажі також межі українських селян штучні погної, насіння, рільничі машини і пр., відсуваючи тим насильним способом українські кооперативи в цілости з їх дотеперішного обсягу ділання і спричинюючи тим насильством їх упадок. Поведенне таке є очевидним нарушенням і споневірянням всяких законів особливо закона, що відносить ся до заробково госпадарських товариств з 9 липня, 1873 р., на якім ті спілки (кооперативи) опирають ся. Крім сього заграбили польські влади краєвому Союзови госпадарських спілок 70 вагонів соли, які в дорозі з Німеччини переходили через Краків для Союзу і його покунців. За ту забрану (зрабовану) сіль, яка представляла вартість поверх пів міліона корон, польські влади не лише не заплатили досі ані сотика, але веліли ще Союзови заплатити 16,000 корон, титулом коштів транспорту тої соли!..

* * *

Засновану у Львові на підставі краєвого закона центральну касу рільничих спілок, перенесли польські влади рішенням неповного Краєвого Виділу й Начальника краю до Варша-

ви, разом з основним капіталом п'яти мільйонів корон. Капітал сей, дотація цілого краю, себто не лише польської, але й української частини Галичини, як майно на яке зложили ся податки всіх жителів Галичини, був власністю цілого населення Галичини, отже і Українців. Українським кооперативам заявлено, що як хочуть можуть зголосити ся у Варшаві (!) в члени тої каси, в противнім разі можуть виступити і сейчас звернути всі кредити. Очевидно, що всі мільйонні денонзи разом з Центральною Касою відослано до Варшави!

Переслідуванє Української Церкви.

Знаючи, що греко - католический обряд і церква є для українського народу забором проти латинізації і проти винародовлення змагають ся Поляки знищити українську (греко - католицьку) церкву і підорвати її вплив на парід. До сеї ціли вживають всіляких можливих способів. І так: —

Українських священників вбивають, арештують і масово інтернують так, що в деяких деканатах з 30—40 священників як напр. дрогобицьким, рогатинським, і деяких інших остало на місци ледви 2—5 священників.

Взагалі досі замордували Поляки около 10 священників Українців (о. Остап Ніжанковський, о. Заторський, о. Лопатинський, о. Підляшецький, о. Галібей, о. Сухаровський, і ще кількох, арештували та інтернували, новеж 1,000 священників без огляду на се, що вони належать до висшого духовенства (крилошани, декани, і т. н.), чи се світські духовні, чи монахи, та без огляду на те, чи вони брали участь в політичнім життю, чи ні; між інтернованими є навіть немичні 90-літні старці, дальше майже всіх монахів Чина Св. Василя Великого (в числі 46) катихити шкіл п. пр. о. Кормоша, о. М. Комарницький з Перемишля.

В самім Львові в Бригідках і на Замарстинові було замкнених 612 священників. По кількох місяцях в наслідок інтервенції митрополита Шептицького і англійської місії випущено новеж 400 священників, та не зовсім на волю, бо около 200 з них рівночасно конфіновано; около 175 священників караєть ся ще й досі в тюрмах під замітом видуманих політичних злочинів проти польської держави і остає під грозою полевого суду.

Ув'язненим і інтернованим священникам відбираєть ся навіть спроможність відправляти Службу Божу, бо не дозволяєть ся їм навіть вийти до церкви або костела.

Між ув'язненими і інтернованими священниками знаходять ся між иншими: — о. Богачевський, крилошанин капітули неремиської, о. Бр. Рабій, крилошанин парох і декан із Самбора, о. Цегельський, 73-літний старець, крилошанин і парох в Камінці Струмівській, о. Бенцін, крилошанин, декан і парох зі Старого Самбора, о. Дорогоцький, декан і парох, о. Березовський консисторський совітник і парох, 90-літний старець, що його сина священника новісив колись невинно польсько - австрійський аудитор др. Загурський, о. Абрисовський, о. Винницький, декан і парох Залесець, о. Целех, о. Гошовський, о. Рудницький, о. Гвоздецький, о. Згорлякевич, о. Шехович, і др. Арештованих священників побивають і зневажають (як прим. замордованих о. Підляшеського і о. Галибея, замучили польські легіонери). Надто змагають ся Поляки всілякими способами українських священників в публичній оцінці і перед їх нарохіянами понизити і збещестити. Так напрм. коли о. Стефан Онишкевич, парох Кушавич і бувший член австрійського парламенту, перечуваючи своє арештованне, зголосив ся сам добровільно в команді польських військ в Перемишлі, щоби уникнути сорому і скандалу арештовання і ведене жандармами через село, Поляки завернули його домів і щойно на другий день прислали до села по нього жандармів, які серед наруги вели його через ціле село і опісля транспортували залізницею аж до Берестя Литовського, а звідтам знову до Домбя, де ще й досі як інтернований сидить.

Про побої мальтретовання та вбійства священників подаєть ся на иншому місці. Тут зазначити мусимо лише, що всіх майже священників польські війська матеріально винищили, реквіруючи й рабуючи їм все майно так, що переважна їх часть остала без середників до життя. І так прим. о. Ольшанського з Хирова, о. Й. Нарановича з Яксманіч, о. В. Гинилевича з Тисови, о. І. Шеховича з Соколі, о. Ст. Онишкевича з Купнович, і безліч інших знищено і вирабовано в цілости... Як висше згадали ми, на інтервенцію українського греко - католич. Єпископату увільнили сі мнимі католики (Поляки) деяких священників з в'язниць в Бригідках у Львові і з деяких таборів але щоби їх знищити матеріально рівночасно поконфіновано їх

поза їх сталим місцем осідку, там они для браку матеріальних засобів примирають із голоду, між тим їх парохії-остають да-льше без духовної опіки священника.

Арештованих священників держить ся в брудних вогких і нездорових келіях разом з послідними злочинцями - банди-тами і побиваєть ся їх як прочих інтернованих. І так прим. інтернованого священника із Потолиц, 70-літнього старця, поль-ськї жовніри в Раві Руській топтали обцасами по цілім тілі. Богато священників тримають Поляки у вязницях суду краєво-го у Львові (в Бригідках), та по вязницях инших судів, в ка-заматах вязниць в Берестю Литовськїм, де увязненим не лише не дозволяєть ся виходити, але навіть отворити вікон вязниці, де свої природні потреби мусять они полагоджувати в ареш-тантській келії (до кіблів) в якій коротають нужденно серед затроеного смродом воздуха своє невільничче житте. О. Мар-ка Гія з Угнова замкнено надто в одній келії з бандитами. Для наруги дозорець вязниці і бандити вбирали ся в церковні ризи і насмівали ся із нашої віри і нашого обряду в присутности то-го священника. Інтернованого без ніякої провини священника о. Ярку з Боратина, повіт Ярослав, перевезено до Кракова і там його запроторено спершу в поліційну вязницю "під те-леграфом" а опісля у вязницю карного суду в суміж із послід-ними злочинцями. Там серед пошести тифу, що згортав де-сятки жертв, пересидів він без переслухання 5 тижнів, опісля без переслухання перевезено його до табору для полонених в Домбю, де він до тепер остає (9 місяців). Навіть найвисших достойників греко - католицької церкви не полишили Поляки в супокою. І так перемиського єпископа Д-ра Коциловського, який недавно іменованій єпископом, навіть не мав часу ані нагоди занимати ся політикою, непокоїли польські легіонери безнастанно ріжними ревізіями, під позором пошукування за збруєю, причім переводили ревізію особи князя нашої церкви серед наруги і титуловання владики через "ти", а одного разу полишили навіть в його комнаті принять смердячу памятку своєї польської культури!!

Найвисшого достойника української церкви, греко - като-лицького мєтрополита Андрія графа Шептицького у Львові не лише немокоїли польські легіонери безнастанними ревізія-ми, але його навіть конфінували. Мєтрополит в часі приїзду до Львова начальника польської держави, Пілсудського, за-

бажав пожалувати ся перед ним на зневагу українського клеру польськими військовими властями, та Поляки довідавшись, що начальник польської держави заявив готовість прийняти Метрополита на авдієнції, окружили військом метрополичну палату і його до авдієнції не допустили. Від того часу військова сторожа ані Метрополита нікуди не випускала з палати, ані нікого до нього не допускає. В двадцятьлітню річницю Єпископства не дозволено Метрополитови виїхати до Станіслава, де достойний ювілят хотів відправити Службу Божу і поблагословити нарід в сій громаді в якій перед 20 літами сконсакрований був на єпископа. Так далеко посунула ся пахабність і злоба польського правління!

Виданне Метрополитом Шептицьким обіжінка до духовенства, в яким він поручає своему українському духовенству при всяких урядових кореспонденціях з окупаційними властями, та при веденню урядових метрик послугувати ся українською мовою, назвав польський дневник "Ілюстрований Курер Цодзенни" в числі 247 з дня 8 жовтня 1919 р. "безличною провокацією".

Така сама доля постигла пастирське письмо цілого галицького греко - католицького єпископату, яке стрінуло ся з напастями цілої польської преси, ба навіть нечувана річ! — з конфіскацією одной часті пастирського послання.

Поляки дають таким поведенем супроти Найвисших Достойників нашої церкви наглядний доказ нетолеранції супроти всего, що українське. Убійствами, інтернованнями та знущаннями приміненими до українських священників старають ся Поляки позбавити українське населенне, а передовсім українських селян його духовних опікунів, учителів і провідників. Та сього їм замало. Щоби не допустити на будуче доповнення числа духовенства, якого скількість в наслідок п'ятилітньої війни і теперішних польських насильств значно обнизилась і на заспокоєнне потреб українського населення не вистарчає, відобрали польські власти греко - кат. духовним Семінарям ще в цьвітні 1919 р., державну дотацію релігійного фонду на удержанне семінарів; в наслідок того греко - кат. галицькі єпископи були приневолені замкнути духовні Семінари. Поляки, осягнувши одну свою ціль посягли по будинки духовних Семінарів, які зареквірували зараз для власного ужитку. Та не лише на касарні і військові шпиталі обернено будинки духов-

них інституцій! Духовний Семінар у Львові переміщено на військове касно, в яким легіоністи з легіоністками вправляють формальні оргії. Те саме діється в українському теологічному семінарі в Станіславові.

* * *

Польські жовніри уживали греко - католицьких церков дехуди на стаїні, а навіть послуговувалися ними як уступовими місцями, наприклад в Інкловичах коло Судової Вишні і в Домажирі.

* * *

Доказом безчестення українських церков є ще отєї знамінам факта: —

В Висловиці Великій, повіт Турка, напали польські легіонери на церкву забрали гроші і ризи церковні а убравши ся в церковні фелони танцювали в них по церкві і скропляючи її свяченою водою співали "Вічну Пам'ять" України (Реквієм етернам).

* * *

В Кожицях, коло Львова, обрабував польський 8 полк варшавських легіонерів в марті 1919 р., церкву, забрав дві чаші, монстрації, два нові фелони, 9 обрусів, світло за 3,000 корон, ручки, дивани, три стихарі, обдер окуття з Євангелія. (Свідок Антоніна Гройс).

* * *

В Рудні, коло Львова і в **Рясній Руській**, розбили Поляки гранатом церкву а церковні річи порозкрадали.

* * *

В Черняві, повіт Мостиска, обрабували польські улани 3 полку дня 13 марта 1919 р., церкву забираючи чаші і фелони.

* * *

В Жидачівщині, зборонювали жандарми церковних відправ і заказували співати церковні пісні.

* * *

В Ферлієві, повіт Рогатин, розбили польські жовніри церкву 16 червня 1910 р., і забрали касу церковну із готівкою понад 1,000 корон.

* * *

В Підгородю, розбили церков, обрабували, Найсвятійші Тайни розкинули, срібні ложочки до Причастія закрали а прочі церковні річи понищили.

В Маріямполи, дня 9 червня 1919 р., в часі Богослуження впало 40 жовніврів до церкви, понищили хоругви, порозкидали хрести й церковні книги з престола і много річей зрабували.

* * *

Поляки ужинають всяких насильних способів, щоби бідніше і більше залежне населення приневолити до зміни обряду грецького на римське! Се умова до одержання праці і заробітку до пужденного життя. Греко католиків усуваєть ся масово із займованої ними служби возних, трамваєвих кондукторів, дозорців каменниць і т. д. Доказом душною для Українців атмосфери, яка лягла на українській землі під польською окупацією, може бути і Лист Пастирський, виданий цілим українським єпископатом дня 26 вересня 1919 р. Лист сей зачинаєть ся словами: — Подобало ся Всевишньому в Своїй Найвисшій Мудрости наложити на нас довгі і тяжкі терпіння. Ще не вигоїли ся рани, які завдала нам нещасна війна, коли цва війна страшніша і більше жорстока чим перша потрясла нашою знищеною нітчиною. Нещасливий був єї вислід. Польські війська обсадили цілий край. Сам Господь знає, що наш бідний нарід мусить перетерпіти. До воєнних звірств прибули ще другі злидні. Тисячі невинних жертв мучить ся по в'язницях, голодують і зносять найнеможливіші фізичні і моральні терпіння. Здаєть ся, що весь нарід клонить ся до загибелі. Убийств і рабунків не караєсь. Пять священиків убито, сотки увязнено або заслано, церкви і монастирі вирабовано, майже всі парохії остали без душпастирів і т. д....”

Сей пастирський Лист перепечатали і Польські часописі!

ЗНИЩЕНЕ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ І ЕКОНОМІЧНОГО ЖИТТЯ.

На цілій загарбаній області Східної Галичини, замешкалій 75% Українцями нищать Поляки пляново всіми можливи-ми способами не лише людей — автохтонів, але й придбану тяжкими зусиллями української інтелігенції — українську культуру. Здобутки десятків літ, виборені тяжкою працею і невсипущими заходами українського народа, падають жертвою пахабности, нетолеранції і шовіністичного настрою усіх кругів

польського населення, підпираного польськими військовими і цивільними властями. Ось докази: —

Видавництва всіх українських часописів, (як приміром: “Діла”, “Свободи”, “Українського Слова”), польські власти перепинили, полишаючи за те свободу дальшого видавництва москвофільському дневникови “Прикарпатська Русь”.

Всі дотеперішні спроби і прохання о дозвіл на поновне видаванне, особливо “Діла” і “Свободи” остали без успіху. У Львові і Перемишли, як і в цілім краю невиходив через довший час ні один дневник, не було дозволу друкувати ні одної книжки в українській мові; навіть українські календарі цензура конфіскує тому, що в них в літературній науковій часті поміщено невинні статті з української історії (на прим. в Станіславові). Всі українські редакції на довший час опечатано. Одинокий український соціально - демократичний орган “Вперед” позволено з першу видавати, лише під услівем, що побіч тексту надрукованого кирилицею треба було те саме щер передруковувати латинкою. Тай того дневника видавництва по безнастанних секатурах і конфіскатах перепинено дня 19 марта, 1919 р., всіх членів редакції приарештовано. Вони сиділи без слідства в арешті до дня 10 мая 1919 р. Щойно дня 3 вересня 1919 р., позволено наново видавати “Вперед” й ще дві часописі. Провінціональну пресу зовсім спинено секатурою і конфіскатами. Так на прим. в Станіславові видавництво тижневника “Воля” по кількох письмах немилосерно почерканих рукою двайцятьлітнього військового цензора треба було цілком застановити, а у Перемишли “Український Голос” хиба на те лише видавати, щоби Українців матеріяльно знищити безнастанними конфіскатами. Про безчисленні труднощі, які польське правительство тому видавництву робить свідчить се, що на перших 10 чисел сеї часописи аж 9 чисел сконфісковано (одно число навіть два рази). Опісля по 16 числі зовсім припинено на довший час видаванне сеї часописі щойно тепер уділено нового дозволу на дальше видавництво.

* * *

Друкарню Ставропiгійського Інститута замкнуто. По трох місяцях отворено її вправді, але показало ся, що польські власти неправно забрали 4 мотори. Те саме зроблено з бібліотекою і архівом О. О. Василян в Крехові. Друкарню о. о. Василян в Жовкві зареквірували польські власти. Так-

само забрали Поляки друкарню в Сокали під позором, щоби як то подавали польські часописи зберегти стару історичну памятку, якою є ся друкарня (гляди "Ілюстровани Курер Цодзенни" з 27 серпня 1919 р.).

Друкарню часописи "Діло" давно Айхельбергера, опечатано і щойно по 10 місяцях її знову віддано до ужитку, але значно поменшену бо багато її частин забракло.

* * *

Зараз першого дня по своїм приході поздирали Поляки насильно всі українські вивіски і емблеми і то не лише таблиці з назвами улиць і емблемами публичних будинків, але навіть і всіх приватних склепів і мешкань у всіх містах і селах Східної Галичини; вмiсци тих повивішувано виключно польські написи і емблеми. Тепер українські вивіски, оповістки, або повідомлення можна лише разом, зглядно побіч польських поміщувати, але й сей дозвіл є чисто теоретичний, бо коли деякі еще остали, в практиці Поляки всякі написи і оповістки українські зараз усувають.

* * *

Одинокий український Народний Театр замкнено по кількох виставах і щойно тепер починають позваляти на деякі вистави.

* * *

Школи. — Рішенням ректорату одинокого в Східній Галичині **університету** у Львові з дня 16 серпня 1919 р., ч. 2221 допущено до студій лише горожан польської держави, союзних і заприятнених держав а з мешканців Східної Галичини лише тих, що сповнили обовязок військової служби в польській армії. Через се зарядження замкнено доступ на університет усім студентам української та жидівської народности. Крім сего зажадали польські власти від професорів української народности присяги на вірність польській державі і польському народови, а що вони такої присяги не могли зложити усунено їх з катедр. Те саме вчинено на політехніці. Тим самим способом унеможливлено Українцям образувати свою молодіж, бо на виїзд за границю, не мають українські студенти спромоги, не лише з браку фондів, але також тому, що польські власти не хочуть їм видавати паспортів. Проханне Наукового Товариства іменем Шевченка о дозвіл на отворенне приватних університетських курсів польські власти відкинули,

з рішучою забороною устроювати такі курси. Рівночасно для успокоєння огірченого тим загалу і заблахманнення заграниці пущено в часописі фарисейську вістку, що варшавське міністерство рішило оснувати український університет у Львові. Обіжником з дня 31 мая, 1919 р., отворила краєва Рада Шкільна лише польські середні школи, причім оголошено, що науки "руської" мови не буде уділяти ся в тих школах, а учителями р них можуть бути лише ті, що не складали приречення Українській Народній Республіці.

На основі розпорядку тої самої Краєвої Шкільної Ради з дня 31 мая, 1919 р., ч. 157 можуть бути учениками учительських семінарій лише ті кандидати, що не ходили до шкіл в часі української влади, отже лише Поляки! Наука в дотеперішних нібито утраквістичних семінаріях має відбувати ся виключно в польській мові! Крім сего заряджено, щоби учителів Українців покищо не вводити в службові чинности.

Що до припинання учеників Українців до середних шкіл заряджено обіжником Краєвої Шкільної Ради, з дня 31 мая, 1919 р., ч. 157, щоби перед прийняттям кожного з окрема переведено доходження, як ученик заховував ся супроти Поляків в часі українського правління. Українських державних гімназій які доси існували, вправді не зачинили Поляки, але гімназії сі ізза інтерновання значної части учеників, не можуть правильно функціонувати. Деяких учителів, а навіть директорів українських гімназій усунено із з. ниманих ними посад без подання причини і без переведення доходжень лише на основі неприхильно настроєної для них польської опінії (директор Др. Сабат в Станіславові, директор Мостович в Коломиї, директор Маковей в учительській семінарії в Заліщиках).

Будинки греко - кат. духовної Семінарії, Народньої Школи ім. Шашкевича, і інтернату Народнього Дому у Львові пореквірували польські власти й через те унеможливили отворенне тих заведень і науку української молодіжи.

Із приватних українських гімназій, які були перед 1 падолиста 1918 р., лиш деякі одержали дозвіл не відчиненне, напр. в Долині, Яворові, Рогатині, але тим відібрали польські власти признані австрійськими центральними властями державні субвенції, а державним учителям, які там учили, уділені їм на ту ціль відпустки із державних гімназій — знесли. Надто польська армія зареквірувала будинки деяких з тих

гімназій а то на приміщення епідемічних військових шпиталів, так, що отворенне тих гімназій стало ілюзоричне і неможливе. Українцям, які просили о усуненне шпиталю сказав в одній місцевості польський староста, що Українцям гімназії не треба, а приказав під загрозою оголосити в церкві, щбй українські діти записувати до польських шкіл.

В Золочеві дозволено отворити приватну українську школу а по переведених вже вписах польські власти її замкнули

Обіжником краєвої шкільної Ради поручено сейчас отворити в Східній Галичині всі ті народні школи, в яких викладова мова є польська; натомість народні школи з українською мовою виключно майже не існують. Українську мову усунено з научного пляну всіх мійських і підмійських шкіл.

В деяких повітах комісарі, або і самі учителі перемінили українську викладову мову на польську. Шкільні будинки шкіл з українською викладовою мовою пореквіровані, велику часть їх учителів поінтерновано, інших не допущено до служби доки не зложать присяги вірности польській державі. А вжеж правдивою пощичинею для цілого українського учительства серед них і народних шкіл є обіжник з дня 3 мая, 1919 р., ч. 143, який установає в кожному місці комісію з трох Поляків, яких завданне є всіх учителів поділити на три групи, а то: до групи а). мають належати ті учителі, що не склали приречення українській державі (отже то майже самі Поляки), до групи б). ті, що склали приречення українській владі (отже майже всі українці, Жиди і частина Поляків), вони щоби могли одержати назад своє становиско мусять оправдати ся перед тою Комісією і з того, що зложили приреченне, заявити скруху, відкликати зложений Українцям обіт і заявити готовість зложити присягу вірности польській державі на кождий зазив Міністерства освіти; вкінці до групи в). має комісія зачислити тих, котрі на її погляд відносили ся ворожо до польської народности і зза сего належить їх зовсім усунути із занимаючої посади! Так отже не сама шкільна власть, але потворені нею шовіністичні польські комісії мають бути судьями українських директорів, професорів і учителів! Ціль сего ясна: понишити українське учительство, упокорити його перед польською мафією, вбити в ній почуття власної гідности.

* * *

Українську мову усунули Поляки з усіх урядів державних

автономічних і завели всюди польську мову як урядову, та намагають ся завести її навіть в громадських урядах в чисто українських громадах. Польські окупаційні власти відносять ся до українських (греко - кат.) парохіяльних урядів лише в польській мові і жадають польських відповідей; радіби знасилувати українських священників, щобн вони урядували по польськи. Всі урядові **оповістки**, чи повідомлення виходять майже виключно лише в польській мові; природні права української більшости, яка в 70% замешкує Східну Галичину польської мови дуже часто не знає і не уміє зовсім нехтуєть ся. Слово "Українець" є Полякам так ненавистне, що не позволяють його в слові ні письмі уживати і приневолює послугувати ся виключно терміном "Русский, або Русин", ба навіть українська азбука їх разить і тому в місци кирилиці намагають ся звести насильно латинку. Доказів унослідження і пехтовання української мови маємо цілі сотки. Крилошанин переписької капітули о. Др. Богачевський, візваний Поляками до нереслухання, почав в Перемишлі в Старостві зізнавати по українській, тоді комісар Староства заборонив йому говорити по українськи, називаючи українську мову "свинською". Коли о. Богачевський зборонював ся видати виказ уроджених по польськи а хотів видати його в українській мові, польські власти арештували його і відставили до табору в Домбю, де кілька місяців пересидів як інтернований.

Те саме зроблено з Поньковським, сином священника, коли він зізнавав по українськи. Начальника громади з Решетові польські легіоністи за зізнане в українській мові пробили багнетом. Тих, що говорять по українськи на улицах в публичних льокалях Поляки в безличній спосіб напастують, зневажають словно, а в дуже многих випадках польські легіоністи побили на улиці Українців за те лише, що вони говорили між собою в своїй рідній мові.

Переказів, виповнених українською мовою, листків і листів, адресованих по українськи не приймають поштові уряди наприм. в Сокалі, Чесанові, Янові, Болехові, а навіть у Львові. Сі надужиття мають уже свою сталу рубрику в часописі "Вперед".

І так прим. урядник в поштовім уряді у Львові, побачивши письмо по українськи адресоване, заявив: "мами розказ пшиймоваць тилько по польску писане пшекази." На інтервенцію

Українців у Львові у заступника Начальника краю Гродзінського дозволено вправді у Львові переказувати гроші в українській мові, але провінціональні почти і далі заворачують посланки, листи і перекази адресовані в українській мові як недоручені з дописками: — “Нема України, на сер... матери, рускі снзик уржендовне заказани” і т. п. З писаних по українськи листів і кореспонденції хотьби вони навіть були адресовані по німецьки або й по польськи доходить до рук адресатів дуже малий процент, бо польські почтові урядники висші і нисші,

Зовнішній вигляд таборів українських інтернованих в Бересті Литовському.

через яких руки почта переходить, нищать нарочно українську кореспонденцію.

* * *

Польські власти поусували українських професорів університету (Д-ра Ст. Рудницького, Вергановського і др.), а також усунули значне число учителів, урядників, (державних), судових, політичних, скарбових, залізничних, почтових і телеграфічних та автономічних із служби тому, що вони заявили вправді готовість зложити приречення на точне сповнюванне службових обовязків, не хотіли однак зложити жадної польським властям присяги на вірність польській державі. В наслідок того тисячі українських урядників і служби опинились без серед-

ників до життя, ізза замкнення їм платні і примирають рядом із своїми родинами з голоду.

* * *

Декуди в вандальській спосіб нищать Поляки українські документа, шкільні українські підручники і т. н., а то в сей спосіб, що поручають зносити те все на одно місце а відтак підпалюють.

* * *

Навіть українські відзнаки о скільки, який Українець помимо страшного терору з боку Поляків відважить ся носити, зривають Поляки Українцям на улиці в крайно некультурний спосіб із грудий, шапок і із божевільною прямо злостью викидають їх або торощать. І так приміром здер польський легіоніст докторови Теофілеви Кормошови в часі його приарештовання українську відзнаку з грудий і кинув в болото; в Коломиї в неділю, 24 мая, 1919 р., уставили ся переїзджаячи тамтуди польські офіцири перед церквою і здирали українським дівчатам, селянам і ученикам, які виходили із церкви українські відзнаки. Та нетерпимість і некультурність повтаряеть ся в тисячах примірів у Львові, Станіславові, Перемишлі і кождому иншому місті Східної Галичини.

* * *

Всі українські товариства: — політичні, культурні, добродійні, а навіть економічні і то як центральні у Львові, так і філії на провінції, польські власти позакривали, а їх бюро опечатали. Незроблено навіть винятку із так заслуженим для населення Товариством як Краєве Товариство Господарське "Сільський Господар" зі своїми кількадесять філіями і кількома тисячами кружків. Така сама доля стрінула і Краєвий Союз Господарських Спілок і Українську Бесіду у Львові і прочі інші Товариства культурні й економічні у Львові і на провінції. В деяких місцевостях як у Жовкві, Дрогобичі і др., арештовано ще до того Голову, Директора, або Управителя дотичного Товариства.

Українське просвітно - економічне Товариство "Просвіта" у Львові з його 600 філіями і кілька тисячами читалень з початку закрили польські власти, опісля отворили вправді централю у Львові, зареквірували весь папір до печатання просвітних книжок, друкарню опечатали, внутрішнє уладженне льокалю понищили так, що унеможливили функціонуванне сего Това-

риства, абстрагуючи вже від сього, що велика часть його функціонерів сидить інтернованих по різних таборах вже кільканих місяців. Заснування навіть так невинної організації як "Горожанський Комітет" для допомоги жертвам війни, було для Поляків сіллю в очах і в Бережанах заборони заснувати такий український комітет.

* * *

Грошеві депозити і склади насіння Краєвого Союзу господарських спілок у Львові взяли Поляки в секвестр. Рівнож на всі інші українські фінансові інституції, яких ще не закрили поставили свою тяжку руку, бо заборонили виплачувати українським сторонам плати понад 2,000 корон на місяць.

* * *

Щоби Українцям відобрати можливість прилюдного протесту, жалоби перед цивілізованим світом на насильства Поляків, dokonувані на українським народі, та щоби голос розпуки українського населення не передістався до відома заграниці, а передовсім держав антанті, не дозволяють польські влади відбувати зборів нарад, вносити протестів, петицій і підносити жалоб. Закон про товариства і про право зборів не існує тепер в Галичині для Українців, а коли в місті на улиці зійдеся случайно кількох Українців, то поліція їх сейчас розганяє. Польська держава замкнула надто свої границі і не хоче Українцям видавати паспортів на виїзд за границю. Лише за великі гроші і дорогою підкупства і хабарами можна здобути паспорт. Бо хабарництво розвинулося в Польщі на велику скалю і цвіте більше чим в бувшій царській Росії. Переписка в краю і заграницю утруднена; всі листи, письма і посилки підлягають строгій цензурі. А про особисту свободу, як она виглядає під польською владою писали ми вже висше. Тисячі вбийств, рабунки, інтерновання, конфіновання і т. п. — отсе образ "особистої свободи" в польській державі. Для ілюстрації режиму досить сказати, що польські влади не дозволили Метрополіті Шептицькому навіть пожалувати ся перед начальником польської держави, Пілсудським, замикаючи Метрополіта силою військової сторожі яка заборонила виїзд Метрополіта з палати на авдієнцію до начальника Пілсудського.

ПРИНЕВОЛЮВАННЯ ДО ПРИСЯГИ НА ВІРНІСТЬ.

На цілому українському просторі, занятім Поляками, польські влади українських урядників або поінтернували або поконфінували, а декуди і повбивали, або щонайменше поусували з посад, замикаючи їм платню і відбираючи всякі середники до життя. В їх місци поістановлювали Поляків. Лише там, де їм власних сил не стало, полишають на підрядних становищах Українців, але їх приневолюють складати присягу вірності польській державі і польському народови! Спершу жадали Поляки лише зложення обіту на совісне сповнювання обов'язків для добра своєї людности та в коротці зажадали формальної присяги не лише на вірність польській державі і народови, але й на обов'язок працювати для польського народу і в його користь. Сеї присяги жадали польські влади не лише від урядників державних, автономічних і приватних інституцій, але навіть від адвокатів!

Українських професорів і доцентів університету (з винятком одного москофіла, uznали Поляки злочинцями тому, що відказали ся від зложення присяги вірності Польщі і деяких із них) як прим. ученого географа Д-ра Стефана Рудницького і Д-ра Вергановського усунули з посади, інших не допустили до викладів або інтернували на примір: професора української літератури Д-ра К. Студинського, всі прочі професори схоронили ся в наслідок того завчасу заграницю польської держави н. пр. Др. Ст. Дністрянський і др. Лише дрібна скільність урядників приневолена голодом зложила присягу. Переважна часть урядників і служби усунена із займованих передтим становищ зносить з героїзмом недостаток і примирає з голоду, але не даєть ся стероризувати польськими наїздниками. Велика часть караєть ся по в'язницях і таборах інтернованих а решта скитаєть ся поза границями польської держави на збіглицтві.

— Щоби прогнаним Поляками соткам українських залізничників дати можливість життя, українська приватна фабрична фірма Левінського приняла більшість їх до себе і дала їм заняття. Та ся гуманність супроти земляків не подобала ся польському урядови і той позволив фірмі Левінського приймати до заняття в фабриці лише певне обмежене число робітників і то по половині Поляків, а в половині Українців.

Хоч Східна Галичина не признана Польщі, то Поляки попри те зарядили були між українським і жидівським населенем Східної Галичини примусову рекрутацію 4 річників про що свідчать оповістки в дневниках і оповіщення плякатами в кожному місті. Щойно інтервенція антанті повздержала трохи Поляків у виконанню сього зарядження

ПОЛЬСЬКА КОЛЬОНІЗАЦІЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ.

Щоб приготувити для себе ґрунт під евентуальне народне голосованне, яке — малоб рішити про приналежність Східної Галичини, та щоби скріпити там польський елемент, переводять Поляки доцільно кольонізацію Східної Галичини польськими селянами із Західної Галичини.

Дотеперішні способи кольонізації, практиковані за австрійсько - польських часів, а то обсаджуване всіх урядів Поляками, тероризовання і понижування українських урядників із служби а під теперішню хвилю приневолювання складати присягу на вірність польській державі і польському народови, насилування змагаючи до зміни обряду грецького на латинський, репресії доконувані на Жидах і Німцях, щоби признавали ся до польської народности — показали ся недостаточні і тому Поляки зватують ся ще сего радикального способу, кольонізації Східної Галичини польськими селянами

Пляннову кольонізацію Східної Галичини задумали Поляки, перевести при нагоді ухваленя земельного закону

Варшавський Сейм порішив 10 липня 1919 р. земельний закон, на основі якого має наступити викуп більших поміщостей і ґрунтів мертвої руки. Закон для Східної Галичини. Закон той містить в собі отсі окремі вилткові постанови:

- 1). Заборону добровільної парцеляції.
- 2). Парцеляцію може перевести лише польський уряд кольонізаційний.
- 3). Викуплені ґрунта може той уряд віддавати на власність в дорозі парцеляції лише в ось таким порядку: -
  - а). Передусім фільварчній службі (яка всюди є польською).
  - б). В другій лінії польським легіонерам і інвалідам.
  - в). Дальше спровадженням польським кольоністам.
  - г). Щойно на кінець місцевим селянам і то лише в тей случаю, коли сему не стоять на перешкоді державні інтереси.

А що продаж ґрунту Українцєви будє із польського становища все шкідлива для інтересів польської держави, — то ясна річ, що з парцеляції просторих двірських обшарів, ґрунтів мертвої руки, фундаційних і державних українські селяне, автохтони — Східної Галичини — не дістануть ні клаптика!

Доказом сєго є стаття львівського дневника “Газета Вєчорна” з дня 17 вересня 1919 р., в якій пишеть ся про “неімовірно в нинішних часах відомість, що якийсь пан Г. приступив до парцеляції своєї маєтности Товстобаби поміж українських хлопів! Пишеть ся там дальше: — “Здержуємо ся покищо від коментарів, бо не підлягає ніякому сумнівови, що польська земля у Східній Галичині може піти на парцеляцію лише поміж польських хлопів. Нехай отся нотатка будє пересторогою для тнх, що евентуально важили би ся наслідувати п. Г., бо на будучє будемо кожного йому подібного пятавати без милосердія і подавати грядучим поколінням назвиска таких — на сором і ганьбу продавцям.” В часописи “Ілюстровани Курєр Цодзенни” з дня 4 жовтня 1919 р., є вістка, що в коломийським повіті призначено на парцеляцію 14 фільварків, що акцію взяла в свої руки польська організація, яка хоче на окраїнах польської держави сотворити сильне польське забороло. Як зачуваємо — а подають се ї польські газети — господарська комісія польського сойму порішила в останньому часі дати кольонізаційному фонди 50 мільонів марок на переселення польських селян із Східної до Західної Галичини.

В брошурі призначеній для польського війська п. з. “Польща мусить мати сильну армію”, прирікаєть ся польських жовнірам виразно розділ урожайних великих просторів Східної Галичини між безземельних Поляків і заґріваєть ся їм, щоб маючи се на оці здобували і забезпечили оружем ті простори для Польщі. Польське правительство переведе поділ більших посіlostий поміж безземельних польських хлопів, але тих великих просторів треба шукати в Галичині, на Волні, в Поділлю і Білорусі. Там лежать тисячі моргів, що чекають на трудячу руку польського хлопа. На тих просторах можуть повстати і зашвити колись великі польські села!

Ухвалена польським соймом земельна реформа з 10 липня 1919 р., не вдоволила загалу польських політичних партій. Посол Заморський пише, що треба двірські обшари Східної Галичини розпарцелювати поміж спроваджених з заходу селян, та

перевести тим способом кольтонізацію, щоби вона скріпила Польщину української частини Галичини, яка була і повинна остати польською. Він домагає ся, щоби польське правительство узнало Східну Галичину за перший кольтонізаційний територію, в якому дрівські обшари мусять бути розпарцельовані виключно лише поміж польських хлопів.

Союз обшарів "Звйонзек Земян", який веде широко закрону кольтонізаційну роботу видав відозву до селян із заходу вербуючи їх до панських фільварків в українські повіти: — Калущ, Рогатин, Чортків, Рава Руська, Мостиска.

Від 14 вересня 1919 р., продаж двірської землі без призову кольтонізаційного уряду в Варшаві зглядно Краєвої Комісії у Львові є недозволена і на будуче узнана неважною без такого призову.

ПОШИРЮВАНЕ СПЛЕТЕНЬ І ЗАКРИВАНЕ ПРАВДИ.

Щоби оправдати в публичній опінії свої звірства і насильства і піддержати завзяття в польській армії супроти Українців та заохотити її до походу на Східну Галичину, на Холмщину і на Волинь, щоб дальше не лише перед світом оправдати сей грабівницький похід, але і парижську конференцію обдурити і спонукати її до уділення Полякам мандату до походу на Східну Галичину, буцім-то для привернення там "ладу", пустили Поляки в рух в цілій своїй заграничній пресі, та крім сего в денунціаторських письмах до Парижа цілу машину сплетень та клевет про "большевизм" Українців, про "безпорядки" в краю, про "знущання" Українців над Поляками та про майбутні звірства української армії, яку заєдно пятнували іменем гайдамацьких банд. Ціла польська преса з "Ілюстрованим Курером Цодзенним" на чолі була щоденно переповнена вдуваними вістками про ті мнїмі звірства, розбої, погроми, та знущання гайдамацької дичі над бідними безборонними Поляками.

Брехнями і клеветами осягнули Поляки свою ціль, підбурили цілу польську суспільність проти Українців, а антанту спонукали до того, що она дала Полякам дозвіл зайняти цілу Східну Галичину аж по Збруч і уділила їм мандату до введення в окупованій території польської цивільної управи. Завдяки моральній і матеріяльній підмозі антанти Поляки стали газдувати на нашій землі як необмежені деспоти.

З поміж цілого моря брехень виберемо для ілюстрації лише кілька: —

З початком листопада 1918 р., Поляки здобувши Перемишль приарештували і інтернували кількесот Українців. На інтервенцію Д-ра Кормоша, котрий як голова Української Національної Ради в Перемишлі домагався звільнення інтернованих, покликуючись на те, що Українці в часі своєї влади не інтернували нікого, заявила польська національна рада, що рішена була увільнити інтернованих, але супроти тривожної вісти поданої "Ілюстрованим Курером Цодденним", що Українці повісили на окнах у Львові 72 Поляків, вони мусіли звільнені інтернованих Українців в Перемишлі здержати. Та хоч ся вістка оказалась ся простою видумкою, інтернованих Українців з між ними і самого Д-ра Кормоша не випущено, але відслано до Домб'я в табор полонених, де деякі з них ще й досі сидять — вже більше як рік!

* * *

Польські дневники широко розписували ся, ба навіть поодинокі людці показували фотографії якогось Поляка, котрому Українці мали вирізати язик, виколоти очі, витяти хрест на чолі, архієпископ Більчевський навіть у пастирськім посланню про се згадував, тимчасом майбутня жертва "українського звірства" невдовзі з'явила ся у Львові зовсім здорова її показало ся що він не був інтернований, лише конфісований Українцями в Станіславові.

* * *

Розголошена Поляками в Коломиї вістка, що буцімто Др. Марітчак, якого польські міліціанти увязнили, вбив румунського жовніра, показала ся видумкою.

* * *

Для зібраня доказів, як Українці знущали ся над Поляками — Поляки в многих випадках самі перебірали трупи поляглих Українців в мундури польських легіоністів, обезобразували трупи нарочно і відфотографовували. Відтак широко писали на тій основі про страшні знущання Українців ілюструючи свої статті такими фотографіями. (Свідки Марія Назаркевич, в Раві Руській, Йосифа Плюга, її сестра учителька, Семен Кришталь, стр. десятник Чучман Прокіп).

* * *

Антантська місія вислана в червні 1919 р., до Дрогобича

і Борислава для провірення польських звірств докочаних на Українців дозволила Полякам зложити мішану комісію, 5 Поляків, 3 Жидів і 2 Українців. Поляки дібрали собі тоді до Комісії таких двох Українців, які їм були найдогідніші, та ніякими публичними справами ніколи не займалися, та ще одному з них (о. Ліщинському), загрозили репресіями, колиб посмів щонебудь неприхильного проти Поляків зізнати. Розуміється, що комісія в такому складі не могла видати відемного для Поляків осуду.

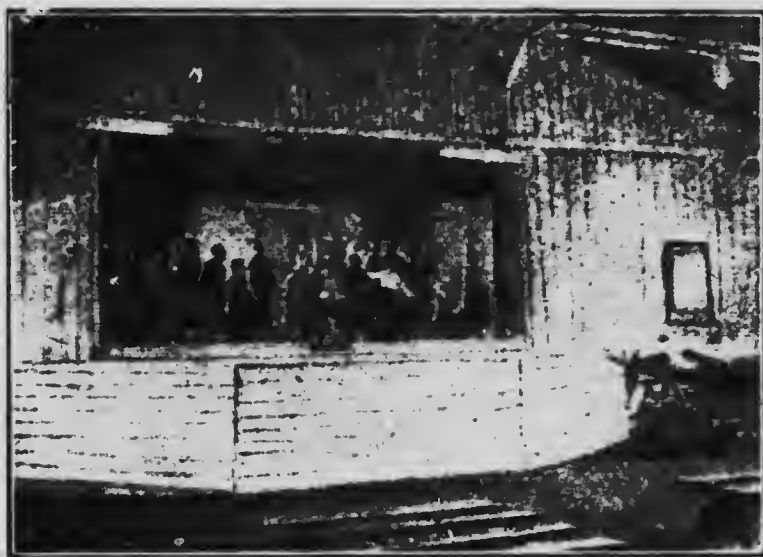
Поляки довідавши ся, що до Станіславова має приїхати місія антанті, дозволила Українцям видавати часопись "Волю", якої аж три числа вийшло. По приїзді антантської місії запродукували Поляки ті три числа часописи членам місії на доказ, що Українці несправедливо обжаловують Поляків, будім-бито вони спинювали українську пресу. По виїзді Місії видавництво тої часописи рявеними репресіями і конфіскаціями застановлено (з третім числом), так що вона вже не виходить.

До Берестя прибула французька Місія, щоби приглянути ся таборови інтернованих і розслідити на місци як Поляки з інтернованими Українцями поводять ся. Та Поляки заявили Місії, що в таборі сидять самі большевики! В наслідок того Французи відіхали в пересвідченню, що в таборі нема ніяких Українців.

В Коломиї померла з початком цвітня 1919 р., на п'ятнистий тиф Двернічка, сестра жінки польського міністра Лидого. Її похоронено величаво, про що оповістила впрочім і польська часопись "Зніч". Тимчасом коломийські Поляки в два місяці пізнійше вислали до Варшави телеграму з донесенем, що Двернічку Українці зарізали! Прем'єр польських міністрів Падаревський, назвав нас тоді в своїй промові бандитами і своему товаришеви з кабінету висловив співчуття ізза трагічної смерти "замордованої Українцями" його сестри!

Дня 8 червня, 1919 р., привезли Поляки до Станіславова 7 трупів польських міліціантів, яких — будім-то Українці вбили в жорстокий спосіб обтинаючи їм ноги, вуха, здираючи кусниками шкіри з тіла і т. в. В Місті і в цілій польській пресі

ударено на аляри обурення! Підбурхана часописями польської товпа впадала до мешканців Українців, приневолювала їх йти дивити ся на жертви "гайдамацьких знущань". Вся польська преса була переповнена дописами "українських звірств", лайками, клеветами, обидами й юдженнями на Українців. Та опісля польська газета "Зніч" помістила офіційальний протокол лікарських оглядин трупів, з якого виходило, що померші згинули природною смертю від крісових куль і лише один з них мав зломані два ребра мабуть від удару крісом. Мійський лікар Поляк Др. Кубішталь, який переводив обдукцію трупів

Табор укр. полонених в Домбю. Частина укр. інтернованих слухас розназів польського офіцера.

і зладив протокол оглядин згідно з дійсною правдою мусів утікати довший час зі Станіславова, щоб зберегти ся від зліччовання польської патріотичної товпи, обуреної із такого висліду лікарських оглядин.

* * *

Для цікавитого закриття правди, про поповнені Поляками звірства заборонили Поляки українському дневникови "Вперед" оголошувати виказ померших на тиф жертв інтернованих і полонених в Берестю Литовським Українців, а також заборонили подавати вістки про відносини в таборах інтернованих, про арештованя, ревізії, надужиття, реквізиції і т. д.

Польські часописі як "Слово Польське" "Газета Вечорна" і "Поранна" і "Курер Цодзенни" пускають в світ сплетні про намірене українське повстання у Східній Галичині про заворушення в ріжних повітах Східної Галичини, викликувані Українцями, випущеними з в'язниць, а роблять се в тій цілі, щоби спричинити нові репресії та нові арештовання. І дійсно по таких видуманих дневникарських донесеннях слідує зараз нові масові арештовання, висилаєть ся карні експедиції до "збунтованих" - сіл, конфінуєть ся всю українську інтелігенцію, переводить ся нові ревізії й падуєть жертвою нові сотки й тисячі спокійних Українців, на пр. в Бобреччині, Надвірнянщині і т. д. Сплетні про повстаючий рух маюєть крім сього на цілі не допустити до пущення на волю інтернованих і полонених Українців.

* * *

Поляки пустили в своїх часописах на роком вістку, що буцімто варшавське правительство порішило заснувати український університет у Львові. В дійсонсти є се фінта, що має на меті обдурити антанту й неутральні держави і викликати в них пересвідченє про толеранцію Поляків. А рівночасно замикаюєть Поляки українським студентам вступ на львівський університет і на техніку, ба навіть зборснююєть Українцям уладити власним коштом приватні університетські курси для своєї молодіжи.

ПОЛЬСЬКО - УКРАЇНСЬКІ ВЗАЄМИНИ.

Східна Галичина належала вже в X віці до велико - київської держави. Сама назва Галичини : Льодомерії взяла свій початок від назв столиць двох українських князівств сполучених в 1060 р., в одно князівство - галицько - володимирське. Зруйноване і обезчалене грабіжниками нападами Турків і Татарів стало воно по смерті останного з Романовичів предметом торгів завойовницьких сусідів аж в кінці в р., 1340, перейшло на довший час під владу Польщі. Володінне Польщі було одним пасмом переслідувань та насильств над українським народом. Насильства ті були причиною вічних незгоди і численних повстань, які потоками крови, не потоками, а цілим її морем записали ся в історії не тільки України, але й Польщі і для тямущих людей обізнаних з історією, повинні бути

пересторогою, що не слід піддавати живий народ під кермигу другої нації. В 1772 р., перейшла Східна Галичина під владу Австрії яка для Українців була все лише мачохою і для приєднання собі польської магнатії і шляхти не завагувала ся знову віддати український народ Східної Галичини на поталу польській шляхті. Під владою Австрії Поляки продовжали свою систему змагаючи до винародовлення Українців і до надання їм ролі гельотів на їх власній землі. Всі зусилля Поляків йшли в тім напрямі, щоби всякий культурний і економічний розвій Українців спинити і їх коштом скріпити свій національний елемент. Надійшла світова війна 1914 р. Політичну ситуацію Поляки старали ся використати для себе в найпідлійший спосіб. Супроти грази антантської переваги як найвірніші і найбільояльніші філяри Австрії почали Поляки денунціювати Українців як небезпечний для цілоти Австрії елемент. Під позором зрадництва на основі польських доносів тисячі української інтелігенції і селян опинились у тюрмах, в таборах інтернованих, сумної пам'яті Талергофах і гинули там мученицькою смертю, тисячі розстрілювано і вішано, а рівночасно десятки тисячів в. ст. молодіжи висилано на найнебезпечніші позиції на певну смерть. А Поляки раділи, що перехитрили стару гістеричку, Австрію, з її нездарним правительством і зробили з неї сліпе орудде для своїх політичних цілей — винищення українського елемента.

Сю макіявельську роботу продовжали Поляки через ціліи час війни зі змінами лише в міру політичних констеляцій фронту, то на сторону центральних держав, то на сторону антантн поки по розпаді Австрії не прийшов для них час забламанювати очі державам антантн й представляти перед ними Українців як найнебезпечніший елемент для ладу світа, як большевиків у всіх верств суспільних.

Між тим нещасна земля Українців була майже безпереривно тереном найстрашніших змагань воєнних.

Через неї перекотив ся двічі російський валець наступів несучи українському неселеню крім потоків крови ще й матеріяльну руїну. Та ще й власна австрійська армія, а головно Мадяри, поводитись у Східній Галичині гірш, чим личить поводити ся у завойованім ворожім краю, реквірували, рабували, вишили, руйнували українське добро.

Після цісарського маніфесту цісаря Карля з дня 16 жовтня.

1918 р., чільнійші Українці дня 19 жовтня, 1918 р., у Львові зібрались на конституанту, на якій проголосили українську національну державу на території австро-угорської монархії, а саме на заселених Українцями землях Східної Галичини від Сяну по Збруч і північно - західної Буковини. З розпадом Австро - Угорщини дня 1 листопада 1918 р., об'явили Українці владу на висше згаданих територіях, що обнимають 5,427,570 душ населення (з того 70% Українців, 14% Поляків, 12% Жидів, 2% Німців, 2% інших); основуючи Українську Народну Республіку.

В повій державі введено українську адміністрацію, з признанням повної рівноправности національним меншостям і запоручено особисту свободу й охорону життя й майна всім громажданам без різниці народности і віри.

Однак від перших днів свого існування була молода західно - українська держава виставлена на небезпеку з боку ворогів; треба було вести дві кроваві війни, та борознитися на два фронти; від заходу проти Поляків і від сходу проти большевиків. Поляки, що привикли панувати у Східній Галичині над українською більністю, не могли погодитися з фактом, що влада на основі справедливих, усім світом признаних прав самоозначення народів мусить перейти в руки національної більшости, себто Українців. Вони виступають у Львові, а потім в Перемишлі зорганізованими боївками проти української влади. Розпочинається боротьба, триває українсько - польський фронт. Правління Західної Области У. Н. Р. творить для оборони й захисту проти польської нахабности національну армію в силі 3 корпусів на європейський лад. Поляки стягають війська з усіх трьох частин Польщі, щоб завойовувати Східну Галичину. Рівночасно ведуть Українці війну з большевиками, які захопивши цілу Придніпрянську Україну станули над Збручем, та галицько українська армія здержала їх захищаючи тим способом перед большевизмом цілу західну Європу.

Поляків атакують большевики на Волині. Проти них большевиків перепускає Німеччина із Франції під напором антантти бригади польського генерала Галлера сформовані з полковених Поляків в Італії і Франції; Франція дала їм ціле озброєння, амуніцію, оділа і заосмотрила їх у все під умовою, що та армія не буде ужита проти Українців тільки виключно проти

большевиків. Але Поляки слова не додержали, та кинули частину армії Галлера на галицький фронт і при її помочи та при помочи познанських військ вицофаних знад границі Німеччини, куди на їх місце вислано прочу частину галерівської армії, переломили український фронт і зайняли цілу Східну Галичину аж по Збруч.

Для оправдання офензивви; імперіялістичних тенденцій польська преса ударила на алярм, що буцім то у Східній Галичині розгосподарились большевицькі банди, які загрожують майну і життю спокійних мешканців, та що Українці переслідують та мордують Поляків у Східній Галичині і т. д. Завдяки таким інтригам одержали Поляки від антанти дня 25 липня, 1919 р., мандат до введення там цивільної адміністрації з застереженням, що судьба тої країни має бути аж пізнійше вирішена народним голосуванням.

На основі того мандату Антанти, та при її допомозі загарбали польські війська цілу Східну Галичину несучи зі собою смерть і пожежу, знищення краю і беззглядне переслідування його автохтонних мешканців.

Зібрані в отсій книжці факта та зображення способів, якими Поляки нереводили окунацію Східної Галичини, як тетнернею управляють, є доказом тяжкої похибки, яку держави антанти зробили віддаючи Українців під власть їх відвічних і найтяжших ворогів, Поляків — без права контролю з боку когось третого, неінтересованого в їх спорі!

Вже дотеперішне коротке панованне Польщі у Східній Галичині (від місяця червня 1919 р.), принесло не пацифікацію краю, лад і справедливість, але в супереч постанові артикулу 92 мирового договору з Австрією, страшні терпіння фізичні і моральні невинних тисячок одиниць українського народу, вбійства й рабунки варварство, ругаюче всякому поняттю культури, так, що ціле українське населене Східної Галичини голосом розпуки апелює в імя людскости до всего культурного світа й благає захисту і ратунку з під польської неволі.

Так сталось на жаль, що держави антанти, ладнаючи національно - державні відносини колишньої австрійської монархії, віддали **одинокий** український нарід на поталу його польського ворога, що тепер безпощадно лютує, надуживаючи імени і поваги антанти.

Поляки йшли тепер походом на Україну (Східну Галичину) по вказівкам і поученням одного із своїх найбільших і ними убожаних письменників Генрика Сенкевича (Огнем і мечем). Його наука і вказівки перейшли в кров і кости кожного Поляка і будуть мабуть і на будуче дороговказом, куди їм іти і як поводитись у Східній Галичині супроти Українців.

Вказує на се дотеперішне поведене Поляків у Східній Галичині тон цілої польської преси, яка є безперечно висказом опінії загалу народа. В цілій польській пресі, без ріжниць партії не знайдете для українського народа та для його хороброї армії иншого названня як "гайдамацька дич, банда, розбійники, роззвірена товпа, дика горда, різуні, звірські морди, хлопські ватаги, бунтівники, українська гидра" і т. п., а стремління Українців до здійснення заповідженого Вільсоном самоозначення та до обняття власти на своїй етнографічній території се порозумінню Поляків "бунт, ворохобня, гайдамацька інвазія", бо їх імперіялістичні мрії сягають на цілу Галичину з титулу історичних прав.

На заміри, які Поляки мають супроти Українців на будуче, свідчить добре становиско преси в представлюванню українсько - польських взаємин на будуче. В польським впливовім дневнику "Нова Реформа" в цілім ряді статей звісного вшехпольського лідера Станіслава Сроковського читаємо, що Полякам властиво не слід було йти походом на Україну, але коли се вже стало ся і Поляки зайняли українські землі (Східну Галичину, Холмщину, Полісся, Волинь), то повинні вже затримати їх при собі, та Українцям доказати, що їм не йде о панованне над Українцями але хотіли би з ними жити спільно в згоді, як з братнім народом. Пощо однак треба би після гадки автора позбути ся всіх елементів, які стоять на перешкоді польсько - українському порозумінню. І при тім мусів би піти в рух стричок, хоть би навіть тисячі мали повиснути (!!)

Так отже при помочи "стричка" задумують Поляки перевести порозуміння з Українцями.

До якого степеня наігравають ся Поляки із найсвятійших чувств Українців і як по собачому їх трактують, свідчить се, що вірші того рода, як низше поданий, появляють ся в польській пресі без спротиву з якогобуть приватного чи офіціального боку й викликають повне вдоволення і чувство полекші серед польського загалу. "Геролд польські" помістив такий

віршик, доказ польської культури: — “Свято України. А на свято України з'їхали ся всі Русини, Через місто ішли пішки, аж їм муркотали кішки. А всі патрійотські горди, мали дуже сині морди, жовті були порткі з заду, і так ішли на параду... А за ними шли миленькі, наші рускі соколенькі. Кажда пара в руках несла, палкі або коромесла. А за ними ученики. І свинарі і кнурики. І діточки такі мали, що ще вчера в порткі с..... Перший їхав Гриць Собака, За ним Федько Гайдамака, Потім панна Ксеня Рило, а на заді граф Серило. І співала вся дружина: Ще не вмерла Україна! Україна буде жила, Дерлись із цілого рила. Федько каже: Йди до чорта, Україна г..... варта! Добре кажеш мій камрате, Всім Українцям на с... м.....”.

Подібних вицвітів польської культури, в якій добачується також бездонну ненависть до Українців є повно у всіх польських часописах, (Гляди: “Ілюстровани Кур'єр Цодзенни” “Герольд польські”, “Щутек” і т. д.)

Вислідом того трюдження польської преси є цілий ряд ось таких актів: Поляки - урядники краєвого банку у Львові заявили, що спільно з Українцями урядниками урядувати не будуть (Українців в будинку краєвим всего чотирох) і загрозили бойкотом. Ученики Поляки учительської семінарії у Львові заявили що разом з Українцями до школи не будуть ходити, в наслідок того польські шкільні власти виділили учеників Українців перших трох літ семінарії, улажуючи для них окремі курси, але для четвертого року не установили окремого курсу, так що учительські кандидати Українці не можуть скінчити курсів і не можуть стати учителями. І таких фактів могли би ми безчисленну скількість навести!

Супроти сего, що висше сказано, житте під польською владою для Українців є немислиме. Бо хоть би навіть антанта поришила незнати який статут, що забезпечував би право Українців у Східній Галичині, Поляки, маючи власть в руках, не будуть звертати уваги на статут, лише як національні імперіялісти будуть Українців гнобити й давити всякими нетайними й тайними способами. І коли би навіть днесь антанта видала Полякам приказ і приневолит їх випустити на волю усіх тепер інтернованих і полонених Українців, то в коротці Поляки наново понаповнюють невинними Українцями всі кримінали. Поляки ніколи ніякої умови не додержали в них нема ніякого почуття права й справедливости, тому підданне Українців під

власть Поляків є тожне з відданнем їх на неминучу смерть.

До сего ніяк не сміємо допустити, хиба що вже нікого з нас не стане між живими!

Доказом віроломності Поляків, поминаючи вже тисячні случаї історично устійнені з давніших часів, є хочби ось той факт з найновішої доби: "По зайняттю Перемишля Українцями, заключили дня 4 падолиста 1918 р., польські і українські військові команди військову конвенцію в справі розему підписану польським полковником Сікорським і українським полковником Шафранським, — в присутности обох народних організацій — української і польської. На основі тої конвенції розділено сфери впливів обох народів і узнано ріку Сян як демаркаційну лінію, аж до порішення справи мировою конференцією. В наслідок тої умови Українці випустили з полону генерала Розвадовського, всіх польських офіцерів і легіонерів. Та не минуло 8 днів, як Поляки зібравши сили і спровадивши військо і артилерію з заходу зірвали розем, виновідаючи його на дві години (дня 2 лютого, 1918 р.), і не чекаючи відновіди почали бомбардувати Перемишль, здобули його і пішли походом на схід. (Свідки Др. Володимир Загайкевич, Др. Теофіль Кормош, проф. Андрій Сабат і т. д.).

Тому звернено увагу держав антанти, що коли у Східній Галичині не зістане безпроволочно усунена польська безправна влада і коли українському народови не буде привернене признане всім народам бувшої Австрії право самоозначення то терен Східної Галичини стане новим Балканом, на яким розгоріе безнастанна боротьба на життє і смерть!

СТАН УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА НА ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ.

Як тільки польські війська, за підмогою і дозволом антанти, заняли Східну Галичину, почали польські шкільні власти господарити по своїому. Користаючи із того, що тепер всюди введено воєнне право, що ніхто не поважить ся на сильніший протест, що всякий протест здавлять адміністраційні і військові власти як ворожий рух проти польської держави, стали давити усе шкільництво, замикаючи Українцям доступ до шкіл, усуваючи українських учителів, замикаючи українські школи. В тій мірі мали вже польські шкільні і адміністраційні власти ве-

лику практику за собою, коли то ще за австрійських часів ставили перешкоди неімовірні в історії культурного людства. Завдяки лише славій на весь світ опіці бувшої Краєвої Ради Шкільної у Львові — впрочім зовсім польської інституції — український нарід в Галичній дійшов до сього, що мав найбільше число неграмотних (анальфабетів). Загально відома також річ, що польські власти завдяки кривдячій реформі виборчій до парламенту, здобули собі у Відни таке домінуюче становище, що з голосом їхнього Польського Кола мусіло числитися ся кожде австрійське правительство. Визискуючи те становище, здобували вони щораз більші права в напрямі краєвої автономії, а найбільші права автономічні мали вони на полі шкільництва. Свої переважаючі права повертали вони виключно на свою (польську) користь. Славна на весь світ “польська господарка” доводила далі до того, що ті нищі органи шкільні робили на власну руку усе, щоби здержувати українське шкільництво у його розвиткові. Всякі протести проти кривдячих заряджень краєвих, повітових шкільних властей оставали без успіху. Центральне правительство було вповні безсильне супроти Польського Кола і всемогучого міністерства Галичини, обсаженого лиш Поляком, без дозволу якого не могло вийти ні одно зарядження в користь українського народу.

З того виходить, що польські шкільні власти виховані довгими літами в повній безкарности, тепер діставши від антанті адміністрацію Східної Галичини почувли ся панами ситуації приступили до плянового знищення українського шкільництва.

Наведені далі факти покажуть нечувані в культурному світі зарядження, яких одинокою метою зробити український народ у його власнім краю неістиуючою величиною, щоби тим легше сей корінно - український край проголосити перед світом польським краєм.

Змагання польських властей йде в напрямі не тільки знищення шкільництва, поширення анальфабетизму, але також спинення дальшого зросту української урядничої інтелігенції, щоби в адміністрації Галичини послугувати ся виключно польськими урядниками і перемінити Східну Галичину в чисто польську провінцію.

До тої останньої цілі змагають зарядження польські в справі впису на університет у Львові.

Тому справа вписів на львівський університет становить першу точку нашого оскарження проти Поляків.

Відома є вже поперх два десятки літ триваюча боротьба о український університет у Львові. Коли навіть австрійське правительство було схилене вдоволити отсему слушному бажанню українського народу, так Поляки всею силою свого впливу протівили ся сьому, а в краю, і у Львові з окрема, скликали партикулярні наради з протестом проти основи українського університету у Львові. Львівські вшеполяки грозили на случай спроб основи університету — актами насильства.

В краю за австрійських часів Поляки заявляли Українцям, що природному розвитку українського народу стоїть на перешкодї центральне віденське правительство. Всі оправдані жадання Українців були би сповнені, як би се залежало від Поляків.

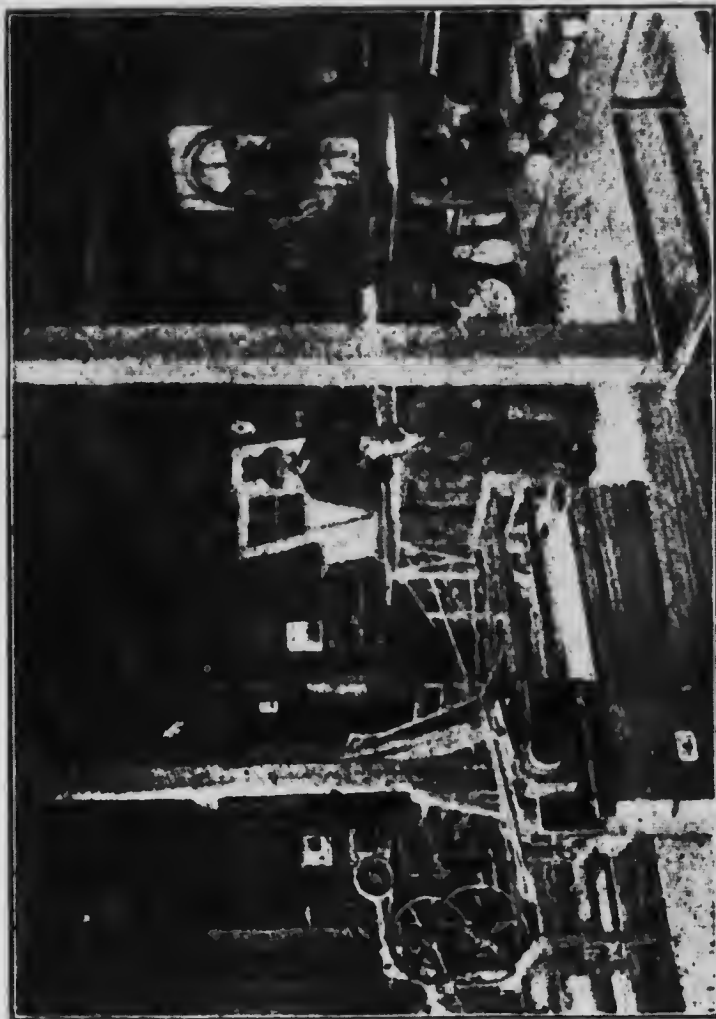
Вертаючи до останніх днів так ректорат львівського університету рішенням з дня 16 серпня, 1919 р., до ч. 2221 повторене відтак розп. з 22 вересня, 1919 р., допускає до студії на університеті лише горожан польської держави і держав заприятелених і неутральних. З горожан польської держави допускаєть ся тільки тих, що сповнили обовязок військової служби в польській армії і абітурієнтів, які ще не належать до річників, обовязаних військово служити.

Тим способом замкнено до одного краєвого університету, удержуваного головнo грошем населення цілої Галичини, доступ всім студентам того краю, якому львівський університет має служити. Бо ані оден мешканець Східної Галичини не може бути горожанином польської держави. Не могло се бути тоді, коли вийшов розпорядок ректоратї, бо судьба Галичини не була рішена, не може се бути й тепер, бо Галичина не є складовою, а лише автономною частю польської держави. По постановам як міжнароднього права, так і постанов статута для Галичини, не могли і не можуть польські власти робити військових поборів, а тим самим мешканці того краю не могли і не можуть вдоволити обовязкови військової служби.

Ті уваги відносять ся до всіх мешканців Східної Галичини. Ще більше примінення мають вони до студентів національної української більшости Галичини, — а саме до української народности.

Польські університетські власти осягають тим розпоряд-

ком свою ціль, чи Україні - студенти йдуть за голосом розпорядку чи ні. Коли підуть, так стаєть ся і факт запереченням боротьбі о державну самостійність, а вдоволяючи польському обовязкови військової служби стануть студенти - Україні з оружжем в руці до боротьби із своїми братами й батьками. Не підуть за голосом розпорядку, так відбираєть ся студентам-

Столярські варстати при таборі українських інтернованих в Домбо.

Українцям можливість студій зменшаєть ся число української інтелігенції, якої ряди прорідились дуже в часі світової і польсько - української війни.

Проти того зарядження вислано протестуюче меморандум зі сторони Українців і до сенату університету у Львові і до Мі-

ністерства у Варшаві. Меморандум — поперте депутатцією українських студентів і професорів та доцентів Українців — не досягло ніякого результату.

Та польські адміністраційні і університетські влади не обмежилися лише до цієї заборони; вони пішли по своїх репресіях ще далі. Анальогії тим репресіям годі знайти в боротьбі о культурні права в історії людства. Заходи уможливити студіювання на **заграничних університетах ударемнено пашпортними обмеженнями.**

Тоді українські наукові круги — а головню Наукове Тов. ім. Шевченка у Львові — зорганізоване на взір наукових академій — постановило зорганізувати університетські курси і оповістило вже 20 вересня, 1919 р., плян курсів. Виклади обіймали обсяг наук подаваних на трьох відділах: філософічним, правничим і богословським. Викладати мали люди о кваліфікації потрібній при навчанню на університеті, дійсні члени Наукового Тов. ім. Шевченка, а деякі із них члени заграничних наукових товариств і академій. 9-ох прелегентів було з номіж професорів і доцентів таки самого львівського університету.

Та вже 27 вересня, 1919 р., генеральний делегат з Варшави для Галичини Др. Галецкий рескриптом під ч. 6818-2993 XIV. ех 19 **видає заборону організування названих курсів**, мотивуючи тим, що устав Наук. Тов. ім. Шевченка в § 2. застерігає, що Товариству не вільно приміювати безпосередню дидактичну науку. Крім того назва університету прислугує лише державним науковим заведенням.

Проти такого вирішення справи заложено рішучий протест одночасно приступлено до зорганізування **систематичних наукових курсів** з рамени Товариства ім. Петра Могили. Та на превеликий див і тут прийшла заборона мотивована знова тим, що підписаним іменем головного відділу товариства відмовило польське намісництво права виступити іменем товариства.

Те плянове і послідовне поступованне польських адміністраційних і університетських властей досягло свою ціль. **Цілі сотки української університетської молодіжі, які остали в краю позбавлені права науки і студій.** А є номіж ними не лише такі, які що йно тепер покінчили гімназію і інші середні школи. Знаходять ся і такі студенти, що вже в 1914 р., кінчили свої студії, та не могли того зробити ізза війни, бо брали участь

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

в активній армії. Є між ними інваліди, є повернувші з полонів, є цілий ряд одиниць, для яких продовження і покінчення студій є конечним для дальшої егзистенції. Тими некультурними, а навіть варварськими репресіями підтинаєть ся і животність самого народу і се є одинока мета польських властей.

СЕРЕДНІ ШКОЛИ.

Як поводи́ли ся польські власти ще за австрійських часів супроти потреб українського народу на полі середного шкільництва — доказом буде те, що на загальне число 100 клясичних гімназій було в Галичині лиш кілька українських, а саме у Львові дві, по одній в Перемишли, Коломиї, Станіславові і Тернополі і утравістичні відділи в Стрию і Бережанах. Десятками літ треба було бороти ся о одну школу українську. А все те залежало від всемогучого сойму польського у Львові. Польську клясичну гімназію або яку небудь иншу середну школу основувало Міністерство у Відни на внесення Краєвої Ради Шкільної. На українську гімназію міг видати лише дозвіл Краєвий Сойм після того, як поспитав опінії тої ради повітової, в якій місцевости мала стати школа. Ординація виборча до того рода тіла була так спреперована, що Поляки мали всюди більшість, мимо того, що вони становили 10 до 15% місцевого населення.

При тій нагоді належить замітити, що в краю не було ан одной реальної школи, ані фахової української. А учительські семінарі утравістичні.

Щоби заспокоїти свої культурні потреби, мусів український народ удержувати з власних фондів цілий ряд приватних середних шкіл, клясичних гімназій, реальних гімназій і учительських семінарів. Що до тих останніх — коли подавано о право прилюдности, треба зазначити, що вони є утравістичні, бо чисто українські учительські семірані права прилюдности не могли одержати.

З польською окупацією Східної Галичини припинено зовсім існування українських середних шкіл з виїмком клясичної гімназії у Львові і Перемишли, які то місцевости вже в падолисті 1918 р., дістали ся в польські руки.

Та не лише воєнні операції станули на перешкоді відчиненню українських середних шкіл! Краєва Рада Шкільна сейчас після переведення окупації на землях Української Республіки

установила розпор., з дня 31 мая, 1919 р., ч. 143-рг. т. зв. комісії Краєвої Шкільної Ради в цілі переведення слідств з учителів і всіх категорій. Ті комісії складають ся з 3 членів, виключно Поляків, а в їх склад має входити повітовий староста, шкільний інспектор і найстарший директор найвищого наукового заведення в повіті. Коли би не було котрого з тих трьох чинників, так третим членом має бути польський священник.

Комісії мали поділити усе учительство на три групи. До групи "А" вчислено тих учителів, що не складали ніяких приречень українським властям і не повнили в Українській державі ніяких обовязків. Тут розумієть ся, належать виключно учителі польської народности. Група "В" містить всіх тих учителів, що складали приречення або присягу українському урядови та входили з ним в службові зносини, але котрим не можна зробити ніякого закиду поповненого злочину. Щоби вони могли назад одержати свої місця, мусять наперед оправдати ся, чому вступили до служби української держави. Відтак мають зложити по своєму виборови будь приречення, будь обіт (*ślubowanie*), а надто письменну заяву, що відкликають своє приречення, будь присягу зложену українським властям і другу заяву готовости зложити присягу польському урядові, як сего зажадає міністерство у Варшаві.

До групи "С" засуджено всіх тих учителів (виключно) Українців, які з політичних причин не можуть сповняти учительських обовязків. Найголовніщі політичні причини се "*wrogię odnoszenie się do narodowości polskiej*" без доказів, на основі анонімних донесень.

Та найдивніша постанова, яку додано до сього розпорядку була та, що від **оречень комісії не було ніякого відклику**. Так отже віддано в руки кількох одиниць, звичайно найбільше ворожих до всего, що українське, цілу судьбу українського учительства. Комісії урядуючи стали надуживати свого права під кожним зглядом. Краєва Рада Шкільна устани свого найвищого представника бувшого президента Д-ра Цолля, заявила, що "в хвили видання отсего розпорядку здавала собі справу з його недостач". А що нарікання з української сторони були вповні оправдані, прислужать доказом слова Д-ра Цолля: — "Показало ся в дійсности — що передвиджувано — що комісії Краєвої Ради Шкільної не поступають завсїгди одностайно і справедливо і з конечною в таких справах оглядністю."

Поминаючи одначе те все, піднести належить крайно глуле жадання Краєвої Ради Шкільної поставлене до українського учительства відклику приречення згл. присяги, зложеної українській владі. Вже сам През. Цолль у своїх споминах пише, що та деклярація “може зрештою досить проблематичної вартости.” Та деклярація одначе була найбільшою обидою, киненою в лице українському учительству, бо казала йому плювати на се, що ще вчера було для него святе. Друга знову деклярація готовости зложення присяги польській владі, на кожний заклик, була нарушенням міжнародного права, бо випереджала події, відбирала інтересованим сторонам право опіки, застережене її постановами міжнародного права.

В виду такого стану річій українське учительство постановило прийти перед комісії Краєвої Ради Шкільної. Там заявило воно солідарно, що вступлення до служби українській державі уважало своїм святим обовязком, що готове є зложити приречення польським властям, відмовляєть ся однак рішучо від складання додаткових деклярацій, а саме відклику заяви вірности українській владі і готовости зложення присяги польській владі на кожний поклик.

Надужить під тим зглядом було найбільше у відношенню до народного учительства. Згадуємо тому про те при уступі про **середні школи**, бо постанови розпор. з 31 мая, 1919 р., ч. 143-рг. відносило ся до учительства всіх категорій.

Все українське учительство середних шкіл покликано перед комісії Краєвої Ради Шкільної і рōзпочало ся урядовання. Коли навіть яку одиницю і причислено до групи “В”, то вона не могла сповнити вложеного на неї розпорядком обовязку зложення приречення бо від неї жадано додаткових деклярацій. У всіх майже місцевостях зводжено особисті поррахунки з учителями - Українцями. Дир. Української Гімназії в Коломиї Мостовича признано таким, що не може бути службовником польської Річипосполитої. Учит. бучацької гімназії Викара навіть не переслухано. Член комісії катехит Вруха говорив голосно, що професор Викар не верне більше на свою посаду, коли він зажадав від комісії переслухання. Його арештовано, відставлено до Бригідок у Львові, звідки доперва по довшім часі звільнено і конфіновано.

Многим учителям середних шкіл не дано можности навіть стати перед комісіями К. Р. Ш. Іхсейчас після польської оку-

пації будь інтерновано, будь конфіновано. З розмислом конфіновано в зовсім іншому місці, ніж в місці приналежності, щоби лише не міг зголосити ся перед комісією К. Р. Ш.

У многих случаях слідні порозумінні органів шкільних з органами адміністраційними і жандармськими.

Супроти такого стану річи не можна було пустити в рух навіть тих кількох українських гімназій з початку шкільного року 1919-20. А тут заходила того конечна потреба. Зі всіх місць Східної Галичини, де находили ся польські середні школи приходили вісти, **що й до тих шкіл не хочуть приймати учеників Українців.** Оставала лише одна дорога — а саме основання згл. реактивованія **приватних українських середних шкіл.** Та і тут всесильні органи польські робили усе, що можливе, щоби до того не допустити. Крім того усунено або інтерновано усіх катехитів Українців, так що ще досі є цілий ряд середних шкіл, в яких не уділяеть ся науки релігії українській молодіжи. Про науку української мови в тих польських школах, які мають високий процент української молодіжи нема навіть мови. А навіть тих учителів Українців, що були досі заняті в польських середних школах усунено зовсім без подання причини з їхніх посад. Ті відносини не змінили ся навіть досі, мимо того, що в тім часі вийшло кілька додаткових розпорядків, що повинні були привернути нормальні відносини в шкільництві Східної Галичини.

Приватні українські клясичні будь реальні гімназії існували в воєнним часі в Рогатині, Яворові, Чорткові, Городенці Буску, Копячинцях і Долині. Коли тепер обставини наказували приступити до активовання названих шкіл не можна було тою ніяким способом зробити.

Управителя приватної української гімназії в Долині громадянина Редкевича конфіновано в Станіславові. А коли заходами гімназії удало ся его угільнити, так не допущено до того, щоби він зібрав відповідне число учительських сил. Катихиту й учителя тої школи о. Ладу конфіновано у Львові. Учителя Козака Володимира конфіновано в Потоці золотім. Причина конфіновання слідуєча: — В жовтні 1919 р., удав ся він до староства в Бучачі, щоби одержати перепустку до виїзду до Долини для обіймлення служби в приватній українській гімназії в Долині. Коли він в старостві представив свое

діло його арештовано, а відтак в Потоці Золотім конфіновано. І вже минає цілий рік, а його з конфіновання не звільнено.

В Рогатині знищили польські війська зовсім гімназіяльний будинок. Шкільна молодіж терпить незвичайно. Глумлять ся з неї, бють по лицю, кулаком в голову. Ніякі заходи не в силі довести до того, щоби з шкільного будинку, в котрім в деяких клясах відбудаєть ся наука, викинути найбільше шовіністичне польське військо, що зоветь ся “льотною жандармерією”. Наслідок того такий, що як пише оден кореспондент, “гімназія, яка була колись першою і взірцевою між іншими українськими прив. заведеннями хилить ся до упадку”.

Правдивий мученичий шлях переходить прив. українська гімназія в Ярославі. Після знаходу польських військ знущання над спокійними мешканцями не мали кінця. Муштини мусіли скривати ся, щоби вийти ціло з життем. Стоячи на тім становищи, що для “кільканайцятьох” Українців не потреба школи забрано власний будинок української гімназії під епідемічний шпиталь. Показало ся се одначе непотрібною секатурою. В шпитали хорих зовсім не було, а надто якби були, то були в Яворові інші будинки, що надавали ся би далеко ліпше на шпиталь. В виду того, що муштин не було, саме жіноцтво в більшім числі (17 осіб) приїхало в депутації до Р. Ш. К. і до Д. О. Г. В Р. Ш. Кр. обіцуювано розглянути справу і поладнати її корисно, в Д. О. Г., депутації не прийнято, бо се не був день, коли Командант уділює авдієнції. Депутація полишила письмо і сама відїхала, щоби за кілька день повернути. Коли приїхала знова до Львова, ген. Новотни обіцяв розглянути справу, обіцяючи віддати будинок власникови тимбільше, що яворський гарнізон мав покинути ту містину.

Остаточно військо покинуло Яворів. Силою того факту повинен був будинок гімназії прийти в посідання Кружка У. П. Т. Та на велике счудовання цивільні адміністраційні власти постановили перебрати будинок на стало під епідемічний шпиталь дорогою вивласнення. На назначену в тій цілі розправу вислало У. П. Т. у Львові своїх відпоручників. Вони не узискали нічого. Будинку не звернуть. Ще одна розправа відбула ся в понеділок 5 січня, 1920 р., перед будівельним відділом Д. О. Г. у Львові. Про вислід тої розправи на разі нічого не знаю.

На всякий єлучай У. П. Т., приступаючи до реактивовання

гімназії в Яворові мусить розглядати ся за новим приміщенням під гімназію мимо того, що має власний будинок. Кореспондент "Впереду" ч. 107. зазначає, що "останки шкільних кабінетів переносить ся до приватної польської гімназії".

Арештуванням дир. О. Бойцуна без ніякої причини убито приватну гімназію в Чорткові. Всі шкільні будинки і бурсу заняло військо польське.

Великі перешкоди пороблено прив. гімназії в Городенці. Всякі наради гімназійних комітетів припинено зовсім, як річ нелегальну. Коли остаточно завдяки енергії місцевих людей таки мала бути реактивована гімназія, місцеві чинники постановили розігнати останки учительського збору. Учитель тоїж гімназії Криницький дістав остереження, що як до 14 днів не покине Городенки, так буде арештований і відтак інтернований. Не вижидавши того речинця покинув Городенку в зимі без ніяких середників егзистенції.

Чим менша місцевість, тим менше контрольовані місцеві чинники, тим більші безправа діють ся. Тому в таких місцевостях як Буск або Копичинці не було навіть проб віднови тамошних українських шкіл.

Щоби покінчити зі справою гімназії, зауважу, що К. Р. Ш. сама прийшла до того переконання після обширного протестуючого меморандума усіх шкільних українських організацій, що розп. з дня 7 вересня, 1919 р., ч. 253 пр. дозволила на право рекурсу від оречень комісій Р. Ш. Кр., а розп. з жовтня 1919 р. чи. 1234 наказала покликувати усе українське учительство, яке причислено до групи "Б", зносячи рівночасно жадання декларацій відклику зложеної присяги для української влади і готовости зложення присяги польській владі на кожній поклик.

Так отже стало можливе реактивувати бодай державні гімназії в Тернополі, Коломиї, Станиславові та паралельні українські відділи при польських гімназіях в Стрию і Бережанах. Мимо того, що тут К. Р. Ш. через свого інспектора впливала на відновлення тих шкіл, так пасивна резистенція директорів польських гімназій в Стрию і Бережанах, проволікала справу так довго, що остаточно доперва під кінець 1919 року, себто в грудні можна було се зробити.

В прочих гімназіях брак учительських сил наслідком їх конфіювання або інтерновання. В Тернополі о. Конрада,

проф. гімн., арештовано по раз другий, мимо того, що його вже раз випущено з табору інтернованих на волю.

Так виглядає справа клясичних українських гімназій в Галичині. При таких відносинах не може бути мови про правильну науку та про задоволення кінцевих культурних потреб нашого народу. Коли узглядимо, що всі ті гімназії в головній частині мають лише нищі кляси, деякі лише шість кляс, а всего чотири гімназії мають повних вісім кляс, бачимо, що все те робить ся пляново, щоби на довший час здержати серед українського народу продукцію власної інтелігенції. З тим йде рівночасно горячкове творення інтелігенції по польській стороні. Всі середні школи одержали інтимний приказ перепускати всіх тих, що служать при війську через так зв. воєнну матуру. Маємо певні дані на те, що самі учителі польських середніх шкіл говорять, що не сміють ні одного такого абітурієнта здержати без огляду на те, чи він що вміє, чи нічого не знає.

Про інші середні школи — реальні і фахові можемо тільки сказати, що в них робить ся всякі труднощі при припинанню учеників Українців. В тих школах вони віддані зовсім на ласку і неласку зарядів тих шкіл, бо анальогічних українських шкіл зовсім нема.

Остають ще до обговорення **учительські семінарі.**

По думці розп. Кр. Р. Ш. з дня 31 мая, 1919 р., ч. 157-пр. учениками тих заведень можуть бути лише ті кандидати, які не ходили до учительських семінарів за часів української влади — себто тільки Поляки. Утраквізм (двомовність) знесено, не даючи на те місце ніякої рекомпензати Українцям. Усунено також **часово** всіх учителів - Українців. Досі не змінено в нічім отсього розпорядку.

Завдяки лише тому, що учителі і учительки Поляки (Польки) не хотіли вчити у Львові в утраквістичних семінарах, Кр. Р. Ш., згодила ся на те, що заведено у Львові і Перемишлі поєдукаційні курси з українською викладовою мовою. Проби і заходи одержати те саме в прочих семінарах не увінчали ся успіхами. Відповідні просьби зі Станіслава не удостоїли ся навіть відповіді Кр. Р. Ш.

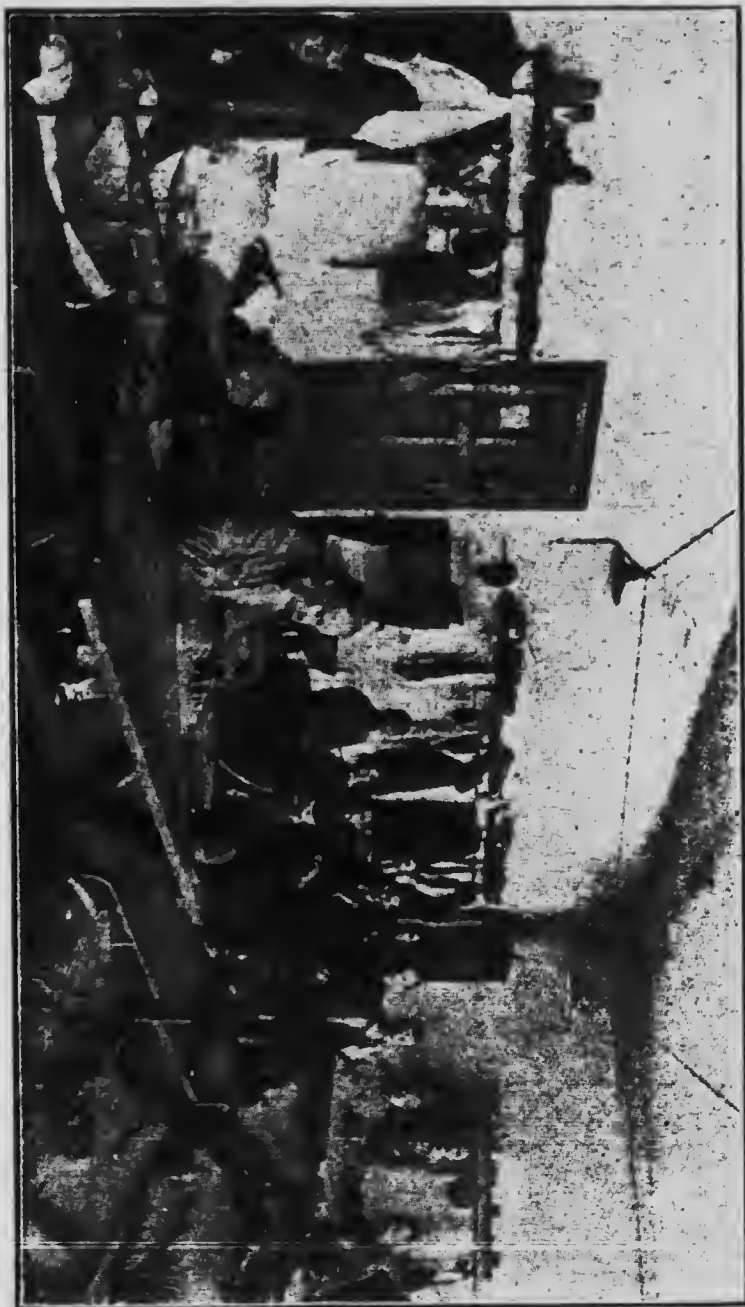
НАРОДНІ ШКОЛИ.

Найбільше болючо відбили ся зарядження шкільних властей на народнім шкільництві. Вже в наслідок п'ятилітньої війни опустіли українські школи, бо забракло учительських сил. Польсько - українська війна покликала в свої ряди учителів - Українців, а ті учителі (ки) України (ки), що остали на місци, арештовано, а відтак інтерновано по всіх польських таборах зглядно конфіновано в ріжних місцевостях. Многі одиниці, які остали полишені властями в спокою, наражені на секатури місцевих жандармських органів. Учителька Капустієва в однім з підльвівських сіл діставала що днини приказ від постерунку жандармерії покинути село. В противнім разі постараєть ся командант постерунку, щоби її арештовано. Доперва інтервенції у військових властей поставили кінець секатур команданта постерунку. Додати належить, що названа учителька мала свою посаду в тім селі, її чоловік погиб на війні, а вона з дітьми не могла нігде инде найти пристановища для себе.

Та оставляючи на разі на боці справи самого учительства, саму справу українських народних шкіл поставила Кр. Р. Ш. в той спосіб, що се мусіло її від разу убити. Розп. Кр. Р. Ш. з дня 31 мая, 1919 р., ч. 158-пр. говорить лише про польські народні школи. Се дало привід окружним інспекторам, комісіям Р. Ш. Кр. і ріжним иншим органам поняти в той спосіб ситуацію, **що з польською окупацією касуєть ся українські народні школи.** Особливо у львівським окрузі перемінено у всіх майже українських громадах таким безправним способом українські народні школи на польські. Звичайно і правно про викладову мову в народних школах рішає громадська рада на своїому засіданні. Польські окупаційні власти позмінювали склад громадських рад, повводили до них Поляків, яких в поодиноких громадах на пальцях можна почислити, а користаючи із того, що майже всіх інтелігентів Українців по селах, священників і учителів арештовано будь інтерновано, наказували так спрарованим громадським радам переводити викладову мову на польську. В деяких повітах (Калушина) роблять се на власну руку священники Поляки, які під неприсутність священників - Українців обняли провід Ради Шкільної місцевої. В инших місцевостях роблять се самі учителі (ки) польської народности, що одинокі остали в українських громадах.

Про того рода надужиття нема навіть кому донести. Стероризовані селяне боять ся се зробити, інтелігентів нема в се-

Середина баранів з українськими інтерв'юваними в Дюбю.

лі, тому лише часом до щоденної преси того рода факт поданий загально, доходить. А проте попав ся в наші руки того

рода документ, який є потвердженням того, що в горі написано. Староста в Рогатині, які предсідник Ради Шкільної Округної, п. Білінські вислав до громадської зверхности Стратина міста і Стратина села слідуюче зарядження: —

“Rohatyn, dnia 8 listopada 1919. Rada Szkolna Okręgowa L. 988. Do Zwierzchności gminnej w Stratynie mieście. Doszło do tutejszej wiadomości, że rodzice tamtejszej gminy dlatego nie posyłają dzieci do szkoły w Stratynie, że w szkole język wykładowy ruski. Poleca się zatem Zwierzchności gminnej, ażeby tę sprawę przedłożyła zaraz Radzie gminnej i przeprowadziła uchwałę, że gmina życzy sobie zniesienia wykładowego języka ruskiego w szkole, a zaprowadzenia polskiego języka wykładowego. Zarazem należy przedłożyć wykaz tych włościan, którzy chcą zmienić obrządek grecko-katolicki na rzymsko-katolicki. Przewodniczący Biliński. Starosta”.

Хотяй не попало в наші руки більше подібних документів, то можемо сміло сказати, що се не є одинокий, лише того рода документів найдуть ся сотками в Галичині.

Як далеко посувають ся в почуттю безкарности в повітовій шкільній власті, вистарчить лише приглянути ся новицкому документови. Власть шкільна, яка має дбати про розвиток школи в тім самім зарядженню жадає виказів у віроісповідній справі. А все те лише із ненависти до всего, що українське, лише в тій ціли, щоби піднести як найскорше хотяй би найбільше не етичним способом незначний процент польського населення Східної Галичини.

При тій нагоді згадаємо лише коротко те, що в польських школах Східної Галичини, до яких ходить по містах і місточках великий відсоток українських дітей, як також в тих школах, в котрих змінено насильно і безправно українську мову на польську, українську мову усунено аж на третій рік науки. В деяких містах або місточках, в яких попри польські школи були українські, коли не вдало ся змінити насильно викладової мови, зроблено инакше. Там не реактивовано такої школи. В Ярославі існує від літ українська школа ім. Т. Шевченка. Сю школу замкнуто і вона остає нечинна. Всі заходи у місцевих властий і у краєвих безуспішні. Дописуватель “Впереду в ч. 107. з 1 жовтня, 1919 р., нише: — “Народня школа ім. Шевченка не отворена, хоч будинок вже вільний. Пан староста відповів депутації, яка була в нього, що для тих “кільканацяти” Українців школи не потрібно. Що більше, священникови казав оголосити в церкві, щоби українські діти записували до польської школи під загрозою гривни. “Треба знати, що Яворів належить до тих східно - галицьких мітс, в яких українське населення має

найвищий процент. Депутація, яка була у през Р. Ш. Кр. не узискала крім обіцянки нічого, мимо того, що новий делегат мініст. варшавського висказав при обніманню своєї власти, що "школа повинна бути народньою і по духови і по мові".

Клясичний примір свідомого і пляпового нищення української школи подає нам саме місто Львів. Існує тут одинока міська українська школа ім. М. Шашкевича. Поміщення в страшних обставинах, по мачошиньому трактована Радою Шкільною Окружною міською числила перед війною більше польських учительських сил, як українських. Наслідок того був такий, що фреквенція тої школи була дуже мала. А що вона не заспокоювала потреб українського населення міста, як одинока і як така, що вартість виховуюча тої школи зведена до абсурну, У. П. Т., утворило чотири приватні українські школи, не вчисляючи власних удержуваних ще давніше як шкіл вправ при власнім прив. учительським семінари. Та в часі війни відносини поправили ся. Завдяки зрозумінню справи управою міста удало ся на місце уступивших учительських сил придбати собі українські сили, які з цілим пожертвоуванням посвятили ся виховуючій праці у школі. Той стан тревав аж до зими 1919 р. Завдяки тому фреквенція школи піднесла ся так високо, що в тім шкільнім році число учеників і учениць дійшло до 700 а навіть приступлено до отворення трех кляс відділової школи хлопячої і дівочої.

Та Раді Шкільній Окружній сей стан не подобав ся. Що найліпші учительські сили відправляють. Усуває п. Коцьову, яка провадила хор і науку зручності, усуває дуже віддані школі сили як гром. Олексинівну, Шипайлову, Петрова і Олійника і Таранька, всіх з найліпшими кваліфікаціями і виділовим іспитом, а наставляє сили о много слабші; без виділових іспитів, без кваліфікації навіть, і без спеціальних відомостей. Крім того дає польські сили, будь шовіністичні, будь індіферентні, яким на добрі школи зовсім не залежить. Призначила Поляка учителя, шовініста, відомого вшехпольського агітатора, дає п. Залевську, що змінила обряд, дає Польку учительку, що заявила отверто, що її обоятно де вона буде вчити, хочби навіть в Гонолюлю, дає учителя Бутреньчука, який щойно покинув семінар; який мав би провадити виділову школу.

Українська громада вислала сейчас депутацію до Президії міста і до Інсп. Брухнальського. Та п. інспектор при най-

блищим засіданню Ради Шкільної Окружної при розгляданню петиції висказав ся в тім напрямі, що школа Шашкевича має заботою опікунів, відмовляючи в той спосіб громадянству права мішати ся до справи виховання його дитини. Видячи, що справи в той спосіб не змінить ся, вислало У. П. Т., депутацію з відповідним меморіалом до делегата Краєвої Ради Шкільної Собішського. Сей прирік як звичайно справу полагодити, признаючи в пбвній слушність висказаним бажанням. Крім того пішла ще особна депутація родичів до президії міста і до інспектора Брухнальського. Мимо того, що вже більше місяця треває справа, положення в школі в нічім не змінило ся і на зміну системи ніщо не показує. Наслідок одначе такий, що діти починають школу покидати, та переписувати ся до інших українських приватних шкіл.

Не менше ворожо відносять ся шкільні власти і до приватних народних шкіл. Ті школи повстали так, що українському населенню східно - галицьких міст і місточок годі було добити ся школи, удержуваної краєвим коштом. Коли для кількох Поляків по українських селах створювано всякі експоновані кляси, коли краєм субвенціоноване "Товариство школи людовой" ставило всюди свої приватні школи, які після одно або двохлітнього існування переходили на краєвий етат, то українському населенню тяжко було добити ся ще за австрійських часів дозволу на отворення школи. Тепер ся справа о много гірша. Закон з р. 1869 на яким опирають ся просьби о дозвіл оснувати приватні народні школи, жадає крім кваліфікованих сил і що найменше задержання програм наущання гринятого в публичних школах також і відповідного будинку. Осуд має в тій справі фізикат враз з інжінером. Отже постанова закона є в руках ворожо настроєних урядових кругів тим, що здержує акцію оснування приватних народних шкіл. Товариство школи людової може де будь поставити свою школу, не згадуючи про те, що те Товариство ділаючи в порозумінню з дідичом може далеко скорше дістати відповідне приміщення під школу у виді одного з двірських будинків. Коли одначе приходить будь українській громаді будь українському Товариству ставити свою приватну школу, тоді дбайливі о гігієнічні умови шкільні власти, жадають неможливих річий, вимірюючи кубічні метри воздуха і т. д.

Видячи, що велика скількість шкіл не чинна ізза браку

учительських сил, які усунено, конфіновано, або інтерновано чинено клич по краю приступати сейчас до реактивовання давніших приватних українських шкіл і до основання нових. Та ті скупі відомости, які маємо, вказують на те, з якими перешкодами, трудностями, а навіть нараженнями на переслідування мусить бороти ся українське громадянство, щоби прийти до права та науки, до своєї власної школи, удержуваної власними фондами.

В Золочеві існувала від 1911 р., приватна українська народна школа ім. М. Шашкевича, яка з малою перервою в часі російської інвазії цілий час була чинна і шкільні власти краєві дали їй дозвіл, а повітові власти дуже добре про се знали. Коли в маю залягла місто польська інвазія, школу замкнуто. З новим шкільним роком 1919-20 Кружок У. П. Т., розписав вписи до школи і дня 15 вересня, 1919 р., розпочав шкільну науку. До школи вписало ся 500 дітей. Та сейчас другого дня Рада Шкільна Округна школу замкнула, управительку гром. Демчишинівну покликкала до протоколу загрозила дальшими правними наслідками, а як мотив подано, що Р. Шк. Окр. нічого не знає про дозвіл на існування школи, мимо того, що школа мала дозвіл ще від 1911 р.

І знова депутації, писання, протести, просьби пішли в рух. Два місяці преба було ждати на те, щоби власти знова відчинили школу. А все те лише секатура, лише проби застрашити, проби ширення деморалізації серед найвисших кругів українського громадянства.

Незвичайно рухливий Кружок У. П. Т. в Станіславові розвинув сейчас акцію, щоби оживити дотеперішню приватну школу народню в місті і оснувати нову на Гірці робітничій дільниці Станіславова. Дописувач "Вперед" в останніх днях жовтня, 1919 р., писав, що "наші школи в Станіславові заповідають в сім році дуже гарний розвиток". Та вже 13 падолиста, 1919 р., приносить "Вперед" в ч. 144 сумну вістку, що народню школу в Гірці польські власти замкнули. Всякі представлення не придали ся на нічо, справу має рішити аж Кр. Р. Шк. Та заки се станеть ся, діти українських робітників мусять тратити час без науки. І знова делеґації і депутації. Знова просьби і меморіяли в рух. Ввиду того, що у всіх справах мусять інтервенювати ті самі люди, то справа така стає немила, тимбільше, що громадянство натискає на те, щоби наші шкі-

льні організації виказали ся якимсь успіхом в своїх заходах.

Після довгого вижидання, бо доперва дня 17 грудня, 1919 р., доносить "Вперед" в ч. 173, що остаточно К. Р. Ш., прислала дозвіл на народні школи на Гірці. Розумієть ся, що те все запізно. Родичі жадали конечно, щоби їхні діти вчили (надто існує припис про шкільний примус. Власти шкільні за-суджують на кару тих родичів, яких діти не побирають науки. Щоби оминати деморалізації і розтічи українського громадянства управа школи на Гірці постарала ся порозміщувати діти по інших школах, лавки та весь інвентар зложено на складі, а до школи спровадив ся новий чиновник. Хоч зарядження староства було безправне, хоч Р. Шк. Кр., дала дозвіл, то організації народові польські осягнули свою ціль вповні; бо української народної школи на Гірці нема.

Щоби вже справу зі Станіславовом покінчити треба замітити тут, що з різних сторін, головно зі сторін шкільних властей, стоячих близько і під впливом різних комітетів "Оброни народовеї" давали ся чути погрози, що приватні українські школи народні будуть в коротці зачинені.

Такі самі погрози на тему зачинення школи розширювано в Цішанові а саме з учительських кругів. А що до тих погроз долучувано ще і грозьбу арештовання зглядно інтерновання, можемо пояснити собі, яку се викликало депресію так в кругах родичів, як і в кругах учителів і організаторів шкіл.

Безнастанні перешкоди робить Р. Шк. Окр., в Городку, щоби там не допустити до основання української приватної народної школи.

Жалоби на таке поведення властей предклядано між иншим також головній управі У. П. Т., з просьбою поробити кроки в цілі їх усунення. Видячи неможність зарадити лихови, мусіло У. П. Т., видати слідууючий комунікат: — ("Вперед" ч. 120 з 16 вересня 1919 р.). "Школа має бути народною по мові й духови". Сі гарні слова сказав теперішний делегат варшавського міністерства освіти, обіймаючи своє урядованне в К. Р. Шк. Та немов у відповідь на то роблять місцеві політичні і військові власти всякі можливі перепони, реактивуванню приватних народних і середних шкіл Українського Педагогічного Товариства. Тут опечатають школу (Золочів), там забирають будинок ніби то на епідемічний шпиталь (Яворів), де инде арештують членів учительських зборів і шкільних ко-

мітетів, прозиваючи їх “Комітетами революційними” (!), то знова забирають всю шкільну обстанову до польських шкіл а як де школу реактивовано або утворено курси, то темні духи намагають ся їх розбити погрозами і доносами (Станіславів, Любачів). Такі самі перепони роблять при реактивуванні навіть публичних шкіл з українською викладовою мовою (Яворів, школа ім. Т. Шевченка). Дотичні представлення, вношені головною управою У. П. Т., до Кр. Ш. Р., не мають досі успіху.

Во виду того стану річи нічого дивного, що мимо частих зазивів і поучень як закладати приватні народні школи, всюди перші почини стрінуть ся з перешкодами. Крім того вплинув на застій в тім напрямі і страх, що організатори відповідатимуть особисто за свою працю. Тому У. П. Т., в однім своїм зазиві звертає увагу, щоби місто шкіл організувати спільну домашню науку, бо по постанові шкільного закону з 1867 р., домашня наука не підлягає обмеженням.

Се матеріял, який показує наглядно, як шкільні власти відносять ся до українського як такого. Коли одначе вглянемо в матеріял як відносили ся після окупації і як відносять ся тепер шкільні органи до українського народного шкільництва то побачимо, що в тім напрямі зроблено усе, щоби те учительство стероризовати його упокорити і дати йому відчутти тверду руку власти нової Річи Посполитої. Як вже в горі було сказане розпорядок К. Р. Ш., про припинанне до служби учительства на території окупованій Поляками з дня 31 мая, 1919 р. до ч. 143-пр., про устанавлення комісій К. Р. Ш., в поодиноких повітах відносить ся до учительства всіх категорій.

Одначе ні одній категорій українського учительства не дав ся сей розпорядок так в знаки, як народному учительству.

Бо хотяй учительство середних шкіл мусіло ставати перед тими “комісіями”, то всеж таки воно безпосередно залежне від краюї власти себто від К. Р. Ш. А мимо того “комісія” в Коломиї відсудила директора української гімназії п. Мостовича від “чести” бути службовником Річипосполитої. Так само “комісія” в Станіславові показувала свою “власть”, супроти учительства української гімназії. Пригадую також розказану попередню історію з професором Винаром і ин.

Апогея одначе свого осягнули урядовання “комісій” у відношенню до народного учительства. Не много його оста-

ло; головно учительки. Треба зважити, що вже много забрагло учителів в наслідок пятилітньої війни, решта здорових пішло в ряди українського війська, а і тих нечисленних, що осталися під польською інвазією, арештовано в більшій части, відтак інтерновано зглядно дуже малу скількість з них конфіновано, переважно в місцевостях, в яких вони не були приналежні. Ціле те поведення властей змагає до того, щоби зніщити матеріально і морально зненавиджене українське учительство щоби з підтяттем отсею стану зніщити одним махом українське народне шкільництво.

Заки перейду до поодиноких фактів, замічу, що Ради Шкільні Окружні взяли ся сейчас до урядовання і створили “комісії” того рода, що до них увійшли найбільше ворожі українству одиниці.

Вони знали, що від їхнього оречення нема рекурсу, тому думали, що відразу зломлять українське учительство ідейні, характерні одиниці усунуть, слабодухів потягнуть за собою і справа закінчить ся звичайною, а так дуже бажаною Поляками формою переходу з одного обряду на другий.

Як відомо, перший розпорядок К. Р. Ш. ч. 143-пр., з 31 мая, 1919 р., жадав від учительства категорії “В” зложення додаткових деклярацій, а саме відклику зложеної присяги вірности українській владі і готовости зложити присяги накождий поклик польській владі. Мимо того учительство народне зголошувало ся по всіх повітах до своїх повітових властей заявляло готовість зложення службового приречення сповнювання совістних обовязків для добра населення, відмовляло ся одначе від зложення додаткових заяв “деклярацій”. Одночасно з тою акцією учительства пішла акція заініційована просвітно - шкільними організаціями. Шкільна секція У. Г. К., У. П. Т., Взаїмна Поміч українського народнього учительства, Учительська Громада учителів шкіл висших дорогою меморіялів, петицій, депутацій, жадали від Р. Ш. К., усунення жадання додаткових деклярацій, знесення “комісії” К. Р. Ш., згл. допущення права представлення будь рекурсу, заведення дисциплінарного доходження по приписам і т. д.

Всеж таки заки який небудь результат, то “комісії” всюди урядували самовільно і без розбору уважали кожного учителя (ку) Українця (ку) злочинником, а предметом злочину

було вступлення до служби за часів української влади і “вроге усposобене вoбeц народoвoсці польскeй”.

І так предсідатель “комісії” К. Р. Ш. в Надвірнї й розіслав до всіх учителів Українців письмо, в яким жадає від кожного з них писменної заяви, в якій би містила ся “в спосуб круткі, звезли і ясни витлумачене се” чому зложили присягу або обіт вірности українським властям. Надто жадає від них, щоби вони давали двома віродостойними свідками, з котрих оден має бути Поляк, що вони не робили нічого на шкeду польської народности і польського населення.

Хто з учительства не предложить такої заяви, зрікаєть ся посади.

Мимо того “комісія” в Надвірній застерігає собі відтак оречення, чи учитель (ка) “оказал вроге усposобене вoбeц народoвoсці і люднoсці польскeй”.

Того рода зарядження пригадують середновічні тортури. Ріжниця та, що тамті спричиняли фізичні болі смерть, а сі наносили ще страшнійші моральні муки. Хибаж Українець не може оправдувати ся з сего, чому служив Українській Державі, навпаки коли би найшов ся який, що не служив то такий повинен би себе від того закиду очистити. А вже жадання, щоби Українець просив Поляка на свідка в часі розгорілої ненависти взаімної, підбуреного шовінізму національного, граничить що найменше зі страшною іронією і є таким пониженням, для Українця, якого годі собі уявити.

“Комісія” в Надвірній і многі інші “комісії” в краю не допустили навіть особистого переслухання Українця, а не зложення ним жаданої деклярації, якої він не в силі був в виду таких постулятів, як в горі предложити, уважала би “комісія” зреченнем з посади.

В інших місцевостях “комісія” не урядувала повна. Було лише двох членів, а навіть нераз оден, який уважав себе паном життя і смерти над кождим (ою) Українцем (ою) учителем (ою).

У львівській “комісії” урядував звісний зі свого шовінізму і ненависти до всего, що українське. інспектор Недзвецкі. Той — сам оден — навіть не завдавав собі труду особисто переслухувати учителів, лише покликав кожного з молодих учителів Поляків, що зовсім до “комісії” не належали і велів їм переслухувати учителів Українців. Зайшов такий обурюючий

факт, що до переслухання покликано довголітнього і старшого директора одної з львівських шкіл **Олексу Гайдукевича**.

Його мав переслухати підчинений йому оден з наймолодших учителів. Розуміє ся, що в виду того Директор Гайдукевич відмовив від складання зізнання. Дальший наслідок такий: що Директор Гайдукевич одержав всказівку подати ся о відпустку, якої дали. В тім самім львівськім окрузі зайшов ще другий знаменний факт. Для львівського округу замиського є інспектор шкіл **Іван Лешега**, чоловік незвичайно заслужений, взірцевий педагог, з тою хибою, що Українець. Щоби йому не дати можности вглядати в карне поведення властей, в безкарне перемінювання викладової мови у підльвівських громадах, уділено йому в маю 1919 р. платної зі всіми поборамми відпустки без його просьби, опираючи ся лише на тій постанові службової прагматики, що у виїмкових часах може така відпустка наступити. Інспектор Лешега остає досі на такій відпустці.

Заки приступимо до розгляду всіх кривдячих безправств, що їх допустили ся комісії Р. Ш. Кр., і повітові шкільні власти супроти народнього учительства треба згадати якій успіх принесла акція, розпочата просвітно - шкільними організаціями, про яку згадано вище.

В перших днях вереся явила ся у тодішнього президента Д-ра Цолля депутація, яка вручила йому обширний меморіал, виказуючи наглядно з одної сторони всі кривдячі постанови, з другої сторони, що ті постанови противні духови міжнародного права, а трете, що вони змагають до того, щоби знищити зовсім українське шкільництво. Президент Др. Цолль признав деяким жаданням слушність, боронив одначе в засаді всіх постанов, як подиктованих виїмковими відносинами. Приобіцяв справу предложити у Варшаві і постарати ся о те, щоби варшавське міністерство видало відповідні зміни.

Вже обіжником з 7 вересня 1919 р., ч. 253 пр. змінено постановлення перед комісіями Р. Ш. Кр. Допускали ті зміни слідуюче: — 1). Внести до Кр. Р. Ш., як начальної власти **жалобу** ізза невідповідного поведення комісії (прим. коли комісія складала ся з 22-вох членів а не трьох, коли не переслухано обжалованого, тощо). Коли жалоба буде оправдана, Кр. Р. Ш. накаже комісії перевести ще раз доходження і видати нове оречення; 2). Внести до самої комісії **представлення** з просьбою ще раз

проверити справу і видати нове оречення, а саме тоді, коли сторона може подати нові факти, які комісія не розглядала; 3). Просити о ревізію оречення. Просьбу належить вносити до комісії, яка перевірить справу ще раз, переведе евентуально нові дохідження і або сама видасть оречення, або пропозитить справу Кр. Р. Ш., до вирішення. Як оречення комісії випаде неприхильно для сторони, то вона може на протязі 30 днів від доручення оречення вносити через комісію відклик до Краєвої Ради Шкільної.

Для вношення правних середників під 1). і 2). поставлено речинець 30 днів, числячи від 1 жовтня, 1919 р., або якби оречення було доручене після 1 жовтня, 1919 р., від дня доручення.

Комісії отже остали мимо того, що українське громадянство домагало ся їхнього знесення, мимо того, що сам президент Др. Цолл в своїй “кроніці Ради Школьной Крайовой” виставив “Комісіям таке свідоцтво, що вони не повинні ані одної днини існувати, а всі оречення тих комісій повинні бути сейчас анульовані.”

Отсей розпорядок не усував одначе найбільшої перешкоди яка не позваляла українському учительству принимати службу, бо не відкликав додаткових заяв до приречення. Дперва 4 жовтня, 1919 р., ч. 18403, зарядило знесення тих заяв варшавське міністерство віроісповідань і публичної освіти. Кр. Р. Ш., оповістила се в перших днях жовтня 1919 р., під ч. 1234 сбійником у Львові. На провінцію пішла розсилка дуже пияво. Свідомо, чи несвідомо робила се Р. Ш. Кр., не знаємо. На всякий случай мусимо піднести се, що на зазив в пресі українське учительство стало зголошувати своє дальше урядування, а повітові шкільні власти заявляли, що про такі зміни нічого не знають. Того рода відповіді діставали учителі (ки) ще і в місяци грудни.

Із тих змін, переводжених шкільними властями видно, що бони поповнили на українськїм учительстві правну ошибку звану в правничім німецькїм вислові “justizirrtum” і наразили його на великі матеріяльні терпіння і нужду. А мимо того запорядили ті самі власти, що виплата поборів може наступити в кождому поодинокому випадку від дня зложення приречення, зглядно від дня обняття служби.

В справі учителів при числених до групи “Ц” не заряджено нічого мимо того, що слідуючі депутації домагали ся того,

щоби до тої групи причислити лише тих учителів, що їм доведено сповнення якого злочину. На всякий случай належить їм виплачувати якусь частину поборів аж до покінчення слідства.

Коли вийшов зазив, щоби українське учительство групи "Б" зголошувало, що воно вести-ме далі службу, стрінули його нові сикатури зі сторони повігових шкільних властий. Ото — окружні інспектори жадали від українського учительства складання **обіту**, по польськи **слюбованя**. Тимчасом вже розпорядок з 31 мая, 1919 р., ч. 143. пр. і рескр. варшавського міністерства з 4 жовтня, 1919 р., ч. 18403 виразно постановляв, що учительству полишаєть ся до свобідного вибору будь формулу приречення, будь обіту. **Приречення** жадало лише вірного і совісного сповнювання обовязків по думці існуючих приписів для добра населення.

Обіт або **слюбованне** згадував виразно, що се дієть ся для польської держави. Коли приречення можливе було до приречення і для українського учительства і відповідало ностановам міжнародного права, так обіт був тому всему противний і випереджав справу перед остаточним рїшенням про приналежність Галичини.

Наслідком такого безправного предкладання окружними інспекторами лише формули обіту до підпису, мусіло знову учительство відказувати ся від складання обіту. І знову мусіла піти справа дорогою протестів, представлень, депутацій, знову вона проволікала ся, а деякі інспектори представляли в сей спосіб, що учителі (ки) самі не хотіли вступати до служби.

Так само і рекурси проти оречень комісій не осягають своєї ціли. Місяці минають, учителі (ки) ждуть на поладнання їх слушної справи, їх місця обсаджують ся учителями (ками) польської народности, на случай користного поладнання переносить ся їх на інші посади, або навіть до інших повітів. Не бракує і таких случаїв, де заповідаєть ся учителям (кам) їх перенесення на захід.

Щоби не бути голословним, приступаємо до ілюстрації сказаного фактами, які находять ся в нас під руками.

Крім наведеного в горі факту з інсп. Іваном Лешеґою, мусимо піднести справу окружних інспекторів шкільних Українців. Вони перед польсько-українською війною було так що на цілу Східну Галичину можна було начислити ледви один десяток інспекторів Українців. Всіх їх сейчас після окупації усу-

нено з виїмком щось двох, які пішли на руку польським вла-
стям. Деяких з них інтерновано, інших конфіновано. Про те
щоби вони могли зголосити ся до служби не було мови. В
справі інспекторів була окрема депутація з Кр. Р. Шк., яка жа-
дала, щоби сама Р. Ш. Кр., перевела комісійно переслухання
інспекторів. Виходячи із того заложення, що таке переслу-
хання не можна перевести на місци. Старостів в повітах змі-
нено, а тим самим нові особи на тім становищі не могли витво-
рити в собі об'єктивного суду, навпаки мусіли улягти впливам
ріжних комітетів народових, яких метою є, усунути всякий дух
українства із заряду повітовим шкільництвом. Ті знову особи,
яких будь з учительства провізорично устанавлено, будь вже
заіменувано інспекторами на місци Українців не можуть бути
судіями безпристрасними, бо ж тут ходить о їх становище. К.
Р. Шк., станула одначе і дальше на тій точці поглядів, що і окру-
жні інспектори мусять підчинити ся ореченням "комісії".

Інсп. з Турки Середу покликано щойно в грудни до Кр.
Р. Ш. Тут веліли йому зложити приписане приречення, ви-
плачуючи побори від того дня, одначе без всіх воєнних до-
датків, так що він не побирає сьогондя навіть тільки, кільки
початкуючий учитель. Виїхав до Турки. До служби не вве-
дений. Має виждати рішення з К. Р. Ш. Інспектор з Горо-
денки Кабаровський інтернований у Львові. Коли в Городен-
ці розійшла ся вість, що він поверне на давне становище, "ко-
мітет оброни народовой" висловив ся, з протестом проти того
рішення К. Р. Ш. Остаточнo і його покликано до К. Р. Ш. для
зложення приречення і визначено побори в висоті з 1914 р.
Коли він проти того ремонстрував а радник Намісництва (ма-
буть Черни або Несьоловскі) висказав ся в тім напрямі, що
йому більше не належить ся. Що до повороту до свого
уряду, заявив, що може п. Кабаровський одержить деяку по-
саду учителя. Впрочім нехай жеде на рішення К. Р. Ш.

Що до прочих інспекторів не маємо ще точних відомо-
стий.

А тепер приступимо до осіб учительського звання не ін-
спекторів. Кождий наведений факт виказує ярке безправство
шкільних повітових властей, а тимсамим і краюї, яка або
толерує того рода надужиття, або не має сили вибороти для
себе послуху у підчитених органів.

У “Впереді” ч. 112 з 7 жовтня 1919 р., читаємо: — “Шкільний інспектор в Катчи звільнив з учительської служби крім інших громадянки В. Ст. Цісеківні, лише за те, що вони, хоч латинського обряду не хотіли на його домагання покинути української національності.”

“Вперед” ч. 179 з 25 грудня, 1919 р., подає слідуючий ще важніші вісти з Калущини.

Тої шкільний інспектор називається Домбровскі. Він не приймає учителів Українців до служби — мовляв — “за політику”. До “політики” зачислює він от таке: — учительки Цісеківні в просьбі о посаду подали, що вони латинського обряду, а української народности. За се не прийнято їх до служби.

* * *

Учитель з Мислова М. Посацький вернув з Домбю і зголосив ся до служби. Та інспектор казав жандармам арештувати його таки у себе в канцелярії. Гром. Посацький, який перейшов уже в Домбю тиф опинив ся тимразом в Пикуличах.

* * *

“Вперед” ч. 158 з 29 листопада, 1919 р., містить слідуючу допись зі Сколя: — “Хоч Скільщина лежить в Галичині і підлягає під інгеренцію К. Р. Ш., то всеж не всі її розпорядки виконують ся тутешними органами і без подання мотивів поминається ся їх. К. Р. Ш., видала розпорядок, щоби всіх учителів (льок) приймати до служби, як вони зложать приречення. Сей розпорядок не обходить тутешнього старосту Хопеля. Зголосили ся до нього деякі учительки, які у вересні 1919 р., не зложили присяги, а тепер заявили готовість зложити приречення. Та пан староста не зважаючи на розпорядок вищої власти, відправляє зголошующих ся на власну руку з нічим”.

* * *

Староста в Камінци Струм., пан Лодзінскі як предсідник Ради Шкільної Окружної, вислав слідуюче письмо з дня 12 грудня, 1919 р., під ч. 1212 до грома. Леонтини з Балборжинських Вертипорохівної, учительки в Сільци беньків: —

“Zawiadamiam Panią, że komisja Rady Szkolnej Krajowej postanowiła zaliczyć Panią na podstawie przeprowadzonego dochodzenia do grupy “C” t. j. do takich osób, które nie mogą być publicznymi nauczycielkami w Rzeczypospolitej Polskiej, gdyż nabrała przekonania, że Pani będąc pod wpływem swego męża, Pana Jana Wertyporocho, cywilnego agitatora i działacza ukraińskiego, musiała przejąć się jego ideami i zasadami i nie może mieć do niej zaufania. — Łódziński”.

Жидачів. Учителька Грифівна — Полька зложила приречення, але не дали їй платні тому, бо учила за української влади.

* * *

Тимчасом учителька з Мізуня повіт, Долина гром. Матулякова вийшла заміж за учителя Матуляка, мала призвіл на те від українських властей шкільних. Тепер польські власти не узнають того і казали старати ся о додатковий дозвіл у польської власти "бо Пані постомпіла по козацку".

* * *

Учителя Бобика, повіт Рава Руська, що зложив приречення, до служби не приймчли.

* * *

Учитель Петро Коцап, управитель школи в Цвітовій, повіт Калуш, 13 червня, 1913 р., у Львові інтерюваній а 26 липня конфі.ованій у Ряшеві, жонатий 4 дітній.

* * *

Повіт Дрогобич. Учитель Іван Романюк. 19 літ служби, з того 18 літ в Снятинці, повіт Дрогобич, був арештованій. Випустили його аж тоді коли зложив 10,000 корон на польську позичку. Як вернув на своє місце дістав таке письмо: —

"R. S. O. w Drohobyczu z 31 sierpnia, 1919, wydała orzeczenie na podstawie dochodzeń, że Pan w czasie Rządów Ukraińskich jako komisarz gminy okazał się wrogo usposobiony wobec ludności i narodowości polskiej z uchwałą z 27 sierpnia, b. r. orzekła, że nie może Pan być nadal publicznym nauczycielem w Rzeczypospolitej Polskiej. Zawiadamiając o tem poleca się Panu do 15 września b. r. opróżnić pomieszkanie w budynku szkolnem a do 15 października b. r. zebrać plony ze szkolnego pola. Przeciw temu orzeczeniu niema odwołania."

Належить замітити, що в громаді Снятинці нема ані одної польської душі, крім жителів двора.

В тім самім повіті і учителі, які зложать приречення дістають посвідки, щоби їх не арештовано, прочих арештують.

* * *

Учитель Ісик з Модрича, повіт Дрогобич зголосив ся в Р. О. Ш., щоби зложити приречення, але інсп. Гарліцкій сказав, що уважає його таким, що зрік ся сталої посади в Модричи. Ту посаду інспектор вже обсадив. (Особисто зізнав 30 жовтня, 1919 р.).

* * *

В Рогатині начальник податкового Уряду Вілюш не приймає українських квітів, а від учителів Українців стягає по 50

корон на польську позичку і покликують ся на розпорядок К. Р. Ш.

* * *

Повіт Долина, Микола Древичицький, управитель школи двоклясової в Гошові, літ служби 31. Хотяй проти него невіднесено ніяких закидів, звільнено його зі служби навіть без писменного оречення Р. Ш. О.

* * *

Українські шкільні власти перенесли учительські сили. Се послужило Р. Ш. О., в Вудках до того, щоби учительку Кульчицьку Людвіку усунути з посади, бо вона в часі української влади перенесла ся з рудецького до стрийського округу.

* * *

Залітачева, стала учителька в Жовтанцях, повіт Жовква, увільнена з посади.

* * *

Марія Чумова, жінка учителя Льонгіна Чуми, з Волах, повіт Броди, муж при війську, Р. Ш. Окр., в Бродях-окр., з 26 липня, 1919, ч. 546 наказала жінці з дитиною опустити мешкання, а ново установлений учитель, Поляк, забрав усі засіви з поля і з городу.

* * *

Рада Шкільна Округна в Скалаті вислала дня 30 серпня, 1919 р., слідує зарядження: —

“Do wszystkich zarządów szkół w powiecie. Wszystkich nauczycieli, którzy nie ślubowali na wierność t. zw. władzom ukraińskim i w sposób wyraźny albo domniemany nie wstąpili w stosunek służbowy do tych władz, Rząd Rzeczypospolitej Polskiej przyjmie do służby i wypłacać im będzie pobory pełne według norm w Państwie Polskiem obowiązujących, jeżeli złożą ślubowanie służbowe. W tutejszym powiecie składać będą nauczyciele ślubowanie wobec inspektora Szk. okr. jako komisarza R. Sz. Kr. Ci wszyscy, którzy ślubowali na wierność wrogim nam władzom, pobierali od nich płacy, a tem samem weszli w stosunki służbowe do nich, mogą uzyskać przyjęcie w poczet funkcyjnaruszów Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli dostatecznie wytłumaczą i usprawiedliwią wobec komisji, R. Sz. Kr., dlaczego poszli w stosunki służbowe z władzami ukraińskimi, złożą ślubowanie i odwołają ślubowanie złożone władzom obcym. Ci, których usprawiedliwienie komisarzy, R. Sz. Kr., nie uznają dostatecznem nie mogą być funkcyjnaruszami Państwa. Komisja R. Sz. Kr. urzęduje w Skalacie. Od uchwał w komisji, która decyduje o przyjęciu nauczyciela do służby państwowej nie ma odwołania. Przewodniczący, Starosta.”

Повіт Львів, учитель стр., в Чижах Гаврих Рудольф завішений в службі.

* * *

Повіт Львів. Марія Гаврих, Дмитровичі, 9 літ служби завішена в урядованню.

* * *

Повіт Львів. Коповалець Іванна, тимч. учит. в Заруднях, відмовлено її посади. Від неї жадали присяги, а вона хотіла зложити лише приречення.

* * *

Повіт Львів. Трусевич Віра, ст., учителька в Лисничах, жадаю від неї слюбовання а не приречення. Вона відмовила, усунено її з посади.

* * *

Рудки. Учитель з Рудок Олександр Голинський, арештований на двірці в Рудках, як їхав зголосити ся до служби. Відставлений до Бригідок перебув аж до січня, 1920 року в Бригідках, учитель перехорів ся на тиф. Арештовано його без причини.

* * *

Рудки. Учителя Верхола в Новосілках арештовано і відставлено до Берестя Литовського. Остала жінка і 8 дітей в крайній нужді. Інспектор Сурувка викинув єї зі школи.

* * *

Учительки, Будиньська, Семінець і Хоминьська заявили в Старостві в Камінці стр., що зложать приречення по українськи. Він сказав, що не розуміє тої мови. Тоді вони сказали йому до "побачення". Були два рази арештовані, а тепер конфіновані.

* * *

Інспектор Кабаровський з Городенки арештований 3 серпня, в Городенці, вивезений до Домбя, відтак конфінований у Львові. Досі не введений до служби.

* * *

Сколе. Учителька Ольга Ліхновська зі Синевидска вижн. і Софія Ліхновська зі Скольного. При слідстві ставлено їм питання: —

Чому зложили українській державі присягу? Чи були на маніфестації зєдинення України? Чи належали до яких товариств? Чи заборонювали по польськи говорити і молити ся? Чи зложать польській державі присягу?

Інспектор, Логінські зі Скольного, суспендовав 4 учителів:
— Гаврона з Корчина, Ходоровського з Синевідска нижи., Іва-
сікова зі Скольного, Перейму Николу з Либозори коло Тухлі.

* * *

Олена Потерейко б. стала учителька в Замочку. Більш як
20 літ служби. Повинности сповняла пильно і совістно. Пі-
сля приходу Поляків через місяць, везена в Жовкві, відтак
у Львові в Бригідках. З відси її винесли не маючи ніяких
доказів вини. Рада Шк. Окр., узнала відповідним її усунути
з посади, з 3 дітьми. Зі сторони Р. Ш. О., не було жадних до-
ходжень проти неї і ніхто її не переслухував. Проти того за-
рядження внесла ще в жовтні 1919 р., рекурс до Р. Ш. К. Досі
без успіху. Її посаду обсаджено іншою учителькою Поль-
кою.

* * *

Броди. Учителька Ольга Плітвінна мусіла змінити обряд.
Аж тоді Р. Ш. Окр., заімпозувала її учителькою в Лешневі пов.
Броди.

* * *

Камінка Струмілова. Учитель Михайло Брикайло в До-
бротворі, арештований 26 червня, камінецькою жандармерією,
перебув на Бригідках до 30 липня, 1919 р. Закидувано йому
більшевизм, проскрібовання Поляків. Нічого не доказано.
Мимо того конфіновано в Кракові від 1 серпня, 1919 р. Ста-
рання о звільнення безуспішні. Посвідку з громади, що пово-
див ся не ворожо з Поляками, а навіть увільнив з інтерновання
Поляка Юзефа Концевича, сконфіковала жандармерія і по-
збавила його найважнішого документу. Літ служби 12.

* * *

Учитель Задорожний Василь з Божикова, повіт Підгайці.
Політичний переворот в падолисті 1918 р., застав його хорого
в Кракові. Тут його інтерновано і держано в Домбю до 26
серпня, 1919 р. Рішенням комісії ревізійної в Домбю з 26
серпня, 1919 р., ч. 2771, передано його до конфіновання або в
Козівці, повіт Тернопіль, або в Божикові, повіт Підгайці з обо-
в'язком зголосити ся в Старостві в Тернополі. Та староста Др.
Гарапіх порішив оставити його в Козівці з обов'язком мельдо-
вання що другий день у начальника громади. Там він без се-
редників до життя, просить щоби перенесли його до Божико-
ва та староста не дозволяє. Конфіновання не дає йому мож-

ности старати ся о посаду. Вповні не винний, на документах стоїть: — “хорунжій бувш. австрійської армії”.

* * *

Учитель Володимир Гофрик від року 1897, а сталий у Ваневі, повіт Сокаль, від 1 січня, 1914 р. Арештований під закидом стріляння до потягу і організованя українського війська. Не переслуханий зовсім, а слідство не виказало вини. В Домбю перебував від 19 червня, до 19 грудня, 1919 р. Конфінований в Белзі, де гине з голоду, а тимчасом жінка з дітьми гине в Ваневі. Просьби о конфіновання у Ваневі староство не узгляднило. В часі арештовання побито його в Перемишли так сильно, що повідбивано нирки і повибивано зуби. —

* * *

Учитель Стефан Кретів, літ служби 25, управитель в Туркотинні, повіт Перемишляни, арештований 19 вересня 1919 р., в арештах Д. О. Г. Замарстинів. Від 30 вересня, 1919 року, відставлений до суду Д.О.Е. Бригідки, на оречення прокураторії з 26 вересня, 1919 р., “która po przeglądnięciu aktów przyszła do wniosków, że niema podstawy do dalszego śledzenia aresztowanego”. Мимо того держали в Бригідках а 7 грудня, 1919 р., переведено його до інтернованих на Личакові. Тимчасом в Туркотинні викинено його жінку зі шкільного будинку. Поборів же осьмий місяць не виплачують.

* * *

Сколе. Управитель школи в Корчині, Іван Гавран 45 літ з того 24 літ учительства, 4 дрібних дітей. Комісія Р. Ш. К., зложена з управителя староства Скартинського ксьондза Щепаніка і директора школи зі Сколього Турчанського, признала його як небезпечного агітатора до Групи “Ц”, мимо похвальних декретів дотеперішній службі. 26 червня, 1919 р., арештовала його скільська жандармерія. Відставила до тюрми в Стрию, а опісля до Бригідок у Львові. Без переслухання держали його до 7 серпня, 1919 р. Після переслухання засуджено на конфінованне в Корчині, котре досі триває. Раз на тиждень має голосити ся в станиці жандармерії в Сколім. Вже 5-тий місяць мусить що тижня робити 20 кільометрів дороги і голосити ся в Сколім. Просьби всі безуспішні. Проти осуду комісії вніс ще 8 листопада, 1919 р., рекурс до Р. Ш. Окр. Жена відписаного вручила дня 30 листопада, 1919 р., сей відклик особисто президентови Р. Ш. К. До нинішного дня без відповіди.

Сеник Тадей, тимч. учитель при 5 клясовій школі в Микулинцях, повіт Тернопіль, займав там посаду безпереривно від 1 вересня, 1917 р. Коли після польської інвазії здержано там науку він переніс ся до Тернополя, де замешкав у родичів від 25 мая, 1919 р. Дня 11 червня, 1919 р., арештував його незнаний йому міліціонер без причини. Без переслухання втягнуто його на лісту інтернованих і відправлено з транспортом до Стшалкова. Отець його вносив два рази просьбу о звільнене, та за кожним разом без успіху.

* • * *

Осип Ременюк з Дрищева, повіт Рогатин вернув з Камінця на Поділю і зараз зістав арештований, дня 22 грудня, 1919 р., переведений до Львова до арешту.

* * *

Юлія Миджинова, учителька в Побочи, повіт Золочів, усунена і зачислена до групи "Ц". Всі закиди пороблені їй неслухні і безпідставні. За часів української влади збирала жертви і улажувала аматорські вистави на щли ранених жовніврів. Імовірно усунено їй тому, що єї муж Михайло Миджин, народний учитель служить при українськїм війську. Коли вона дізнала ся, що проти оречення комісії можна рекурсувати внесла рекурс до К. Р. Ці., у Львові і до комісії К. Р. О., в Золочеві. Два місяці минуло, а відповіди нема. Особисто довідуєть ся до інспектора окружного в Золочеві, а сей говорить що не вернуло ще заопініювання з Ради народовой шовіністично-вшехпольської організації, яка юре кадуко захопила в свої руки власть і видає свою опінію що до поодиноких Українців.

* * *

Сагайдак Стефан, пров. при 4 клясовій школі в Петриліві, повіт Товмач, перенесений за української влади до 6 клясової школи в Товмачи. Після польської інвазії інтернований дня 26 червня, 1919 р., без найменшої причини і вивезений до табору в Стшалкові. Учителем від 1 вересня 1912. Подання о звільнення зробив при кінци вересня. Досі не звільнений.

Посипанко Іван, управитель школи в Дубю, повіт Броди, за часів перед воєнних. 19 літ служби. За часів української влади переніс ся на управителя школи до Братковець, повіт Стрий. Нічим иншим крім учительованя не займав ся, бо як в році 1914, одержав тяжку рану в живіт, зістав інвалідом. Тергить на скорч серця і битя серця, сильний катер кишок і короткий віддих.

В наслідок інтерновано його, вивезено до Стрия, для 12 червня, до Бригідок, а 10 липня 1919 р., до Стрілкова, де досі остає. В Перемишли забрано йому 426 корон, скіряний портфель з документами вартости 12 тисяч корон.

Ескорта в часі транспорту забрала йому одіж вартости 3,000 корон, срібний годинник вартости 500 корон, три сорочки, ручник, і дві калесони. Після арештовання жінку його Марійку з Зобків, Посипанкову, позбавлено посади і вона живе з трома дітьми без платні.

Всі заходи в справі увільнення безуспішні. Перше в липни, 1919 р., ще в Бригідках вніс подання о конфіновання. 2). 27 серпня, 1919 р., вніс просьбу впрост до М. С. В., в Варшаві. 3). 17 вересня, 1919 р., другу просьбу по опінію до жандармері в Стрию, без успіху. 4). Його жінка внесла просьбу до Д. О. Г., у Львові у вересни, 1919 р., а офіцер Лучниковий відіслав доперва в грудни, 1919 р., до жандармерії в Стрию. Справа пропала. Коли в Стрілковій була українська Місія Червоного Хреста, на початку грудня делегат міністерства справ військових у Варшаві здивував ся, що він ще як інвалід сидить в таборі. Всіх інвалідів мали ще в серплю звільнити. Обіцяв зайняти ся справою, досі безуспішно.

* * *

Інокентій Захаріїв, управитель школи 4 клясової в Дулібах, повіт Стрий, 32 роки служби забраний з дому в Стрию, 27 мая, 1919 р., без подання причин, котрої досі не знає. Перебуває вже 7-мий місяць як інтернований в Стшалкові. Жінка його Станіслава Захаріїв, робила аж 3 просьби через староство в Стрию до міністерства справ військових у Варшаві без успіху.

* * *

Михайло Моравецький ст. учит., 4 клясової народної школи в Ланчині, повіт Надвірна. В учительськім званні від 1 вересня, 1902 р. За української влади оставав далі на своїй доноєнній посаді. Арештований 25 червня, 1919 р., в Ланчині через місцеву жандармерію, вивезений до Надвірної в ціли переслухання. До нинішнього дня його не переслухували, тому, і причина інтерновання в Стрілкові не відома. Жонатий, батько 4 місячної доньки, має при собі 78 літну мати. Ті просьби в ціли звільнення без успіху.

* * *

Островський Атаназ, з Тисмениці, повіт Станіславів, інтернований без причини в Стрілковій.

Соловій, учитель з Самбірщини, так само.

* * *

Іван Сенчина, управитель школи в Путятинцях, повіт Рогатин, посол до Народної Ради в Станіславові, арештований і інтернований в Бригідках, а в грудні, 1919 р., вивезений до Стрілкова.

Ілля Дмитрик, учитель з Тарновщини л., повіт Надвірна. Жадали від нього слюбовання а не приречення, відказав ся. Во виду сего викинений зі школи, з родиною у великій нужді. Ще 25 жовтня, 1919 р., він просьби прийняти його до служби. Досі без відповіді. Разом з ним внесло 8 учителів (льок) того рода подання. Ті остали без успіху.

* * *

Александр Скоморовський, ст. учитель в Креховичах, повіт Долина. На завізвання Р. Ш. Окр., він ще 5 липня, 1919 р., оправдання, якого жадала та власть від всіх учителів. Мимо того без переведеного доходження причислено його рішенням "комісії" К. Р. Ш., з 12 серпня, 1919 р., ч. 382. Р. С. О., до групи "Ц". Рівночасно Р. Ш. О., в Долині оголосила дня 28 серпня, 1919 р., ч. 535. конкурс на його посаду.

Проти причислення до групи "Ц" зробив представлення і до "комісії" в Долині і до К. Р. Ш. Так само запротестував проти оповіщення конкурсу на його посаду. До сеї пори ніякого рішення.

Від віродостойних осіб чув він, що Р. Ш. Окр., має намір перенести його на захід, о скільки допустить його до зложення приречення.

* * *

Параскевія Трутяківна, тимч., учителька в Березові нижнім, повіт Печеніжин, одержала слідуєче характеристичне рішення Р. Ш. О., в Печеніжині з дня 21 падолиста, 1919 року, ч. 702.: —

"Z przeprowadzonego dochodzenia o zachowania się Pani w czasie inwazji ruskiej Komisja Rady Szkolnej Krajowej nie mogła nabrać przekonania, iż Pani nie odnosiła się wrogo do narodowości polskiej w czasie trwania tej inwazji i z tego powodu powzięła na posiedzeniu dnia 21 listopada, 1919. uchwałę, iż Pani nie może być przyjętą w poczet funkcyjuszów Państwa polskiego. O tem Panią zawiadamiam. Przewodniczący Kierownik Starostwa. Skoczyński."

Проти такого оречення внесла підписана рекурс. Відповіди нема.

Дромірецький Антін, учитель при 2 класовій школі в Дарахові, латинського обряду звільнений як з групи "Ц" з посади, тому, що вважає себе Українцем і як такий зложив службове приречення українській державі, повіт Тереховля.

Зі старою мамою і малолітньою сестрою загибає з голоду. Представлення і рекурси без успіху.

До політичних справ зовсім не мішав ся.

* * *

Анна Кулинич, учителька при 6 класовій школі в Бібрці, 33 літ служби. В означенім Р. Ш. О., реченци зголосила ся до зложення службового приречення. По півторамісяцеві одержала писмо звільняюче її і мужа Александра, який тимчасом є при українськiм війську, з посади. Загрожено румациєю з шкільного будинку тої школи, при якій її муж був через 18 літ управителем.

В звільняючiм писмі сказано, що вона відносила ся ворожо до польської народности. Внесла рекурс, досі без відповіді.

* * *

Лопушанська Зофія, учителька в Яворові, відмовила зложення приречення коли ще жадано зложення додаткових деклярацій. Як тільки Р. Ш. Окр., знесла додаткові деклярації, вона зголосила ся до служби.

На те одержала з Р. Ш. Окр., письмо з 5 листопада, 1919 р., ч. 1293., слідуєчого змісту: —

"Załatwiając wniesioną dnia 28 listopada, b. r. prośbę zaznacza R. Sz. Okr., że uwolnienie Pani z posady w tutejszym okręgu nastąpiło z powodu niezastosowania się jej do wezwania tutejszego z dnia 23 maja, 1919. l. 143 zgłoszenia się w biurze R. Sz. Okr. w terminie aż do 15 lipca, 1919. celem złożenia przyrzeczenia względnie ślubowania służbowego. Przewodniczący Michałowski, Starosta".

Внесла рекурс в грудни, до тепер без відповіді.

* * *

Юлія Молчкова, учителька в Яворові те саме, що й попередна. Коли зголосила ся в старостві по відповідь, відповів староста Міхаловскі: — "Цуж Пані порадазен, нех Пані пшенесе до іннего окренгу".

* * *

Емілія Куманецька, учителька в Яворові те саме що й дві попередних, з тим, що Р. Ш. Окр., рішенням з 30 грудня, 1919 р., ч. 1861., наказала її рекурувати до міністерства в Варшаві.

Параскевія Харлампівна, учителька в Яворові як попередних три.

* * *

Всі названі учительки дістали дня 22 червня, 1919 р., під ч. 593 з Р. Ш. Окр., в Яворові слідуюче рішення: —

“W wykonaniu uchwały miejscowej R. Sz. Okr. powziętej na posiedzeniu dnia 5 czerwca, 1919. uwalnia Panią niniejszem R. Sz. Okr. z posady. Przewodniczący Starosta, Michałowski”.

* * *

Анна Льошкова, учителька стала в Підлипцях, повіт Золочів, понад 20 літ служби, одержала з Р. Ш. Окр. в Золочеві рішення, що причислена до групи “Ц” і тим самим звільнена з посади за вороже відношення до польської народности. (Рескр. з 9 вересня, 1919 р., ч. 14995-I. Р. Шк. Кр.).

На те внесла вона рекурс до Р. Ш. Кр., дня 30 жовтня, 1919 р., як цікаві і характеристичні документи додала до рекурсу 1) посвідку місцевого обшарника, який свідчить, що вона поводила ся льояльно супроти Поляків, 2) свідоцтво латинського пароха з Золочева каноніка Чайковського, який власноручно пише, що на підставі зізнань його парохіян з Підлипець вона поводила ся зовсім прихильно супроти польського населення.

Коли вона ті документа предложила окружному інспекторові в Золочеві, заявив він, що “Пані юж била за часуф австрияцкіх врого настройона вобед народовосьці польскей”.

Мимо тих документів і мимо того, що рекурс внесений ще 30 жовтня, 1919 р., мимо особистої інтервенції в Р. Шк. Кр., досі нема відповіді.

* * *

Михаїла Гординська, учителька в Яворові, літ служби 30, стала від 1897 р.

Дня 1 липня, 1918, одержала шестимісячну відпустку для поратовання здоровля. Дня 30 жовтня, 1918 р., виїхала з Яворова до Тарнави вищої в Турчанському повіті на вінчання знакомої учительки. До Яворова вже не могла повернути, бо наступили падолистові події. Повернула отже аж 18 червня, 1919 р., і зголосила ся в Р. Шк. Окр. Тут її не прийняли, бо мовляв вона самовільно опустила посаду. 24 вересня, 1919 р., поїхала до Р. Шк. Кр., представила справу і тут заявлено їй, що її справа в порядку і вона буде принята і за кілька день дістане посаду. Коли про те дізнав ся місцевий староста, за-

рядив її арештування, після чого опинила ся вона в таборі інтернованих в Пикуличах.

Всі заходи о її звільнення безуспішні.

* * *

Зофія Черевко, тимч., учителька в Ваневі, повіт Сокаль, одержала слідуюче рішення з Р. Шк. Окр., в Сокалі, 14 серпня, 1919 р.: —

“Ponieważ Pani opuściła miejsce służbowe nie zawiadomiwszy o tem Rady Szkolnej Okręgowej i do dziś nie zgłosiła zupełnie miejsca swego pobytu, przeto R. Sz. Okr., uważa, że Pani z posady zrezygnowała. Przewodniczący.

Підпис не читкий”.

Тимчасом зголосила ся до служби 6 вересня, 1919 р., а по вище рішене одержала еще при кінци вересня 1919 р., як знесено додаткові деклярації, зголосила ся по раз другий, а інспектор сказав, що для неї нема місця, хіба що перенесе ся до иншого округа.

Протест внесла 5 листопада, 1919 р., другий 2 січня, 1920 р., до Р. Шк. Кр., досі без успіху.

Зібрані тут факта се лиш мала частина того некла, якого зазнає українське учительство під польською окупацією. А знова вона є лиш частиною малою того, що зазнає все українське громадянство.

Не достає нам ще много матеріялу. Оповіщені в щоденній пресі візвання прислати матеріяли не дають бажаного висліду. Польські почти не доручують часописів, листи конфіскують і стероризовані учителі боять ся писати, щоби не наразити себе на тяжкі переслідування.

Не достає нам виказів померших в таборах учителів.

А надто в останніх днях привозять польські війська цілий ряд учительства, які виїхали були з українським військом. Всіх їх уміщають в таборах полонених і інтернованих.

Все те обчислене на знищення українського шкільництва. Назви відповідної на се нема. Воно граничить з хуліганством і варварством найгіршага сорта. Назва укована ще за австрійських часів: **“Наша школа в ярмі”** рішучо за слаба, щоби віддати все те, що тут діеть ся.

Отже відносини, які запанували від часу польської окупації у Східній Галичині, є того рода, що Поляки постановили, між иншим, знищити українське шкільництво. Наш народний интерес, як і справа нашого правильного розвитку як народу

вимагає конечно плянаної, послідовної, на широку скалю за-
кроєної акції на полі українського шкільництва. Де як де,
а на тім полі не вільно нам загрозю під повної національної
екстермінації, зважати на всі репресії окупаційних властей. Не
вільно нам привязувати ніяких надії до будучого уложення
відносин, не вільно думати, що пропонований антантою ста-
тут "автономії" Східної Галичини заспокоїть наші потреби.
Відомо всім право "вета" губернатора Галичини в справі
шкільництва. Не вільно нам також думати, що ті відносини
змінюють ся взаїмними залицяннями Поляків до української
місії у Варшаві, і наших дипломатичних місії до Поляків.

Нашим ворогом є розшаліла у своїй ненависти ціла польська
суспільність, в якій ведуть вперед національні демократи по-
льські. Для них нема ніяких сентиментів, тому ї ми мусимо
працювати без сентиментів.

Робота йшла би. Не бракло би людей. Навіть і деякі
фонди найшли би ся. Але терор є того рода, що всякі збори
ї наради в чисто культурних справах уважаєть ся Поляками
державною зрадою. При відомій знова дорожнечі і безварто-
сти гроша ті фонди були би так мінімальні у відношенню до
потреб, що ледви чи заєнокоїли би найелементарніші потре-
би, не згадуючи вже про те, що ми стаємо до боротьби з на-
родом, який здобув свою власну державу і якого держава ува-
жати ме першим своїм обовязком підпомагати польській на-
пливовий елемент на так званых кресах. Тому то народним
обовязком американської України є перебрати на себе справу
фінансованя українських приватних і публичних шкїл на зах.
областях України, бо в школі спочиває будучість нашого на-
рода взагалі, а галицьких Українців спеціяльно.

МАТЕРІЯЛИ ДО ПОЛЬСЬКО - УКРАЇНСЬКИХ МІЖНАРОД- НИХ ВЗАЄМИН З 1918 І 1920 Р.

Австрійське правительство в маніфесті з 16 жовтня, 1918
р., признало під оружним напором антанти австрійським на-
родам право до державного самоозначення, а цісар Карло, яко
його зверхник виразно заявив українським послам, що се
право і Українцям прислугує. На тій підставі тогож дня про-
голосила Українська Національна Рада у Львові весь простір
австро-угорської монархії, заселеній переважно Українцями

яко Західно-українську державу, а 13 листопада, 1918 р., вже виразно яко самостійну республіку. З січня, 1919 р. сполучилась вона з Українською Народньою Республікою в одну державу. Державу сю uznали були Австрія і Чехословаччина через заключення торговельних договорів. Хотіла і антанта узнати її формально, як сказав гр. Скарбек, та наші сусіди від того відвели її а навіть не допустили до взяття її під опіку Союзу Народів, але ще спричинили віддання заряду нею Польщі і відложення виконання самоозначення через населення плебісцитом на пізніший час. Хоч польська делегація старалась о признання Західної України Польщі без плебісциту, не узискала сего ввиду опору Англії і Америки, бо Льюїд Джордж англійський член Мирової Конференції і президент Вільсон, ще 4 марта, 1919 р., проголосив, що кождому народові прислугує право державного самоозначення, коли: — 1). Дотичний народ замешкує в більшості якусь область. 2). Має иншу минушість, як доси пануючий над ним народ, становлячий чисельну меншість, бо тота має право тільки до персональної культурно-національної автономії до особистого а не територіяльного самоозначення. 3). Коли говорить иншою мовою від меншости. 4). Є иншого віроісповідання. 5). Иншої раси та 6). В части хоч відмінної духової і матеріяльної культури.

Коли отже Льюїд Джордж опирав ся польському жаданню прилучення Західно-української області до Польщі, то видно, що признає українському народові повищих шість цих а за тим і право до територіяльного самоозначення державного що найменше так само як Полякам з трох повітів на Шлеску і Спішу через плебісцит. Українська Національна Рада складаюча ся зі східньо-галицьких послів соймових і державних, до якої Поляки і Жиди не вступили, постановила законами з 16 і 21 листопада, 1918 р., полишити в обовязуючій силі всі закони і розпорядки судові і адміністраційні бувшої тут австрійської держави з винятками, впливаючими з утворення держави і пізнішими законами. Полишила Західно-Українська Держава тими законами в своїй службі всіх судіїв, судових урядників і службовиків і адміністраційних урядників, навіть автономічних, які зложать писменне приречення, що будуть виконувати публичну службу в імені Західної Української Народньої Республіки. Велика частина службовиків Поляків відказалась добровільно зараз з початком листопада 1918 р., від служби

Західній Українській Народній Республіці, хоч приречення службові до 1 січня, 1919 р., мали бути підписані.

По упадку Австрії обняла в Західній Галичині власть "Польська Комісія Ліквідаційна", справді тільки вибрана через польських послів парламентарних. Пізніше утворив ся у Львові "Тимчасови Комітет Ржондзонци", який собі притвоїв і законодатну власть і видав слідуючі важні розпорядки: — "про обовязок військових Поляків" від 1883 р., до 1901 р., уроджених, а для польських офіцирів і урядників до 45 р., і військові причинки для своїх родин. 29 листопада, 1918 р., що всякі австрійські закони і розпорядки мають в Галичині дальше обовязувати, а судові вирокни мають бути голошені "В імени права".

Декретом з 8 січня, 1919 р., ч. 15. завели Пілсудський, Падеревський і Супінський в бувшій австрійській заборі обовязок голошення вироків в імени польської ренублики, передачу справ III. інст., Найвищому судови в Варшаві, котрий має і агенди Адміністраційного Трибуналу. По мисли того декр. арт. 9. "Суди і інші власти виміру справедливости уживають польської мови яко, урядової". Окремі приписи означують, де і в якій мірі є допускаєме уживання руської (отже не української) і німецької мови". Тоті неозначені окремі приписи доси не оголошені, а хоч нисьма в українській (малоруській) мові суди доси приймають, то не списують по українськи протоколів, ані не видають ухвал на українській мові. Міністерська Рада в Варшаві завела для Галичини (а не Малопольщі), для державної адміністрації генерального делегата ржонду в місце намісника Галичини, а скасувала польську комісію ліквідаційну і комісію ржондзонцу. Коли Західно-українська ординація виборча в цвітні 1919 р., ухвалена станула на становищи рівности, загальности, тайности, пропорціональности і надто національної катастральности, кождий судовий округ був округом виборчим для вибору кількох українських нослів, а по кілька судових округів, (не повітів), були округами для вибору польських послів і так само для вибору жидівських послів і німецьких. Коли інші виборчі округи катастральні були означені для других націй відповідно до статистичних даних націй, то польська ординація виборча до варшавського сойму, оголошена декретом Пілсудського і Морачевського, навіть, що до Західньої України стоїть на самій тільки нятиприкметниковости без національного катастру, отже крім Поляків ин-

ших націй не забезпечує безглядно а навіть про українську націю не згадує.

Декрет дальший з того самого дня покликав до варшавського сойму тільки бувших парламентських польських послів зі Східної Галичини. Пізніше подібно покликано і берлінських послів Поляків. Коли Найвища Рада Мирової Конференції 21 липня 1919 р., уповажила Польшу до **заведення цивільної управн в окупованій Західній Україні, то повинні і Українці і Народна Рада знати, як Польша вивязалась з тої задачі і як від 16 мая, підготувала тут населення до виконання колись поновного самоозначення правдоподібно через плебісцит.** Отже всіх майже повітових адміністраційних урядників українських, а полишивших ся в Східній Галичині, інтерновано і по таборах доси їх тримаєть ся. Всі староства повітові і всі міські уряди громадські і значнійшу часть сільських обсадила Польша самими Поляками. Старости і громадські міські комісарі узнали самовільно всі закони і розпорядки українські ухвали видані через українські дотичні власти за час 1918 і 1919 р. р., без огляду на правосильність **за неважні**, але повідомили про неважність ухвал тільки ті особи, які перед ними з тих ухвал права свої виводили. Неважність інших адміністраційних ухвал доси лише повисла в воздуху ввиду неповідомлення про ню дотичних осіб і неполагодження справ в инший спосіб. Що до судівництва ось як представляєть ся справа. Презес львівського апеляційного суду від 8 січня, 1919 р., так званого (давніше вищим судом краєвим званого) Червінський, (попович а тепер латинник), видав 24 червня, 1919 р., до всіх судів західно-українських, яко польських окружник з вказівками такого змісту: —

- 1). Всякі закони і розпорядки, видані через українські власти належить уважати **за неважні і необовязуючі.**
- 2). Вироки (оречення) і ухвали видані на основі змінених законів через судіїв, судіями заіменованих, (а не давнищих австрійських), через українські власти зглядно через судіїв не посідаючих законних вимогів, (іспитованих через українську комісію), на уряд судіїв є очевидно неважні. На підставі таких вироків і ухвал не належить на разі позволяти екзекуцій, а розпочаті здержати. Також виконання кар на основі таких вироків належить здержати, а що до увязнених предложити акти апеляційному судієви у Львові.
- 3). Цивільні справи, завислі на основі закона з 11 люто-

го, 1919 р., належить перенести до Трибуналу з пов. судіїв, хиба, що обі сторони виразно згодять ся на розсудження їх через повітового судію.

4). Функціонари судові (всі судії і канцелісти), канц. помічники, возні і посланці прийняті через українські влади мають бути безпроволочно зі служби видалені. На тій основі видалено зі всіх судів Західної України о скілько сего передше не зробили польські нові начальства судові увесь український персонал а навіть і жидівський. В наслідок сього судові службовики Українці, становлячі третю часть функціонерів не повнять служби і не дістають навіть емеритури, живучи без заняття, о яке тепер тяжко.

5). Іменовання суд. функціонерів на вищі ранги і посунення до вищого степеня платні через українські влади є неважні і безскуточні.

6). Ухвали окремого українського сенату в Станіславові є неважні.

Всі майже самими польськими судіями новообсажені (по 16 мая 1919 р.), суди повітові, окружні і Найвищий Суд у Варшаві пішли в своїх переконаннях що до важности від 1 листопада, 1918 р., протоколів ухвал і виданих через українських судіїв вироків хоч би давніше австрійських в імени Української Народньої Республіки, (до січня в імени Західньо-Української Народньої Республіки), дальше ще, бо 22 вересня, 1919 р., відмовляють їм **розбору всякого значіння правного**, а найважніше екзекуції з них. Навіть судовим угодам відмовляли сили екзекуційної. Тому, що мотиви сих рішень цікаві який польський погляд на квестію державної приналежности Східної Галичини і національне самоозначення і чи ухвала або вирок можуть бути з уряду уневажені без позову з уневаження з § 529 п. ц. є, наводжу одно рішення Найвищого Суду у Варшаві з 20 серпня, 1919 р., ч.ч. рв. 553-19, як друковано рішення віденського Найвищого Трибуналу у Відні.

Найвищий Суд у Варшаві зніс з уряду вирок II. інс. і відкличне поступовання яко неважні і припоручив відкличному судові перевести нову розправу в наслідок відклику і видати поновне рішення з тим додатком, що кошти уневаженої части відкличного поступовання і ревізійного зносить ся, а то зі слідуєчих причин. На просторі бувшого австрійського забору видавали суди вирокі в імени цісаря (арт. і основного зак. з 21 грудня, 1867 р., ч. 44 Взд.). Оспоренний ревізією ви-

рок відкличного суду, який запав вже по розпаді Австрії видано "В імени Української Народньої Республіки".

"В хвилі розпаду Австрії польська держава вже існувала і була узнаною через інші держави. Малопольща, яка давніше становила складову часть Польщі і була Польщі через Австрію забраною, вернула до своєї матері Польщі. Правительство польське ділаючи через "Тимчасови Комітет Ржондзонци" обняло в Малопольщі виконавчу власть, удержуючи в силі всякі закони і розпорядки доси обовязуючі в цілій Галичині. Против польської держави підняло борс **Бу самозванче правительство так званої "Західної Української Республіки"**, яка ніколи не існувала і не зістала узнаною яко державний твір через ніяку державу. Отже не можна уважати того правительства за правно існуюче, а тим самим не можна уважати за правні чинности судіїв, яким то правительство припоручило виконування справедливости і які йому зложили присягу. Не було то виконування юдикатури, але акт самоболі. Колиб зрештою навіть узнано се правительство за воюючу сторону і застосовано до нього яко звичаєве право припис арт. 43. гагського трактату з 18 жовтня, 1907 р., о правах і звичаях сухопутної війни, то сей припис вимагає від неприятеля, займаючого чужий край, щоби поробив від нього залежні всякі зарядження, потрібні до удержання порядку і публичного життя при застосованню краєвих законів, о скілько сьому не стоїть на заваді якась неусуваема перешкода, бо окупуюча держава виконує на занятім просторі не свою державну власть, але в заступстві власть тої держави, якої обшар заняла. **Тому то вирок, запавший на просторі польської республіки в імени української республіки, отже в імени політичної одиниці, котрої державиість не зістала узнана через ніяку державу, (Найвищий Суд видно не узнає берестейського мира з Україною. Прим. Автора.), і виданий через судіїв, виконуючих свою власть не з рамени правного (правовітого) правительства, але проти постановам гагського трактату, рівнаєть ся вирокови виданому через суд, який по мисли § 477-3 п. ц., навіть за згодою сторін не може бути узнаний за властивий."**

Вище наведений вирок Найвищого Суду у Варшаві тепер становить опінію для судіїв при рішенню подібних справ. Повітові суди польські теперішні з Західно-українській Области пішли ще дальше при уневажненню правних чинностей українських судів за час від 1 падолиста до 1 липня 1919, бо від-

мовляють декотрі судії польські навіть судовим угодам і зізнанням свідків судової важности, а українським службовикам охорони з § 68 з. карн. Коли прийняти, що українські суди за новищий час видали найменше 14,000 вироків в цивільних і і рарних сиравах і списали слою 6000 угод в суді, то чинности для уневажнення їх і видатки на видання таких самих вироків та поновне підписання угод перед польськими судіями будуть коштувати населення около півтора міліона корон найменше, як не кілька міліонів.

Установлення через українські власти сенату II. інст., вищої при окружнім суді в Станіславові в місце апеляційного суду у Львові є неважне, а вирокі і ухвали здаїні через таку "інстанцію" (не іменовану цісарем і не покоровившу ся польському правительству у Варшаві), не є взагалі судовими рішеннями в правному значінню і тому дотичні акти мають бути предложені з уряду властивому судові апеляційному, (давніше вищому, Краєвому званому), до поновного рішення.

Так рішають польські судові радники у Варшаві про судові розпорядження за часів українського правління Східної Галичини.

Чи суди будуть придержувати ся Найвищого Суду у Варшаві чи опінії львівського суду ап., побачимо. З новищого виходить, який норядок завело Українське Правительство і як зглядом нього і населення віднеслось польське правительство. Нехай се буде заразом матеріялом до історії українсько-польських міжнародних і державних взаємин.

Вічна пам'ять.

НЕПОВНИЙ ВИКАЗ ДЕКОТРИХ УКРАЇНЦІВ ЗАМОРДОВАНИХ ПОЛЯКАМИ В 1919 І 1920 РОКАХ.

Мартинець Михайло, укр. мін. зем. сп., Прислоп; Сілецький Іван, професор, Прислоп; Сілецький, син проф., Прислоп; Др. Падох Василь, канд. адв., Прислоп; Ріпецький Всеволод, комісар пов., Прислоп; Коссар, хорунжий, Львів; Тридель Іван, господар, Базаринці; Іван Хомяк, господар, Бортятин; Пайкало Михайло, господар, Бортятин; Сидор Михайло, господар, Бортятин; Журавель Олександр, урядник, Борислав; Куриш Олекса, урядник, Борислав; о. Заторський, парох, Вільховець; Казанський Іван, учитель, Волощина; Боднар Ясько, господар, Водники; Ляер, отаман, Грималів, Коржик Мик., хлопець, Добрівляни; Кіндратів Ант. і син, господар, Добрівляни; Твердохліб Федь, господар, Дуброва ямне, Грижак Василь, господар, Дуброва ямне; Цусак, десятник, Дрогобич; Дідух Павло, господар, Довгомостиска; Бідак Катарина, господиня, Довгомостиска; Боднар Марія, господиня, Довгомостиска; Козак Каська, господиня, Довгомостиска; Бусидунник, хорунжий, Долина; Мазурик, стар. десят. Долина; Кацевич, стар. десят., Долина; Будиник, стрілець, Долина; Паламар, стрілець, Долина; Бойдуник Йос., міщанин, Долина; Мазуркевич Волод., міщанин, Долина; Фреїшин Микола, міщанин, Долина; Фреїшин Ілько, міщанин, Долина; о. Сухаровський, парох, Заболотці; Івашкевич Микита, господар, Збараж; Батін Яцко, купець, Збараж; Брунет Іцик, купець, Збараж; Фукс Лев, купець, Збараж; Брунет Йосиф, купець, Збараж; Кульчицький, поручник, Коломия; Мацей Іван, господар, Квасенина; Соловій Гриць, господар, Княжинний місто; Берцевий Кость, господар, Княжинний міст; Хомяк Іван, господар, Княжинний міст; Пайтало Іван, господар, Княжинний міст; Тиндик Стефан, господар, Княжинний міст; Тинди Іастя, господиня, Княжинний міст; Степаняк Микола, господар, Княжинний міст; Бень Настя, господиня, Княжинний міст; По рю Марія, господиня, Княжинний міст; Кресоватий Микола, селянин, Кошляки; о. Заторський, парох, Лапшин; Шеремета Юрко, де-

сятник, Люблинець новий; Негребецький Ст. уч. 8 кляси, Львів; Косар, хорунжий, Львів; Фоліс Михайло, академік, Львів; Яремійчук, ремісник, Львів; Лех Михайло і жена, господарі, Млинки сивкові; о. Підляшеський, парох, Монастериска; о. Галїбей Захар, сотрудник, Монастериска; Врубльовський, господар, Марків; Колодка Михайло, санітет, Миллятин; Головка, господар, Нагутиці; Гураль Іван, господар, Остаповичі; Врецьона Михайло, господар, Остаповичі; Трембач Ілько, господар, Остаповичі; Грабар, господар, Остаповичі; Сумер, господар, Остаповичі; Шкреметко Семко, поручник, Перемисьль; Сіталевич, четар, Пікулічі; Малмай, четар, Пікулічі; Білян Іван, господар, Побереже; Матій Стах, господар, Побереже; Колос Стах, господар, Побережнівці; Типирович Вен., господар, Побережнівці; Бавмвальд Гайзер, господар, Побережнівці; Бавмвальд Фішель, господар, Побережнівці; Марич Олекса, господар, Побережнівці; Лишишин Віктор, господар, Побережнівці; Возняк Василь, господар, Радичичі; о. Кудрик Павло, парох, Рогатин; Базюк Ілько, господар, Сілець; Гавдьо Стефан, господар, Селиска; Бий, офіцер, Селиска; Фільц, офіцер, Селиска; Тимцан Іван, господар, Селиска; Ротенберг, студент, Слобідка лісна; Валь, студент, Слобідка лісна; Прессер, студент, Слобідка лісна; Злочовер, студент, Слобідка лісна; Демчук, міщанин, Сокаль; Драган, господар, Сокаль; Дутчишин, хорунжий, Солотвина; о. Ніжанковський, парох, Стрий; Вінклер Йосиф, поручник, Стрий; Солтис Іван, телеграфіст, Судова Вишня; Чушак, четар, Східниця; Дзюбак Олекса, господар, Східниця; Журавчик Олекса, господар, Східниця; Яворський Семен, господар, Тернопілька; Крутій Федько, господар, Угринів; Федишин Андрій, господар, Угринів; Власевич, ученик, Улюч; Максимчук Розалія жінка стар., Хоростків; Космина Андрій, господар, Черче; Васьо Марія, господиня, Чернява; Трошак Марія, господиня, Чернява; Фаріон Катарина, господиня, Чернява; Онишко Михайло, господар, Чернява; Прокопович, господар, Товстеньке; с. Прокопович, парох Товстеньке; Саківський Грпць, господар, Васильків; Фінк, господар, Чорнокіні; Буднар Василь, парубок, Чернихівці; Курка, жандарм, Щавне; Лютер, жандарм, Щавне; Муровський, жандарм, Команча; Фуштей, жандарм, Команча; Чура Федь, жандарм, Команча; Щирба Іван, хорунжий, Яворів; Демчук, стрілець, Нисмич; Песик Левко,

господар, Нисмич; Тивонюк Каська, господиня, Нисмич; Пиріг Павло, господар, Нисмич; Теребух Юрко, хлопець, Посада гор.; Лесик, міський поліцай, Посада гор.

Крім сих є ще багато помордованих Поляками людей про імена яких не названих тут буде можна дізнати ся щойно по настанню нормальних відносин. Сим необняті очевидно тисячі наших борців, що лягли головами в обороні своєї вітчизни, ані тисячі полонених і інтернованих, яких Поляки голодом, побоями, та иньшими ще знущаннями замучили по таборах. Їх імен і назвиск ми досі не подаємо, бо польські власти не дозволили навіть печатати імен і назвиск померших по таборах Українців, так що часопись "Вперед" мусіла застановити нечестане розпочатого виказу погибших в полоні Українців

СПИС УКРАЇНЦІВ ПОМЕРШИХ З ГОЛОДУ І ТИФУ В ПОЛЬСЬКИХ ТАБОРАХ.

Молодчев Іван; Стасів Василь; Залеский Михайло; Рімес Іван, місце замешканя Кудинівці, повіт Зборів; Маковецький Петро, міс. зам., Вовча гора, повіт Яворів; Курбат Іван; Гураль Петро; Білейчук Іван, Трильче, Снятин; Верхоляр Іван, Мишківці, Гусятин; Плас Іван, Балинці, Рогатин; Жила Семен, Цупулів, Радехів; Сокільник Гавриїл, Нельмоніцустав; Костишин Василь, Раків, Гусятин; Білінський Гриць, Желехів вел. п. Камінка Стр.; Честух Петро, Завалини, Підгайці; Дідура Василь, Гнильче, Підгайці; Курочко Теодор, Жовква; Веразарун Панас, Космач, Печеніжин; Околита Федь, Черниця Броди; Колитницький Павло, Гаї старобродські Броди; Олійник Олекса, Вілейка Яворів; Богоніс Михайло, Перемишлів, Гусятин; Майківський Михайло, Гагани Рудки; Гаврилук Іван Мухавка, Чортків; Шмата Тимко, Кривенька, Гусятин; Скуба Гордій; Яценюк Михайло, Лісивці, Заліщики; Парацян Юсиф, Приступ, Турка; Чачковський Іван, Яблонів, Гусятин; Гавлич Юсиф, Семиківці, Тернопіль; Тесля Василь, Настасів, Тернопіль; Богуцький Павло, Лютовищі, Броди; Шкель Адам, Одсадулки, п. Ліпинський г. Вітебська; Глодовяк Іван, Білоберезка, Косів; Крицкий Евдокій; Филипчук Максим, Загвізде, Станіславів; Ширій Василь, Жовква; Цвях Никола, Реків, Золочів; Затилітин Никола, Цуровск г. Словецька, Нестерук Іван, Косів, Підгайці; Годованець Стефан, Ямна, На-

двірна; Архітко Йосиф, Конюшки, Рогатин; Карняк Михайло, Здорів, Бучач; Цьох Онуфрій, Білогови, Зборів; Семенюк Павло, Повнічів, г. Волинська; Стець Михайло, Турка; Оди-нак Олекса, Вілейка імліейська, Яворів; Кльованець Кіндрат; Левкевич Ілія, Загора Велячская, Мінськ; Мартинишин Гриць, Слобідка Струмілова, Теробовля; Самота Андрій, Макова, Бережани; Томин Онуфрій; Горуха Михайло, Новоселика Снятин; Гаган Петро, Замола, Слоневські; Маслянка Володислав, Ренківець, Гусятин; Макар Михайло, Бережани; Лязур Василь, Березовиця Вел., Тернопіль; Дохняк Дмитро, Хирів Ст., Самбір; Барейко Павло, Цушки Заліщани; Дацько Дмитро, Підсоснів, Бібрка; Дідур Іван, Дубківці, Скалат; Самота Андрій, Медова, Бережани; Гавуха Михайло, Новоселиця, Снятин; Томин Онуфрій, Угринів, Підгайці; Мисян Стефан, Скварява, Жовква; Досяк Ілько, Годзвичі, Бібрка; Андруник Гнат, Береги долішні Ліско; Бродкий Петро, Поводнево г. Тверська; Засілко Микола, Слобідка, Рогатин; Гідучин Антін, Михальче Городенка; Костусяк Микола, Оскресанів, Коломия; Олійник Микола, Бучківці, Чортків; Мисян Стефан, Скварява Жовква; Карнович Дмитро, Бишів, Підгайці; Коваль Никола, Нараїв, Бережани; Луцький Михайло, Боднарів, Станіславів; Худий Петро, Скорики, Збараж; Горчаковський Микола, Фільварки, Золочів; Кілестин Михайло, Липиці Горішні, Рогатин; Бойчук Павло, Суворів, Заліщани; Стасишин Андрій, Веренівка, Теробовля; Саган Олекса, Тура, Радехів; Забала Іван, Топорів, Радехів; Вовчук Данило, Видники, Станіславів; Мороз Стефан, Деренівка, Теробовля; Довганюк Дмитро, Тиндів, Косів; Равлоковський Павло, Кершиця, Дрогобич; Малич Федь, Топольниця ст., Самбір; Гардей Іван, Мухівці, Чортків; Беків Стефан, Грушова, Дрогобич; Собків Михайло, Шамокільці в. Гусятин; Ясінський Марцин, Старі Кольчаки, Станіславів; Склеповий Юрко, Підпечери, Товмач; Гуменин Михайло, Турильче Борщів; Тула Кирило, Шумляни, Підгайці; Левик Петро, Шумляни, Підгайці; Стрілець Микола, Кутятинці, Рогатин; Ткачук Юрко, Пільнишець, Товмач; Скальський Гриць, Завале, Теробовля; Сологуб Іван, Камінка Струм.; Данилович Василь, Усте Зелене, Бучач; Улецький Іван, Бинива, Підгайці; Стрілець Михайло, Стригани, Бережани; Пенькатиї Павло, Увсі, Підгайці; Василюк Іван, Шупарка, Борщів; Лучак Максим, Шупарка, Борщів; Володиславський Іван; Медвідь Олекса, Угринів, Підгайці; Дани-

люк Василь, Хорунжий, Залішки; Дрогомірецький Михайло, Журотин, Богородчани; Кирильчук Семен, Гоголів, Сокаль; Брейкш Юліян; Бойко Гриць, Бірки в. Тернопіль; Гринтин Луць, Петрикії ст. Бучач; Чабан Стефан, Пелестанки, Стрий; Петриків Федь, Городенка; Кучер Дмитро, Ріпнай, Долина; Левицький Филип; Семенюк Михайло, Підвине, Рогатин; Ганусяк Василь, Латківці, Борщів; Бурда Клементій, Бургулі, Біла г. Люблинська; Ключанець Кіндрат, Горбки, Сокаль; Ликів Йосиф, Бучач; Маняньчук Павло, Стенява вижна, Сколе; Гармалій Стефан, Чорторія, Тернопіль; Попадинець Матвій, Задереваче, Долина; Гайдук Петро, Урмань, Бережани; Негут Іван, Сетихів, Львів; Бичик Дмитро, Сприня, Самбір; Сокалюк Кондрат, Терські, Залішки; Стець Іван, Семянчики, Чутків; Олійник Гринько, Яблонів, Гусятин; Дмитрук Дмитро, Княжин, Снятин; Когут Іван; Николин Микола, Демежів, Бібрка; Ягнич Роман, Селів, Залішки; Костир Федір, Бібрка; Кастаринюк, Василь, Вербів, Підгайці; Рагайло Гнат, Джурин, Чортків; Матимеч Олекса, Слодка, Струсів, Теревівля; Проць Онисько, Коропець, Золочів; Кушнір Никола, Нижнів, Товмач; Павсюк Петро, Конюшки, Бережани; Караль Яків, Усте Зелене, Бучач; Лючик Василь, Шупарка, Борщів; Падевський Мих., Теревівля; Кардиця Волод., Яблонівка, Підгайці; Дуда Ник., Конюшки, Рогатин; Матвійчук Андрій, Романівка, Чортків; Тонюк Теодор; Калитчук Петро, Августдорф Снятин; Скоцький Стефан, Золочів; Книш Андрей, Вербовці, Теревівля; Рибий Василь, Сельвін, Зборів; Мельник Тимко, Скалинь; Депа Іван, Макрини Малі, Мостиска; Возняк Мих., Бутрики, Жидачів; Шіцкій Іван, Новосільче, Товмач; Мартка Мих., Серанчуки, еБрежани; Гулевич Олекса, Золочів; Бойко Павло, Жовква; Павлюк Олекса, Турище, Борщів; Лизинь Іван, Завадка, Борщів; Онисько Мих., Колюсе, Тернопіль; Макарів Іван, Архангельськ; Безпалко Мирон, Ярославичі; Галай Ілько, Струтинь, Рогатин; Гурбіль Іван, Петлівка, Гусятин; Батіг Іван, Красіїв, Бучач; Петрошів Василь, Пінськ; Луців Стефан, Прокотовне, еТрнопіль; Дмитрів Петро, Гарбузів, Зборів; Седин Іван, Гаданківці, Гусятин; Дмитрук Василь, Михайлівка, Борщів; Дмитрук Михайло, Сожіль, Сокаль; Качур Василь, Новосілка Ліск., Камін. Стр.; Ковальчук Григорій, Дутківці, Скалат; Соловій Василь, Сидорів, Гусятин; Лучка Іван, Кривче, Борщів; Потак Іван, Жабе, Косів; Галяк Петро, Рожанівка, Залішки; Коваль Іван, Чемелівка, Слакат; Вовк

Іван, Цигани, Борщів; Підгірний Іван; Оборський Іван, Борщівці Вел.; Березовський Іван, Слобідка, Заліщики; Луців Семен, Чехів, Бучач; Козіцький, Осташівці, Зборів; Молява Гриць; Римар Мих., Білошкірка, Тернопіль; Венгер Стефан, Заславче, Підгайці; Депутат Мих., Грабовець, Тернопіль; Королук Петро, Братківці, Станіславів; Млинецький Михайло, Марківці, Товмач; Броус Никола, Ставна Зборів; Галушак Яцко, Тверщиці, Редехів; Гайдамака Микола, Колодійка Скалат; Насадюк Михайло, Фільварки, Бучач; Верхолак Михайло, Литавин, Бережани; Падук Михайло, Фільварки, Бучач; Черноус Пилип, Цинів, Бережани; Сесанчин Іван, Шатки, Заліщики; Павлик Михайло, Усте Біскупе, Борщів; Хоптук Василь, Глинки, Надвірна; Колодій Іван, Кінчики Нові, Станіславів; Саноцький Іван, Гривчани, Рава Руська; Замінь Петро, Стрезин; Сидорчук Михайло; Свивіщак Микола, Гродно; Пасечник Петро; Федьчишин Петро; Іванків Андрій, Нербірок Старий; Кулашнівів Павло, губ. Тверська; Болвах Павло, Вільно; Деркач Андрій; Пунда Кость, Познанка Гнила, Скалат; Гургенюк Пилип, Коралівка, Товмач; Католик Йосиф, Констанція, Борщів; Чиш Теодор, Раків Кут, Гусятин; Імбігоращук Іван, Микліниці, Снятин; Кравчук Василь, Берківці, Заліщики; Петрицький Стефан, Плавуча вел., Бережани; Дудар Семен, Нишкулиці, Тернопіль; Литавчук Василь, СаджавкаРогатин; Мушій Яків, Кривенька, Гусятин; Андрушко Семен, Заліщики; Мельник Тимко, Сколе; Депа Іван, Мокрини мал., Мостиска; Возняк Михайло, Рудники, Жидачів; Мартка Михайло, Саранчики, Бережани; Сїбіцький Іван, Товмач; Гулевич Олекса, Золочів; Бойко Павло, Жовква; Павлюк Олекса, Туритче, Борщів; Лизинь Іван, Завадки, Калуш; Онисько Михайло, Тернопіль; Гурбіль Іван, Петлівка, Гусятин; Баліх Іван, Красів, Бучач; Чернюшко Блажко, Вишнівці, Тернопіль; Банковський, Филип, Ппотичі вел., еБрежани; Гуцала Юстин, Ніжнів, Товмач; Свулька Михайло, Сезортой, Львів; Гачк Йосиф, Новосілки, Борщів; Шпак Юрко, Буштин, Рогатин; Ринковський Филип; Годзінський Стефан, Стоянів, Радехів; Антохів Франко, Глубочок, Борщів; Деркач Михайло, Горожанка, Борщів; Левчук Олекса, Костільники, Заліщики; Гуцуляк Сильвестер, Михайлівка, Борщів; Макара Гринь, Вілчиник, Самбір; Федишин Юрко, Городенка, Руситин; Федоришко Іван, Путри; Маковський Іван, Шипарка, Городенка; Салдак Гриць, Кропивна, Золочів; Стемах Йосиф, Чернокінці

вел., Гусятин; Патрашів Василь, Пінськ; Брусяк Андрій, Загіре, Калуш; Федішин Павло, Сороцко, Скалат; Кашевка Яків, Угринів, Підгайці; Зробук Андрій, Соколівка, Золочів; Мартинюк Павло, Ляцкове, Золочів; Репушка Павло, Лисинці, Заліщики; Барлабін Павло, Олексинці, Борщів; Бакун Гриць, Щепятин, Рава Руська; Тримбайлюк Іван, Красіїв, Бучач; Боднарчук Василь, Лука Товмач; Кривецький Франко, Латківці, Борщів; Гейна Іван, Матрівка, Бучач, Федішин Юрко, Городниці, Гусятин; Федорошко Петро; Маковський Іван; Коковчук Микола; Кмитяк Василь, Хмитира, Заліщики; Стець Василь, Шматківці, Чортків; Коросціль Василь, Шматківці, Чортків; Нарівний Панас, Путитиці, Рогатин; Грондко Іван, Висипівці, еРнопіль; Пітура Юрко; Пиріжок Іван, Скалат; Свистук Петро, Порхова, Бучач; Король Василь, Ожидів, Золочів; Козак Данило, Конітанці, Борщів; Яремків Іван, Мартинів, Рогатин; аМскимів Іван, Яблонівські, Рогатин; Яніла Іван, Боймани, Золочів; Рашник Луць; Берко Лука, Кунів, Жовква; Рахаль Володимир, Чимирів, Перемишляни; Шклянбей Іван, Вишкач, Долина; Феда Михайло, Пробіжна, Гусятин; Малик Семен, Ямниця, Станиславів; Баноцький Андрій, Пеньківці, Збараж; Гоздзік Микола, Ферсків, Косів; Федик Тимко, Лавиці, Скалат; Періжак Іван, Ст. Скалат, Скалат; Гасук Михайло, Стиховці, Товмач; Попожняк Теодор; Іванюк Федор, Ронгури, Печеніжин; Ісів Петро, Порхова, Бучач; Морерак Яків, Пробуча, Борщів; Прохніцький Йосиф, Лисівці, Заліщики; Цісяк Никола, Луйка, Тороденка; Григорищук Стефан, Петрилів, Товма 1; Мельник Микола, Коропець, Бучач; Мацевовський Михайло; Ткач Петро; Черній Гнат; Степурак Олекса; Моргон Петро; Романовський Микола; Тищак Федь; Лапчук Никола, Сапогів, Борщів; Пігій Михайло, Нараїв місто Борщів; Бродонь Дмитро; Гичка Микола; Мазур Іван Угдин, Чортків; Загорський Петро, нов. Жовква; Падеревко Петро; Миколаїшин Дмитро, Товсте; Семчишин Олекса, Усепаль; Студений Іван; Чабан Андрій, Іване, Заліщики; Шкателяк Семен, Вербів, Скалат; Гумніцький Петро, Залаве Теревобля; Іванчовський Михайло, Сухостав, Гусятин; Мінічак Василь; Бараник Стефан; Мага Василь; Хробак Петро, Борщів; Мандзюк Михайло, Констан, Борщів; Гратюк Петро, Конюшки, Рогатин; Карда Василь; Прокопчук Михайло; Затор Андрій, Тернопіль; Короташ Йосиф, Лука, Бучач; Грігушин Петро, Губ. донська; Маковський Олекса, Мельниця,

Борщів; Струк Семко, Ботне, Перемишляни; Комира Андрій, Царечко лицка, Львів; Нишка Василь, Копичинці; Козак Олекса, Тростянець, Бучач; Дзецько Василь, Загіре, Рогатин; Кшижанівський Семен, Струминці, Заліщики; Зайончковський; Чіляк Никола, Лука, Городенка; Сенник Іван, Лука, Городенка; Кошик Федь; Николайко Стефан; Рахот Володимир, Чемеринці; Борщук Іван, Порхова, Бучач; Періжок Посиф; Матос Андрій; Шкіребей; Паранюк Андрій; Савчук Василь; Поберейко Анті; Семеншин; Арабський Іван; Галька Антін; Вуечко П.; Шлюзар П.; Папків Іван, Москва; Петро Никола, Самара; Перванши Сергій; Ставрет Павло; Турчин Олекса; Лясковський Іван; Ладун Василь; Логін Олекса; Глодонь Василь; Буртак Михайло; Зашко Михайло; Максим Павло; Тимків Онуфрій, Коронець, Бучач; Волошин Василь; Парашин, Шумляни, Турка; Осадчук Федор, Пищитинці, Борщів; Гарасимчук Яцько, Вістожа, Бучач; Івахів Іван, Кривеньке, Гусятин; Чорній Стефан, Несторівці, Зборів; Заблоцький Іван, Сапівці, Заліщики; Чарнецький Іван, Лисиничі, Золочів; Вовк Василь, Малиничі, Золочів; Гіркий Петро, Лука, Бучач, Данилко Олекса, Доброміль, Стрий; Обач Антін, Рожанка, Сокаль; Погорілець; Кацький Іван, Вишня, Калуш; Козак Федір, Бошів, Підгайці; Любан Дмитро; Ярош Онуфрій, Типа в., Долина; Слиска Іван, Рибно, Косів; Дубас Никола, Полюхів, Бережани; Білінський Никола, Хоптянка, Скалат; Нишка Василь, Копичинці; Ганиш Іван, Ворона, Товмач; Кочан Стефан, Бурштин; Захарук Олекса, Унів, Бучач; Кедик Данило, Смеречини, Коломия; Аксеньчук Стефан, Жизнохир, Бучач; Юрчишин Іван, Брочкін, Коломия; Фединь Іван, Магаєв, Волинь; Юзків Василь, Возилів, Бучач; Чорний Войтко, Несторівці, Зборів; Харів Петро, Урмань, Бережани; Мокринський Семко, Лука, Бучач; Подбайло Никола, Микетин, Заліщики; Даниляк Федь, Пуків, Рогатин; Гуш Осип, Сезанівка, Скалат; Кучів Володимир, Сайкі, Львів; Бучинський Пилип, Стінка, Бучач; Солонинка Семко, Нараїв, Бережани; Тимчук Василь, Турка, Коломия; Петричка Василь, Ребухів, Бібрка; Олійник Олекса, Неховце, Підгайці; Пастушин Тимко, Гоголе, Зборів; Одвук Андрій, Яблонів, Гусятин; Бартош Грицько, Цецова, Зборів; Петришин Федь, Монахів, Зборів; Колодницький Маріян, Теклівка, Гусятин; Скалуга Никола, Фільварки, Золочів; Переговський, Андрей, Остри, Лацке; Ганчарук Ілько, Магрнока, Скалат; Буковецький Іван, Коломия; Мель-

ник Стефан, Зборів; Цетнар Василь; Шендюк Михайло, Миколаїв, Жидачів; Кармарень Павло, Схоростян, Гусятин; Шеремета Василь; Капіговський Никола, Говерля, Гусятин; Крицура Василь, Романівка, Тереховля; Шебатура Кость, Заліщики; Кривобногий Віктор; Тихомірів Василь; Нікітин Тимофтей, Кудейки Сибірск; Франчук Никола, Ганьківці, Снятин; Ясеновський Олекса, Руснібор, Кімполюнг; Ковалів Яків, Бражників, Самара; Особа Волод., Підвале, Золочів; Галандзій Василь, Островець, Тереховля; Когут Петро, Шукаринці Гусятин; Ленів Демян, Михайлівка, Борщів; Соловур Мих., Івасків, Борщів; Гаврилюк Іван, Ничковичі, Золочів; Демборинський Андрей, Демаморич, Тернопіль; Вовк Михайло, Станіславів; Ялик Кирило, Станіславів; Кузії Стефан, Шероке, Заліщики; Вергун Яків, Угринці, Борщів; Будас Михайло, Лесичі, Городенка; Соколик Петро, Бережниця, Стрий; Дердяк Олекса, Козаччина, Борщів; Бороняк Антін, Сорокі, Бучач; Робота Ілько, Інник, Турка; Дах Ілька, Підмихайлів, Рогатин, Гояк Кирило, Шумч, Станіславів; Чорний Панько, Струкі, Бучач; Олійник Федір, Івасів, Тернопіль; Шукало Михайло, Нижнів, Товмач; Гуссак Осип, Новосілки, Рудку; Біловус Мих., Жуків, Золочів; Данилович Дмитро, Усте Зелене; Боліновський Іван, Боки, Підгайці; Салії Петро, Стінка, Бучач; Білий Іван, Кінківці, Заліщики; Кручуляк Петро, Пільхівці, Бережани; Петрів Андрій, Мартинів ст., Рогатин; Кучер Никола, Пліхів, Бережани; Ладинівський Михайло, Біща, Зборів; Самедчук Василь, Корчів, Снятин; Петрів Марко, Ісачі, Тереховля; Лаврик Дмитро, Збора, Калущ; Савчук Михайло, Білобожниця, Заліщики; Назар Семко, Білобожниця, Заліщики; Запоточний Максим, Конюхи, Бережани; Івасів Михайло, Мутроминці, Заліщики; Матвійків Роман, Кодів, Зборів; Соловій Іван, Товмач; Марцінкевич Михайло, Лукавич нижній, Стрий; Дамчук Никола, Коропець, Бучач; Крамар Олекса, Вербів, Підгайці; Адаркин Яків, Сибірск; Сморгнів Василь, Самара; Каковчук Никола; Андрусшин Андрій; Дребош Стах, Янашки, Рогатин; Гром Микита, Шашович, Самбір; Ворона Іван, Явче, Рогатин; Вельган Іван, Бучач; Міхальчук Михайло, Вернобужин, Золочів; Гузда Федько, Покропивна, Тернопіль; Гарасимів Тимко, Білобожниця, Чортків; Остапак Демян, Скопілька, Товмач; Борсок Дмитро, Фалівці, Коломия; Комарницький Володимир; Медик Іван, Роздороже, Скалат, Винник Панько, Слобода, Чортків; Пришляк Іван, Дусанів, Пе-

ремишль; Костишин Семко, Дегора, Рогатин; Литвиний Михайло, Тисьмениця; Ляксман Демко, Семінці, Зборів; Павлишин Михайло, Холоско; Павлишин Никола; Посьмітюх Іван; Ясельський Петро; Макаревич Михайло; Слободян Никола; Дмитришин Ілько; Мотор Василь, Бобрівники, Бучач; Танірак Іван, Хонюшка, Турка; Дрибик Василь, Нараїв, Бережани; Хмановський Никола, Невір, Городенка; Ливний Осип, Піски, Львів; Лапчук Никола, Сапогів, Борщів; Тимчий Никола, Равнівці, Стрий; Гнатків Гриць, Вербна, Підгайці; Данилович Онуфрій; Пиверко Михайло, Литвинів, Підгайці; Видран Гриць; Грицук Григорій; Муляр Іван, Білоскорка, Тернопіль; Кук Іван; Каплун Іван, Дубовці, Тернопіль; Маліновський Михайло, Слунки, Тернопіль; Каршінський Михайло, Слунки, Тернопіль; Олещук Василь, Слупки Нагорянка, Бучач; Грицишин Іван, Корнилів, Зборів; Мазур Василь, Коронець, Бучач; Чунко Никола, Чернилів, Тернопіль; Іванків Михайло, Шутроминці, Заліщики; Патинчук Василь, Бобрівники, Бучач; Цвіренко Петро, Вичівки, Бучач; Юркін Маріян, Білокерниця; Завадовський Андрей, Тишківці, Городенка; Міняк Петро, Лужани, Самбір; Ходоровський Василь; Фербай Михайло, Княжине, Снятин; Кожух Лев, Лука, Бучач; Багай Михайло, Чернина; Ропяк Данило, Чагарів, Рогатин; Червонський Йосиф, Рогатин; Сидорук Никола, Парище, Надвірна; Штогрин Кость, Делятин, Рогатин; Кречко Ілько; Хаврищук Іван, Петрики, Товмач; Шинь Андрій, Утринів, Підгайці; Калагур Іван, Мурошин, Городенка; Череватий Іван; Клембіцький Пилип, Раковець, Підгайці; Шаламей Іван, Іванківка, Богородчани; Мазан Семен, Любеля, Жовква; Федунь Василь, Потятичі, Рогатин; Карвилюк Василь, Косів; Крутий Гарасим; Скакун Семко, Щовнобаєвска, Гусятин; Барабаш Гринько, Сухостав, Гусятин; Желізняк Дмитро, Сухостав, Гусятин; Томащук Никола, Ясеного, Косів; Стефаніцький Никола; Гаврилюк Василь; Лупчак Стефан, Бараньчук, Гусятин; Бриліховський Филип, Шершенівці, Борщів; Гураль Онуфрій, Доліби, Бібрка; Гадула Антін, Засадки, Калуш; Бричка Гнат, Стенява низна, Сколе; Колодій Василь, Кореличі, Перемишляни; Філяк Йосиф; Іваніцький Петро, Калуш; Петруняк Павло, Нагоряни, Заліщики; Салань Йосиф, Андреївка, Сокаль; Сівка Гриць, Куріяни Бережани; Демків Олекса, Городниця, Гусятин; Баранецький Осип, Гарасимів, Городенка; Кропивницький Семен, Пасічник, Станіславів; Стасів Ілько, Ланівець, Борщів;

Бояр Дмитро, Цигани, Борщів; Часний Михайло, Завчів, Рогатин; Ковалишин Стефан, Селиска, Львів; Доліський Гриць, Поточани, Бережани; Цибульський Микола, Сабатовське г. Володим.; Головка Петро, Рибники, Бережани; Сешця Михайло, Струпки, Тернопіль; Клим Василь, Кудринці, Борщів; Болотницький Микита, Дрищів, Бережани; Шумелько Михайло, Бірки, Тернопіль; Стареправо Михайло, Мшани, Тернопіль; Лесюк Іван, Старі листи, Станіславів; Валка Михайло, Хаханьче, Рогатин; Костій Михайло, Ляшки, Рудки; Маграйчук Пилип, Бучач; Ткачук Онуфрій; Вироцук Стефан; Гах Кирило, Залонівка, Підгайці; Влосюк Андрей, Вербіжна, Ковель; Ірха Тимотей, Ладичин, Тернопіль; Лисюк Никола, Лука, Городенка; Бабіньський Антін, Волоска, Золочів; Корда Петро, Руда, Рогатин; Чернецький Андрей, Винники Львів; Романина Іван, Нестаниці, Радехів; Мельник Пилип, Мениця, Редехів; Томашевський Ілько, Мікуличин, Надвірна; Лашиняк Василь, Товсте, Скалат; Мельничук Теодор, Кошубишники, Гусятин; Маркар Роман, Ланівці, Борщів; Кидик Юрко, Кринідів, Станіславів; Ганчар Никола, Мазурівка, Підгайці; Атаманьчук Василь, Микитинці, Коссів; Комбіцький Филип, Раківці, Підгайці; Галабуд Никола, Кобильниця Волоска, Яворів; Костушівський Антін, Липиця, Рогатин; Бутин Василь, Буртин, Рогатин; Токар Михайло, Котовиці, Гусятин; Коробкевич, Ясьмениця, Станіславів; Дмитрів Василь, Синовуцько вижне, Скалат; Омелевич Іван, Підруця, Золочів; Турко Семко; Третьак Яків, Кривеньке, Гусятин; Остапчук Роман, Кривеньке, Гусятин; Авдиківч Дмитро, Гладке, Тернопіль; Зябель Микола, Коленьдяни, Чортків; Андрушко Стефан, Любинь вел., Городок; Кобельник Никола, Залісе, Тернопіль; Шарко Мих., Горогляди, Рогатин; Мандрик Максим, Більче, Борщів; Бандурак Гринь, Чернолістці, Товмач; Шевчук Семен, Росохате, Городенка; Олексюк Петро, Стрільці, Городенка; Одиньський Андрій, Снятин; Грабовський Михайло, Липиця гор., Рогатин; Суховіль Федь, Лука, Бучач; Ганусяк Осип, Бедріківці, Заліщики; Обращітов, Оберян; Смирно Андрій; Шарано Андрій, Курск, Неполомск; Саек Юрко, Лука, Бучач; Рядкин Алексей, Тверек, Черноград; Васишин Яцко, Стриганці, Бережани; Лавас Тимко, Шкопеколоси, Золочів; Павлишин Михайло, Конюхю, Бережани; Кіт Михайло, Сокотичі, Самбір; Карбики Василь, Олесів, Товмач; Стукач Федір, Гошани, Рудкі; Петриньчук Гринь, Сапогів, Борщів; Ложний Стефан; Людкевич Кирило,

Яйківці, Жидачів; Жуковський Іван, Краснопілка, Бережани; Маєр Блейх, Кроспівці, Кутно; Гуцька Федір, Вербів, Бережани; Печерський Іван, Коношкі, Рогатин; Ющенко Проць, Шунарка, Борців; Заверуха Іван; Уханський Ігнатій, Зборів; Чарнецький Іван, Хоростків, Гусятин; Іванюха Ангін, Іванівка, Терехів; Догляд Олекса; Леськів Михайло; Васюк Максим; Васюк Іван; Луцишин Василь, Лука, Редехів; Має Крестян, Лисня, Радом, Кнів; Дашлюк Никола, Конохи, Бережани; Гаврилюк Володимир, Казмірівка, Зборів; Регула Іван, Биків, Золочів; Рудаків Кость, Лисівці, г. Віл.; Кудек Филип, Пліхів, Бережани; Лубей Полікарп, Підсоснів, Борна; Дембіцький Олекса, Слобідка, Струсів, Терехів; Заградняк Семко, Мурнівка, Підгайці; Колодачний Ілько, Переволока, Бучач; Савчин Михайло, Білобожниця, Чортків; Олексюк Іван, Дунаїв, Перемишляни; Різний Мирон, Пятин, Перемишляни.

Вічна їм Память!

ДОДАТОК.

Остап Грицай.

Ляхо - Татари.

Український Молодче: —

Розкрий найіглубші глибини душі твоєї і серцем усім і душою твоєю до слів вісти моєї припади, — але як же тобі її, як її вістити? Яким головом, якими словами сказати тобі про те, що нині вороги творять на матірній землі батьків твоїх?

Отсе вороги, страшні непастиністюю і жадливістю своєю вороги, внали на землю твою, український молодче, панали на престольний Галич твого короля Данила і пишуть огнем і пожежами її простори і лютою смертю убивають братів і сестер твоїх.

Про Східну Галичину говорю отсе до тебе, молодій сну України, щоб сказати тобі про те, що на її просторах нині чинять Вони — сі твої століттями занеклі вороги, сі вороги твого життя, твоєї долі, твого щастя, сі найбільш непримиримі, найбільш люті вороги твоєї свободи, твоєї народної волі, яким на страшне імя Ляхи.

Світ їх зове Поляками, — але ти, український молодче, ти отцього імення їм не давай. А ні Ляхами не зови їх. — а називай їх тепер і на будуче, проти рідних твоїх і проти чужих, протягом життя твого і при смерті твоїй, — одним тільки іменем називай їх — іменем: — Ляхо-Татари.

І як що чужинці стануть до тебе говорити про польський народ і про Поляків, про те, що вони сусіди тобі і жили з тобою, то ти скажи, що не знаєш їх, що не знаєш Поляків, а знаєш тільки тих, що їм на імя: — Ляхо-Татари.

А як що ті чужинці стануть дивувати ся тобі і казатимуть, що темною стала душа твоя, та що зір її потонає у померках давніх, давніх століть і не в силі відріжнити лютих варварів з перед тисячі літ від сих, що нині тобі сусідами, то ти український молодче, скажи тим чужинцям, що ясний є зір твоєї душі, як ніколи і що бачить він сьогодні точно цих Татар, що тому тисяча літ різали жінок і дітей в Десятинній церкві, — але саме тому, нині точно як ще ніколи, бачить сих що їх зове іменем: — Ляхо-Татари.

Та відкажи і обяви чужинцям, український молодче, і скажи і звісти, голоси і розповідай їм про люті жорстокости і тривоги, вбийства і грабежі, про Смерть і Руїну, що їх на землі батьків твоїх сї Ляхо-Татари творять.

Отсе бо вони — скажу тобі перш за все — як і ті погани, ті азійські варвари з перед тисячі літ не жахають ся підносити руку на посвячені голови священників твоїх — і вони, сї польські Ляхо-Татари, убивають їх із лютого гнву зза того, що священники твої, український молодче, зовуть себе Українцями і є провідниками народу свого

Убивай їх.

Українських священників убивають нині в Галичині Ляхо-Татари. Убивають їх люто оружем, мордуючи як онтих двох в лісі біля села Комарівці, та сього священника в Стрию, та онтого в Лапшині, або убивають їх довгою мукою, замикаючи їх сотками по душливих, казармах та тюрмах, як у Львові, Домбю або Берестю, — або проганяючи їх сотками в чужій їм далечі на заслання, як монахів з Жовкви та Крехова та других 800 твоїх священників. А в престольному українському Перемишлі поставили одного перед свій суд, а коли він став говорити до них бесідою народу свого, вони, сї Ляхо-Татари, били його за те в лице і били його так, що сього українського священника цілого скривавили.

Слухай і знай і не забудь того ніколи, український молодче. Убивали і мучили священників твоїх ненаситні українською кровією Ляхо-Татари, грабили чесні церкви твої і святотацтво чинили в них, коні свої тут вводячи як в Пукаловичах та Домажирі, та висмівали прадідні святі молитви народу твого, знущаючись при тім над священником, як ось над тим сімдесятьлітнім стариком з Потилича, та над тим молодцем з Угнова.

Бо не має для сих Поляків, для сих кровожадних Ляхо-Татарів, ніщо божого, ніщо святого, ніщо людським обожанням освяченого.

За правду — люта непримирена є ненависть Ляхо-Татарів до твого священства, український молодче, і вони проливають нині його кров і жандуть його загину, бо від віків се твоє духовенство жило своїм життям, нишим від того, що його вели та ведуть жреці Ляхо-Татарів. Дружиною для дружини жие від віків твій священник, батьком для дітей, любячою і любленою головою для своєї родини, для своєї сімі. Не аскет він тому, тайн і величі живого життя не віддаючий, не

відчужений від народу і братів своїх самотник, мертві книги тільки та мрії душі своєї поглиблюючий, не бездушний невольник присяги своєї, невблаганому Панові на небесах зложеної, а невблаганим заступником того Пана в Римі стереженої, — ні, се не твій священник, український молодче. Не сліпий се, не зрабщений слуга Риму, сього царського-папського Риму, що во ім'я Господа нашого Христа після Перонів та Діоклеціанів друге гонення християн творив, для святих ісповідників вольного людського Духа костирі по цілій Європі розпалювати велитів, нелюдськими судами своєї Інквізиції божу достойність Церкви на землі на віки вічні осоромив. Ні — його — слуга український священник, хоч тому кілька столітій й веліло йому ляхько-татарське коварство із Папою Союзу шукати. Дружиною він остав ся дружині своїй, і батьком дітям і братом братам своїм, — яко живого, плодючого життя Господній апостол.

Ти чуеш, ти розумієш мене, український молодче?

Священників твоїх уоивають тобі сі польські Ляхо Татари, бо вони з глибини того духа, що ним їх надихує і годує від соток літ римський аскет та Інквізитор, в якого Ляхо-Татари звикли виховувати ся, — ненавидять в твоєму священстві народолоубство його і зі священством твоєм і нарід твій знизити-б бажали, щоб пустіла земля українська і отворила свої притвори для римських аскетів та інквізиторів, для ляхотатарських ханів та їх катів.

О — їх кати йдуть з ними й за ними всіми їх шляхами, всіми шляхами — всіми дорогами нещасної галицької землі, а що вони там вчинять та чого допустять ся, — те все тільки одним іменем велить їх на тепер і на віки ознаменувати, — тим страшним іменем: — Ляхо-Татари.

Слухай і знай і не забудь того ніколи, молодий сину важко страждущої України.

Отсе вони в Черчу село довкруги оружно обступили, товпами своїми замкнули та, з усіх сторін підпаливши, на нарід, що втікав, стріляли, а втікаючі діти, невинні німічні діти — в огонь кидали. Діти українські тут Ляхо-Татари в огонь кидали, а в Нагуевичах їх в одну громаду зігнали, в дзвінницю замкнули, тай під їх ніжками соломі запалили — допитом питаючи, де зброя? Ах — ти лицарю Гайдамаччи ли, Гонто Сердешний! Яким-же великодушним батьком ти був тоді в тій хвилі, коли ти власною рукою губив католицьких дітей своїх,

— який староримський егоїзм був тоді у вчинку твоїм! Вважало ся тоді, батьку сизий, що ти заздалегідь губиш двох смертельних ворогів свого народу, таких двох вихованків римо-католицьких Іннокентіїв та Торквемад, констацьких пурпур та преподобних Домініканів, — сих лютих собак римського Пана, — почував ти, лицарю Богом незабутій, що нащадки сих твоїх ляцьких синів моглиб колись знайти в Черчу і моглиб й собі кидати невинних дітей в огонь, — або зачалувати під діточими ногами солому — осьтак, як в Нагуевичах. Страшно тобі було, замучений, подумати, що з дітій твоїх могли-б стати колись два Ляхо-Татари, яким не страх буде палити та убивати священників — живцем палити людські діти — і ти поубивав їх.

Але хто вигубить тих нинішних, тих Ляхо-Татарів? Хто опинить їх грабежі і їх вбивства, — їх злочини та їх нечувані жорстокости там — на просторах нашої Матері, землі Галицької?

У Волі Кобилянській на подобу злочину в Черчу село підпалили та тринадцять чоловіка на смерть вбили. В Єзуполі близько Галича шіспайцять українських хліборобів застрілили, в Водниках близько Бірки штиками Яськові Боднарові обоє очей вибрали, та ще його і до нага сграбили. А де далі — то що крок, то убийство, або громадне вбивання, або мученича страшна смерть, як ось мука Андрія Біласа в Трускавці, коло Дробовича, якому розрізали п'яти, після катуючи били в живі рани, а на кінець вбили туди гострі цвяхи. Гострі цвяхи вбили йому в окровавлені п'яти — щож ви на те, ви азійські Татари з 11-го віку? Невжеж не сором вам зза того, що ваші ляцькі правнуки з ХХ. віку так чудово перевищили вас у вашій жорстокости проти безпомічних жертв, знаючи завдати їм мук, про які і вам не снило ся? Але се бачте вищість їх новітньої культури, вижшість їх Богом избранного римо-католицького духа, справленого заздалегідь на праву путь життя Іннокентіями та Торквемадами, констанцькими пурпурами та преподобними Домініканами, — і тому вони се нарід про себе, варвари, яких не рівняти з ніким, погани, яких подібних не знає мабуть найтемніший закуток Орієнту, — тому-же то вони сі страшні, отсі: — Ляхо-Татари.

А в Берестю Литовським полонені ними українські жовніри та громадяне замкнені як звірі в клітках казарнях, яким двісті кроків вздовш, а стопятьдесять вширш, — таїї тримають

їх тут в купі здорових, і недужих і смертельно хорих, і божевільних, і конаючих трупів. І все те містить ся у сій клітці у сій казармі, зза чого здоровий лежить тут на трупі, а конаючий на здоровім, а божевільний шаліє близько усіх. А в тому Берестю голод між полоненими такий, що держані тут Ляхо-Татарами Українці обіли всю листя, всю траву близько своєї казарми, — а такий голод і таке божевілля зза муки, і така суміш здорових із недужими і конаючими є скрізь по казарнях, таборах та тюрмах, де Ляхо-Татари держать полонених собою Українців, що проти них боронять святого стягу Вольної України.

А засильства над сими сотками та тисячами самотних, про яких тільки згадує вість?

Ось сі дівчата Анна Махун і Анна Цигів, що їх Ляхо-Татари в Раві Руській знасилували? Ся українська дідичка Криськова, що її проваджено обнажену між ляхо-татарських жовнірів, а яка з тривоги перед насильством кинула ся з першого поверха вниз та скалічила себе важко? Сих вісім хліборобів, що їх в Поручині, на панщині ясновельможної Ванди Білінської, на глум та на кровавий сміх примушено стати за худобу та тягнути плуги, та сих чотири жінок, що їх тут-ж запряжено до борони та ними як скотиною обертано? А хто їх счислить сих усіх українських жовнірів та офіцирів, що їх сотками так окрито вбивчо Ляхо-Татарами побивали як полковника Ляерта, або четара Чушака, або Кремашка, і ті, що одною дорогою лишили з ними сей світ? А хто в силі розказати про всі грози у сих казарнях, де вагітні жінки суміж з дітьми та зі смертельно недужими на тиф та дезінтерію ожидають злогів, а у які ніяка людська поміч не прийде, бо висланцям чужонародніх місій кажуть Ляхо-Татари, що у сих казарнях самі — большевики? Трохи не 130,000 українського населення караєть ся так у тому східно-галицькому аді, сотвореному йому Ляхо-Татарами!

Слухай і знай, і не забудь того ніколи, український молодче!

Не забудь, не знай прощення так як сі, що за часів габсбургських царів, забули про ляхо-татарські товпи Єремів Вишневецьких, та Потоцьких, та Каліновських, і забули про Жовті Води і Межигородського Спаса, і забули, що вони кість з крови козацького лицарства і та, хоч Українці гляділи ласкаво усміху в польських панів, які кервавицею українського

хлібороба годували свої химерні діти. Ні, український молодче, ти не знай того позолоченого панським успіхом рабства, яке гне спину і кланяється і продається крізь во ім'я брехливої згоди і брехливого гнилого прощення, — ти не забудь ніколи сяєва тих білих стін панських палаців в Галичині, які так ясніли кривавим потом чорних українських чол і рук, — не забудь сих пишних панів-вельможів, які по сим білим палацам кували страшні кайдани твоєї вічної неволі, — і не забудь того змієвого усміху, яким ляцький ясновельможний так довго обдурював твоїх забудьковатих представників, — щасливий їх згідливістю.

Ляхо-Татарами нехай тобі сей народ буде в віки.

Ні друга, ні дружини нехай тобі між ними на будуче не буде, — ні спільного шляху, ні спільної радості, ні спільної мови. Про священників пам'ятай, що вони їх тоді убивали, — про сі тисячі там, що товпили ся божеволіючи з голоду, недуги і розпуки рядами у ляцьких казарнях і тюрмах, — очи свої на небеса піднесли і Судьбу на свідка пр зови і скажи за себе і за своїх дітей: — **Прокляті будьте народом моїм у віки!!!**

ЗАКІНЧЕНЄ.

Перечитавши сумні стрічки отсеї книжки свідомий Українець повинен витягнути з них відповідні постанови для себе, для свого народа, для нашого молодого покоління. Чейже ніхто з нас, живучих Українців, не буде дивитись обоятно на дальші терпіня і муки свого рідного народа під молотом онанілих польських імперіялістів. Десятки тисяч обкровавлених польським штиком українських трупів, десятки тисяч німих могил та хрестів скрізь по західних українських землях Східної Галичини, Лемківщини, Волиньщини, Холмщини, Поділя, кличуть усіх нас живучих Українців до дальшої борби за свій край і свій народ — кличуть нас до пімсти над катом, який хотів завдати нам смертельний удар.

Тому, що незавидна доля судила Україні від тисячі літ мати Поляків своїми найближими пажерливими сусідами, переказую сю книгу кровю серця списану, нашим грядучим поколінням яко науку і пересторогу, щоб знали з ким мають до діла і як мають наші проводирі уладнювати з Поляками сусідські взаємини українського народу і української держави. Не забуваймо, що Поляки заповіли офіціяльно і публично, що Східної Галичини, яку вони собі мечем і огнем здобули (при помочі Антанти) добровільно нам ніколи не віддадуть, хотьби се їм Антанта, або хто другий, приказав. Не досить сего. Поляки загарбалч наші землі і так само розбоем підбили українське населене Холмщини і Волиньщини і сї наші території вони не думають ніколи віддати Україні. Вони знайшли собі навіть кількох нетямущих українських генералів, яких підкупом і солідкими обіцянками наклонили до підпису відреченя ся претенсії будучої української держави до сих земель і до Східної Галичини по ріку Збруч.

Однак страшні події послідних кілька літ потрясли і збудили цілий український нарід від Попраду і Сяну по Кавказ і сей сорок міліоновий нарід ніколи не згодить ся на приділюване його або його земель під чужу, ворожу нам владу, а тимбільше не вдоволить ся тою куцою Україною, яку хочуть нам викроїти деякі польські політики на схід від ріки Збруч.

Не тратьмо надії! Не забуваймо і плекаймо дальше в памяти нашій і наших поколінь ті героїські подвиги, обожаймо

тих героїв наших, які поклали свої буйні голови за цілість і нероздільність **Одної Великої Соборної України** від **Попраду-Сяну по Кавказ**.

День оружної розправи між Українцями і Поляками скоро прийде. Суд над Поляками зроблять самі Українці. Тоді прийде черга на Поляків відповісти перед українським судом за варварства і катаваня над невинним українським народом Східної Галичини і других західних українських земель.

Хто пильно перечитав отсі стрічки "Трагедії Галицької України" мусів дійти до заключеня, що головними авиграми сеї нашої трагедії були польські імперіялісти, польська шляхта, польська мілітарна каста, польське езуїцтво, розкинене скрізь по західних областях України.

І так Східна Галичина силою польської оружної перемоги опинилась тепер знова під польським панаванем. Зморена голодом, пошестями, війною, вона тепер не годна сама підняти ся проти скріпленої політикою антанти (головно Франції) Польщі. Найкрасші сили галицьких Українців тиняють ся тепер за границею, або пішли далеко на наддніпрянську Україну. З цілої нашої трагедії се може найвідраднійша фаза, сей перехід десятків тисячей галицьких українських інтелігентів на наддніпрянську Україну.

Від тепер наступає в історії соборної України новий період, який безперечно ворожить українській справі, українській державности в Європі красшу будучність. Галицькі і наддніпрянські Українці зблизили ся до себе, силою теперішних подій, і сорок міліоновий український нарід стає реальним, дійсним, свідомим, однодушним народом. Галицькі Українці стають на наддніпрянській Україні культурними розсадниками, займають щораз то живійшу участь в просвітній, економічній, політичній, і загально народній роботі наддніпрянської України. Прапор української державности все дальше повіває, ціпко заткнений на українській землі. Політичні обставини в Східній Європі все ще не устаткувались. Орієнтації українських політичних провідників все ще подекуди розбігають ся. Однак, як би не було, чи в Росії задіють ся большевизм, чи Польща удержить ся на загарбаних н.о. західних українських землях, **Україна, яко державний організм вже не загине**, — навпаки — сей організм державний, буде зростати в щораз то більшу силу так що вкінци пристануть до него і его подальші

віти, себто угорська, буковинська, бесарабська, лемківська, холмська, поліська і кубанська Україна, яко складові части Великої Української Держави, в її етнографічних межах.

Головний отаман українських військ СЕМЕН ПЕТЛЮРА, який заключив недавно з Поляками нерозумну угоду відрікаючись претензій до західних українських земель: Сх. Галичини, Холмщини, Поліся, Зах. Волині.

Американська і Канадійська Україна, хотая відділена морем від матірної нашої землі, повинна покласти собі за обя-

зок помагати нашим братям цілої соборної України, морально, політично і матеріально для остаточного довершення нашого всеукраїнського державного ідеалу.

Дальші причини нашої сучасної недолі малює дуже влучно причім рисує дуже здорові перспективи для будучої української держави проф. Антін Крушельницький в статі "Трагедія Нашого Народу" поміщеній недавно "На Переломі". Каже д. Антін Крушельницький по отсих рефлексіях Т. Шевченка: —

Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її окраденую збудять...

Спільно пролитою кровю, спільною тюрмою обєднуєть ся дух народа.

* * *

Велика, безкрая, бездонна глибина трагедії нашого народу.

Закований сусідами погнав у жорстокій тюрмі цілі століття, похилив ся в ярмі неволі, дійшов до найнижшого ступня своєю приниження — до забуття імени свого.

У такому стані застала його світова війна, і потрясла його, невольника, в його тюрмі! І задзвеніли кайдани, а їх звук був для нього гаслом до боротьби за волю: кидаєть ся у вир тієї війни наш народ на всьому просторі українських земель. А на устах у нього гасло: братів визволяти. Сам невольник — зриваєть ся братів визволяти.

І зачинаєть ся визволюванне. Стають ряди Січових Стрільців по одному боці боевого фронту, йдуть визволяти братню Україну, братній українській народ зпід московського ярма. А проти них стоять цілі маси українського народа; несуть теж визволенне галицьким братам зпід польської й австрійської кормиги. Карпати, Маківка, Золота Липа — се болючі свідки кровавих змагань рідних братів, синів одного народа, що самі поневолені, братів визволяють. Кровава болюча трагедія на цілі роки простягаєть ся. Найбільш може кровава із усього, що діяло ся в тих роках на землях обхоплених пожаром війни, бо добровільно взята на свої плечі, бо свідомо ведена по обох боках. Так тут, як і там, — в користь завойовника.

Розвалюєть ся тюрма московська; за нею Австро-Угорщина; обеднюють ся віти українського народу; настає момент, коли спадає полуда з очий; коли новий ідеал — самостійної України, просвічує всьому народови.

А враз зачинаєть ся друга доба української трагерії. Придніпрянська Україна, яка видвигнула ідеал рівности, братерства; яка простягла своєму народови кровавим потом злиту землю, тюрмами і Сибірю виковану волю, падає у вир братовбийчої боротьби з німецьким переможцем і його креатурою гетьманом і з червоною Московщиною, яка їде на Україну по пшеницю і уголь, і несе їй за те дику чрезвычайку і загладу українській національній ідеї. У тих завзятих змаганнях, на ліво і право, не може та, щойно відроджена Придніпрянщина, остоятись на позиції; не може сконцентруватись; не може закріпити свого становища.

Маєть ся вражінне, що падає і падає все щораз низше.

І під таку хвилю, вибиваєть ся на волю галицька земля. І зараз від першого моменту стає в огні боротьби із своїм польським сусідом.

Трагедія в тому, що обидві ті землі не можуть обеднатись, як сього бажає народ; як стремлять до того всі красші уми. Галицька земля заслаба, щоб видержати напір більше як двайцять мільонового противника, оглядаєть ся на свою посестру. А Придніпрянщина, сама в огні, не може кинути сил своїх на західний фронт. Отся слабість обох визволених земель, кинених долею до боротьби на всіх фронтах, стає першою стіною, першою перепоною до повного обеднання.

А рівночасно і тут і там є свої болі, є свої поррахунки. Придніпрянщина, у якої прокинулася пам'ять, як то Московщина козацькими кістками мостила петроградські канали; як цвітом українського народу, визвольними духами, московські тюрми засипала; далеку Сибір ними заселювала, почула одно: Московщина се найстрашнійший ворог України — царська, гетьманська, чи большевицька, — однаково! Вона все загладу несе Україні! А що сама слаба до боротьби з тією Московщиною, шукає Придніпрянщина союзника. І хто-ж найкращий, найбільш природний союзник для неї, як не той, хто самий до вчора стогнав в московському і германському ярмі? Хто-ж зрозуміє краще користь із того, щоб розбити стару, могутню Росію, царську чи большевицьку тюрму народів, яка загрожувала-б йому у будучому — коли не Польща?

А, на жаль, із Польщею йде боротьба на західніх українських землях.

Але Галичина, лишені собі самим, теж мусять підмоги шукати! Те, що на Придніпрянщині неясне було, те тут від перших днів світової війни проявило ся з цілою силою. Ще за старої Австрії стають відрухово поруч себе два легіони до боротьби проти Росії: український і польський. І зараз у першому зародку українського Січового Стрілецтва підступні провідники польської нації підставляють ногу українським змаганням. Стрілецтво, яке мало бути в Австрії символом відродження української нації, повинно було розійти ся. Вратували ся тільки останки. А потім прийшов Талергоф із тисячами жертв, закинутих туди польсько-австрійськими патріотами. А потім прийшли тисячі шибениць, на яких повис цвіт українського громадянства, доведений туди патріотичним польським громадянством і страчений рукою польських командантів. Те все було ще тоді, коли і Польща в ярмі стогнала; коли ще польський народ змагав ся за свою волю.

А врешті прийшла доба найзавзятійших змагань за весь час світової війни: українсько-польська війна за Галицьку землю. Проти малої горстки стає весь польський народ. Кождий шматок української землі, з якого польський завойовник викине переможною своєю силою українського жовніра, переминаєть ся в кроваве грище озвірілого й опянілого побідою жовнірства, а за ним приходять польський суддя і кат, польська тюрма, шибениця і розстріл!

І в таку хвилю, коли галицько-український народ стоїть над берегом пропасти, звертають ся його очі на схід: "Не може нас взяти, не може нас оборонити Україна, нехай бере нас, нехай боронить нас перед польською навалою Московщина! Красше загинати в московському ярмі, чим у польському болоті!"

Трагічний крик розпуки народа, крик zagrożеної у свому національному істнованню західної української, галицької землі.

Яка страшна трагедія, яка бездонна трагедія! Дві частини української землі, zagrożені в моменті відродження двома віковичними ворогами, кожда з них иншим, замість, щоб кинути ся собі в обійми і спільними силами боронитись до останка, хочби, простягають дружні руки до спільного ворога України. Благають підмоги, кожда із земель у ворога своєї по-

сестри, — спасителем своїм його вважаючи. Яка бездонна трагедія, який безмежний крик розпуки української землі!

* * *

Стало ся те, що мусіло стати ся, що було невмолимою konieczністю; що було трагізмом української нації, розбитої кордонами. Українська національна думка, українська душа мусіла перейти кровавий хрест свого відродження, свого зєднання. Море крови на полях бою проти Московщини і проти Польщі; море горя і сліз у московських та польських тюрмах; цілі могили трупів у московських чрезвычайках та польських Пикуличах, Ланцутах, Берестях, Домбях, Стшалкових, Вадовицях, Ялівцях і інших польських чрезвычайках. Се жертви нашої нації в боротьбі за визволення.

А трагедія обеднання, кидає галицьке Стрілецтво в обійми чорної сотні московської. А чорна сотня, одним лицарську зброю їх однімає, а других в донецькі льохи, копальні угля під землю закидає, і сих і тих за те, що брати братів відказують ся мордувати. Болюча заплата галицькому народови за зневіру його провідників, за необережність в довірю до “братньої” Москви.

І та-ж сама трагедія обеднання, кидає провідників Придніпрянщини в “братні” обійми Польщі. Дорого прийшло ся платити — польській чорній сотні за ту “братню” любов, довіре, сподівану підмогу.

Скасованне українського уряду на занятій польським військом українській землі; припиненне державного українського апарату; привернення панів-поміщиків, а враз і відібране селянам усіх надій на землю; усмирюванне “селянських повстань” на Волині і Польщі; полон придніпрянського козацтва і закинення його у польські чрезвычайки. На уклінну заяву українських послів у Варшаві — цинічний насміх пана над своїм холопом. Гасло: “На Днепр”! — отсе малий реєстр тих бла, що принесла їх Польша на Україну. Врешті скасованне української мови на Україні.

Чи все вже? А той перфідний вчинок дня 11 лютого, та бездонна перфідія польського уряду, який за безмежну наївність і отвертість платить — підступним арештом: те арештованне в Каменці міністра-президента Мазепи, голови варшавської дипломатичної місії міністра Лівницького, міністра Безпалка, уповноваженого українського уряду ректора університету Огієнка і голови Національного Союзу Корчинського, а

з ним трох-сот урядовців. Тоді, коли сей уряд з довірем відніс ся до Польщі; просив підмоги проти Московщини.

Обидві сі долі — і Галичан і Придніпрянців, страшні, безмежно болючі, але доконче були потрібні! Невмолно конечні! Се та доля в трагедії українського народу, об яку він мусів дварити ся, коли трагедія народу мала дійти до завершення. Се той фінал трагедії зневіри у свої об'єднані сили, від якого має зачатись відродження об'єднання українського духа, опертя на свої власні сили. Москва ще раз дала науку Україні, що не визволитись їй із кігтів північного медведя. А Польща зайвий, може останній раз відкрила обличчя історичної нікчемности своїх політичних провідників. Та Польща з таким розумінням моралі, з таким розумінням міжнародньої етики, оскільки бє оплески свому урядови, ледви чи зможе найти собі місце в будучому қолі вольних народів. Нашадки теперішнього польського уряду довго стирати-муть пляму ганьби з чола своєї нації.

* * *

Настає великий, важний, один з рішачючих моментів для українського громадянства. Не того, що не відстрашене проклинами Шевченка, який не мав досаднійшої назви, як “грязь Москви” і “варшавське сміття” для тих “руїників”, для тих малодухів, піїшло ще раз тим шляхом. Вони, як зачали так далі верстати-муть грузкий шлях в Москву й у Варшаву.

Великий момент настав для громадянства, яке з вірою іде будувати самостійну, незалежну Україну. Ідуть тут полри себе, часами стають і проти себе, різні течії, які вписали на свому прапорі гасло: самостійна соціалістична Україна. Коли йдуть хвилю неосдмінно змінити фронт, ставати в один ряд і тягти державний віз до одної мети. Об'єднає їх політичний спільний ідеал: самостійна Україна. І тут ніяка сила: ні близша ні дальша антанта — не допоможе їм своїм признанням, а Польща дала болючий приклад, що варта чужа військова допомога. А також не припинить їх у праці будовання самостійної держави антантська, ні германська, ані польська військова сила; ані московські большевицькі походи по українське збіже. На се вже стільки доказів дав український народ, такі, здавалось непереможні, ворожі полки розруйнував, що навіть найтвердший лоб уже зрозумів, як небезпечно походом іти на Україну.

Обєднає їх далі розумінне найбільш життєвого суспільного питання українського народу; наділу селянства землею. І коли тут є в чому різниця, то перш за все в тому, чи земля має прийти за викупом, чи без викупу. Коли вирішиться питання про зацікавлення української держави в силаті землі на річ і на користь держави, то питання про відшкодування властителя, майже уступає з дешого порядку. Кождий, хто користувався зисками з надміру і надвартости праці селянства, давно вже відшкодував себе чужим трудом і держава могла-б і повища-б забезпечити досмертною платнею або безплатним поміщенням в приюті старців тих, що не мають ніяких сил до праці і, викинені із землі, мусіли-б загинати. Се вже є частинне відшкодування неспосібних до праці властителів. Не буде йти в старечий приют на кошт держави той, у кого здорові руки й ум до якоїнебудь державної або громадянської праці.

Друге питання в земельній справі, на якому не погоджують ся зближені до себе суспільні групи, се питання приватної власности, частинної або повної націоналізації або соціялізації землі. Се питання настільки складне, що його годі вирішити партійними програмами. Його вирішить народ проявою своєї волі через законодавчий орган. Як з одної сторони безоглядно потрібні для держави більші комплекси землі для удержання в силі розвитку найбільшої цінности України — цукроварського промислу, а при знесенню капіталістичних лятифундій можливе се тільки шляхом соціялістичних спілок, так з другої сторони, неможна легковажити вродженого чи набутого замилювання української селянської маси до індивідуалістичної господарки, опертої на приватну власність. На всякий спосіб се питання не сміє стати в дорозі об'єднанню всіх споріднених соціяльних груп, хоч на яких би вони стояли екстремах під сим оглядом. Не узгляднено тут комуністичного способу заволодарювання землі. Вже повисший розслід кидає світло на розбіжність поглядів соціяльних програм, які мусять числитися з потребами реального життя і свої максимальні стремління прикривати всякими меншими або більшими фіговими листками. І коли життя накаже при об'єднанню відсунути сю справу до пізнішої розв'язки, оскільки трудніше було-б поставити їх комуністичній струї яко категоричний імператив при об'єднуванні внутрішнього фронту.

Врешті, ще одно питання розєднює різні політичні і суспільні струї, а саме питання про організацію і компетенцію законодавчого органу. Проти себе стоять два принципи, парламентаризм і радянська система.

Обидва вони записали ся в історії нашого народу чорними красками: парламентаризм в австрійському парламенті, а ще більше в галицькому сеймі і в російській думі. Парламент, у якому горстка верхніх верств громадянства має рішучу перевагу над мільонами робучого люду і може в імени того-ж люду кувати для нього кайдани, се благодать, яку наш народ збагдо дна своєї зболілої душі. Але і радянська система, яку принесла нашому народови большевицька Москва, ще чи не доскульнійше записала ся на його шкурі. "Савети", в яких приходять до голосу міські чужинські елементи, дуже часто найгірше московське і єврейське міське шумовинне, яке в імя принципу: "вся власть трудовому народови" — виконує свою власть над нашим сільським народом, без його участі, при його волі і на його шкоду, — се страшна власть. Маючи до вибору два лиха: таку радянську систему і найреакційнійший парламент, наш народ, здаєть ся, не завагав ся би, за чим подать своє слово.

Але вже в недовгій історії нашого відродження мали ми посередні форми законодавчого органу, а саме Центральну Раду, галицьку Національну Раду, Державну Нарату в Камениі (передпарламент), і Трудовий Конгрес у Києві. Ані галицька Національна Рада, ані Каменецька Державна Нарата, хоч мали одначе не могли і неповинні були мати претенсії на правдиве заступництво інтересів народа і на висказування правдивої волі народа. Трудовий Конгрес, се з огляду на наше льохолітте одноднівка, якої все значінне в тому, що затвердила Директорію і признала її в імени народа за тимчасову верховну власть Української Народньої Республіки, хоч як доривочно і не продумано зложеній, всетаки Трудовий Конгрес міг був статись завязком справжнього законодавчого органу.

Радянська система, оперта на трудовому принципі, має свої добрі і лихі сторони; і мусить мати своїх прихильників і противників. Перш за все трудовий принцип — се питання доволі тяжке до означення. Колиб обняти ним людей, що працюють без визиску чужої праці, і тільки таким людям дати голос в законодавстві, треба би бути справедливим і, не даючи змоги противним групам заступати законно своїх інтересів, не

повинно би вимагати від них праці в користь держави. Іншими словами, держава повинна би відразу перебрати в свої руки всю індивідуалістичну капіталістичну продукцію. Колиж вона цього не може відразу зробити і не робить, повинна допустити до голосу людину, яка фактично працює і якої голос, почислений на рівні з іншими, буде в найліпшому разі голосом протесту або остороги, ніколи рішачим голосом! Таксамо неморально не признавати праці умового робітника, оскільки розміри його праці вимагають помічних сил. В одному і другому разі річю законодавства буде дбати про спинення визиску помічних сил, а ніяким способом не можна відмовити тут і там права називати фактичну працю — працею (трудом).

Яка-ж картина змальовується перед нашими очима при повисшому застереженню для критерія трудового робітника? Приходить до голосу всяка людина, яка працює в користь української нації й держави. Голоси садинокних громадян укладають ся в систему рад для найнижшої одиниці села — громадська рада, далі волосна і повітова рада, далі рада землі або так звана краєва рада, і врешті остання; рада цілої держави, однаково чи буде то сойм, чи трудовий конгрес, чи з'їзд делегатів краєвих або повітових рад; в кожному разі буде се народне представництво, а його ухвали будуть виразом волі всього народу

В тій боротьбі поміж двома принципами: парламентаризмом і радянською системою, відбивають ся, мов у зеркалі, змагання двох чинників за власть над Україною: антантських буржуазних кругів і московських советських. Україна, що стоїть вже третій рік в огні перехресних змагань сих двох чинників, попала й сама в боротьбу між собою за вислугування раз сьому раз тому союзникови. Якийсь панічний страх відчуваєть ся в одних, що радянська система не дозволить антанті признати України; у других, що парламентарна п'ятихвостка поведе війною на Україну советську Росію для заведення на ній власти советів. Хто зрозумів що до політичного визволення мусить наш народ іти самий, не надіючись на чужу підмогу, той тим лекше зрозуміє, що форми правління народ наш не дасть собі накинута, а заведе таку, яка найбільш буде йому відповідати; заведе форму влади в якій до рішачючого голосу прийде наша селянська маса.

Отож гасло до об'єднання внутрішнього фронту, гасло до об'єднання всіх сил, всіх одиниць, які ішли окремо; всіх груп, які не все у згоді тягли наш державний віз, які навіть ізза дрібниць поборювали себе, і сим наносили необчислимі шкоди нашій державности, — це гасло повинно грімкою силою залуна-ти на землях України і скрізь, куди не розсипалось українське громадянство.

А платформа до об'єднання внутрішнього фронту: —

- 1). Самостійна соборна Українська Народня Республіка!
- 2). Земля і варстат праці робочим рукам!
- 3). Вся власть трудовому народови, народови, що працює в користь української нації і держави.

ЗАМОВЛЯЙТЕ СЕЙЧАС КНИЖКУ

„Борба Українського Народу за Волю і Незалежність.“

ТОЧНИЙ ОГЛЯД ВОЄННИХ І ПОЛІТИЧНИХ ПОДІЙ НА
УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЗА РОКИ: — 1918, 1919 І 1920.

Книжка обнімає 160 сторін друку. Є се одинокий, най-
новіший і найточніший опис подій з нашої новішої
доби на Україні, поданий знатоком і очевидцем сих подій
Д. Долиньским.

Книжка ся є багато ілюстрована фотографічними зним-
ками українського війська, українських вождів і україн-
ських політиків з теперішньої нашої доби.

Коли хочете знати і бачити що діялось на широкій Україні
так галицькій як і на наддніпрянській, Ви мусите замовити
собі сейчас сю велику ілюстровану історію

**БОРБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЗА ВОЛЮ
І НЕЗАЛЕЖНІСТЬ.**

Ціна сеї книжки лише 75ц.

Замовлення з грішми шлїть на адресу: —

Ruska Knyharnia

850 Main St.

Winnipeg, Man.

**Замовляйте сейчас нову
книжку**

„ГЕРОЙСЬКА УКРАЇНА“

Интересні ілюстрації воєнних і державних змагань українського народу за пам'ятні роки 1914—1920.

Книжка "Геройської України" буде першим свого рода виданем в Америці яке містить найновіші ілюстрації Українського війська, Січових Стрільців, Українських Легіонів, Військо Директорії, Війська Армії Петлюри, Провідників української ідеї і української державности. З ілюстраціями будуть описані важніші історичні події на Східній Україні, життєписи українських провідників, отаманів, вождів і дипломатів.

ГЕРОЙСЬКА УКРАЇНА є скарб для кожного свідомого Українця. Історія як Укр. Січові Стрільці провадили борбу за волю і самостійність України.

Ціна сеї вартісної книжки \$1,50

Ruska Knyharnia

850 Main Street.

— — — Winnipeg, Man.

470712